

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

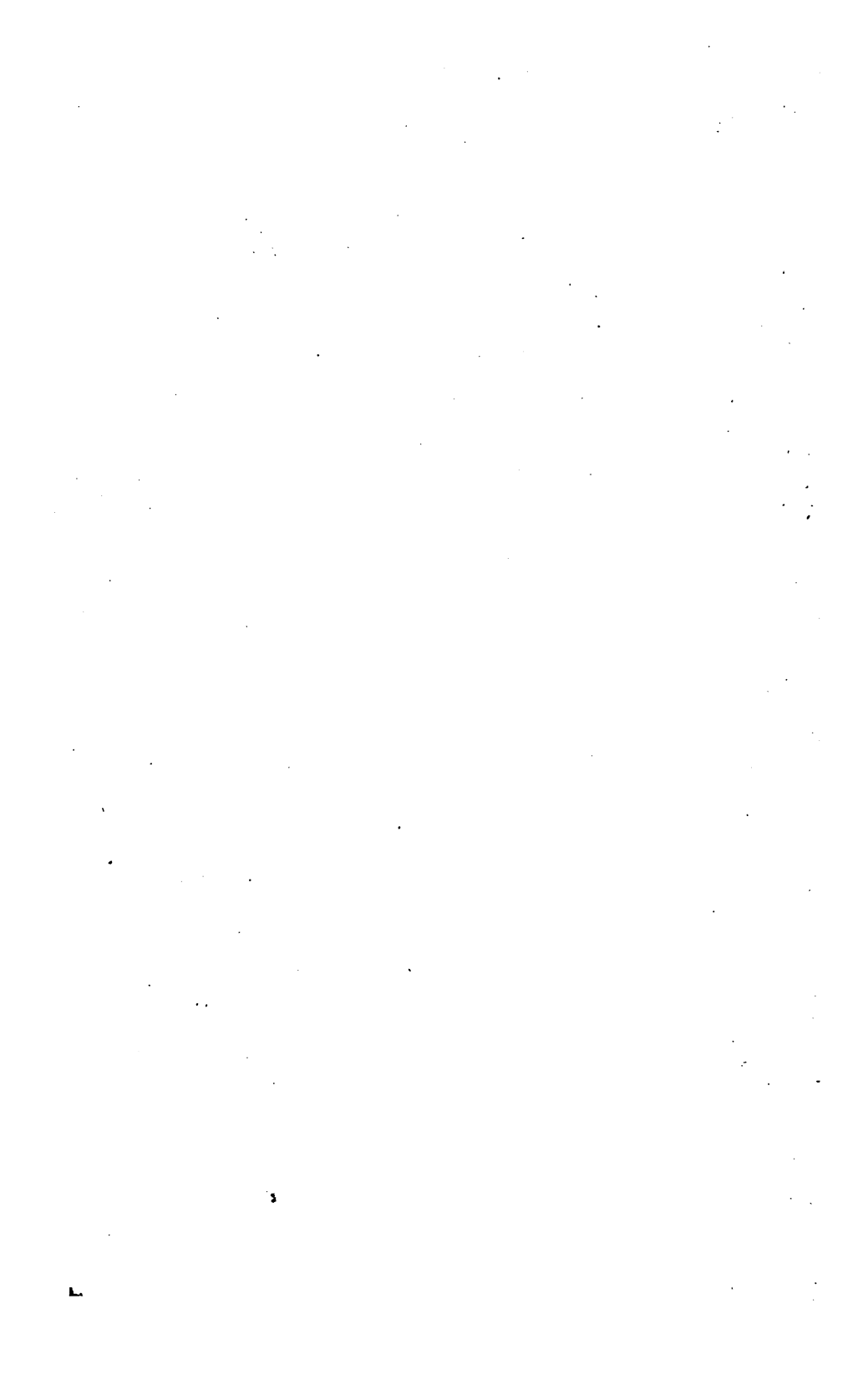
Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

DJ
H66

1

BERIGTEN

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP.

BERIGTEN

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP

TE

UTRECHT.

DERDE DEEL, TWEEDE STUK.

UTRECHT,
KEMINK EN ZOON.
1851.

100

DE SCHUT- OF SCHUTTEN-GILDE

IN NEDERLAND.

(*Vervolg*).

(VOET- EN HANDBOOG, BANNIER).

DOOR

JHR. MR. A. M. C. VAN ASCH VAN WIJCK.

Is door mij in het eerste gedeelte dezer proeve gepoogd uit de bescheiden aan te toonen, hoedanig de kleederdragt der schutgilden was, en welke bepalingen daaromtrent bestonden — zou mij thans de taak overig blijven in een onderzoek te treden, hoe zij toegerust verscheen, wanneer zij den vijand, of bij verdediging harer muren, of in het open veld te bestrijden had, afzonderlijk of gezamenlijk met de overige ten strijde opgeroepene gilden. Hare geheele krijgstoerusting en de wapenen, waarvan zij zich gewoonlijk bedienden, behoorlijk en volledig te beschrijven, is een arbeid, die tot het vak van den krijgskundige behoort, en eene voorbereidende studie der middeleeuwsche krijgswapenen vereischt. Een zoodanig bepaald onderzoek, al ware ik met genoegzame kennis daartoe voorzien, zou mij echter te ver afleiden van het doel dezer proeve.

(III. D. 2. St.)

1

334339

Geheel met stilzwijgen echter kunnen wij, bij de beschouwing van het karakter der schutgilde, dit onderwerp niet voorbijgaan, omdat, even als zij zich door hunne kleederdragt van de overige neringsgilden onderscheidde, ook in hunne krijgstoerusting eigendommelijkheden bezat, die men noch bij de gewapende burgermagt, noch bij de bezoldigde krijgsbenden, althans op die kennelijke wijze, aantrof.

Vooreerst kan men met eenige zekerheid op den voorgrond stellen, dat de schutgilde over het algemeen beter en regelmatigiger was toegerust, dat er meer eenheid en in hare krijgskleeding, en in de soort harer strijdwapenen heerschte; dat er meer zorg werd gedragen voor hun behoorlijk onderhoud en dat de voorschriften van krijgstucht ook ten dien opzichte met meer stiptheid en gestrengheid werden onderhouden, zoo als de verschillende bepalingen daartoe betrekkelijk weldra duidelijker zullen aantonen.

Wat nu betreft de eigenaardige krijgstoerusting der schutgilde zelve, zoo is, mijns inziens, aan den lezer, die zich daarvan een oogenschouwelijk begrip wenscht te vormen, bijzonder de inzage aan te bevelen van de beide werken van den heer Felix de Vigne, die in het onderzoek omtrent alles, wat tot de middeleeuwsche kleederdragt, wapenen, sieraden enz., behoort, zich zoo zeer heeft verdienstelijk gemaakt. De werken hier bedoeld, zijn:

1°. *Vade-mecum du peintre, ou recueil des costumes du moyen-âge, pour servir à l'histoire de la Belgique et pays circonvoisins.* Gand, 1835—1840.

2°. *Recherches historiques sur les costumes civils et militaires des gildes et des corporations de métiers.* Gand, 1847.

Het is vooral dit laatste werk, waarop wij de aandacht vestigen. Op de drie eerste platen, waarmede dit werk versierd is, worden de beide Gentsche schutgilden, de St. Joris en de St. Sebastiaan voorgesteld. De afbeelding is genomen naar de muurschildering, waarvan reeds in het eerste gedeelte mijner proeve (Berigten, I d. 2de stuk, bl. 125) melding gemaakt is. Aldaar zien

wij deze gilden in opmarsch ten krijg, zoo het schijnt, toegerust. De St. Joris gilde bestaat blijkbaar uit twee afdeelingen, waarvan de eerste, volgens het gevoelen des schrijvers, de oude; de tweede de jonge St. Joris gilde is. Aan de spits der eerste bende bevindt zich zichtbaar de aanvoerder, terwijl de bannier of wimpeldrager zich vertoont aan het hoofd der tweede afdeeling, of wel beide die afdeelingen, waaruit het geheel is zamengesteld, van elkander scheidt. De geheele bende is voorzien van eene eenvormige soort van helmen of ijzeren hoeden, van wapenrokken of maliënkolders ¹⁾. Allen hebben het zwaard op zijde en een groot gedeelte der gildebroeders schijnen met witte lederen handschoenen voorzien te zijn, terwijl de ellebogen werden beveiligd door eene soort van klein schild, *rondache* genaamd. De aanvoerders en bannier- of wimpeldragers hebben een anderen vorm van helm ²⁾ op het hoofd, namelijk den visierhelm. Niet allen zijn, hetgeen de opmerking verdient, met den voetboog gewapend. Velen voeren pieken en eene soort van moorddadig wapentuig, *goedendag* ³⁾ genaamd.

4) Zie de samenstelling van de alhier bedoelde maliënkolders, in *Vade mecum*, t. II. pl. 43, 56 & 57, en *Recherches* etc., pag. 20.

2) De helm werd ook wel *Ketelhoed* genaamd. « Een borgher t Utrecht is zinte Martijns dienstman, ende die neemt tot zinen voordeel drie peerde etc. Ende waer hi scutter zijn armborst ende dat daer toebehoort. Item, sijn pansier, zijn *ketelhoed*, zijn knaep mede te volgen » etc. Zie Matthaeus, *de Nobil.* 4135, welke schrijver meent, dat ook de helm soms *schutkovel* genaamd werd, voor welk gevoelen echter geen grond is aan te voeren.

3) De benaming van *goedendag*, in het Vlaamsch *godendac*, *godendach*, *godendar*, was eene zinspeling op de wijze waarmede men den vijand met dien met ijzer beslagen zwaren kluppel, voorzien met een scherpen ijzeren punt, begroette. Die soort van wapen wordt zeer omstandig en oudheidkundig beschreven door Huydecoper in zijn *Méls Stoke*, III. 83 en volg. Zie ook over het gebruik van dit wapen M. Guillaume, *Histoire de l'organisation militaire sous les ducs de Bourgogne, Introduction*, p. 53, gedrukt in de *Mémoires couronnés de l'acad. royale des sciences, des lettres et des beaux arts de Belgique*, tom. XXII—1848.

Bij de tweede afdeeling der St. Joris gilde zijn zij echter meest allen met dien boog voorzien. Opmerkelijk is het, zegt de heer de Vigne, dat hier de *trompers*, zoo als zij doorgaans werden genoemd, niet aan de spits, maar in het centrum en bij den wimpeldrager zich bevinden. Deze speellieden zijn bloothoofds, en het speeltuig van den middelste is met een vaantje versierd, waarop, even als op den bannier of wimpel, het wapen der gilde prijkt ¹⁾.

Hetgeen men niet ziet bij de afbeeldingen der overige nering's gilden in het bedoelde werk, is, dat bij de schutgilden de bannierdrager dit veldteeken niet in de hand voert, maar in een draagriem rusten laat.

De vorm van het vaandel is langwerpig, een bewijs, zegt de heer de Vigne, dat het van de 12^e en 13^e eeuw dagteekent, daar in de 14^e eeuw de vaandels meest allen eene zuiver vierkante gedaante bezaten.

De St. Sebastiaan gilde, voorkomende op plaat 3, doet zich van de St. Joris onderscheiden, door haar vaandel, de kleur harer palueren en de afwezigheid van het zwaard. Allen zijn gewapend met pieken of den goedendag. Vreemd is het, dat bij geen dier gildebroeders hun gewoon wapen, de handboog, gezien wordt. Welligt werden hunne bogen, zegt de schrijver, als zij ter heirvaart togen naar de plaats hunner bestemming op afzonderlijke wagens vervoerd ²⁾. Ook hier is

1) Dat deze vaantjes aan de blaasinstrumenten der trompers soms zeer sierlijk en prachtig waren, blijkt uit de navolgende opgave uit de kameraarsrekeningen der stad Utrecht, 1524.

« Item, gegeven Goyert de schilder, van den trompers vaentgens, S. Meerten aen elke zijde inne te zetten, van gout ende zye, ende van de schuttervaentgens van gout te maken, 13 g. 15 st.

Item, gecoft van der stadt wegen tot Gijsb. Henricxz., sloeyerdoeck tot 2 scuttervaentgens, ende taffiaff tot 4 trompervaentgens, ende oic aen frangien van gout ende an zye, ende zye frangien totte trompers vaentgens." Zie J. J. Dodt, *Archief* enz., III. 214.

2) De schrijver staft zijn gevoelen door eene aanhaling uit het werk *Provintie, stadt ende distrikt Mechelen*, I Vol., alwaar op blz. 357 voorkomt: « Ten jare 1474 trokken er uyt de stad Mechelen met

de bannier- of wimpeldrager beter toegerust en voorzien met een visierhelm, dragende het veldteeken insgelijks in een draagriem.

Hetgeen de schutgilden, behalve hunne schutkleeding of *paruren*, die onder hunne wapenrokken of maliënkolders te voorschijn kwamen, echter bepaaldelijk in het veld deed onderkennen, waren, zoo als wij reeds opmerkten, vooreerst hunne tweesoortige hoogen, namelijk de voet- en handboog, en ten anderen hunne bannieren of wimpels. Het overige hunner krijgstoerusting hadden zij met allen gelijk, die met hen in of buiten de stadsmuren verdedigender- of aanvallenderwijze streden.

Het is dus in de eerste plaats, dat wij deze beide, tot de middeleeuwsche artillerie ¹⁾ behoorende soorten van bogen, de

Carel, hertog van Bourgondien, naer het beleg, enz. Ende eene groote tonne om hand-boog geschut in te vueren." Waarschijnlijker komt mij echter voor, dat niet alle de schutten in deze gilde met bogen waren gewapend, maar een zeker gedeelte alleen met pieken of ander soort van wapenen, welligt de *goedendag*, waren voorzien. In dit gevoelen werd ik eenigermate bevestigd door hetgeen men aantreft omtrent de orde van opmarsch, welke de Utrechtsche schutten in hunne morgenspraak van 1494 vaststelden. Zie Berigten, I d. 2de st. blz. 142, alwaar men vindt: «dat eerst de schutten, met hellebaarden gewapend, half voor en achter de vaandels, dan de pieken half voor en achter de hellebaarden, dan de voet- en handboogen, half voor en achter de pieken, dan de stalen bogen, half voor en achter, en eindelijk de bussen, insgelijks half voor en achter optrokken."

Opmerkelijk is het, dat in de afbeelding der St. Joris gilde, van Gent de schutten aldaar half met voetbogen, half met goedendags gewapend, voorkomen.

1) De voet- en handboog werden, even als het grof en klein geschut, gerangschikt onder hetgeen behoorde tot de artillerie. Zoo vinden wij in de *rationum aulae et imperit Caroli Audacis* enz. bij Mathaeus, *Analecta*, I. bl. 317. «In de artillerie is de controleur die by ordene houdt ende geschrifte de jeghen rolle van allen den costen, gemaect ende betaelt van der artillerie, gelijc van *boghen, schichten, voebogen, gescutten* enz., concernerende den seluen state," en op blz. 303 voert deze schrijver tot nadere bevestiging aldaar aan het navolgende: «ende in dat ander scip was salpeter ende busscruyt, busclooten van steen ende pilen, ende voort dat ter *artillerij* behoort."

Ook vindt men in het reeds aangehaalde werk van Guillaume, *Introduction* 60, de inventaris der artillerie te Lille in 1365 aanwezig, in het licht gegeven door Brun-Lavainne, 1°. *En la chambre au-dessus de*

eerewapenen der schutten 1), eenigzins van nabij behooren te beschouwen.

De voetboog 2), in dien tijd meer algemeen bekend onder

celle des comptes 70,000 carreaux (flèches d'arbalétriers), tant à un pied comme à tour et à canne 2,700 sayettes (flèches d'arcs), 14,000 ou environ de fer de carreaux, 30 arcs de fust, 24 baudris (boudriers), 2,000 de carreaux d'espingoles, 1 tonneau plein de salpêtre, 4 id. id. de chausse-trapes, 7 canons et plusieurs carreaux qui y appartiennent. 2°. *En la halle*: 74 arcs de fer. 3°, *Aux portes et tours*: 34 espingoles. (machines à jeter des pierres enz.)

Bij de Franschen heette die krijgsoverste, die het opzigt over de geheele artillerie had, *grand-maitre des arbalétriers*. Later, toen het woord artillerie bepaaldelijk aan vuurwapenen werd gegeven, ontving dezelfde krigsbevelhebber den naam van *grand-maitre d'artillerie*. Zie Adriaen Pascal, *Hist. de l'armée et de tous les régiments depuis les premiers temps de la monarchie Française jusqu'à nos jours*. Paris 1847, t. I. p. 249.

1) Ten bewijze hoe trotsch de gildebroeder der schutten was op zijne wapenen, strekke het aangehaalde in de geschiedenis van Antwerpen, Deel III. bl. 475. Namelijk, dat Bastel de Haze, in 1489 overleden, bij uitersten wil aan O. L. Vrouwenkerk schonk zijn volle harnas, te weten «sijn beste pansier, zijn halve treft, zijn goersgie, sijnen besten boghe ende dwindaes ende den coker metten pile ende zijn crom mes.»

2) Men heeft wel eens in twijfel genomen, of de voetboog wel een ridderlijk wapen was, omdat de ridder den vijand in het open veld meestal bestreed met zwaard en lans. — De reden daarvan lag eenzins in de mindere eer, die men aan het dragen van dat wapen hechtte, maar in het drukkende voor den reeds zwaar geharnasten ruiter en paard, om behalve speer en lans, daarenboven den voetboog met het daarbij behoorend materieel te dragen en behoorlijk te handteeren. — Tot de volle wapenrusting der ridders behoorde ook de voetboog, en in de meeste overeenkomsten, de in bezitstelling van sloten betreffende, vindt men meestal bepaald het aantal voetboogen, en de hoeveelheid pijlen, die in den burgt moesten geleverd worden; en zeker zullen de ridders bij de verdediging hunner slotenen op de jagt zich niet hebben geschaamd, om zich van den voetboog te bedienen. Ook waren in hun gevolg meestal geoeffende voetboogschutters, van welker wapentuig zij zich menigmaal ook in het veld hebben bediend. — Ten bewijze dat de voetboog ook een ridderlijk wapen was, dient dat ridder Gös van Berlichingen mit den eisernen hant zich in 1502 van den armborst bediende. Zie S. B. Franks, *Levensbeschr. Herm. Gözens van Berlichingen*, S. 64—67. Niet ver van Anspach werden in 1518, bij gelegenheid van het huwelijk der Beijersche prinses Susanna met den markgraaf Casimir van Brandenburg steekspelen ge-

den naam van *armborst* 1) of *banc-armborst* 2), was eigenlijk niet anders dan een gewone handboog van kleiner vorm,

houden, waarbij twee ridders tegenwoordig waren met twee gespannen armborsten. Zie S. J. J. Spies, *Brandenburg histor. Münzbelustig*, Anspach 1769, Th. II. S. 357 u. 358. Ook is het bekend hoe dikwijls ridders in de 15de eeuw met hunnen eigen' voetboog in den Doelen naar den prijs kwamen dingen.

4) In het Duitsch *Armburst*, *Armborst*, *Armst*, *Arbrost*, ook *Erbe*, naar de eikenhouten schacht. In het Fransch *arbalète*. In het Latijn *arballista*, *arcuballista*, *ballista manuales*, *ballista a pectore*. Zeer uiteenlopende zijn de gevoelens omtrent den naamsoorsprong van den armborst. De mingezochteste is, dat deze naam komt van *arm*, of omdat die boog in den arm gedragen werd, of omdat doorgaans de schacht den vorm van een gebogen arm had — van *borst*, omdat de voetboogschutter bij het afschieten den boog tegen de borst steunen liet. Van hier het Latijnsche *ballista a pectore*.

Armborsten werden ook soms eenvoudig *borsten* genaamd. De raet van de stat verbiet, dat nyemant ghewapent en ga, bi nachte noch bi daghe, met pansieren, met *borsten* ofte met zweerden," enz. Zie Buurspraakboek, 1385.

Dat alleen de voetboogen, *armborsten* werden genaamd en onder dien naam geene handboogen werden beggepen, zoo als vele schrijvers dit onnaauwkeurig vermelden, bewijzen de veelvuldige afkondigingen in het Utrechtsche Buurspraakboek, waarbij het schieten met die boogen binnen de stad verboden werd. Eene der oudste dier afkondigingen luidt aldus:

Des Woensdaghes naden XI^m Magheden dach. 1387.

Voert verbiet de raet dat nyemant en sciete binnen der stad met armborsten nochte met hantboghen, nochte met cluythoghen aen kerken, aen der ghilden toornen, nochte aen huzen, nochte nergent binnen der stat, bi enen koer van 4 ff, also dicke alst yemant dede. Zie Buurspraakboek, bl. 77.

Eene derde soort van boog wordt hier genoemd, namelijk *cluythoghen*, moeilijk is het te bepalen, waarin dit verschil van boog gelegen was.

Alkemade (zie Huydecoper ad *Mells Stoke*, III. 343) zegt dat « de *springarda* is een boge, kluitboog of klovenier, drie voeten lang, geweldig schietende een loot of kogel ter grootte van een haselnoot." Doch er worden meer bewijzen vereischt om deze hier boven bedoelde kluitbogen voor die *springarda* te houden. Opmerkelijk is het, dat in de schutmeesters- en kameraarsrekeningen van Utrecht geen het minste gewag gemaakt wordt van eenen kluitboog of van eene *springale*. — Mijns inziens, is hij slechts eene soort van handboog geweest.

Eene zeer duidelijke afbeelding van den voetboog wordt gegeven op de titelplaat van het, in het jaar 1785 te 's Hertogenbosch gedrukt

waaraan in het midden eene houten schacht, stok of steel was vastgehecht, zoodat die schacht den boog, met zijne koord of

request, door eenige leden dier schutterij aan de officieren en schutters der colveniers-boogaard gepresenteerd.

Wat den boogmaker betreft, zoo ben ik aan den heer jhr. Rammelman Elsevier te Leiden de navolgende aanstelling van een' boogmaker door de stad Leyden, in 1420, verplicht.

«Scout, scepenen ende rade van der stede van Leyden, doen cond allen luden, dat wi bi rade ende goetduncken van den ghemene Gherechte inder vroescip anghenomen hebben Wouter van der Weterijnghe tot enen boghmaker, in manieren ende voorwaerden hiernaes bescreven, dat is te weten, dat Wouter voirs. der stede dienen sel in allen reysen tot wat tiden si des te doen sullen hebben, ende die stede sel him weder leveren *gaern* ende *was* als behoirlic is. Voirt so sel die stede Wouter voirs. jairlix wtreiken voir sinen dienst XX Beyers gulden, also lang als hi der stede dient, te betalen alle jair tot onse Vrouwendach te Lichtmisse.

Voirt so siept voirwairden: tot wat tiden dat die stede Wouter voirs. niet langer houden en wil, so sel ment Wouter een half jaer te voeren seggen. Ende als Wouter voirs. der stede niet langer dienen wil, so sel hijt der stede een half jaer te voeren seggen. Ende Wouter voirs. sel vri sitten in der stede, sonder enich ongelt te gheven.

In kennisse der wahrhede hebben wi desen brief bezegelt mit ons. stede zegel, int jair ons. Heren IIIc XX, opten XIV dach in Februarij." Terwijl in dezelfde vroedschapsresolutiën, 6 Aug. 1454, voorkomt: «Oick is geconsenteert bij den gerechte ende vroescap, dat Zweer die bogemaker hebben sal, behalve sijn wedde, jairlicx III elen laken tot een tabbert ende X vaten biers, sonder exsijsen, gelijce den priester."

Nog komt in de thesoriërsrekening der stad Leiden van 1394 voor: «mr. Jan Dobbe, die boghemaker, van dat die stede him jaerlicx gheeft VII ff. — mr. Willem Mesch des *conijnxbogs* (?) III ff.

De stad Deventer had reeds in 1344 een stads boogmaker, die eene vaste bezoldiging 's jaars ontving en door de stad gekleed werd. «Item Scabinis et consulibus ciuitatis IIc ff XL ff. Item Ghenchardo clerico nostro XII ff. Item *Gosvino arborstere* IIIc ff XVI s. «Tweede rekening 1344. Zie Codex Dipl., uitgeg. door het Hist. Genootschap v. Utr., 1ste deel, 1ste afd., bl. 74, 1ste al.

Item Henrico de Haerlo pro *vestibus Gosvini arborstere* et duorum vigilum ciuitatis et pro tunica Gerardi Woeste XIX ff XVI s. Ibidem bl. 76, 2de al.

Item *Gosvino arborstere* IX ff XII s. *cum vestibus*. Tweede rek. 1347, ibidem 87; 2de al.

Aldaar schijnt de *arborstierder* ook met het opzigt over het stads geslacht te zijn belast geweest.

pees voorzien, kruiste; van hier, dat die boog ook wel *kruis-*

Item quum Gosswinus *arenburstlere* examinavit *ballstas* III s. parorum. Rek. 1340, ibidem bl. 65, 2de al.

Hoewel vroeger *armborstierders* of *boogmakers* te Utrecht aanwezig waren, zijn deze eerst in het laatst der 15de eeuw onder de stads bedienden opgenomen en als zoodanig van stadswege gekleed, in 1481. Die *armborstierders* ontmoet ik als zoodanig in de kameraarsreken. vermeld, en in 1482 en 1483 volgden zij den plegtigen omgang en ontvingen toen, even als de overige *lege* knapen, elk $\frac{1}{2}$ taak wijn. In 1489 (St. Thomas) werd hem eene jaarlijksche toelage verzekerd. «Willem Geritsz. is aengenomen van den rade ont ende nye tot onse stat *armborstierder*, ende sel jaerlicx hebben ter pensij vijftich ff aen gelde ende der stat couel.» Raadsdagelijksch boek, 1489.

2) Aldus, volgens de meening van Huydecoper, genaamd naar het Fransche woord *bander*, spannen, waartoe bij den voetboog eene groote inspanning van kracht vereischt werd.

*En men scoet ten zelve tude
met LX oetstal en springale
en banc armborst*

zegt Melis Stoke. Zie Huydecoper, III. 252, 346, die zijn gevoelen over het woord *banc*, oudheidkundig ontleedt. Volgens dien schrijver zoude met deze benaming alleen voetbogen worden bedoeld, en staat dit door de navolgende aanhaling uit de Goudsche Kronijk: *Die van't casteel sooten so over seer met bossen ende bant armborsten, ende met ander cleynen boghen* enz. De uitlegging, die Huydecoper van d t woord *banc* geeft, is, mijns inziens, te zeer gezocht. Het onderscheid, dat Melis Stoke op de aangehaalde plaats maakt tusschen *armborsten* en *banc-armborsten*, doet aan twee verschillende soorten van voetbogen denken. Sebastiaan spreekt, zegt Huydecoper, *van groote voetbogen die men op banken afschoot*, maar de schrijver zegt niet te begrijpen, wat hij daarmede bedoelt.

In de meermalen aangehaalde bekroonde Verhandeling van den heer Guillaume, komt op plaat IX. N°. 2, onder de afbeeldingen van oude schutgevaarten voor, eene soort van voetboog, geplaatst op een gevaarte of affuit op twee wielen, welk veldstuk *espringole* genaamd wordt; of dit krijgstuig de *banc*-voetboog, door Sebastiaan bedoeld geweest is, en welke op zulk een soort van affuit of bank werd afgeschoten, is moeilijk te bepalen.

Deze *espingole*, die ter aangehaalde plaatse wordt afgebeeld als een oorlogstuig, uitsluitend bestemd tot het afschieten van steenen of looden kogels, zal vermoedelijk dezelfde zijn als die, welke in het Nederduitsch *springale* genaamd werd. Later mag die *springale* tot het afwerpen van kogels zijn ingerigt geworden, doch ik meen bijna als zeker te mogen stellen, dat oorspronkelijk alleen de pijl daarmede werd afgeschoten, even als dit met de *oetstal* het geval was, en dat beide

boog, *stocboog* ¹⁾ genaamd werd. Hij was (om de naauwkeurige beschrijving van een Fransch schrijver te volgen ²⁾), of van staal,

veldtuigen tot dat soort van armborsten behoorden, die meer tot verdediging of bij belegering van versterkte plaatsen, burgten of kastelen, als in het open veld werden gebruikt, zoo als men onder anderen in het beleg van Arnhem in 1354 van zulk een oorlogstuig vindt melding gemaakt bij Nijhoff, *Gedenkw.* II, LX, welke schrijver van gevoelen is, dat het alleen diende tot het werpen van steen, terwijl van Hasselt (Oudh. IV. 32 en 34) ons omtrent het ware gebruik daarvan in het onzekere laat. Wat de springale betreft, nemen de opgaven der in de kameraars-rekeningen van Deventer, zie *Codex Dipl.* uitgeg. door het Hist. Genootschap te Utrecht 4te deel, 4te afl., allen verderen twijfel omtrent het regt gebruik weg. Men leest in de rekening van 1340: «Item pro vno instrumento quod dicitur *sprintael* (springael?) VI liib. VIII s.» bl. 65, 4te al.» In die van 1345: «Item feria terciā post Bonifacij pro expensis factis per Gosvinum armborstere et seruog ipsum iuantes quum correxerunt instrumenta *springale* et telum ciuitatis X ss. VIII den.» Rekening 1347, bl. 76, 2de al. «Item Gherekino Colschen pro quingentis sagittis, dictis *springale*sscot, et quingentis allis paruis sagittis VIII ff XVI s.» Rekening 1347, bl. 83. Zoo vindt men ook in den voormelden inventaris der artillerie, in 1365 te Lille aanwezig, 2,000 carreaux (d. i. eene soort van pijlen, waarover nader zal worden gesproken) d'espingoles. Ten aanzien van de *oestal* deelt van Hasselt uit de rek. van Arnhem van 1354 en 1362 deze posten mede: «Item pro una nota (*noot*, zie de volgende bladz.) ad *oestal* XXIIIJ s., pro 1 pond garns ad *oestal* IIIJ ss.» Zie Oudh. IV, 33 en 34. Brengt men nu daarmede in verband de navolgende posten uit de rek. van Deventer, als: uit die van 1345, «Item pro vno ligno ad brachia instrumenti dicti *oetstaet*, pro ligno dicto *weruenholt* ad sedes telorum et pro quinque lignis, dictis *wagenscot* ad telum X ss. II den. per Goss. et Gherekinum. Item pro portitura instrumenti, dicti *oetstaet*, de ecclesia supra domum ciuitatis, et seruus iuuantibus Gosvino ad circumdandum *oetstaet* crinibus. Item Hermanno Houessche pro vno ligno ad instrumentum dictum *winde oetstaet* II s.» bl. 74, 2de al., dan is het wel niet twijfelachtig meer, of de *oetstal* was een armborst, tot dat soort behorende, welke ook wel *wagen- of kar-armborsten* werden genoemd, omdat zij op deze wijze van de eene naar de andere plaats, even als het ander zwaar oorlogstuig der middeleeuwen, vervoerd werden. Eene afbeelding van zulk een *wagen-armborst* geeft S. J. E. Hendels, *Vers. einer hist. Descr. aller ehem. und uthlichen Wehr- u. Waffenarten* (1802) S. 470 a tab. VII.

Eindelijk geven de navolgende posten: «Item Theo de Hare probatistis et tellis erga eum emptis VIII ff. Item Goss, *ballstarlo* de tellis II ss.» Rekening 1337, bl. 48, 50, 2de al. — Item pro XIIcim cignis III ff X s. IIII den. Item in festo beati Jacobi pro septem *ballstis*

of van hout, of van ahorn vervaardigd, en had $1\frac{1}{2}$ tot 3 voet lengte. Zijne schacht, meestal van eiken of taxushout, was in den midden voorzien van eene kleine spleet, ter lengte van twee vingers. In die spleet bevond zich eene kleine beweegbare rol van staal, door welker midden eene schroef ging, die haar tevens tot as diende. Deze kleine rol verhief zich gedeeltelijk boven de oppervlakte der schacht of lade, en had eene boogsgewijze inkeeping, waar de gespannen koord of pees van den boog tegen rustte. Eene veel kleinere inkeeping was in het tegenovergestelde gedeelte der oppervlakte gemaakt, door middel waarvan de veer van den trekker de rol bevestigd hield. Deze rol werd *noot* ³⁾ genaamd. Onder de schacht of lade, meer in de nabijheid van het handvat of kolf, was de sleutel van den trekker ⁴⁾, van bijna denzelfden vorm als die van een oud musket; door middel van dezen sleutel liet de veer aan de rol, waartegen de gespannen koord rustte, de vrije beweging. Bij de ontspanning der koord ging de pijl met eene groote snelheid af. Op de schacht, onder de kleine rol, was eene koperen plaat, die zich op en neder verhief, en aan hare beide uiteinden aan de zijden van de schacht was vastgehecht. Dit was de visierband. Deze was van boven met twee kleine gaatjens

---

XVIII ff, en onmiddellijk daarop: « Item Gherekino Colschen pro quintis sagittis dictis *sprngalesschot* enz. Zie boven de rek. 1347, aanleiding tot de veronderstelling, dat deze *balista*, welk woord meer eene algemeene beduidenis schijnt te hebben, insgelijks eene soort van oorlogstuig was, waarmede pijlen werden afgeschoten.

4) Item, so wie te vechten quam mit armborsten oft enigen stocboghnen, die verboerde. Zie Matthaens, *Analecta*, IV. 249. en volg. 4e. editie.

2) Adrien Pascal, *Histoire de l'armée* tom. I. p. 250, in de noot.

3) *De noot van een staelen boog* komt bij Junius in *Nomencl.* 203 voor als een haak, waar achter de pees van den boog werd tegengehouden en welke haak in zijn tijd van ivoor of bot was.

4) In eene oude rekening, blijkbaar uit het midden der 15e eeuw, van Dirick van Runen, rentmeester van Leerdam, vind ik de volgende posten aangeteekend: « Item jonge Bueren gegeuen voer een *snell* op sijn armborst, tot Cuylenborch gemaickt, XVIII s. Item Henrijck Zwaen voer een *snell*, tot Cuylenborch gemaickt, geg. XVIII s.

het een boven het ander voorzien, die, wanneer deze plaat was opgeheven, in betrekking stonden met een balletje niet grooter dan de kraal van eenen roozenkrans, welk balletje aan het einde van den boog aan een klein draadje hing en aan twee kleine ijzeren staafjes was vastgehecht, loodregt op de schacht aangebragt, het een ter regter, het ander ter linkerzijde. Dit balletje beantwoordde aan de gaantjes der koperen plaat en diende tot regeling van het visier, hetzij om lijnregt, hetzij om in de laagte of hoogte te schieten. De boog had twee koorden of peesen, de eene *schietpeese*, de ander *loopenpeese* genaamd ¹⁾, welke beide koorden door twee kleine ijzeren cylindfers van elkander afgescheiden werden gehouden, op gelijken afstand van de uiteinden en het middelpunt van den boog. Aan deze koorden hing in den midden een ring van koord, die diende om ze tegen de inkeeping te doen rusten ²⁾.

---

1) Zie de ordonnantie der Leidsche echutten 1450. Berigten, I d. 2de stuk, bl. 177.

2) Zeer belangrijk is, tot nadere opheldering van den voetboog en van hetgeen daartoe behoorde, de rekening, berustende op het archief der stad Utrecht, waaruit ik het navolgende, meer bepaaldelijk tot dit onderwerp behoorende, mededeel.

«Schutmeester rekening van Henrijc Hasert en Johan van Lichtenberch den jongen, 1428.

Vtgegeuen van alrehande rescap, cost ende onraet inder leger vander Eem, doemen dat nijwe blockhuys opt zee maecte neuen den groten scepe, geheten de *Scharidagge*, enz.

Item Herman Berendz. vuerde ant blochuys tdiinsdages nae Odulphi IJ tonnen lichts scuts, IJ tonnen middelschuts, cost ziin loon XVIIJ wit.

Wtgegeuen biden schut. inder reysen, doe onse stadt mitten vrenden Culenborch beclam.

Item mitten dagen (maand. na St. Willebrord) volchden onse burgern mitten schutten ende gilden, ende hadden mit hem pinres die hem schut mit manden nae droegen.

Wtgegeuen vander reysen doemen dat hoy bernde voir Bunschoten.

Item geg. enen witten om lijnden daermen de manden mede droech met schutte.

Item gegeuen Peter Willams enz. dat sij opte zelue reyse elc een mande schuts droegen vter Eem voir Bunschoten ende weder inde Eem brochten.

Wtgegeuen van schutte, zwair, middel ende licht, mit sulken scaften totten hoernen bogen ende piil ijsers dair toe dienende, datten schutmeysters geleuert is inden jair voirs., dat gebesicht is in onser stadt dienst in allen reysen, ende gezent op onsen sloten ende blochusen,

Men spande de kleine voetbogen met de hand, door middel van eene soort van ijzeren of houten gaffel of koervoet, (pied

ende is tot vele tijden gehaelt als hier na volgt. Ende is gerekent elc dusent vanden zwaren schutte voir VIIJ Beyer. gulden mijn een oirt, vanden middel schutte elc dusent VJ Beyer. gulden, ende vanden lichten schut elc dusent V Beyer. gulden.

Er werd in dien veldtogt aangekocht 36,350 ligt schut, 26,900 middel schut, 7,250 zwaar schut.

Wtgegeuen vanden piil ijsers totten zwaren schutte, totten hoornen bogen, cost elc pont vanden ijsers vors. VJ wit IIJ doytk. te zamen 980½ ff pijlijsers.

Item des sonnendages na Midnasten, ontfangen van Egbert Lubbertsz. totten hoornen armborsten dusent piil ijsers, wegen 52½ pont.

Wtgeuen van esschen scaften, dair de piil ijsers toe gebesicht zijn, cost elc dusent IIJ B. gulden.

Item totten hoornen bogen, dusent esschen scaften. Item noch XVIc scafte.

Te zamen 4,990 schaften.

Het geheele bedrag beliep 524 B. guld. 59 wit.

Wtgegeuen vanden bogen ende *zulen* die gebroken zijn, vanden noten inden *zulen* te maken ende die te verstellen, vanden bogen in te biinden, vanden pezen opten bogen te maken, ende vanden coorden totten wijndebogen, also die schutte ende ruterer van desen jair gehadt hebben, ende eerst van Gerijt de bogemaker, also hij dat den scutmeysters mit ziihre cedulen bewiist heeft. Mede wtgegeuen onser stadt meysters vanden gequetsten ende gewonden luden te helen ende te meysteren, als hier nae bescreuen staet.

Dit sijn alsulke pezen ende werck, als Gerijt de bogemaker den schutmeysters gemaect heeft inder leger ter Eem, doemen dat nijwe blochuyts maecte, ende elc peze cost VJ wit.

Hier volgen de namen der 17 schutten, aan welker bogen de pezen waren gemaakt.

Item enen boge ingebonden met gairne gelijc een peze.

Elc peze nabescreuen costle IJ oude twen opten wiindaes bogen ende hoornen armborsten.

Hier volgen de namen van 6 schutten.

Deze pezen nabescreuen heeft Gerijt bogemaker gemaect ende geleuert bij beneel ons borgermeysters. Dirc Grawerts, doemen de Horst stormde, ende dat gaern totten pezen geleuert wert bi Dirc Grawert.

Dirk Grawert op een *wiindaes boge* 4 peze. — Voorts volgen de namen der schutten, zonder vermelding van den boog. — Te zamen met die aan den burgerm. D. G. 17 pezen.

Timan Alberts zoon een *nijwe zuyt* ende sinen stock schoon gemaect ende in gebonden, ende een *nijwe peze* dair op gemaect, coste te samen XXXVJ wit. — Gerijt van Velde een *peze* op een *wiindaes*

de chèvre) *kaak* 1), of *spankaak* genaamd 2). Men zette den boog loodregt op den grond, plaatste den voet in een ijzeren beugel

boge ende enen nijwen *nechoirn* dair op, coste tsamen X wit. — Willam Proest een slentel vermaect, cost IIJ wit. — Aernt Herdebol enen nyen *nechoren*, IIJ wit. — Jan Gal een *nonagel*, IJ wit. — Gemaect enen boge bi beneel Dirc Grawerts, cost XXI wit. — Jan Claes zoon enen nijwen stock, coste XLV wit. — Peter Schout een boge verbonden, cost V wit.

Dit js dat Willam Willamsz. de bogemaker bi benele der schutmeysters gemaect heeft inden jair voirsier.

Herman Dires zoon een *zuyt*, coste XXXVI wit. — Dirck Grawert IJ *zulen* in hoirnen bogen, elc *zuyt* LX wit, maect tesamen I B. gul. XLII wit. — Willam Peters zoon van Veen een *zwyl*, cost XXXVJ wit. — Ghijsbert Hugon zoon een *zuyt*, coste XLV wit. — Jacob Petersz., Arnt van Wijde elk een *boge* van IIJ B. gulden. — Peter en Dirck Grawert elk een boge van IIIJ B. guld. — Vervolgens 6 schutten, elk een *stoc* van LX wit.

(De in deze rekening voorkomende benamingen van *nechoirn* of *nechoren*, *nonagel*, *zuyt* of *zul* zijn bij Kilian niet te vinden, en ik durf dus ook niet te bepalen, welk gedeelte van den boog daarmede wordt bedoeld.)

Dit zijn pezen ende bogen verbonden, cost elc stuck enen ouden twñ. Voorts volgen de namen van 49 schutten.

Dit zijn noten opten bogen, elc note X wit.

Volgen de namen der 44 schutten.

Item den schutmeysters geleuert I pont gaerns, cost XVJ wit. — Item Lichtenberch IIJ pont gaerns, elc pont XVJ wit. — Egbert Camerline IJ pont gaerns, elc pont XVJ wit.

Onder de in deze posten vermelde namen dergenen, welker bogen hersteld werden of met nieuwe peesen werden voorzien, komen zeer vele namen van aanzienlijke of Stichtsche geslachten voor, als: Henric Pijl, Jan de Gruenenwoude, Clais van Blasenborch, Gerijt en Elyas van Zanten, Dirk van Gruenenberch, Gerijt van Meerlo, Jan van Zelmonde, Gerijt van Velde, Peter van Zill, Gerijt Voet, Willam van Noort, Jan van Butendijck, Aernt Herdebolle, Henrijc Hazart, Jan van Malden, Jacob Scade, Albert Zasse, Gerijt van Nyevelt, Albert van Voscuyl, Jan van Monevelt, Jan van Welij, Vranc Bloc, Dirc Jacob Pawe enz. Deze zullen zeer vermoedelijk allen tot de schutgilde hebben behoord.

Wtgegeven onser stadt meysters vanden gequetsten ende gewonden luden te meysteren, etc.

Hoewel het navolgende niet in onmiddellijke betrekking staat met ons onderwerp, komt daarin toch veel wetenswaardigs voor. Vooreerst dat de stadsmcesters of chirurgijns waren genaamd, mr. Henrijc van

der schacht of lade zich bevindende aan het bovenste uiteinde en trok voorts door middel van den gaffel of koevoet de hoogpees achter den noot.

De groote voetbogen echter werden gespannen door middel van een meer zamengesteld werktuig, *cranequin*, *kraeckaert* genaamd ³⁾, waartoe men soms de beide voeten gebruiken

Weze, mr. Albert Baers, mr. Claes van Amsterdam, mr. Henrije van der Borch, ten andere dat zij voor elken gewonde ontvingen 2 fl, het pont gerekent 26 wit, terwijl zij daarenboven eene gratificatie ontvingen, de eerste 4 Beyer g. 26 wit, de 2de 5 B. guld., de 3de 49 B. g. 26 wit, de 4de 4 B. g. 31 wit. — Voorts dat onder de gewonden zich bevonden de navolgende bekende namen: Henrije Holthusen, Sijmon van der Kell, Dirck Snoeck, Tengnagel Doys, Lubbert van Eyl, Heyman de Wit, Aernt van Wijck (gewont in zijn vingers, dair een zeen aen ontwe was), Wouter van Vianen, Godscale van Winsen, Jacob Scrodekiin, Jan v. Malsen, Jan v. Holenborch, Dirck Zale, Aernt de Bruin, Willam Daswiinre, de burgemeester Jan Lichtenberch, « zeer gequetst ende gewont, daer vele costs langen tijt ende arbeit an gedain » door mr. Claes Lodewijck de Wale. Claes van Zoelen, Lambert van Zulen enz. Eindelijk dat er 84 gewonden waren in dien veldtogt, waarvan 20 door pijlen en slechts 5 door het grof geschut.

4) In de schuttn. rekening van Utrecht 1428, « Krabbe alin buech ontwe gespannen ende de *haeck* sloech in zijn been. »

2) Zie de ordonnantie van de Leidsche voetboogschutters, 9 Jan. 1450. *Berigten* I. 2. st., bl. 477, alwaar de spanhaak ook wel *krijge* schijnt genaamd te zijn geworden.

In het aangehaalde werk van Adrien Pascal vindt men de afbeelding (gens de trait 1350-1380) van een schutter, den kleinen voetboog spannende met den spanhaak.

Burman, in zijne *nieuwe aanmerkingen* enz. II. 286 in de noot, zegt, meermalen in zijne jeugd den voetboog gespannen te hebben, met een ijzeren werktuig, van anderen met twee takken omgebogen, en voorzien van een houten handvat. Hij noemt dit werktuig, minder juist, *cranequin*, daar de eigenlijke cranequin meer zamengesteld en met een windaas voorzien was. De gaffel, een eenvoudig *pied de chèvre*, die hij bedoelt, werd ook wel in het Fransch *erie* genaamd. Zie Guillaume I. I. 95.

3) Zie eene zeer duidelijke afbeelding van dit werktuig in *Vade mecum*, II. pl. 64, N°. 5, en van de wijze waarop de boog daarmede gespannen werd, II. pl. 84, N°. 6, almede in het werk van A. Pascal de plaat *Voulier, crenequinier*, 1400.

Wat de afleiding van dit woord betreft, zie Kilian in voce *kraeneke*, *kraecke*, *kraeckaerd*, die het verklaart *arcuballista*, *ballista ligneo brachio instructa*, bij ons *kraan* genaamd. Zie Huydecoper, ad M.S. III. 348, 349.

moest en van daar *arbalète à deux pieds* genaamd ¹⁾, welke eene grootere soort van gaffel of koevoet schijnt geweest te zijn, voorzien met eene soort van windaas, welke aan den boog werd vastgehecht, en waarmede de koord of boogpees achter de zoo even beschreven noot gebragt of opgewonden werd. Naar dit meer omslagtig werktuig, alleen bij deze grootere soort van voetbogen gebezigd, werd de voetboog ook wel *windeboog*, *grootte windeboog* ²⁾, *windaasboog* ³⁾, of wel eenvoudig *craeckaert* ⁴⁾ en naar dezen cranequin of kraeckaert werden de voetboogschutters *crenequins*, *cranequeniens*, *crenequiers*, *krankeniers* genaamd. Het schijnt echter dat aan de ruiters, met dien voetboog gewapend, meestal deze benaming gegeven werd ⁵⁾.

Nog moet omtrent dezen grooten windaasboog worden opgemerkt, dat de noot bij het afschieten, even als die van den kleineren voetboog, door een springveer van binnen werd losgelaten, en dat voorts het inwendig mecanisme veel overeenkomst had met dat der vroegere snaphanen; dat in latere tijden, in de 15^e en 16^e eeuw, bij de spanning des boogs de meer omslagtige windaas door den meer eenvoudigen spanhaak schijnt vervangen te zijn geworden, en dat, toen door de meer algemeene invoering

1) Zie Guillaume, I. 1. 95.

2) Aldus genaamd in de tresoriers-rekening van Leiden, 1399.

Item so sende onse here van Hollant an den gherechte Claes van Zwielen, om reescap van scutten te hebben te Staveren, daer men oversende 47 grote windebogen, ende werden gecoft jegens Jan Dob, XVII ff X s. Daerop te wijncoep, V S. IV s. Drie windaze coste IV s.

3) De windaas voetboog werd ook wel eenvoudig de grootte boog genaamd, in tegenoverstelling van den kleinen en ligteren voetboog, die met den haak gespannen werd. Onder anderen vindt men in den *inventaris van, tegene na mijns genadighen heeren* (bisschop Philips van Bourgondië) *overluyden opten huysse Duersteden gevonden is*, zie Matthaeus, *Analecta* I. blz. 241, 4^e. , aldaar op blz. 222 vermeld twee windasen tot grooten bogen, zich bevindende *in mijns genadighen heeren camer*. Deze inventaris is hoogst belangrijk voor de kennis van het huisraad van de 16de eeuw.

4) Houtenboge of craeckaert, zie A. Wauters, *Notice historique sur les anciens sermens de Bruxelles*. Bruxelles 1848, p. 47.

5) Zie *Histoire de l'armée*, I. I. tom. I. 250, en de afbeelding van zulk een boogschutter te paard, *Vade mecum* II. pl. 84 N. 4.

van het schietgeweer het gebruik van den voetboog als krijgstuig te niet ging, en dit vroeger zoo geduchte wapen alleen in de schutsdoelen voor het schieten naar den papegaai bestemd bleef, ook toen alleen de spanhaak gebruikt werd.

Uit de beschrijving van den voetboog en de wijze zijner behandeling zal men reeds hebben ontwaard, dat dit krijgstuig niet alleen bij het gebruik zeer omslagtig was, maar dat daarbij zelfs eene niet geringe inspanning van krachten vereischt werd ¹⁾. Hoewel de ondervinding later vele belangrijke verbeteringen aan dit krijgstuig deed brengen, bleef de behandeling echter, vooral door de gedrongene houding, die de schutter bij het aanleggen en afschieten genoodzaakt was te nemen, hoogst moeilijk. Ook waren, volgens getuigenis van gelijktijdige schrijvers, de meeste dier voetboogschutters vroegtijdig voor hun geheele leven geknakt. Behalve dit ongerief, had het gebruik van den voetboog in het veld nog andere voornamen bezwaren, die den handboog oneindig verkieslijker in den strijd maakten. Deze boog, vooral die waarbij men het windaas gebruiken moest, was niet spoedig te spannen en kon zeer ligt onbruikbaar worden gemaakt ²⁾; daarbij waren, even als de boog zelve, zijne projectilen zwaarder in den dragt dan de handboog met zijne pijlen; hoewel de voetboog zijne zwaardere pijlen met meer juistheid en snelheid kon afwerpen, kon echter de voetboogschutter moeilijk in geslotene gelederen strijden, omdat de boog altoos in eene horisontale rigting moest gehouden worden, en bij behandeling de hulp van een handlanger noodzakelijk maakte. — Zoo zegt het statuut van 1397 van Utrecht, boven aangehaald, *ende waer hi scutter enz. zijn armborst enz. zijn knaep*

---

1) Hoe gevaarlijk de behandeling van den voetboog was, indien de boog tijdens het spannen brak, bewijst het navolgende: Henric Loef gequest in zijn knye van enen boge te spannen. Schuttm. rekening van Utrecht, 1428.

2) Zie Guillaume, *Introduction*, p. 95. Zoo vochten de Gentenaars in den slag van Mont-en-Puelle met hunne voetbogen, nadat zij onbruikbaar waren geworden in den strijd, tegen de ruitery, als met strijdkolven.

mede te volgen. Zoo waren de Liersche voetboogschutten in het leger van hertogin Johanna van Braband, toen zij in 1397 ten strijde toog tegen den hertog van Gelder, verzeld van zulke handlangers; ook zegt ons Juvenal des Ursins ¹⁾, dat hertog Jan van Bourgondië in 1414 4,000 boogschutters had, die elk met 2 voetbogen gewapend en van 2 hulpers, *knappen* genoemd, verzeld waren, waarvan de een zijn schild hield, terwijl de andere een der beide bogen van den schutter spande, ten einde na den eenen te hebben afgeschoten, dadelijk weder met den anderen gespannen boog voorzien te kunnen zijn ²⁾.

1) *Histoire de Charles II.* 460.

2) De navolgende opgaven, welke omtrent de benaming en den prijs der wapenrusting verscheidene ophelderingen geven, kwamen mij voor de mededeeling niet geheel onwaardig te zijn.

In eene opgave van *al sulken nederlage* als Willem van Vloedorp erfvoogd van Ruermunde *heyssende* was van den hertog van Gelder, toen hij in den lande van Gulik *nedergeleghen* was, 1434.

»Item soe heb ich verlaten mijn harnis ind mijner drye knechte mit mich, alsoe geschatich mijn harnis op vijftich Rijnsche guld., ind der dryen knechte harnis, dair waeren twee schutten mede mit oeren armborste, ijker vuer XXV rijnsche guld., ind cyn knecht vloech, ind liet sijn armborst, dair koste II R. g., tsamen vanden harnis hondert XXVIJ Rijnsche guld.

In eene opgave van *alsulken verluys*, als Godert François van Neersdom had in dienst van den hertog van Gelder in 1427, dond. na Bartholomeus.

»Item soe heb ich Godert noch mijn voll harnasch verloren, als mit namen, een stelen panser, dat gerekent voir XV rijns gul. maect XXIII ar. gul. VI alde thuyne; enen stelen hout IJ r. g. vz III ar. g. twe thuyne; enen stelen borst IJ ar. g.; een sack coste VIJ ar. g.; een honskouel IJ ar. g.; armpijpen ende wapenhanse J ar. g.; twe harnaschhasen IIJ ar. gnl.; schenen ende cap twe ar. g.

Belangrijk, ook in geschiedkundig opzigt, is de op het archief van Utrecht berustende rekening van den ritmeester Vincent van Swanenburg, van *sulcken gebreken die stat mij ende den mijnen, jch in oeren dienst bracht heb, van soldyen, nederlaghe, verluys ende schade van perden, harnijssch ende tuyghe ende andere gerechticheit*, gedurende den tijd van 7 maanden en 7 dagen, van zondag na Bartholomeus (27 Aug.) 1484 tot aan 18 Maart 1482.

Het volgende slechts in die rekening heeft meer bepaaldelijk tot het onderwerp betrekking.

Dijt hijrnae bescreuen js verluys van harness vnde anderen getuyghe.

Eene minder omstandige beschrijving behoeft, wegens zijne eenvoudigheid, de handboog. Zijn gebruik dagteekent van de

Item op Senth Steffens dach heb jch Vincent vors. juden Vene verloeren eyn armborst, eyn wijnde mijt eynen ijseren hoet, rekenen jck tsamen voir VIIJ r. gl.

Item opthen seluen dach hefft Driess van Belle verloren krefft inde rugge, *eyn armborst*, *eyne wijnde* mijt eynen ijseren hoet, inde dair toe hebben sijne diener soe voir inde nae verloeren twe armborsten, twe ijseren hoede, tsamen berekent op XXV r. gl.

Item optseluen dach hefft Reynart Hoen mit sijne diener Mathijs, die mijt hem the seluen mael gefangen wart, verloeren voir hem seluen, krefft inde rugghe, ijseren hoet, eyne hontzkogell mijt beslach van sijlueren, eyne kraich ende par wapenhanssen voir sijnen knecht voirs., krefft inde rugge, eynen ijseren hoet, eyn par wapenhanssen, eynen kraich, gerekent op XXXIIJ r. gl.

Item opten seluen dach hefft Pieter van Meternich, der oick gefangen waert, verloeren krefft, rugge, eynen kraich, eynen ijseren hoet mijt eynen sijlueren riere (ruere), gerekent tsamen op XXV r. gl.

Item opten seluen dach hefft Geysbess, der oick du gefangen wart, verloeren krefft, rugge, ijseren hoet, bart wapenhanssen, eynen kraich, eynen ijseren hoet, toebehoerende sijnen knecht, tsamen gerekent op XV r. gl.

Op denzelfden dag verloren Frederick Haswijnt »krefft, rugge, kraich, ijseren hoet, paar wapenhanssen,» gerekent op XVI r. gl. Johan van Wyere, krefft, rugge, *kraichcoller*, twee wapenhanssen, *eyne armborst* mijt eynen wijnde, te samen ger. op XVI r. gl. Wijchart mijn diener, krefft, rugge, ijseren hoet, kraich, *eyne armborst* mijt eynen wijnden, XVI r. g. Zelbaech, krefft, rugge, ijseren hoet, kraich, twee wapenhanssen ende *armborst* mijt eynen wijnden, tsamen ger. XV r. gl. Merten Dierbaechs knechte, krefft, rugge, ijseren hoet, twee wapenhanssen, kraich XIII r. g. Henrick van Duytz, eyn panser, ende *armborst* mijt eynen wijnden, ijseren hoet, tsamen XII r. gl. Rijnken Tijnsselman, enen *armborst* mit eynen wijnden, ende enen swert, tsamen VI r. g. Herman v. Aldemonde, ijseren hoet, swert ende en par wapenhanssen, tsamen IV r. g. Ruert Prayst, *eyn armborst* mijt eynen wijnden, ijseren hoet, tsamen VI r. g. Johan Peffer, (die tweemaal in stads dienst lag) krefft, rugge, ijseren hoet ende *armborst*, mijt eynen wijnden, noch enen wijnde tot Marden verloeren. Item kraich ende par wapenhanssen, XX r. g. Dezelfde op het Veen verloren» krefft, rugge, ijseren hoet, enen *armborst* mijt eynen wijndt, tsamen XI r. g. Herman Keppell, enen *armborst*, steyt mij (Vincent) berekent IIJ r. g. Item Johan Twijnell, eyn *armborst* mijt eynen wijnde, ijseren hoet, II wapenhanssen, inde als men Arnhem jnnam, hefft he noch enen wijnde verloeren, tsamen gerekent op X r. gl.

Het geheele bedrag van dit verlies bedroeg 249 r. g. 40 st.

hoogste oudheid. Ismaël, de zoon van Hagar, *woonde in de woestijn en werd een boogschutter* 1). In het boek van Job wordt gezegd, *zijne schutten hebben mij omringd, en mijne boog veranderde in mijne hand* 2). Bij de Chinezen wordt Hori als de uitvinder van den boog vereerd. Volgens Pinius was hij van Scijthischen oorsprong. Daar men echter zeer ligt op het denkbeeld kan gekomen zijn, om van de kracht van een' met eene koord of pees gespannen buigzamen staak of stok voordeel te trekken, is het waarschijnlijker dat het toeval, reeds in de eerste tijden der menschheid, bij verschillende volkstammen bijna gelijktijdig tot het gebruik daarvan op de jagt en naderhand tot lijfsverdediging zal hebben geleid. Opmerkelijk toch is het, dat bij elken nieuw ontdeekten wilden volkstem, de boog en pijl onder hunne wapenen de voornaamste plaats bekleeden, waarin zij meestal eene groote bedrevenheid betoonden te bezitten. Als de Cretensers als uitvinders van het gebruik des boogs bij

---

Uit deze opgave zou men met grond kunnen besluiten, dat meest alle de onder Swanenburg, toenmaals in dienst der stad Utrecht aangenomene krijgslieden, uitsluitend met armborsten of voetbogen waren gewapend; een bewijs dat op het einde der 15de eeuw het gebruik van dit wapen nog in volle kracht was. Opmerkelijk dat in die zeer naauwkeurige opgave van verloren wapentuig, van den handboog geen het minste gewag wordt gemaakt. Nog vond ik omtrent den prijs der armborsten in de kameraarsrekeningen van Utrecht, het volgende aangeteekend:

»Item, Willem den armborstiere van vier nye armborsten, die hij mij geleuert heeft ende ic den ruten ende knechten voert geleuert heb, wt beneell van den Ouersten., XXX fl (8 crom. voor het pond). Item noch Willem den armborstiere van ses armborsten, die hij vermaect heeft ende ic den knechten geleuert heb, VII fl . Kameraarsrek. van Jan van Zijl, 1481—1482. »Item meester Henric den armborstiere, van V armborsten elc II gulden ende van een te vermaken XIII s., ende had Loef Berchmaker opt blochuys, maict LIII fl V s. Kamer. rek. van Claes Jansz., 1482—1483. In eene rekening van den drost van Buren, Jaspas v. Esscheren, uit het midden der 15de eeuw, ontmoette ik nog het volgende. »Item Maersken, vyt beuel sdosten, tot enen nyen armborst I g. VIII st.»

1) Gen. 21 : 20.

2) Job 16 : 13 en 29.

de oude schrijvers 1) genoemd worden, zal dit meer doelen op hunne eerste invoering van dit wapen bij de geregelde krijgshanden, dan wel op de uitvinding zelve van een wapen, dat reeds bij andere volkeren lang te voren in zwang was. Vele Griekse helden worden ook als beroemde boogschutters vermeld. Van Hercules wordt gezegd, die kunst het eerst van een' Scijth geleerd en zelfs zich van vergiftige pijlen te hebben bediend. Hoe de hoog bij de Grieken in eere stond, bewijzen de versieringen die zij daaraan bragten en door Homerus met zijne eigene naauwkeurigheid beschreven zijn 2).

1) Zie onder anderen Diod. 5, 65.

2) Zie o. a. II. IV, v. 408 sqq. en voorts G. Ch. Crusius, *Volledig Grieksch Nederduitseh Woordenboek voor de Gedichten van Homerus*, Amst. 1837, op de navolgende woorden.

ῥαυρῆς, de insnede in den pijl, waarmede hij op de hoogpees gelegd werd II. 4, 422. Od. 24, 349. Κορώνη, het kromgebogen einde van den hoog waaraan een knop of ring was, om de pees vast te houden, II. 4, 444, Od. 24, 438. Νεύρη, νεύρα βότρυς de pees van den hoog, II. 8, 328. Νεύριν μαζῶν, de pees aan de borst spannen. Νεύρον het snoer waarmede de punt van den pijl om het riet was vastgebonden, II. 4, 454. Ὀγκιον, de weerhaak aan de punt van den pijl, II. 4, 454, 214. Ὀϊστος, de pijl, welke in 't hout of riet bestond met eene metalen punt of weerhaak, II. 4, 448. Soms tijds ook met drie punten, II. 5, 393. Vergiftige pijlen, Od. 4, 261. Ραῦμα, het deksel van den pijlkoker, II. 4, 446, Od. 2, 353. Τέξον, de hoog, in pl. τὰ τέξα, dewijl hij uit twee deelen bestond.

De hoog was een wapen dat in eenen veldslag minder maar meest in listige aanslagen gebezigd werd. De hoog van Pindarus, II. 4, 409 seqq. bestond uit hoorn en had twee deelen, van welke elk 46 palm lang was. Beide gedeelten waren door de πῆχυς, zoo aan elkander gevoegd, dat zij daardoor de gedaante van eenen hoog kregen. Aan beide uiteinden was een knop, κορώνη, waaraan de pees νευρά vastgemaakt was. Bij het gebruik spande men hem door hem tegen den grond te plaatsen en de pees stijf aan te trekken (τίτανεν τέξον) dan greep men den hoog in het midden (πῆχυς) legde den pijl op de pees en trok deze naar zich toe, opdat de pijl weg vloog (τέξον ἐλαυν, ἐνέλαυν), II. 4, 405 seqq., Od. 49, 372. Het *boogschieten*, de kunst om met den hoog te schieten II. 2, 748, 42, 350. Het *schietgereedschap*, bogen en pijlen, II. 4, 45. Τοξοσύνη de kunst om met den hoog te schieten, *boogschuttgrij*, II. 43, 344. Τοξότης, boogschutter, boogschiet, II. 44. 386.

De boogschutters van Creta werden voor de voortreffelijkste gehouden, aan welken de Romeinen in hunne legers voortdurend de voorkeur gaven, zij schoten hunne pijlen op 150 schreden afstands met zulk eene kracht en zooveel juistheid, dat zij schild en harnasch van den vijand, waarop zij doelden, waar zij dit wilden, doorboorden. De Parthen, niet minder ervaren als boogschutters, waren, wegens hunne pijlen met weêrhaken voorzien, in den krijg zeer gevaarlijke vijanden. De Stadanavische barden bezongen hunne helden ook wegens hunne groote bedrevenheid in de behandeling van den boog, en dat de Angel-Saxen en Deenen ook deze in hoogen mate bezaten, en hoe, na de herovering van Normandië, de boog in Engeland een geducht wapentuig werd, leert ons de geschiedenis hunner roemtijke krigsverrigtingen. Ten welken tijde de boog bij de Germanen tot krijgswapen werd verheven is moeilijk te bepalen, en het blijft twijfelachtig of Tacitus, verhalende hoe bij hen de gewoonte was om met hunne doode lichamen hunne wapenen te verbranden, onder de *missilia* ook de pijlen tot den boog behoorende bedoeld heeft 1).

Deze boog werd in de middeleeuwen hier te lande *fiertsboog* 2), *fiitsboog*, *reisboog* genaamd. Hij had boven den voetboog het groot voordeel, dat hij oneindig ligter en daardoor handelbaarder en niet onderhevig was aan spoedig geheel onbruikbaar te worden. Door een geoefend schutter gebruikt, kon de handboog even zekere en even groote verwoesting op den vijand aanrigten. Van daar, dat welligt sommige schrijvers het er voor houden, dat de handboog meer bepaald in het veld en de voetboog meer tot verdediging der vesten bestemd was 3). Zij, die met dezen boog gewapend ten strijde toogen,

---

1) Germ 27. De archeologische ontdekkingen kunnen welligt daarover in het vervolg van tijd meer licht verspreiden. Zie over de oude wapenen der Germanen, Rodloff, *Neue Untersuchungen des Keltenhum zur Aufhellung der Urgeschichte der Deutschen*, Ron. 1822.

2) Van Someren, Besch. van Gorinchem, 421.

3) 's Gravesande, Zeeuwsch. Kronijk verkort, 4073.

werden ook wel *reisboogers* genaamd ¹⁾, en men bezigde hen bij voorkeur tot denzelfden dienst, die thans de ligte troepen bij onze hedendaagsche legers verrigten.

Deze handboog was, even als de voetboog, of van staal, of van ahorn, of van hout. Het voeren van dien stalen handboog, die natuurlijk kostbaarder was, was eene niet geringe onderscheiding ²⁾.

Hoewel de houten handbogen ligter in dragt waren, waren

1) Beschrijving van Delft, 383. Waarschijnlijk heeft deze naam van *relse*, veldtogt, zijnen oorsprong.

2) Ook dit was met de voetboog het geval. Zoo hadden b. v. de *Franco-arbalétriers* uitsluitend het regt, zich van den stalen voetboog te bedienen; zoo ook was bij de voetbooggilde het voeren van den voetboog eene onderscheiding en had in vele steden de oude St. Joris gilde dit regt, zoo als b. v. de oude St. Jorisgilde te Gent. Zie Belg. Museum, IV. 45. Over deze gilde is dit jaar door den heer A. Buscher te Gent, eene zeer belangrijke brochure in het licht gegeven, onder den titel *Confrérie de Saint Georges à Gand, société d'arbalète*, versierd met eene afbeelding, eenige voetboogschutters dier gilde voorstellende, waarschijnlijk zoo als zij, bij den plegtigen historischen stoet der graven v. Vlaanderen te Gent in 1849, uitgedoscht geweest zijn. Zij dragen den helm en maliënkap, den wapenkolder en roode broek. De banierdrager voert het wapenschild der gilde, zijnde een kruis van keel op een zilver veld. In deze brochure is de gilde alleen beschreven in zooverre zij een genootschap was, gewijd »aan den edelen constepghen en eerbaren spelen van den voetboghe.” Slechts met een enkel woord wordt er van haar als eene krijginsstelling gewag gemaakt, omdat de beschouwing des onderwerps, uit dat oogpunt, niet in het doel des schrijvers lag. »De groote en souvereine hoofd-gilde van den edelen ridder St. Jooris,” was, zegt hij, »de beroemste der vier overige schutgilden. Zoowel wegens hare behendigheid in de behandeling van den voetboog, als den ongewonen luister harer schietspelen, had zij zelfs over alle de Vlaamsche gilden de overmagt; als krijginsstelling is het tijdstip harer instelling onbekend. Indien men hare gedenkschriften geloven kan, had zij zich reeds sedert de 11de eeuw in de oorlogen van den graaf van Vlaanderen onderscheiden, en hielpen zij, onder de bevelen van graaf Robert II, Godfried van Bouillon Jeruzalem bemagtigen.” In het midden der 15de eeuw scheen deze gilde het top-punt van haren roem en luister te hebben bereikt; zij bestond toen uit de geheele hooge burgerschap van Gent, en wanneer zij ter heervaart werd opgeroepen, betaalde en kleepte zij een korps hulpvoetboogschutters, die zij in hare plaats ten strijde liet trekken.

zij echter zoodanig met ijzer beslagen en met bindgaren omwonden, dat het hout bijna onzichtbaar was en de boog zelve bijna in sterkte den stalen boog evenaarde. De pijlen, zoo wel van den voet- als den handboog, werden *licht geschut* genaamd ¹⁾, ook wel *scherp geschut* ²⁾, en waren van hout, maar heeten *ijzeren* of *stalen* pijlen naar de ijzeren of stalen punt ³⁾, spits of pijlijzer, in het Fransch *fradet* genaamd; *houten* pijlen, wanneer ook de spits van hout was vervaardigd ⁴⁾. Beide soort was voorzien van houten vederen; van hier het oude technische woord *de pile te vederen*, dat is, het hechten der vederen onder aan de pijlen, terwijl het scherpen der pijlijzers *pilen schichten* werd genaamd ⁵⁾.

De heer de Vigne duidt drie soorten van pijlen aan. De

1) Uitgegeuen van scutte, *swaer, middel* ende *licht*, met sulke scaften tot ter hoornen bogen en pijlijzer daertoe dienende. — Schuttm. rek. van Utrecht 1428.

2) Zie de ord. der schutten van Delft, 1397. *Beschrijving v. Delft*, bl. 514. De stad was gehouden aan hen, bij elke reise of veldtogt, *scherpeschut* te leveren.

3) In de beschrijving van het schutfeest te Liebenthal in Silezië, medegedeeld in de Kronijk van het Hist. Genootschap 1848, bl. 213 en volgende, wordt omstandig die stalen pijl voor den voetboog beschreven. »De pijl met welke geschoten wordt, *pottze* genaemd, is lang een ende een vierde van een voet, wiens vurste eynde beslagen is met staal, niet scherp, maer met vier uitstekende punten als spijkelhoofden, van agteren is de flits of peil met aengelijmde veeren. Dese word op den boog gelege, welke soo swaer is, dat men er genoeg aen te houden heeft.» Men houde echter in het oog, dat hier alleen van den pijl, waarmede men den papegaai schoot, die ook wel *bout* genaamd werd, gesproken wordt

4) Zie de afbeelding van eenen gewonen pijl, in het Fransch *garot* genaamd, *Vade mecum*, II, pl. 64, n°. 6.

5) »Henrico Lyeman de pile te vederen, XXXVI s. II^m pijl in Trajecto XIIIJ $\S$ XIIIJ ss. pro piel te vederen VII s. Stads rek. van Arnhem, 1362. De tellis ferriis VI^m IX^c XVI valent XXXIV. De tellis ligneis MIII^c val. IIII L. Rek. 1363. Item van pijl te schichten. Rek. 1377. Item doe betaelt van Rijn van te stocken XI^c pijlen VIII $\frac{1}{2}$ r. g. Rek. 1449.

In 1447 twedusent pijlijseren voer V $\frac{1}{2}$ r. g. v. Hasselt, Oudh. III, II. »Item Gosevino, arborsterere, ad infigendum tela pilis XXVIIJ $\S$ VIIJ den. 2de Kamer. rek. v. Deventer 1345. Zie *Codex dipl.* I. 74, 2de al.

grootste werd *mareras*, de kleinere *vireton* en de driekantige ijzeren of steenen pijl *carreau* genaamd. Belangrijk zoude het onderzoek zijn of deze verschillende soorten bepaaldelijk bij den voet- of handboog, dan wel bij den *oetstael* of *springale* werden gebezigd. — De driekantige ijzeren of steenen pijlen *carreaux*, althans zullen wel bepaaldelijk tot de laatstgenoemde krijgstuigen hebben behoord ¹⁾.

---

1) Omtrent de verschillende benaming en het gebruik van deze soort van pijl deelt ons Huydecooper in zijn *Melis Stoke III*, 314—316, de vrucht zijner onderzoekingen mede. — Uit de aangehaalde plaats uit *Melis Stoke ende met springalen menighen quareel* (in het oud fransch *quarel*, *quarriau* en *garrot* genaamd) blijkt genoegzaam, volgens dien schrijver, dat deze pijl voornamelijk bij de behandeling der *springale* gebruikt werd; hoewel Daniel *De la Milice Fr*, I, 305, meent dat deze pijl bij *armborsten* werd gebezigd; dat, volgens de daarvan pijlen melding gemaakt, onder anderen in de schutm. rek. van 1421, dat het *uchten schut*, dat is, wat tot boogen behoorde, de 1,000 aangekocht werd voor V Beyersche gulden. In die van Zweder de Voecht 1484. »Item gecoft wt beueel vanden ouersten tegen Gerijt Bontmaker IJm pijll, elc 1,000 om VIJ r. g. maakt LXX. In zijne rekening van 1482 komt onder de uitgave van *pijll* en *crwt*, welke 4,643 fl 8 s. 4 d. bedroegen, voor 20,000 *pijlscafte* de 1,000 à 3 r. g. 10 st. 11,000 pijlijzers de 1,000 à 3 r. g. 15 à 16 st. 400 *vuerpjilen* de 100 à 18 st. *vuerpjilscafte* de 200 à 18 st. en 18½ st. Ook vindt men in diezelfde rekening gewag gemaakt van een *vuerwagen*.

»Item gegeuen van een deel spijker ende den *vuerwagen* te vermaaken. Betreffende deze vuurpijlen leest men in eene andere rek., die van Zweder van Denemarken, 1461. »Item Victor gemaict VJ ijsseren mit *dillen* ende XIJ *mijselen* in die grote *vuerpjilen*, costen XIIIJ cr. Dillen bij Kilian, *klappers*, *klappeijen*. Het woord *mijselen* wordt bij hem niet aangetroffen. In de schut. rek. van Egbert Rutgersz, 1483, vindt men door de stad aangekocht 5,000 pijl à 5 r. g. de 1,000; 500 pijl à 14 st.; ¾ deel pijl à 13 st.; 1,350 pijlijzers de 1,000 à r. g.; 800 pijlijzers om 3½ r. g. In de 3 maandsche rek. van Gijsbert de Kraan, voor datzelfde jaar. »Delie die in keyzerrijk tapte 5000 pijl à 5 r. g. de 1,000, somen seer weynigh pijll ende pijlijzers en hadden. Voorts 34,000 pijlijzers de 1,000 à 3½ r. g. In eene rekening van oorlogskosten in het jaar 1511, bij gelegenheid van den IJsselsteinschen oorlog was de prijs der pijlen vermeerderd, toen werden 30,000 pijlschaften gekocht, de 1,000 à 6 r. g. 1,500 vuurpijlen en even zoo veel pijlschaften voor 7 r. g.

In de schutmeeesters rekeningen van Utrecht vind ik omtrent de

De koorden of peesen van den boog, *snaren* of *snorren* genaamd, waren doorgaans vervaardigd van pees- of windgaren; van hier het woord *wijndsnoeren*, die met groene was bestreken werden 1).

door hem gegeven afbeelding, deze pijl bestond in een langen rondes schacht met een van achteren dikke, platte en vierkante punt, welke afbeelding overeenkomt met de uitlegging die Menage van hare benaming *quarel*, *quarreau* of *garrot* geeft, namelijk, dat zij met vier punten voorzien was. Le Genre III, 388, verhaalt, dat koning Richard van Leeawenhart, in het beleg van Chaluz, 1199, sneuvelde, *d'un coup d'arbaloste*, zijde *cusps quadrata*. Uit dit en ander schijnt niet te blijken, dat deze pijl van steen zou zijn geweest. Le Long, sp. Hist. IV, 44, 48, houdt de *springalen* voor armborsten of oorlogsbogen, en II, 35, 9, de *quarceelen* voor armborsten, bogen en pijlen. Huydecoper III, 471.

In de *Collection des documents inédits de l'histoire de France*, en aldaar *Les reglemens sur les arts et metters de Paris redigés au XIII Siècle*, Paris 1837, komt op pag. 260 het navolgend reglement op den boogmaker voor, waarin ook van die soort van pijlen sprake is.

Des archiers.

Quiconques veut estre archiers à Paris, c'est à savoir, fesères de ars, de fleiches et de arbalestes, et de ce qui apartient à cet mestier faire, ce peut franchement.

Quiconques est archiers à Paris il peut avoir tant apprentis et vallés come il li plera, et ouvrer tant apprentis et vallés come il li plera et ouvrer de nuiz, se mestier en a.

Quiconques est archiers à Paris il peut faire quarriaus et fleiches de tel fust come il li plaist, ou de cor ou de pluseur pièces, ou d'une et peut enpèner ses quarreaus ou ses fleiches de tex pannes come il voudra soit de gelines ou d'autres.

Quiconques est archiers à Paris, il ne doit rien de chose qu'il vent ne achate appartenant a son mestier.

Nus archiers de Paris ne doit point de guelt; quar li mestiers l'aquite, quar le mestier est pour servir chevaliers et escuiers et sergens et est pour garnir châtiaus.

1) Stadsrek. van Arnhem 1426, *peesgaarn* 1427 en 1428. Florys Cremer gekocht acht *schiven gaerns* tot pesen aff te maken, v. Hasselt, Oudh. IV 166. Thesoriërs rek. van Leiden 1399, jegens Jan Dob IV ff *pesegaerns* tpont VIII gr. XXI s. IV d. Item I ff groene was toten pesen IV s. Dit blijkt ook uit de reeds medegedeelde aanstelling des boogmakers van Leiden. Zie blz. 8, in de noot. Zoo hadden de Dordrechtse schutters, toen zij in 1458 in het leger van Maximiliaan van Oostenrijk tegen Utrecht optrokken, behalve hunne bezoldiging daags 4 oude st. of groten, 1 stulver voor *peesgeld*, en vindt men onder de

De pijlstokken of pijlijzers werden bij duizenden opgedaan en in tonnen verzonden ¹⁾. Zoo leverde Maerten Buck in 1386 aan de stad Lier 4,000 *booggeschut* ²⁾, in 1397 kocht die stad voor de schutters 4,000 *voetbooghs geschut* ³⁾; in 1405 kocht zij weder 5,300 geschutijzers en ijzerde meester Geert, de donderbuschmaker, en Hannekijn, de boogmaker, 24,000 geschuts, en Hendrik Lessche ijzerde 12,000 booggeschut ⁴⁾.

Pijldoppen waren eigenlijk pijlspitsen of ijzers met *weerhaken* voorzien, die zeer gevaarlijke wonden maakten, omdat zij zonder scheuring niet uit de wonde getrokken konden worden ⁵⁾.

De pijlkoker was veelal van cordiaansch leder vervaardigd, en hing aan de regterzijde van den gordel om het lijf vastge maakt, ten einde spoedig in den strijd den boog te kunnen spannen. Deze wijze van den pijlkoker te dragen, werd door

rekening der kosten van dien veldtocht het op nieuw *vederen* en *lijmen* der pijlen.

1) Item geg. Jan Peters de Cuper van twee tonnen te verbodemen ende te bijnden, pijl in te zetten III $\frac{1}{2}$ st. maect XVII sc. VI d. Item Jan Geryts de Cuper van een half vat daer men pijll in zettede. Schuttm. rek. van Egbert Rutgersz. 1482. Item heeft Dirc van Kanenbroeck den schutmeyster vercoft ende geleuert XLIIJ Hamborger tonnen, daer men *schut*, *crwt* ende ander rescap in beslagen heeft, dat gesant wort op allen onsen sloten, elc tonne X wit, maect te samen V. gul. XXX wit.

2) Men gaf voor elke 4,000 2 mottoenen en 24 vliegen en voor het scherpen 2 mott en 40 vliegen, voor de hantboogen met de douers (*doppen*?) en de lijfkoop 15 mot. v. Lom. *Beschrijving van Lier*, 195.

3) Koste 12 Holl. gul. of 24 mott. 9 gr. vl. v. Lom. 202.

4) v. Lom, 206. In de thesoriërsrekening van Leiden 1397. Item 6 tonnen sent ghecoft tUtrecht bij Aelbert van Dam, die tonne om IIJ guld. I gr.

5) Junius, *Nomenclatura*, p. 222. van Hasselt, *Oudh.* II, 42, haalt ten bewijze daarvan de stadsrekening van 1504 aan, alwaar van die pijldoppen sprake is. In eene vroegere schutmeesters rekening van Utrecht, namelijk die van Zweder de Voocht 1482, vind ik onder dat *wtgeven van pijll* en *crwt*, dat door de stad 3,000 dop, de 1,000 voor 4 r. g. 16 $\frac{1}{2}$ st. (1 st. 4 oort, 8 $\frac{1}{2}$ wit) werden aangekocht. — Opmerkelijk is het, dat in de schuttm. rekening van 1483, toen omstreeks 40,000 pijlen weder aangekocht, geen gewag meer wordt gemaakt van aankoop van doppen of schachten met weerhaken. Deze gevaarlijke soort van wapen werd dus, zoo het schijnt, bij uitzondering gebruikt.

de oude Frankische wetten voorgeschreven 1). Deze gordel werd spangordel genaamd; zoo spreekt de schutter ordonnantie van Leiden, 1415, een *spangordel* waaraan de *spanhaek of een krijge hangende an den spangordel ende een koker met scut dair toe dienende* 2); aan dien gordel hing dus ook de cranequin 3).

Ten einde bij het afschieten van den boog de armen niet te beschadigen door het springen van de pees of koord, behoorden de schutten zich te voorzien van zekere beschutsels van ijzer of leder vervaardigd, welke *brassen*, van het Fransche *brassard*, *garde brassen*, ook wel *armpijen* genaamd werden.

Zoo schreef de schutter-ordonnantie van Leiden, 1415, voor, dat elk, op de boete van 3 *fl.*, 2 *armpijen* 4) hebben moet; en daarenboven nog 2 *scheutlappen* 5), vermoedelijk eene soort van handschoenen die bij het afschieten tot bescherming der handen zullen gediend hebben.

Eindelijk moest de boogschutter aan zijnen boog, behalve de *schietpees*, een *losse pees* of *logenpees* hebben, ten einde bij het springen der schietpees onmiddelijk zijn boog met de andere of logenpees te kunnen voorzien. Ook *sal een ijelic scut*, zegt de voormelde ordonnantie van 1415, op zijn *wijndaesboge* of voetboog hebben een *schietpees ende een logenpees, beyde staende opten voirs. boge*, en verder zijn *reysboge* of handboog voorzien hebben met 2 peesen, terwijl in de latere ordonnantie van 1450 verplichtend was bij zijnen *reyschantboge* te hebben een bout 6) van twee dosijn stalen pijlen 7), en een dosijn goede schietpeesen, bij den doelhandboog echter slechts een half dozijn peesen.

1) Idsinga, *Staatsregelling*, II, 175.

2) Kamer. rek. van Deventer, 1344. Item Johanni Spoermaker, pro quibusdam *haken ad spangordel* et aliis instrumentis XVI sc. *Codex dipl.* I. p. 70, 2de al.

3) Zie dit afgebeeld in *Vade mecum* II, pl. 35.

4) In de Ordonnantie van 1506 worden zij *gardebrassen* genoemd.

5) In de Ordonnantie van 1450 worden zij genaamd *schoertappen*.

6) *Bout*, van binden, zamenbinden, in het Fransch *fasciau*.

7) De schutterordonnantie van Utrecht, 1493, beval elk schut op de koer bij zijn boog een *half dozijn goeder stalen pijlen in zijn koker* te hebben, *Berigten*, I, 2de stuk bl. 140.

Uit deze aanhaling blijkt tevens dat de voetboogschutters, zoo zij tot eene of andere gilde behoorden, behalve hun gewonen veldboog daarenboven een' afzonderlijken doelhandboog, alleen bestemd voor het schieten naar den papegaai in den doelen, zich moesten aanschaffen.

Wat nu betreft de oorsprong en het tijdstip van de invoering des voetboogs ¹⁾ in Europa, kan men, hoe verschillend daaromtrent de gevoelens zijn, vaststellen, dat dit middeleeuwsch wapentuig of tijdens de kruistogten is uitgevonden, of wel uit het Oosten in dat tijdvak naar Europa is overgebracht, en na langzamerhand verbeteringen en wijzigingen te hebben ondergaan, is ingevoerd geworden en spoedig bij de krijgshaftige gemeenten het wapen bij voorkeur werd; want de handboog hoewel ligter, kon nogtans den pijl minder zeker en krachtig, en op een grooteren afstand afwerpen. Het is niet onwaarschijnlijk, dat de stok, welke vroeger in het midden van den handboog aangebragt werd, en alleen diende tot eene soort van handvat, ten einde den boog gemakkelijker in de hand te kunnen dragen, aanleiding heeft gegeven tot de latere uitvinding van den voetboog. Of daarvan de eer aan de Oosterlingen ²⁾ dan wel aan de kruisvaarders toekomt, is een onderzoek, dat moeilijk, doch niet onbelangrijk zou zijn. — Hoe het zij, de ondervinding, dat er eene zeer groote bedrevenheid,

---

1) De voetboog treft men ook, op verschillende wijze, uitgedrukt als papiermerk in de 15de eeuw. Zie de onderscheidene afbeeldingen daarvan in de plaat der papiermerken getrokken voor de rekeningen van het L. Vr. Broederschap, berustende in de bibl. van het Noord-Brabantsch genootschap, door Dr. C. R. Hermans, in de *Handelingen* 1847. De papiermerken van den voetboog komen aldaar voor op het jaar 1449, 1428, 1429, 1456, 57 en 58. — Die van 1449 en 1429 alleen zijn minder juist afgebeeld. In de papieren toebehoord hebbende aan het voormalig graafschap van Buren, komt deze boog als papiermerk van 1420 af tot 1430, op elk jaar, voor.

2) In de *Beschrijving van den historischen stoet der graven van Vlaanderen*, te Gent in 1849 gehouden, en naar het Fransch vertaald door E. Busscher, wordt op bl. 41 gezegd, dat deze uitvinding aan de Pheniciers wordt toegeschreven.

kracht en vastheid van hand werd vereischt om, bij het spannen des handboogs, aan den pijl de eenmaal bedoelde rigting te doen behouden, zal zeker het hare hebben bijgedragen tot zoodanige verbeteringen, waardoor met minder bedrevenheid een meer zeker, krachtig en vèdragend pijlschot kon worden gegeven.

Sommige schrijvers willen, dat reeds Willem de Veroveraar in zijn leger voetboogschutters zou hebben gehad, en voeren ten bewijze daarvan aan de tapijtwerken van Bayeux, die de verovering van Engeland voorstellen en waarop boogschutters zijn afgebeeld. Anderen, dat in Frankrijk de voetboog reeds vóór de regering van Philips Augustus, en in Engeland vóór Richard Leeuwenhart bekend was; dat reeds Lodewijk de Dikke in zijn leger voetboogschutters had. Dit staven zij met het berigt van den abt Sieger, namelijk, dat Raoul de Vermandois, toen hij den heer van Montiac aanviel, het oog door een pijlschot uit een' voetboog verloor. Volgens de verzekering echter van Guillaume le Breton was honderd jaar na de verovering van Normandië door Willem de Veroveraar, in Frankrijk althans de voetboog onbekend, toen hij reeds in België en bepaaldelijk te Brussel in gebruik was.

België zeker kan zich op eene zeer vroege krijgsinrigting beroemen, zoo als dit de muurschildering, door den heer de Vigne te Gent ontdekt, aanduidt; want reeds in 1182, toen Hendrik van Leuven zich bij het leger door Philips, graaf van Vlaanderen, tegen Philips Augustus aangevoerd, voegde, bevonden zich onder zijne gedeeltelijk te Brussel verzamelde manschappen, 10 voetboogschutters 1).

---

1) Wanters I. I. 4, welke schrijver dit gevoelen staft met de navolgende aanhaling uit Guillaume le Breton *Philippi dos.*, I. II.

Francigenis nostris illis ignata diebus

Res erat omnino, quid balistarius

Quid ballista arcus.

Hoe de boogschutters der steden, in België, zich ten allen tijden door bijzonderen moed en trouw hebben onderscheiden, wordt ons onder anderen medegedeeld door A. G. Chotin, *Histoire de Tournai*

Weder andere schrijvers zijn van oordeel, dat het gebruik van voet- en handboog eerst na Godfried van Bouillon in Europa

---

et du Tournées, Tournai 1840, in het 2de deel bl. 372 en volgende. Reeds in 1103, noodzaakten de hand- en boogschutters van Doornik, den keizer Hendrik IV, het beleg hunner stad op te breken. Zij stonden voorts, welligt ook om die moedige verdediging, in hoog aanzien bij Philips Augustus, zoodat hij hen tot zijne bijzondere lijfgarde aanstelde, hunne voorregten bevestigde en hen beloofde altoos te beschouwen *comme ses élus*. In 1211 zwoeren zij hem trouw. Nooit riep een vorst hun moed vruchteloos in. In 1242 ter hulp van Lodewijk den Vroomen tegen de Engelschen opgeroepen, lieten zij voor Xaintes bijna allen voor hem het leven. In 1297 onderscheidten zij zich in het beleg van Rijssel, toen Philips de Schoone, die hen insgelijks tot zijne lijfgarde had gekozen, de Engelschen in Vlaanderen bestreed. In 1329 verzelden zij weder als zoodanig Philips van Valois naar Cassel, en gaven blijken van moed, toen zij den graaf van Henegouwen den eersten aanval der Vlaamschen hielpen afslaan. De Doorniksche schutters waren toen 1000 man sterk, waarvan 200 voetboog en 200 handboog. In dat zelfde jaar zond Doornik nog 600 man naar den koning, onder de bevelen van Gauthier de Calonne. Zij droegen toen over den wapenkolder een roode wapenrok zonder mouwen, prijkkende op de borst met den toren in wit laken gestikt, een kovel met veeren, en hadden voor wapenen hunne boogen met toebehooren en het zwaard. In Junij en October 1340, zond Doornik weder aan Philips van Valois 1000 man, waaronder 250 voet- en handboogschutters, welke met al het noodige krijgsvoorraad door de stad waren voorzien; zij hielpen het kasteel Thun aan de Engelschen ontwringen, en bij den tweeden veldtog verhief hij hun aanvoerder Gauthier tot ridder, ter belooning van hun moed. In 1410 werden op verzoek van Karel VI de voetboogschutters naar Parijs gezonden, om hem tegen zijne vijanden te beschermen. Lodewijk de Vroome, schook hen dan ook in 1242 en Philips de Stoute in 1276, belangrijke voorregten. Bij den intogt van Karel V. in 1368, maakten voor het eerst de voetboogschutters gebruik van de *arquebuse*. In 1386 zond de stad aan Karel VI weder zijne schutten. In 1417 stredden zij tegen de Engelschen, die het beleg voor Caen hadden geslagen; en in 1425 zond de stad aan den hertog van Brabant tegen de Engelschen, in Henegouwen gevallen, weder 50 voetboog schutters, onder bevel van Arnoul de Helcamp, en in 1477 versloegen de 4 schutgilden, door de Fransche bezetting bijgestaan, de Vlaamschen onder bevel van den hertog van Gelder, te Chin en Épierre. In het volgend jaar hielpen zij Lodewijk XI. Condé bemagtigen en in 1500 ontrukten de vier gilden St. Amand uit de handen der Bourgondischen. Eindelijk bemagtigden zij in 1580, met de krijgsbenden van den prins van Epinot vereenigd, de stad St. Ghislain.

zou zijn aangenomen geworden, omdat, meenen zij, zoo men zich vóór dien tijd daarvan bediend had, de geestelijkheid niet in gebreke zou zijn gebleven, dit wapen, als van heidenschen oorsprong, met hare banbliksems, zoo als zij dit later deed, te vervolgen. Eenmaal van het nut van dit wapen overtuigd geworden en vooral van de noodzakelijkheid om met gelijke krachten de Oostersche vijanden te kunnen bestrijden, kon het verbod van paus Innocentius II. in 1139 in het concilie van 14 Jan. te Latran genomen, slechts voor een tijd dit wapen uit het leger doen verdwijnen, zoo als dan ook daarna in dat van Philips Augustus geen voetboogschutter gevonden werd, en in de Fransche legers weldra niemand meer was, die zich daarvan bedienen kon 1). De kruistogten deden dezen boog nogtans weder langzamerhand in Frankrijk in gebruik komen. Philips Augustus meende, dat dit wapen, zoo hatelijk in de oogen der geestelijkheid, als het tegen de Christenen werd gebruikt, wel veroorloofd was als men zich daarvan tegen de ongeloovigen bediende. Hij nam dan ook, bij het beleg der stad Ptolemaïs, een groot aantal voetboogschutters in zijn dienst aan, en toen hij van dien togt terugkeerde, behield hij hen in zijne legers, in weerwil der geestelijke banbliksems. Zijne opvolgers volgden zijn voorbeeld, zoodat 80 jaren later paus Innocentius III verplicht was, op nieuw de algemeene invoering daarvan tegen te gaan 2). —

Bij de verdere behandeling der schutgilde, uit het oogpunt eener krijgsmagt beschouwd, hoop ik in de gelegenheid te zijn, meer soortgelijke treffende voorbeelden van den moed en trouw der gilden der verschillende steden in de Noord- en Zuid- Nederlandsche gewesten, mede te deelen. Het hier aangevoerde kan ons reeds aanvankelijk een begrip doen vormen van de belangrijke rol, die bepaaldelijk de schutgilde in tijden van oorlog vervulde.

1) *Hist. de l'Armée*, I, 254.

2) Het was vooral het schieten met de zware schietboogen en springalen, waartoe men de groote vierkante pijlen, *carreaux*, bezigde, waartegen de concilien zoozeer ijverden. In weerwil daarvan had Richard van Leeuwenhart deze pijlen op nieuw ingevoerd, en opmerkelijk is de omstandigheid, dat hij juist door zulk eenen pijl het leven verloor. Zie *Collection des documens etc.* I. I., 260 noot.

Na hem schijnt de geestelijkheid het gebruik daarvan oogluikend te hebben toegelaten, en bij het bestrijden der Engelschen, die onder hunne benden zoovele geoefende boogschutters hadden, zal zij van de noodzakelijkheid van dit wapen overtuigd geworden zijn, toen zij het groot voordeel bemerkte, dat de vijand, vooral in de veldslagen van Crecy en Portiers, boven de Fransche wapenen hierdoor verkreeg. Koning Karel V. stelde zelfs schietspelen in, tot aanmoediging van de beoefening van den voetboeg, hetwelk zulk een bijval onder de gemeente vond, dat zelfs kleine kinderen daarin eene bedrevenheid verkregen, zoodat de koning, uit vrees dat het volk te zeer zijne eigene krachten zoude beginnen te gevoelen, die oefeningen verbood en haar slechts aan eenige benden voetbootschutters veroorloofde ¹⁾).

Hoe spoedig de Franschen ook de Engelschen in bedrevenheid van dit wapen evenaarden, bleek in het beleg van Orleans, alwaar een zeker voetboogschutter Jan v. Lorraine genaamd, de schrik des vijands werd, door de groote slagting die zijne welgerigte pijlen toebragt ²⁾. Zoo hoog stond de voetboeg bij hen aangeschreven, dat hij aanleiding gaf tot de instelling der hooge krijgsbediening van *grand maître des arbalétriers* ³⁾, die het opzigt had over de geheele artillerie en de bande voetboogschutters, die ook eené hoogere bezolding ontvingen ⁴⁾. Eenige

---

1) de Barante, *Histoire des ducs de Bourgogne*, I, p. 301.

2) *Histoire de l'armée*, I, 251.

3) In de *Hist. de l'armée*, I, 249 wordt aangehaald het volgende uit Daniel omtrent den aard zijner functien. »Le grand maître des arbalétriers de son droit a toute la cour (les gens composant la garde de la maison du roi), garde et administration, avec la connaissance des gens de pied étant en l'ost où chevauche le roi et de tous les arbalétriers, archers, maîtres d'engins, canonniers, charpentiers, fos-siers, etc. à l'ordonnance sur ce à la bataille, le premier assiet les escoutes, envoie querre le cry de nuit; et si la ville ou forteresse ou château est pris, à lui appartient toute l'artillerie quelle que soit que trouvée y est; et si l'artillerie est commandée à traire sur les ennemis, le revenant de l'artillerie est à lui. Item a son droit sur oies et chievres qui sont prises en fait de pillages sur les ennemis du roi.»

4) Zij ontvingen 4 franken in de maand, te wyl de pickeniers

weinige voorbeelden zullen genoeg zijn, ter aantooning hoe algemeen dat wapen toen was ingevoerd. Zoo lag Jan, hertog van Bourgondië, na de herovering van Grevelingen aan de Engelschen, 130 voetboogschutters in die stad. In den slag van Othée in 1408, waren in zijn leger van 30 à 35,000 man sterk, 700 voetboog- en 1,500 handboogschutters, die hij op zijne beide vleugels in slagorde schaarde. In 1411 had hij in zijn leger 40 à 50,000 man sterk, 4,000 dier schutters, die elk van twee voetbogen en 2 handlangers voorzien waren. Onder dezen waren 300 Engelsche boogschutters onder bevel van Willem Bakloc. Philips de Goede liet in 1430, 100 voetboogschutters uit Genua komen, over welke Godfried Peusen het bevel voerde ¹⁾, en tijdens zijne regering beval Jacques van Luxemburg, in den veldslag van Gavre (1452) 1,000 voetboogschutters, en in 1465 was het leger onder zijn zoon Karel sterk 1,400 lansen en 8 à 9,000 boogschutters, en onder de overige wapenen waren een groot aantal crenequiniers of voetboogschutters te paard. Wat nu deze ruiters betreft, zoo waren zij, volgens getuigenis van Philips de Commynes, in den veldslag van Tournoië onder Karel VIII, tegenwoordig; en sprekende van de benden, die de hertog van Calabrie naar de verbondene vorsten voerde, in het begin van de regering van Lodewijk XI, zegt deze schrijver, dat hij 400 *crennequiers, gens fort bien montés et qui semblaient bons gens de guerre*, onder die bende had ²⁾.

---

slechts 3½ fr. hadden. Bij de ord. van Karel den Stouten van 23 Oct. 1470, had de voetboog 5 fr. in de maand en bij die van 31 Julij 1474 de voetboog en couleuver 4 fr. In 1506 ontvangen de voetboogschutters van Brussel, de 2 schutters en 1 handlanger 1 st. groot per dag; terwijl de handboog hetzelfde kregen en een arquebuse slechts 42 deniers ontving. Wauters, I. I. 45.

1) Guillaume I. I. 94.

2) Zij werden ook gendarmen, *kruis-boogschutters*, genaamd. Zie E. de Busscher, *Beschr. v. d. Hist. stoet enz.*, bl. 41. In de rekening van Vincentius v. Swanenburg worden onder diegenen, welke hunne paarden in dienst der stad hadden verloren of bedorven, en tevens hunne armborsten en winden hadden verloren, vooreerst Vincen-

Karel de Stoute had in den slag van Brustem (1467, 28 Oct.) in zijn leger boogschutters, die onder het bevel stonden van de heeren van Ravestein en Crevecoeur. Toen hij in 1471 zijne benden van ordonnantie wilde voltallig maken, beval hij dat de 1,250 benoodigde voetboogschutters volgens zijne ordonnantie van 31 Julij gewapend en gekleed zouden worden. Volgens die ordonnantie was eene komp. in 100 lansen verdeeld, en elke lanse was zamengesteld uit 1 hoofdman, 3 handboog., 1 couleuver, 1 voetboog en 1 pikenier, doch bij de in 1473 gewijzigde ordonnantie werd die lanse gebragt op 3 handboog en 3 pikeniers; op marsch vormde 300 boogschutters eene komp. in 4 eskaders van 75 man verdeeld, en hun *pennon* of vaandel werd gedragen vóór het eerste eskader.

Wat hunne wapening en kleeding betreft, zoo werd dit door de ord. van 1473 op een' vasten voet geregeld ¹⁾.

Tot zijne persoonlijke garde had de hertog een korps van

tius zelf vermeld, en voorts 6 zijner ruiters; waaruit dus blijkt dat hij onder zijne ruitery zulke voetboogschutters te paard, *crennequiers* genaamd, onder zijne bevelen had. Guillaume, l.l. 95, zegt, dat zij, hoewel te paard gezeten, echter te voet vechten.

1) Zie deze ord. bij Guillaume: *Annexe*, H. 492. *Les archiers à cheval soient montés et habillés ainsi qu'il s'ensuit, d'un cheval qui ne soit de moindre prix que de six frans, de salade sans visière, gorgerin et brigandine ou de petits paletots de haute bergerie sans manches, et pardessus jacques de dix tailles seulement, si, au lieu de l'une desdits tailles, il n'y veulent mettre aultre chose pour le renforcer. Ils auront aussi longues espées à deux mains, bien tranchantes et rondes, pour servir de estoc, et bonnes dagues à deux taillants; ne porteront nuelles mahoitres à leurs pourpoints et auront demy avant-bras à petites gardes et manches d'acier pendant jusqu'au costé et larges, si avoir le veulent, afin qu'elles ne les empêchent à tirer, et aient hoseaux ou haussettes rondes sans pointes quand ils chevaucheront, afin qu'à descendre les pointes ne les empêchent à légèrement marcher, et aussi courts esperons, et néantmoins aimeroit mieux mondit seigneur que lesdits archiers fussent habillés desdits paletots de haute bergerie et de jacques, que de brigandine.*

Les arbalestriers ou crenequiniers auront brigandine ou corset, comme les constilliers, demy avant-bras à petites gardes, manches d'acier, gorgerin, salade et espées semblables aux archiers de cheval; et quant aux chevaux desdits arbalestriers ne soient pas moindres de X escus.

bootschutters, en de 150 *écuyers de la garde* hadden elk in hun gevolg een boogschutter te paard. Hij had een afzonderlijk korps daarenboven van 7 à 800 boogschutters in 12 eskaders verdeeld. Tot de algemeene wapening, die hij in Henegouwen voor zijne legerplaats te Lausane in 1476 beval, verlangde hij ook voet- en handboogschutters, en na den ongelukkigen slag te Morat, stelde hij dat gewest op 1,600 schutters te voet, en beval bij opene brieven van 29 Oct. 1476 de ligting van 6,000 zulke krijgslieden. Ter verdediging van Bourgondië hadden in Henegouwen de graven Chimay en Nassau onder hun bevel 100 lansen en 1,000 bogen. In de rekening van Huy de Dompierre, 1476—1477 ¹⁾, komen onder anderen voor, door Henegouwen geleverd 1,611, en door Artois, Boulonnais, Guisnes en Picardie 1,289 boogschutters.

Onder Maximiliaan waren onder het leger, waarmede hij Terouane belegerde, 300 à 400 Engelsche boogschutters ²⁾, terwijl bij den slag van Guinegate het Fransche leger onder Esquerdes bestond in 1,800 lansen en 1,400 schutters. Onder Philips den Schoonen was de ruitery verdeeld in kompagnien, van 150 man sterk, waarvan 100 boogschutters.

Deze uitweiding hebben wij niet onnoodig geacht om aan te toonen, dat in het midden en laatst der 15^e eeuw ³⁾, dit wapen

---

1) Zie deze rekening in zijn geheel medegedeeld bij Guillaume, *Annexe F*, p. 487.

2) Dat onder de bevreemde krijgsknechten, die door de steden of vorsten bij het uitbarsten van binnen- of buitenlandschen krijg, tegen een bepaalden tijd in dienst werden aangenomen, ook Engelsche voetboogschutters zullen zijn geweest, is zeer waarschijnlijk, ten minste geeft de navolgende aantekening uit de kameraars-rekening van Utrecht van Gerijt Kuyf en Vrederick v. Drakenborch, den jongen, 1427. »Item gegeven v. Danijs, bij beueel der onersten van vijf dozijn *Engelschen* pijlen, ende van een *Engelschen* boge die een *Engelsman* mede hadde in de eerste reyse in Betuwen, 7 ff 6 sc. 2 d., aanleiding te veronderstellen, dat in het leger van bisschop Frederik v. Blankenheim, waarmede hij in 1427 tegen den hertog van Gelder optrok en een inval in de Betuwe deed, onder zijne bezoldigde krijgslieden ook Engelsche boogschutters waren.

3) Ten bewijze in welke verhouding het getal voetboogschutters

nog in volle kracht was, en eerst in het begin der 16^e eeuw langzamerhand door de vuurwapenen verdrongen werd.

De voet- en handboog waren echter te zeer in eere geweest en de gilden waren te zeer aan die wapenen gehecht, waaraan zich zoo vele roemrijke herinneringen verbonden, dan dat zij, in den begin van de algemeene invoering der gebrekkige vuurwapenen, die wegens hunne onvolkomenheid moeilijk en omslagtig en niet zonder gevaar te behandelen en daarbij zwaar in den dragt waren, zoo spoedig deze geliefkoosde bogen, waarin men algemeen eene groote bedrevenheid, ook door gestadige oefening in den doelen en in de schietspelen, verkregen had, door de *arquebuses* of *koluvers* geheel konden worden verdrongen. Men bleef dan nog, ook uit kracht van langdurige gewoonte, boogschutters behouden, hoewel men zich langzamerhand genoodzaakt zag hun getal te verminderen, naar mate de vuurwapenen meer werden verbeterd en vereenvoudigd 1).

---

stond met de overige ten strijde opgeroepen manschappen, in het laatst der 15de eeuw, strekt eene *cedule* van 1474, van *perden en harnisch*, berustende onder de papieren van het archief van Buren, alwaar onder de *setters tot Begberghen*, *Nyel van Lleren*, *Dirick Rorbets*, *Reyner ten Brinck*, *Bernt Janss. ind Claes Monick*, (*ipso die sacramenti, anno LXXF.*) 43 man met pieken, 5 met *pansier* en pieken, 17 met *kreeft* en piek, 8 met *borst* en pieken, 8 met *kuse*, 1 met *borst*, *kuse*, 1 *kreetf*, hoit (ijzeren), piek, 1 *panser*, hoit, 2 *hamer*, 1 *acx* en 1 met *kreeft*, *armborst*, *hout*, zijnde de zetter Claes Monick zelf. 2 *armborsten*, genaamd Bernt Proistinck en Gerit Stijfkamp.

In eene andere *cedule* van dezelfde dagteekening, van *setters to Apeldoeren*, *Arnt to Westenijgh*, *Gerit Busch*, *Jacob to Claphus*, *Arnt ten Berchus*, *Alt t Gulde ind Ryequyn Pelen*, worden opgenoemd 8 paarden, 65 pieken, 8 *kreeft* en piek, *pansier* piek en hoit, alsmede slechts 6 *kreeft* en *armborst*, waaronder de zetter Bijequyn Pelen en 2 enkele *armborsten*, 1 *kreeft*, hoit en *armborst*, terwijl Ott op Schulenborch ontving 1 *panser*, *kreeft*, *kralch*, *jseren hoit*, *armborst*. Voorts waren onder deze, 3 *acx*, 1 *hamer*, en wat de opmerking verdient, slechts 1 *buss*, genaamd Bernt Stroitman, en 1 *knuypbuss*.

1) In 1506 werden nog Brusselsche schutters naar Halen gezonden, en onder hen bevonden zich nog 36 der voethooggilde van St. Joris.

Ten tijde der regering van Frans I., was de voetboog nog in het Fransche leger aanwezig, in den veldslag van Marignan had hij nog 200 dier schutters, doch weldra verdwenen zij geheel uit het leger, want volgens de getuigenis van den schrijver du Bellay ¹⁾ was er onder de Fransche benden slechts een enkel meer overig, die daarin alleen als een voorbeeld van groote behendigheid in dat wapen behouden werd, en in het beleg van Turin in 1536 nog schitterende blijken daarvan gaf. Onder de regering van keizer Karel V., bleven zij nog tot 1530 in gebruik. In Engeland treft men zelfs nog sporen van het gebruik des voetboogs als krijgswapen aan, ten tijde van koningin Elisabeth, ja zelfs nog in het jaar 1627 ²⁾.

Eene mindere bloedige bestemming vielen de voetbogen ten deel, nadat zij geheel uit het veld waren verdwenen. Na de volkomene invoering der vuurwapenen bij de stedelijke schutterijen werd hij uitsluitend bij de oefeningen en schiet spelen in den doelen gebezigd en bleef aldaar boven de handboog en boven den snaphaan, de eereplaats behouden ³⁾, zooals wij later, bij de behandeling der schietspelen, zullen opmerken.

Alvorens deze vlugtige beschouwing over den voet- en

Zie Wauters l.l. 45, welke schrijver meent dat de invoering der *arquebuse* bij de schutterijen, eerst plaats vond onder de regering van keizer Karel V.

1) Zie *Histoire de l'armée*, I, 251.

2) Zie v. Ersch en Gruber, In voce *Armburst*.

3) In de verzameling van den heer graaf van Nahuys te Utrecht, bevindt zich een groote ijzeren voetboog met windaas uit de 17de eeuw, waarvan de schacht kunstig met yvoor is ingelegd, terwijl het mecanisme geheel overeenkomt met de beschrijving, daarvan reeds gegeven. Buiten den doelen werden in Duitschland deze bogen, omdat zij van eene ligtere en kleinere soort dan de gewone armborsten waren, op de jagt gebruikt, en reeds in het midden der 16de eeuw werden zij in Nederland gerangschikt onder de verbodene wapenen; zoowel Karel V. als Philips II., verboden strengelijk het dragen van eene soort van kleine ijzeren voetbogen, van 4 voet lengte, die met eenen ijzeren pijl gespannen werden. Zie Nijhoff, *Bijdragen*, 5de deel, blz. 264—263.

handboog te eindigen, blijft ons nog overig een kort overzigt te geven van die voorschriften en bepalingen, welke in de verschillende ordonnantiën, handvesten of brieven der schutgilde hier te lande en in België voorkomen, bepaaldelijk ten opzichte hunner wapenrusting.

De regering der stad Amsterdam bedong bij het voorregt der vrije visscherij in stads grachten, bij handvest van 4 April 1413, dat de voet- en handbooggilde *tot eenwigen dagen* houden zouden *harnasch, boghen, pijlen ende andere gereetschap daertoe dienende* ¹⁾, terwijl een vroeger handvest, dat van 5 Sept. 1394 de schut vergoeding werd toegezegd, wanneer hij *zijn boge aen twee schote inden stede diense*. Voor deze en andere verleende voorregten verbonden zich de overmans der gilden, te zorgen, dat elke schut van eenen *goeden boge, ende elck gilde broeder een harnasch alst redelick is* steeds voorzien zoude zijn ²⁾. — De ordonnantie van Philips II, 18 Mei 1563, schreef aan de Haagsche St. Joris gilde voor, dat elk schut ten minste *een stalen boge, wegende vier pondt, mit peylen, hun eygen toebehoerende*, binnen den tijd van 2 maanden na deze dagteekening zich moest hebben aangeschaft ³⁾. De 100 schutters van Delft waren, volgens ordonnantie van 1379, gehouden, zich ten allen tijde gereed te houden, om *in allen reysen, die de stede te doen mogt hebben, met hare bogen ende hare eygen harnasch bij te staen ende vyt te reysen*. Ten einde hierin geen achteloosheid zoude plaats vinden, waren de hoofdlieden verplicht om te zamen met den schutkoning, elke maand de daartoe bepaald opgeroepene schutten te *schouwen*, met vrijlating nogtans om deze wapenschouwing te houden *soo dicke als sij willen*. Elk schut, die alsdan zijn boog of harnas *niet bereit en hadde in goeden raecke*, d. i., in behoorlijke orde, werd in

---

1) Wagenaar, *Handvesten van Amsterdam*, I, 144.

2) Wagenaar, I. 1. 140. Bij sommige gelegenheden hadden de schutten ook spietsen, hellebaarden, slagzwaarden en ander geweer tot wapen. Wagenaar, *Beschrijving van Amsterdam*, III, 165.

3) De Riemer, *Beschrijving van s' Gravenhage*, II, 666.

de boete van 1 ₤, ten behoeve der stad, verwezen. De stad beloofde van hare zijde bij *elke reyse* de schutten van *scherpschut* te voorzien ¹⁾. — Betreffende de voorschriften omtrent de wapenrusting, verdient vooral de ordonnantie der Leidsche voetboogschutters van 9 Jan. 1450, de aandacht, wegens de meer omstandige bepalingen deswege. Vooreerst moest elk schut voorzien zijn met een *loefbaer*, d. i., deugdzamen *wijndaes of voetboog met sijne toebehoren, te weten, mit een koeker mit pilen, mit een windaes daertoe behorende ende dat daer op dient. een schietpese ende een logenpese beyde staende op ten voirs. boge*. Ten anderen een *goede reyboge mit sijne toebehoren, te weten, mit twee pesen opten reysboge, een spangordel, een spanhaeck of een krijge, hangende an den spangordel ende een koker mit schut daer toe dienende*, bij gebreke daarvan telkens te verbeuren 40 schellingen. Ten minste viermaal 's jaars had de wapenschouwing door de homans plaats, *om een yegelic sijn harnasch ende wapen mit sijn bogen ende ander reescip daertoe behorende te scouwen ende te besien*, en elk schutter, die dan deze wapenen niet konde of wilde vertoonen, werd in de boete van 3 ₤ verwezen. De schut mogt zijn harnas en boog met toebehooren niet *vercoopen, versetten, verureenden, noch beswaren mit gheenen sculden*, zoo lang hij tot de gilde behoorde, tenzij dat hij eene betere soort dier wapenen in de plaats had gekocht, insgelijks op de boete van 3 ₤. Ook konden deze nimmer door de schuldeischers in beslag worden genomen, zelfs mogten schout en schepenen dit weigeren aan al *wie daer an rechts begeerde* ²⁾. Aan de handboogschutters was bij de ordonnantie van dezelfde dagteekening de verplichting opgelegd van te hebben, behalve een *goet pansijzer (pansier, wapenrok), een borst*,

4) *Beschrijving van Delft*, 514. Het charter waarbij hertog Willem den 12^{en} Dec. 1354 de *Cadrys* en *Predelwants* tienden *opt Wint* gelegen en door Dirk van Raiphorst verbeurd waren, aan de Delfsche schutten in eenwigdurend leen werden geschonken bedong hij deze tienden te *verherewaden met eenen goeden armborst*. Zie v. Mieris, *Groot charterboek van Holland*, II, 805.

2) Zie Berigten, I. I. 177.

een hontskouel, een salladde en een huysde (?) , twee schoerlappen ende twee armpipen, een lang mes of bijl, een goede starcke loefbaer reyse hantboge, een bras, een bout mit twee dosijn stalen (pijlen) ende een dosen ende een dosijn goede schietpesen; alsmede een goede loefbair doelhanthoge mit een koker mit pijlen, mit een bras ende mit een half dosijn pesen, alles op de boete van 20 schellingen ¹⁾. — Te Dordrecht bepaalde de ordonnantie van 1427

---

4) Zie Berigten, I. I. bl. 484 Nog ben ik aan den heer jhr. Rammelman Elsevier verschuldigd de navolgende mededeeling uit de keuren van de stad Leiden, anno 1392, alwaar op bl. 28 omtrent de schutgilde voorkomt: «So is t gherecht ouerdragen bi de vroescip alse van de scutters te Leyden, also dat der stede scutters sullen wesen *hondert*, so als si in de stedeboec ghescreuen ende ghenoeemt siin, die der stede dienen sullen alst tijt is, ende hem t gherecht dairtoe ontbiet. Ende sullen der stede renten hebben also hoir brieuen houden, ende anders niemant; mar so wie dats ghenoecht, mach in hoir gheselschap comen mid also veel als hoir brieuen inhouden, doch so wie in der stedeboec niet ghescreuen en staet, die en sel gheen bewint hebben van de stede goede(ren), dese sullen heten *oude scutters van de voetboge*. Ende willen die jonge scutters gheselschap hebben, dat mogen si wel doen, mar daer en sel niemant an wesen die ouder is dan XVIIJ jair, anders en selre gheen scutters te Leyden wesen mitte voetboge dan voirs. is; mar van den *hantboge* moet wel noch ter tijt elc man gheselle wesen die wil, sonder begrip vande gherecht. Des sel van der stede scutters voirs. elc houde *ene goede boege*, die hi wel spannen mach ende enen *coker mid pijlen*, mid ene goede *spanntem* ende een *panster*, ene *ijser hoet* ende een pair *ijser hantscoen*. Dese sellen wesen der stede scutters, ende sellen alle jair op des heylich Sacramentsdach comen voir de stede huys mid horen harnasche ende bogen alse voirs. staet, ende sellen gaen bi der gherecht na den heyliche Sacrament omme die stede; ende als si dit ghedaen hebben, so sullen die rade van de stede elken scout gheuen een pair hantscoen ende een menghel wijns op Sinte Martijns auont inden winter. Ende als si in de stede dienst gheweest hebben ende die stede wtvaart mit eenre volre heervairt of mid meer, so sel de scout die wtgheweest is, hebben als si thuus coemt *dubbel soud* ende een menghelen wijns.

Ende so wie coninc wairt van de papegay, die sel hebben ene *goede boge*, die sel die rade gheuen van der stede wegen.

Voirt wair datter enich onuersien loop quame, so datter stede banner opgherecht worde, so soude dese scutte alle mid boge ende mid harnasche, also voirs. is, comen onder die banner ende bi bliuen, tot dat hem t gherecht oirlof gaue thuys te gaen.

(St. Maarten), dat de 100 schutten *altiit rede* behoorden te zijn *mit haere boghen ende harnasch elcx alst siin geboert is*, op de boete van 1 mark zilver, ende dat men boog en harnas *sel scouwen bi den scutmeisters ende dekens van den schutters*, so *dicke als men meynt das te doen sal sijn*, en verder, dat in het geval van wettige afwezigheid bij de wapenschouwing of van ziekte *hij rede laet siin boghe ende harnasch*, om dat te lenen enen anderen *bi den dekens*, die van der steden wegen *wtvaaren soude*, op dezelfde boete ¹⁾. Het schijnt, dat aldaar alleen die schouwing plaats had, wanneer de schutgilde ter heirvaart of tot eene of andere reize in stads dienst werd opgeroepen. — Te Utrecht vindt men reeds zeer vroegtijdig van eene wapenschouwing melding gemaakt in het Buurspraakboek. *Des woensdaghes na Zinte Marcus dach ewangelist*

Voirt sellen si behoude den wijn exchijs hore tijt ende die beste, als hoir brieuen houden, mar so wie den wijn exchijs in de tide bruyet, die sel goeden wijn hebben te tappen.

Wye mit enen voetboge of mit enen hantboge te vechtelen quame of dair mede bij nacht bi der straten ginge, ten wair dat hi op een reyse wair sonder argelist, die verbeure XLIIJ sc., ende wye dairmede scote bij dage in atten (?) moede, verbeurde V ff , ende bij nachte dubbelde boete, hierof die heer die driedeel ende die stede tvyerendeel.

Niement en sel sciete na odenare op wairt, noch na enigherhande voghel hoe dat ghenoeemt mach wesen, noch na enigherhande saken binnen der vrihede van Leyden, wtgheset den papegay, dair den ghemene scutte mitte coninc na sciete eens siairs op eenre boete van XIIJ sc.

Wairt tgherecht hore bode sent om wapens tot yemans huysse binnen Leyden om enigherhande wapen, hoe dat ghenoeemt mochte wesen, tot ons poorters behoef die ter heervairt ghecoren wairt, die die wapen bi der boden niet en sende die verbeure IIJ ff , dair of de greue XXX sc., die burchgreue XV sc., die stede XV sc., also veer als hi ghegoet wair sulcke wapen te houden. Ende die poorter sel die wapen weder leueren den gherechte, binnen den naest XIIIJ daghen die hi thuyt comt, bi der seluer boete. Ende worde si verloren in der stede dienst, die te ghelde van de stede, bie eede die se ghelient heeft der stede. Ende worde si verloren buten der stede dienst, so sel die stede die wapen ghelde, ende voirt te versien ande ghene die se verloren heeft.

¹⁾ P. H. van de Wall, *Handvesten v. Dordrecht*, III, 1462 en 1463

1385 (27 April). *Voert gebiet de raet, dat een gegelic zijn hernasch rede hebben ende neyt en vercope* ¹⁾, *want die raet wapenscouwinge doen wil op eenen dach, die zi daer toe aennemen zullen, ende beyde van der scutten ende ghilden.* Dat de schutgilde aan eenige jaarlijksche of maandelijksche wapenschouwing, hetzij door het bestuur der stad of door hare hoofdmannen was onderworpen, blijkt uit hare oorkonden niet duidelijk. Wanneer een der gildebroeders in stads dienst, zijn boog verloor of deze onbruikbaar werd, ontving hij daarvoor vergoeding. De ordonnantie van 1367—1368 zegt: *Eenich scutte, die inder slat reyse sijn boge ontwe scote off mit ongevall verloere, dien soude hem die stat gelden, dairt die raet ter waerheit vonde, dat ment myt rechte sculdich wair te gelden* ²⁾; en in de ordonnantie van 1493 was bepaald, *sullen dye ander scutten, bogen, bussen ende ermborsten hebben, dair een goet scut mijs eeren mede gaen mach ende een half dosijn goeden stalen pijlen in sijn koker hebben*, op verbeurte van 1 fl. In gebreke waarvan ook tevens aan elke homenschap het regt van wederkeerige bekeuring gegeven was. De homans behoorden voor de getrouwe nakoming van dit voorschrift te zorgen *ende een opsyen te hebben* ³⁾. — Te Soest werden, volgens de ordonnantie van 3 Junij 1560 de schutters met boeten bekeurd *op wat tijden dat mense beviynt te wesen sonder bogen oft bussen* ⁴⁾. Volgens den gildebrief van Epe (prov. Gelderland) voor de St. Antonis gilde, ged. 1504, was elk gildebroeder verplicht, om bij het gemeenschappelijk gelag zijn *boogcruys* mede te brengen, op de verbeurte van $\frac{1}{4}$ vat bier, en wanneer een der gildebroeders stierf, moest hij zijn *cruysboog* aan den beschermheilige St. Antonis vermaken ⁵⁾. *Waert zake*, zegt de

1) Deze woorden waren doorgehaald.

2) Zie Berigten, I. I. bl. 137.

3) Zie Berigten, I. I. bl. 141. Opmerkelijk is het, dat volgens die zelfde ordonnancie was bepaald, dat de homans, als zij met de schutten te velde trokken, *een hellebaert in haer hant* moesten voeren.

4) Matthaeus, *De Jure Gladit*, p. 382.

5) Omtrent de St. Antonis gilde te Epe ben ik de navolgende mede-

schuttersbrief der stad Groningen van 1434, *dat yenick schuttlō
zijn armborst en twe schote inder stadt reyse, den solde men*

deelingen verschuldigd aan den heer G. Haasloop Werner, te Elburg. « Er bestond, volgens deze heer, te Epe reeds in de XVe eeuw eene memorie of Gilde, onder de benaming van *St. Antoni Armen-Gilde*; en niet onwaarschijnlijk is het, dat, ten gevolge eener oproeping van hertog Karel van Egmond in het jaar 1504 *op Sondag post Matthiae*, aan de ingezetenen op de Over-Veluwe gedaan, die van Epe bij de wapenoefeningen van dien tijd, op het denkbeeld gekomen zijn, om de *St. Antoni Armen-Gilde*, in eenen schutgilde te hervormen. De gemelde oproeping was gerigt aan den heer Lubbert van Keppel, op den Cannenburg te Vaassen, met last dat de drost Gerrit van Meeckeren de ingezetenen bij klokkenslag in de wapenen moest brengen, tegen een' gedreigden inval in IJsselstein, terwijl de graaf van Anholt gekomen was met eenige keizerlijke benden en een beleg vóór Bommeij had geslagen; bij welke gelegenheid ook de steden Hattem en Elburg ieder werden voorzien van 100 knechten, om aldaar goede wacht te houden. Later, in 1621, (10 Augustus), is deze gilde van een nieuw voorschrift voorzien. Door deze gilde was in de St. Martens kerk te Epe ook eene vikarij gesticht onder de benaming van St. Antonis, die ter begeving van den pastoor en der broederschap stond, terwijl eene andere vikarij van S^c Catharine aan den heer van Keppel op den Cannenburg stond te begeben. De zitbanken der oldermannen van het S^c Antonis gild, zijn nog in de kerk aanwezig, en de broederschap bewaart nog een' zilveren vlegel van den koningsvogel, uit de tijden toen men bij de jaarlijksche schuttersoefeningen, welke in de huurschap Zuuk of Zuyck plaats hadden, zoodanig blijk van onderscheiding door den schutkoning om den hals voor de borst gedragen werd. Viermaal in het jaar viert men thans nog in deze huurschap naar den ouden trant de herinnering aan deze gilde, waartoe uitsluitend de bewoners dezer huurschap behooren, die op de daartoe bestemde dagen bij tourbeurten in eene der woningen zich tegen zes uren des avonds vergaderen; alwaar door de bezorging van den bewoner *eene ton best Eper bier*, met een' kraan voorzien, op eene bank of stoel in gereedheid ligt, en waarvan de aankoop is geschied uit de jaarlijksche opbrengst der landerijen, welke onder de benaming van de S^c Tonis landen bekend zijn; in de aldus tot den ontvangst der gasten gereed gemaakte vertrekken verzamelen zich de bewoners van Zuuk, vergasten zich dan aan het drinken van bier, onder vriendschappelijke gesprekken, door den zang afgewisseld, waarop tegen middernacht het gezelschap scheidt. Wanneer een huisgezin, door vertrek naar elders, deze huurschap verlaat, en deze door hen verlatene hoeve door eenen nieuwen huurder uit eene andere gemeente wordt betrokken, is 'deze nieuwe inwoner verplicht, eene som van *dén' schelling* of dertig centen aan de S^c Antoni gilde-

bijnnen eenre maend so guet een wedergheuen, ende dat olde solde he brengen opt raethuys 1), en verder, kregen sie oeck hinder ofte schade voir den vianden in horen harnasschen ofte geweer, sollen wij hem oeck oprichten ende vergueden. Bij dien zelfden brief werd verboden de schutters wapenen en daaronder dus ook hunne bogen met toebehooren, te verpanden of regterlijk in beslag te nemen, *en sal men ghene schutten wtpenden moghen an oir harnasch ofte an oir tuch 2).* De ordonnantien van Wagenborn

---

kas te betalen, voor welke som hij hierop in alle regten met de overige oude bewoners der buurtschap deelt, en viermaal in het jaar gebruik kan maken van het St Antonisbier. De jaarlijksche opbrengst der landerijen levert thans nog genoegzame middelen, om in den winter aan behoeftigen uitdeelingen van brood te doen; daarenboven bekostigt hetzelfde jaarlijks het onderwijs van een dertigtal kinderen, wier ouders geen schoolgeld kunnen betalen."

Nog moet ik ten slotte opmerken, dat, voor zoo ver ik heb kunnen nagaan, de schutgilden ten platten lande in de Over-Veluwe allen aan de St. Antonis waren toegewijd.

Omtrent de schutgilde van St. Anna, te Hattem bestaan hebbende, geeft gemelde heer, in zijn werkje, getiteld: *Mijn uitstapje van Kampen naar Arnhem*, Kampen 1847, en aldaar bl. 25 en volgende, zeer belangrijke bijzonderheden, grootendeels geput uit een zeer merkwaardig, nog te Hattem voorhanden zijnde stuk, een soort van gildeboek, gehouden sedert 1523 tot 1809. Waaruit blijkt dat reeds in de 14de en 15de eeuw, memorien en gilden ter eer van het Heilige Kruis of de *olde schutten* en St. Anna gesticht waren. Beide gilden werden door hertog Adolf begunstigd in 1465. Bij zijn krijg tegen den hertog van Kleef riep hij ook uit Hattem zoo vele schutten op, als zij kon missen. Meermalen vereerde deze vorst de schietspelen aldaar met zijne tegenwoordigheid, en begiftigde hen met voorregten. Waarschijnlijk werd de St. Anna gilde om haren betoonden moed bij de belegering van Arnhem in 1468 begiftigd met een zilveren ronde plaat, hangende aan een zilveren ketting, op welke in verheven beeldwerk het wapen van Gelderland, waarboven een neerdalende duif met een ring in den bek, en aan de regterzijde in gedreven zilverwerk St. Anna ten voeten uit. In 1533 werden de oude schutten met die van St. Anna door hertog Karel van Gelder vereenigd. Zie verder over hunne feesten en spelen het aangehaalde werkje.

1) Zie Nijhoff, *Bijdragen*, 5de deel 2de stuk bl. 140. Deze brief is in zijn geheel uitgegeven door Driessen, in zijne *Monumenta*, bl. 101, in de noot.

2) Zie Nijhoff, l. l. 150.

in de Oldambte 1557 en van het kerspel Meeden, bepaalden, dat elk schut zijn *eigen* boog en *eigen* roer tegen den bepaalden tijd voor het schietfeest moest gereed houden ¹⁾. Te Deventer houdt de schutter-ordonnantie van 1390 het navolgende in: *Sal en eghelic een goet aermborst hebben, dat sijns zelfs is, ende ten mijnsten 1 stoet ende burst alse der stat mede val te doene bi eenre pene, alse die gesellen onder hem overdragen; weert sake, dat yemant sijn aermburst verlore in der stad dyenste, dat den oelderluden wellic ende kondich were*, werd hem eene vergoeding gewaarborgd, *daer solen die scepenen redelicken voer doen* ²⁾; terwijl de ordonnantie van 1520 (Vigil. Nat. Joh.) bepaalde, dat *elck schutte sijn selues harnasch ende geweer, daer hie opgesat worde, bereyt maken ende hebben sal ende dat holden ende bewaren ter stadt eer ende behoeff, ende dair inne myt malcanderen sich toerbijnden, dit alsoe tdoen tot elcker tijd, als men dair ghebreck inne bevonde bij de pene van een vat byrs* ³⁾. — Te Franeker luidde de aanhef der schutter-ordonnantie van 1462: *Jnt arst seel elck scutter hadde koker ende boghe, zwerd ende schild, ende selkens tij oeck ney voirderinga des coninck ende reedsloda bi een pena van VIIJ ponden totter mena scutteren orber en bura* ⁴⁾. — Hertog Willem beval bij zijn open brief van 6 Julij 1355 aan de schutgilde van Zierikzee, *hij en hebbe wel harnasch tot sijnen leyue behoerende, ende hij hebbe eenen eygenen boge ende dat daertoe behoort* ⁵⁾. De leden der St. Joris gilde te 's Hertogenbosch behoorden, volgens hare ordonnantie van 10 Aug.

1) Nijhoff, I. I. bl. 184. Zie vooral het aangehaalde op bl. 135 omtrent de zorg der regering voor de wapendragt der burgers, en vooral de *Diss. inaug.* van den heer mr. H. O. Feith, de *Gedts Gron.* en aldaar p. 166, 185.

2) Dumbar, *Kerkelijk Deventer*, II, 177.

3) Dumbar, I. I. I, 38. Reeds in 1377 schijnt er te Deventer eene schutgilde te hebben bestaan, blijkens de oudste kameraars rek. van dat jaar, alwaar onder de uitgaaf voorkomt: « *Item de 1 pignore restitutum scutlaribus XXV ss. IIIJor.* » Zie *Codex Dipl.* 1ste deel, 1ste afl. bl. 50, 2de al.

4) Schwartzenberg, *Placaatboek*, I, 608.

5) v. Mieris. *Groot Placaatboek*, II, 839.

1435, te hebben *haer volle haernasch, enen losbaren wijndaes ende enen reysgeren bogen, hemseluen toebehorende*. Tweemaal in het jaar ten minste waren de dekens verplicht daarover *visitatie* te houden en de schut moest bij die gelegenheid onder eede bevestigen, dat het zijn *proper eyghen* voetboog was, die hij bij zich had, bij gebreke telkens op de boete van 40 schellingen, half ten behoeve van St. Joris, half ten behoeve der gilde ¹⁾. — Te Tilburg verbood de ordonnantie van 11 Aug. 1670 aan de gilde van St. Joris den *boog* en *pijlen* van den mede-gildebroeder te nemen of te gebruiken, bij verbeurte van 6 st., de helft ten voordeele des eigenaars, de helft voor de gilde boven de schadevergoeding. Eene vroegere van dezelfde gilde, 23 April 1590, moest elke schut, behalve een eerlijken mantel en een zwart kleet, in den doelen kunnen vertoonen een voetboog *van goed gereedschap* en van behoorlijk getal bouten en pijlen voorzien. — In de ordonnantie van de St. Sebastiaans gilde te Boxtel 1604, moest elk schut *geestlijck* of *werlijck* zijn eigen handboog mede te brengen bij de oefeningen en bij het schietfeest ²⁾. — Te Brussel schreef de ordonnantie van 1412 de 60 voetboogschutten der oude St. Joris gilde voor, dat zij *wel ghestoffeert binnen hueren huize van wapenen ende hernassche*, die hen *ende niemandt anders toebehoeren sullen*, moesten voorzien zijn, in gebreke waarvan zij met een oud schild beboet werden ten behoeve der gilde. Een der dekens te zamen met de gezworenen waren gehouden, ten minste viermaal 's jaars onderzoek te doen of dit voorschrift getrouw werd nagekomen. De wapenschouwing had doorgaans plaats op den dag van den plegtigen omgang en de *voer de ommeganghe daer zij de LX gesellen wapene oversien gaen*. De dekenen en gezworenen werden in 1389 ook daarvoor betaald met een nobel van

---

1) Zie deze ordonnantie in de Bijlagen. Omtrent de verschillende schutgilden te 's Hertogenbosch zijn mij door dr. C. R. Hermans welwillend verschillende bijzonderheden medegedeeld, die ik later in de gelegenheid zal zijn te plaatsen.

2) Zie de ordonnantien van Tilburg en Boxtel in de Bijlagen.

8 sch. groot. Volgens de aangehaalde ordon. van 1412 werd niemand als broeder in de gilde aangenomen of *hij en sal connen wel en gheneughelijc spannen sijnen boghe mit sijnen banderie ende mit sijnen vollen hernasche*. Bij de handbooggilde was de wapenschouwing driemaal 's jaars bepaald en geschiedde door den koning, hoofdman, dekenen en gezworenen, op de boete van een half van een oud schild. Deze gilde moest zich bij het doen van eene *reise*, volgens art. 8 harer ordonantie, tevens van voetbogen voorzien, in dier voege, dat de *drie alsoo vele hebben solen als twee voetbogen*. Geen schut was het veroorloofd de wapenen van een zijner gildebroeders weg te nemen of te verbergen op de boete van 3 livres en daarenboven, bij beschadiging of verlies, de geleden schade te vergoeden. Bij de groote voetbooggilde was het een der voorschriften, dat de schut bij zijn overleden zijn rok en besten boog ten geschenke vermaken moest aan de kerk du Sablon. *Item, soe wat ghesellen dat sterft, hij sal geven onser vrouwen op den Zavel, zijn volle cleet, alsoe hijt droech, ende sijnen besten boghe met dat daer toe hoert*. Was de overledene een heer, jonckheer of broeder, dan was hij gehouden zijn nieuwste kaproen of schutskovel en zijn besten boog te geven, of wel in plaats des boogs 2 peters te betalen. *Als enich gheselle aflivich waere, ende van live ter doot comt, het zij heer oft jonckheer oft medegheselle, die jaerlijcx maer den capruyn en nemt, dat hij sal moeten geven Onser Vrouwen opten Zavel sijnen capruyn van den nuwen cleede ende sijnen beste boghe met ghericke datter toe hoert. Ende waert dat de voirseide persone des gerecx niet en hadde, als hij van live ter doet comen is, dat hij, wie hij es en binnen der voirseider gulden es, dat hij voer dat gherec sal geven Onser Vrouwen op ten Zavel te haren werken 11 peters oft de weerde daer af*¹⁾. — Bij brief van 19 Junij 1446 verleende Philips de Goede aan de schutters van Niepoort, op voorwaarde van het verleenen van hunnen bijstand in geval van oorlog, het regt

---

1) Zie Wauters, l. 1. 7 in de noot.

van met hunne bogen en wapenen door geheel Vlaanderen te trekken ¹⁾. — Ook verkreeg de St. Joris gilde van Oudenaarden dit voorregt bij opene brieven van hertog Jan, den Julij 1408 te Gent gegeven, behelsende onder anderen het sub n°. 1, op den inventaris hunner stukken voorkomende handschrift 2), „dat bij middel van supplicatie gedaen bij schepenen, koningh, rleken ende confraters van tvoorzijde gulde, daer bij vertoo-

1) Guillaume, I. I. *Introd.* 48.

2) Aan de beleefde medewerking van den heer Keteler, archivarius der stad Oudenaarden, den ik verplicht een afschrift van den navolgenden *Inventaris*.

Inventaris van de notabelste privilegien, vergunt bij de graeven van Vlaenderen aen het vermaert gulde van den edelen ridder ende vriendt Godts, mijna-heer Sint Jooris, binnen de stad Audenaerde.

Waren degone verleent bij harthoge Jan, graeve van Vlaenderen, bij brieven van de maend Julij 1408 gegeven binnen de sted Gendt, alhier sub n°. 4, behelsende onder andere enz. Zie *boven*.

2°. De gonere gesont bij den hertog Philips, graeve van Vlaenderen, van den 40^e Dec. 1461, bij de welke is geootroyeert, dat soo wanneer bij geval ende ongeluk jemant van de confraters quetste ende doot schoot, tusschen doelen, eenen omstander, vrij ende exempt soude sijn van alle acte soo civil als crimineel, voor soo veele geene malitie of moetwilligheijt en is,

3°. De privilegie van herlog Jan van de jaere 1408 vernieuwt ende geaprobeert bij den zelve graeve Philips, bij brieven van 18 Maert 1463.

4°. De gone verleent bij keyser Carel, bij brieven van 12 Junij 1325, bij welke staet geseyt dat voortan, zoo wanneer geschoten ward in't hof ende geroepen is *hort*, ofte diergelijk woord, zoo nochtans dat het behoort kan worden van den eenen doel tot den anderen, ende geschiedde dat jemand van de confraters ende omstanders par ongelukke ende ongeval kwetste die in 't selve hof of in den bijvang vanhet zelve t'sij door het afloopen van den bogen ofte breken van de latte of andersints, daer door de dood zoude kommen te volgen ofte ander ongemak, geensins en zoude subject sijn aen eenige boete, zoo criminele als civile, veel min gehouden aen eenige intresten aen dengonen, aen wie sulc ongeval gebeurt.

5°. Een originelen parkementen beschrijfbrief van date 2 Aug. 1462, waer an hangen nog 5 segels tamelijk ongeschonden, d'ander geschonden.

6°. Een parkement ontrent onleesbaer door swartigheyt, waer op ten dorse staet: *Oude ende nieuwe privilegten van 't gulde, verleent bij schepenen van Audenaerde.*

nende, hoe dat sij diverse reysen ter deffensie vande stad ende tlandt hebben geexponeert hun leven ende goet, aen de

7°. Decreet bij d'heeren schepenen deser stad van 15 Julij 1596, bij het welke de zelve heeren hebben geaccordeert ende toegelaeten, dat den gonen die in deen of dander van de respective gilden koning bedijden zal, bij het afschieten van den gay, genieten zal binnen dien jaere vrijdom vande assijsen deser stad over acht tonnen bier met den vrijdom van een half haeme wijns, ende soo wie keyser zal zijn, zulken vrijdom hebben den tijd van 3 jaeren, boven de drij jaeren dat hij koning is geweest, dan moet het bier en den wijn gesleten worden tzijsen huysen zonder ander te mogen overlaeten, zullende tselve nochtans mogen geconserveert worden.

Voorts deelt deze heer mij omtrent de schutgilden in deze stad mede: «Daar Oudenaarden gedurende vele jaren het geliefkoosd verblijf der graven van Vlaanderen was, is het vermoedelijk, zoo niet zeker, dat de St. Joris gilde bijna eene der oudste van Belgie is geweest. Ongelukkig zijn er geen stukken meer aanwezig, die deze veronderstelling kunnen bevestigen. De archieven dier gilde zijn bij den eersten intogt der Franschen in 1793 verspreid geraakt of vernietigd. Er bestaat eene overlevering, dat reeds in 1412 de gilde der voetboogschutten bloeide, en eene soort van lijfwacht der graven vormde. Zonder nu aan eene zoo oude instelling zoo gereedelijk te kunnen gelooven, blijkt echter uit het eerste stuk, op den inventaris vermeld, dat deze gilde reeds in 1408 gewigtige diensten aan de vorsten bewezen had. De op dien inventaris voorkomende stukken zijn niet teruggevonden geworden, en geen stuk is er ten archieve meer aanwezig, dat eenig licht over deze krijgsinstelling werpen kan. De oude reglementen zijn slechts afschriften van ordonnantiën van inwendige politie, nu en dan gewijzigd naar gelang de zeden en tijden dit vorderden. Uit de stadsrekeningen blijkt, dat het stedelijk bestuur jaarlijks eene zekere hoeveelheid wijn aan de gildebroeders schonk, alsmede eene zekere som in geld, tot goedmaking der kosten van den prijs, bij de maandelijksche oefeningen in den doelen. Deze gewoonte heeft tot aan het einde der 18de eeuw voortgeduurd. Op H. Sacramentsdag hadden de broeders van St. Joris het voorrecht om den hemel boven het H. Sacrament te dragen. De oudste rekening der stad, van 1406 dagteekende, behelst de navolgende post: «Up Sacraments daghe. Item den gesellen van Sent Joris gilden XIJ stoopen wijn. «Item ghegheuen aen Sint Joris gilde ten seluen daghe, mits dat scepenen enden goeder lieden vanden raede met hem commen heten, XIJ ♂ parisis.»

Eenige jaren later installeerden de commissarissen van het gouvernement, bij het doen der rekening bij de hernieuwing van het stedelijk bestuur, de nieuw gekozenen op het gastmaal van St. Joris. Het overige bestond in de onkosten der feesten, spelen en beloningen

voors. schepenen vander stad, koning, deken ende confraters van het gemelde gulde van St. Jooris heeft ghepermitteert ende geotroyeert te mogen draegen ende gaen geheel tlandt door met hun harnassen ende defensive waepenen, zoo luyt : *Pour qu'il chascun deux puissent porter, aller paisiblement à tous leurs harnois et armures deffensives en et parmi nostre dict pays.* Philips de Goede bekrachtigde bij zijn brief van 7 Mei 1421 de oprigting der St. Sebastiaans gilde van Aalst, op voorwaarde, dat elk gildebroeder met 2 bogen en 4 dozijn pijlen moest gewapend zijn, als hij hen ter heirvaart opriep ¹⁾. Dezelfde vorst verleende bij privilegie van 5 Febr. 1444 aan de handbooggilde vaa Lier het regt om buiten de stad naar eene andere plaats trekkende, *statelijk* hunne bogen te dragen *ende geschutte* met hem *te hebben*, alsmede hun pansier, lange messen en zwaarden, hetgeen anders alleen het voorregt des adels was, maar hij beding tevens, dat zij bij hunnen doortogt die *oploopige wapenen* moesten afleggen in *tabernen*, herbergen. Voorts schreef hij voor, dat elk hunner zoude behooren te houden een *hoet, wapene, helm en een boge met eenre trosse goeds geschuts, houdende ten minste eene dosijne*, om aldus gewapend hem en de stad ten alle tijde te kunnen dienen of *onse officieren tot heuren versueken om die heerlijckheit te versterken*. Hoewel veelal de stad in de kriegsbehoeften der schutgilde voorzag en ook Lier dit waarschijnlijk vroeger deed waren echter de schutten in 1370, toen zij in den veldtogt van Wenceslaus van Brabant tegen Willem van Gulik mede

---

aan de overwinnaars. De gilde bezat een groot huis, *het Hof* genaamd, gelegen in het midden van een zeer grooten tuin, die haar door den baron de Pomele geschonken was.

In 1793 hebben de patriotten dit eigendom tot zich getrokken, maar later werd het aan de stad teruggegeven. Twee leden der gilde kochten het terug, om aan dit perceel zijne voormalige bestemming terug te geven, maar thans, nu die gilde in het lot van alle onze oude instellingen heeft gedeeld, is de tuin, die getuige is geweest van de spelen der hertogen van Bourgondië en zoo vele andere vorsten, in bijzondere handen overgegaan.

4) Guillaume, l. 1. *Introd.* 48.

trokken, hunne eigene wapenen, geschut en krijgsbehoeften zich aan te schaffen 1). Het charter van Maria van Brabant van 1386 aan de voetbooggilde van Turnhout verleend, beboette al wie te *viertin nachten* niet kwam schieten in den doelen *met eenen gerichtlen boghe, die sijn selfs es*, met een groot, en vergunde den deken en den gezworenen, *also dicke alse willen te besoecken deser ghesellen hernasch ende kaer boghen, ende waer sijs niet en vonden ghelijc als den boghe toehoert, of dat sijn selfs niet en ware bi sinen eede, beide boghe ende hernasch hi waers om twintich schellingen 2).*

Het aangevoerde zal toereikend zijn, om ons te doen opmerken. Vooreerst dat de steden en vorsten getracht hebben om, voor zoo verre dit in die tijden doenlijk was, te zorgen, niet alleen om, vooral bij de schutgilden, welke in zoovele opzigten het karakter eener bepaalde krijgsinrigting droegen, de wapenen, waarvan zij zich het meest bedienden, namelijk den voet- en

1) v. Lom, I. I. 150 en 182.

2) *Belg. Museum*, IV, 68. Omtrent de schutgilde in België, is mij door den heer Jules Borgnet, archivarius der stad Namur, het navolgende omtrent deze gilde in die stad, zeer welwillend medegedeeld.

«Er bestonden in deze stad 4 schutgilden, te weten, 1°. voetboog, ingesteld door Guy de Dampierre in 1266, en in de 17de eeuw geheel in verval, werd zij door Maria Theresia den 18 April 1752 afgeschaft; 2°. handboog, opgericht in 1418, op hun verzoek in 1531 tot eene compagnie van 100 arquebusers gevormd; 3°. kloveniers, opgericht in plaats der handboog, door Karel V. den 3 Oct. 1534, insgelijks den 18 April 1752 vernietigd; hunne voorregten waren dezelfde als die der handbooggilde; 4°. schermers, hunne oprigting is onzeker. In 1610 hieldt men hen reeds sedert onhengelijke tijden te hebben bestaan. Zij verkregen hunne voorregten van Albertus en Isabella, den 4 Mei 1610. Het jaar hunner vernietiging is onbekend. In de provincie Namur bestond te Floreffe nog eene voetbooggilde, bij hare oprigting in April 1293, door Guy van Dampierre, bestond zij uit 40 leden. Haar charter is letterlijk van denzelfden inhoud als die van den voetboog te Namur. Te Bouvigne bestond insgelijks eene voetbooggilde, genaamd *arbalétriers de la matrie d'Aubée*. — Deze was zeer oud, verdedigde zich dapperlijk in 1554 tegen de Franschen, die Bouvigne verwoestten, bij welke gelegenheid zij geheel vernietigd werd. Hare voorregten werden in 1643 hernieuwd.» Zie voorts over de schutgilden te Namur, Jules Borgnet, *Des corps de métiers et des*

handboog en wat daartoe behoorde, in goeden staat te doen onderhouden, maar ook om in huanne krijgstoerusting eene meerdere gelijkvormigheid te doen heerschen dan, uit den aard der zaak, kon*gebragt worden, en bij de overige gilden, wanneer zij ten krijge werden opgeroepen, en bij de door hen tegen bezoldiging, in tijden van nood, in dienst genomen vreemde krijgslieden. Ten anderen, dat men zich steeds heeft beijverd, om het denkbeeld van eer en onderscheiding, die aan het dragen van sommige wapenen waren verbonden, levendig te houden; want, even als het zwaard bij den ridder, zoo waren de voet- en handboog bij den schut het eerewapen bij uitnemendheid.

Even als de neringgilden hadden ook de schutgilden hare veldteekenen, *banieren, vendelen, wimpelen, pennoenen* genaamd. Aan deze banieren, welke vooral in de zuidelijke Nederlandsche gewesten soms van de kostbaarste stoffe vervaardigd waren en soms met gouden en zilveren versierselen prijkten, deed zich de moedige en fiere schutgilde spoedig onderkennen, hetzij dat zij zich in open veld ten strijde toegerust vertoonde, hetzij dat zij door hare tegenwoordigheid de plegtstatige optogten en geestelijke ommegangen opluisterde. De blasoenen der oudste gilde, namelijk die van St. Joris, zegt de heer de Vigne, waren bijna overal dezelfde, namelijk een kruis van keel op een zilver veld. „Ces couleurs,” zegt de heer Wauters, „sont emblématiques; l’argent, signe la pureté, rappelle sans cesse aux membres de la corporation la fidélité, qu’ils doivent au souverain et à la patrie, de même que la teinte rouge de la croix de leur étendard, indice de fierté, de courage et d’intrepidité, les fait souvenir qu’en toute occasion ils doivent être prêts à verser leur sang dans les combats.”

---

sermens de la ville de Namur (Messager des sciences historiques de Belgique, année 1847, p. 199). Calliot. *l’Histoire de Namur*, t. III, 36 et suiv.

De jonge voetbooggilden namen, om zich van de ouden te onderscheiden, wel eens òf andere wapenteekenen aan of bragten daarin eenige wijzigingen. Zoo had b. v. de jonge voetboog gilde te Brussel een zilver kruis op een veld van keel. De banier dier gilde te Kortrijk had een kruis van keel op een zilver veld met 4 kleine kruisjes insgelijks van keel in de hoeken. Waarschijnlijk zullen de verschillende kleuren en teekenen der steden ook aldaar aanleiding hebben gegeven tot soortgelijke afwijkingen. De St. Sebastiaan of handbooggilde voerde doorgaans het wapen van Jeruzalem, terwijl de kleur der stof zich meestal naar die der stadswapens wijzigde; zoo hadden b. v. de St. Sebastiaans gilden te Brussel, Gent 1), Doornik 2) en Halle nagenoeg hetzelfde blasoen tot veldteeken. De overeenkomst van den banier der Brusselsche gilde met het blasoen der hertogen van Bouillon, heeft aanleiding tot de bewering gegeven, dat die gilden door hem waren opgerigt, doch daar deze ten zijnen tijde naauwelijks bestonden, is het gevoelen van den heer Wauters aannemelijker dat, lang na dien tijd, de gilden bij hunne bepaalde instelling tot wapenschild dat van een held hebben gekozen, zoo hoog door hen wegens zijne schitterende wapenfeiten vereerd. De banier der St. Michiel of scherm-gilde prijkte met het gildewapen, zijnde een veld van azur met zilveren streepen kruisgewijze. Later ontving zij uit erkentelijkheid voor hare bewezene diensten bij de belegering van Jeruzalem, van Godfried van Bouillon de vergunning, het wapen der heilige stad in het midden van haar schild te voeren 3). Of

---

1) In de afbeelding der gilde aldaar, voorkomende in het meer aangehaalde werk *Recherches* etc. is hun wapen een veld van keel met 5 kruisen van goud, waarvan het middelste het grootste was.

2) De gilde van Doornik had een geankerd kruis van keel op een goud veld en 4 kleine kruisjes, insgelijks van keel.

3) Zie verder over hun wapenteeken Wauters, l.I. p. 3 6. In 1487 was er te Antwerpen eene schermersgilde. Te Brussel vormde deze gilde zich eerst in 1506 en niet in 1480, zoo als Puteanus en Grammaye verkeerdelijk beweren. Reeds in 1296 evenwel werd aldaar melding

nu in de noordelijke gewesten van Nederland de schutgilden zoo algemeen als in de zuidelijke, dezelfde wapenschilden hebben aangenomen, is niet met juistheid, uit gebrek van bescheiden, te bepalen. Vermoedelijker is het, dat vele, ja zelfs de meeste schutgilden zich zullen hebben bepaald tot het aannemen der kleuren of wapenschilden hunner steden, welligt met geringe wijzigingen, om zich van de overige gilden te onderscheiden. Te Leiden hadden de schutten 1399 roode *penyoenen* en zilveren banieren, welke laatste te Utrecht waren vervaardigd 1). Te Utrecht hadden de schutgilden een rood en een wit vendel of pennoen, beide kleuren van het stadswapen, zoo als dit blijkt uit de navolgende afkondigingen, die ook wegens de aanduiding der marschorde, waarin die gilde bij het doen eener *reise* voorkomt, de mededeeling verdient.

Des woensdaghes op sint Valentinus auond (14 Febr.) 1387.

Waert sake, dat hier enich gherufte quame, bi nachte ofte bi daghe, dat de vijande inden velde waren ende men den bankloc ene langhe poze sloeghe, so zellen die ghilden wttrecken, also alsoe hier na beschreuen staet: In den eersten, zo zellen wttrekken ene batali volcx, ter eerster reizen demen wttrecken zel, dat zellen wezen de louwers enz. ende daer toe

gemaakt van een *Johannes Gladiator*. De St. Michiel- of schermers-gilde werd in den historischen stoet te Gend 1849 voorgesteld, uitgedost met de kleuren der gilde, namelijk blaauwe wapenkolder met witte streepen. De *euwerdeken* droeg een rond schild, waarop het gildewapen. «De schermerschool van St. Michiel te Gend moet, zegt de heer E. Busscher in zijne *Beschrijving*, bl. 33, reeds in 1042 hebben bestaan, want volgens hare bewering had zij van dat tijdstip af reeds wapenteekens. In 1613 werd zij bij privilegie van Albert en Isabella tot eene adellijke broederschap verheven, en van dien tijd af draagt haar koning het halsnoer van 't gulden vlies, doch in plaats van het schapenvlies, het beeld van St. Michiel.

4) Item jeghen Heyn Buze ghecoft V ellen roots laken, daer men penyoen of maecte, d'elle X sc., L sc. Item II zilveren bannieren, t Utr. ghemaect, costen X oude ... tistic XLVIII gt., XIV ff. XIII sc. IV d. *Kronijk*, 1850, bl. 26.

de scutte van den ouere eynde *mitten roden wimpel*. Ter ander reyzen daer na zellen wttrecken de wantsniders ende sniders, ende daer sellen onder trecken de oude raet, ende de ghene, die onder der stat baniere gheset zijn, de vleys-houwers enz., ende daer mede zellen trecken de scutte vanden nederen eynde *mitten witten wimpel*. Ter derder reyze zellen wttrecken de merslude enz., ende de scutte *mitten roden wimpel* vanden overen eynde, ende also voert van reyze te reyze ¹⁾).

Opten Asschelen woensdach (22 Febr.) 1387.

Voert so wanneer men die klokke slaet ene poze, als men vijande verneempt inden velde, ofte dat men ene batali volx wtsenden zel, zo zellen die eerste reyze wttrecken ene batali volx, dat sell wezen die louwers enz., daer toe de scutte vanden over eynde *mitten roden wimpel* ²⁾).

Des vridaghes na zinte Peters dach ad Vincula (4 Aug.) 1402.

De raet ghebiet enen ijgelic, die gheordineert is wt tereyzen, dat hi hem daertoe zaet, dat hi rede zi, morghen ter IX^{der} vren na prime tijd ghewapent te comen opter Plaetsen, als men de cloc slaet, dat is te weten, die raet biden rade, ende elc bi zinen onder homans in zijn ghilde, ende di scutte bi horen houftmans, ende alse men die klokke anderwerve slaet, dat sel wesen ter X^{der} vren, ende dan zelmen recht uoort wttrecken. Voert zo en zel nyemant trecken, nochte varen voer der stat wimpel, nochte nyemant en zel bliuen after der scutter wimpel ³⁾).

Op zinte Philips ende zinte Jacobs auont der heyligher apostelen (30 April) 1403.

Aldus zellen de ghilden wttrecken, als men de sloec slaet, ende stat ghewapent wtreyt an dreem batalien. Inder eerster

1) Buurspraakboek van dat jaar, blz. 59. Zie ook deze afkondiging bij J. J. Dodt, I. I. V. 57, alwaar zij verkeerdelyk op het jaar 1386 is geplaatst.

2) Buurspraakboek, blz. 60 verso. Zie J. J. Dodt, I. I. V. 57.

3) Buurspraakboek, blz. 47 verso. Zie Burman, Utr. Jaarb., I. 26, doch aldaar onnaauwkeurig.

batalie zellen trecken de louwers enz., ende daer zellen de pijnres bi wezen, ende hier zellen mede wttrecken alle de scepene, raet ende oudermans, die in dezen voerzeyden ghilden horen, ende hier zel bi wezen der scutte *rode panyoen* enz. Inder ander batalie zellen trecken der stat bannier, de wantsniders enz. Inder derder batalie zellen trecken de merslude enz., ende hier zel bi wezen der scutte *witte panyoen* ¹⁾.

Des woensdages na Beloken Pijnsteren (17 April) 1405.

Aldus zellen die ghilden wttrecken als men die cloc slaet ende die stat gewapent wt reyst aen drien batalien. In der eerster batalie zellen trecken die louwers enz., ende sel bi wesen der scutte *rode panyoen*. Inder ander batalie zellen trekken der stat bannier, die wantsniders enz, Inder derder batalie zellen trecken die merslude enz., ende hier zel bi wezen der scutte *witte panyoen* ²⁾.

Des dijnisdages nae Vieten (15 Junij) 1420.

Inder yerster batalien sellen trecken die louwers enz., ende hier sal bij wesen der schutte *rode panyoen*. Inder ander batalien sellen trecken die marslude enz., en daer sellen bij wesen der schutter *witte panyoen* ³⁾.

Omtrent de orde van uittogt der gilden is ook merkwaardig de ordonnantie daaromtrent voor de Gentsche gilden door den heer de Vigne medegedeeld ⁴⁾, en hetgeen hier bepaaldelijk omtrent de banier van de St. Joris gilde voorgeschreven was. „Eerst dat niemand, so wie hi sij, edele of onhedele en trecke noch en purre, noch en logiere over St. Joris, de banniere van Vlaenderen ende van der stede van Gendt,” — alsmede „voort dat negheen carijn en trecke voir sent Jorijs carijn.”

Het blijkt hieruit welk een hoog aanzien deze gilde aldaar genoot.

Wat nu betreft de vorm en grootte van de veldteekens der

1) Buurspraakboek, blz. 45 verso. Zie Burman, I. I. 39.

2) Buurspraakboek, blz. 9.

3) Buurspraakboek, blz. 96 verso.

4) *Recherches*, p. 49

schutgilden, zoo zullen zij, even als over het algemeen de banieren in de 12^e en 13^e eeuw van eenen langwerpigen en in de 14^e eeuw van eenen zuiver vierkanten vorm waren, daarin ook weinig verschil hebben gemaakt. Te oordeelen na de afbeelding in het meer genoemde werk van den heer de Vigne schijnen zij tamelijk groot geweest en in een draagriem van de schouders afhangende, gedragen te zijn geworden. De standaarddragers, beide der voet- en der handbooggilde, schijnen ook, volgens deze afbeeldingen, beter gewapend te zijn geweest en door het dragen van zwaard en helm zich van de overige gildebroeders te hebben onderscheiden. Het dragen van den banier werd als eene groote eer en onderscheiding aangemerkt ¹⁾ en viel doorgaans de edelste en aanzienlijkste der gilde te beurt; zoodat dan ook diens krijgstoerusting vermoedelijk beter en rijker was. Wat de stof aangaat ²⁾, waar-

---

1) Te Utrecht waren het altoos de aanzienlijksten, die in het veld de schutbanier droegen, en bij het papegaaischieten ontvingen de banierdragers eene dubbelde hoeveelheid wijn, door de stad bij die gelegenheid geschonken.

2) Omtrent de stoffe, waarvan de bannieren en wimpelen werden vervaardigd en omtrent de aangebrachte versierselen kunnen ons de navolgende opgaven duidelijker inlichten. Zoo vindt men in de Stadsrekeningen van Utrecht aangeteekend, dat in 1511 de stad van Gijsbert Henricksz. kocht 7 ellen en $2\frac{1}{2}$ viertel *damasch*, daer die nye bannier of gemaect is, delle om 3 guld., en dat de bode, die dat *wit damas* van Antwerpen haalde, 6 st. Peter, de schutterbode, $2\frac{1}{2}$ r. g., ontvingen om die *frangien*, die totten bannier gegeven zijn. Item, van die bannier te maken ende dat *Unnen laken* boven om die stok etc. $36\frac{1}{2}$ st. Item, om 2 ellen *lijnnen laken*, daer een sak aff gemaect is, die men om die bannier doet voir stoff ende vulnisse, delle 3 st.

De schutvaandels werden doorgaans van eene zekere stof, *sloeyerdoec* genaamd, vervaardigd. « Item, voor 64 ellen *sloeyerdoecs*, daer die twee schutterraentgen af gemaect zijn, van elc el $3\frac{1}{2}$ st. Item, van maken 2 g. 15 st. Item, van den scaften tot de vaentgen, 15 st. Item, die schilder, van den bannier en de twee scutterraentgens te schilderen, 4 ph. g. In de rekening van 1524: « Item, gegeven Goyert de schilder enz. ende van de schutterraentgens van gout te maken.

In 1397 betaalde de stad Lier aan *boekkerael*, daer den wimpel der

van de banieren waren vervaardigd, zoo waren zij in dat opzigt overeenkomstig met de rijke kleederdragt der schutten en werd ook vooral aan die eerteekens hunner instelling eene bijzondere zorg besteed. Van kostbare zijden stoffen of van fijn lijnwaad of neteldoek, *sindael*¹⁾ genaamd, vervaardigd prijck-

schutten af gemaickt is, 4 mott 40 gr. vl., en *aen sijden* en *aen frangten* die aen den standaert sijn, 2 mot 24 gr. V. Lom, l. l. 203.

Dat die *sloijerdoek* een zeker soort van *zijde* is geweest, blijkt uit eene oude onder mij berustende rek. van het midden der 15de eeuw, van den drost van Buren, Jaspar van Eescheren. Item, gedayn Derick van Runen an *sijden sloijerdoeck*, dat mijn huysfr. hem sandt van Vijtert tot sijn ventgen voor IIIJ g. Zoo werden te Arnhem de 2 banieren en 2 wimpels op hooger bevel in 1424 gemaakt van 16 ellen en een vierdel *zijden taecken*, en werd daaraan verwerkt IXc goltz, XX loot zijden ind een verdell, daer men die frensen aff maickten, ind die banijren ind wijmpelen mede neyden. Zie v. Hasselt, Oudh., III. 8. Zeer omstandig wordt over deze veldteekens gehandelt bij Huydecoper ad Melis Stoke III. 319 enz.

Omlrent de veldteekens verdienen de navolgende posten der kameraars rekeningen van Deventer de opmerking.

Item pro *sindone* ad vexillas ciuitatis et pro factura eiusdem. VII ff IIJ sol. paruus. Kam. rek. van 1344, *Cod. Dipl.* 68. 1ste al.

1362. Eerste rekening. Tot Utrecht ghesant omme *sijndael* tot den baner en tot die wimpel.

1384. Item vor ene nye baner, die tot Utr. ghemaket waert tot onser stad behoef.

Item vor twe wimpele die Hademan (v. Helen, kameraar) tot Utr. liet maken tot onser stad behoef, mit alrehande zaken die daertoe behoeren, VI ff.

1406. Tweede rekening. Item *voer zijde* ende te malene der schutten wimpel, III g. XII pl.

1) In eene oude, onder mij berustende rekening van een lakenkooper te Brussel, Francke Monic genaamd, wegens in 1342 en 1343 aan den Hertog van Gelder geleverde lakens, komt onder anderen voor XLVIIJ *rode sindale*, XLIIIIJ dobbel V den. dobbel voer XXXVIIJ g. VI d. payment V ff IJ s. VIIJ d., alsmede V lichte gruen (laken) de met *roden sindael* waren geuodert, ellic laken IJ ff ...

In een dupliek rekening van Willem van den Graue, *vanden renten van Normandien*, gedaan aan den hertog van Gelder 1325, wordt ook van *groene sindaal* gesproken.

Dit in menig opzigt belangrijk stuk is van dezen inhoud:

«Dit is dup(liek) Willems vanden Graue, vanden renten van Normandien, na dien dat hi rekende te Gelre tgheghen minen heer tsater-

ten daarenboven deze banieren met zilveren of gouden franjen
of andere versierselen, zoo als b. v. het schutvaandel der stad

daghes na Sente Remeys daghe, jnt jaer ons Heren, doe men screif
M CCC XXV, vanden termine van Sente Remeys misse vm trent onsen
vrouwen misse als men kersen bernt Vlc L ff tur. den graten ouer
XIIJ d. paris, die maken XVIJ d. enen scellinc tur., die lopen vp
XXXVIIJ ff grote IJ s. gr. XX gr.

Dutgheuen vanden seluen. In dirste Gerarde van Scer ... van .....
quam toe mi te Paris ende was bi mi VIIJ daghen V.

Jt. den seluen spulre vm enen witten roc XXI s.

Jt. den seluen spulre doe hi en wech ginc te tergelde ...

Jt. Floreins, van talle VIII ff die muestic ...

Jt. den seluen Floreins die nam van ..... grote, die ma-
quam ... (op die) lakene muestic verliesen ...

...Cnape die mi help fineren die laken, daer ic Floreins mede beta ...

Jt. minre joncker vrouwe van Gelre VIIJ siden laken cangiet XXXIIJ $\frac{1}{2}$ s.

Jt. vm IIJ ellen roet flueils IX ff .

Jt. J ff siden van flours IIJ ff XIIJ s.

Jt. IJ ff siden gesponnen ende ongesponnen VJ ff .

Jt. IIJ spellen VI s. VIIJ d.

Jt. IJ par sindemesse met swarte heften V ff XVJ s.

Jt. den bailliu van Caus eir wi mochten werden en laken XXXVJ ff .

Jt. sinen gesinde dat si ons te bet veurdenden IIJ ff .

Jt. ic was vit met Floreins cnape vau stalle van dinsdaghes veur
Alre Heiligen tot donresdaghes toe veur Palmen, daer sijn binnen XIX
weken ende IJ dagen. Ons cost met IIJ perden XVI s. Summa
CVIIJ ff tur ...

Jt. van Arents Velen cnapen coste die met mi vure in Norm .....
cost XLIIJ s. VIIJ d.

Summa XII^c XXVIJ ff IIJ s. VIIJ d., die maken LXXVJ ff XIIJ s.
VI d. enen haluen groten IIIJ suarte tur.

Jtem ic ontfinc vanden termine Passcen daer na ... men screif XXVJ,
VlcL ... den groten ouer XVIIJ d. ... maken ... grote IJ grote
ende IJ enghels.

Dutghenen vanden seluen. Na Paesscen quam mijn heer te Graue
ende at met den heer van Kuyc, tghesnide verterde in die herberge
gerekent bi copken VI ff XVI s.

Jt. Didderic van Loen ein grau pert, XXIIJ ff .

Jt. minen heer ein rode sarge, V ff VIJ s. VIIJ d.

Jt. minre vrouwe IIIJ sargen XIIJ ff X s. VIIJ d.

Jt. minen heer ende minre vrouwe IJ par scoenre snidemesse X ff .

Jt. minre jongher vrouwe XIJ huuen IJ ff VJ s. VIIJ d.

Jt. van X ander huuen LXI s. VIIJ d.

Jt. minen groten heer ende minre grote vrouwen ende euren doch-
teren minre jonfr. IIIJ par snidemesse XX ff .

Lier in 1397 van zijde was en versierd met franjen ¹⁾. Later treft men diezelfde pracht in de vaandels aan; zoo werden b. v. in het jaar 1524 de twee schuttervaantjens van Utrecht van goud gemaakt. Eene soort van stof, *sloeyerdoec* genaamd,

Jt. die vure vanden cleynode XXVIII s.

Jt. enen sargant die den bailliu van Caus in dede comen te Paris, XV daghe was hi vit, elc daghs VIIJ s., dat loept vp VJ ff.

Jt. ... as vit XVI weken, des was ic te Belle VI ..... cost van tien weken elc da ... IJ perden XIJ s. dat coempt vp XLIJ ff.

Summa CLVIIJ ff suarte tur., die maken IX ff XVIIJ s. grote VJ grote.

Jtem jc ontfinc vanden termine van sent ... misse inden seluen ... XXVIJ VI-L ff tur. den groten ouer XX d. tur, die maken XXXIJ ff X s. groten.

Dutghenen vanden seluen. Minen heer IIJ tappite vanden wapene van Gelre ende van Henegowen die hauden XXXIIJ ellen, elc elle XIJ s. VJ d. paris. Summa XXJ ff V s.

Jt. enen sarge IIIJ ff X s.

Jt. minen heer IJ par snidemesse IX ff.

Jt. IIJ par cleiare messe XLVIIJ s. derre hadde ene min vrouwe ende ein mijna vrouwe vaa Cleue ende ein mijn heer van Mechlen.

Jt. vur dyacitron IIIJ ff.

Jt. vur suker rosaet XLJ s.

Jt. vur II bussen lectuarien in meister Jans geheiten ... IJ s.

Jt. je. seinde minre vrouwe met gelase minen sone in alrehande crude in meister Jans gheheite IIJ ff V s.

Jt. Gelise te tergelde XXXIJ s.

Jt. minre vrouwe IIIJ groene tappite, die balden XXXIIJ ellen ende ene haelne, elc elle XIJ s. VI d. Summa XXJ ff XI s. IIJ d. paris.

Jt. IX stuc *gruens sindaels* ter gordinen ende ter culcten ende ten hemmelte daer bouen, die wegghen CXXXIX onsen, elc onse V. s. Summa XXXIIJ d. XV s.

... scut kouelers, elc stuc ... ff XX s.

..... hemmelt met ten compassen ende ...

Het overige gedeelte van het stuk, helgeen op verschillende plaatsen door de muisen was weggeknaaid, is blijkbaar afgescheurd.

In de oudste kam. Rek. van Utrecht van Willem over de Vecht en Henrich van Groenenwoude 1380 vind ik onder de post *der stat cledere*.

« De proest van zinte Johan X ellen tot sinen *sindaelschen* clederen, elc ellen III ff ende zijn *sindael* coste VIIJ ff maket XXXVIIJ stat pay.

1) van Lom. l. l. 243. Dit vaandel werd, tijdens eenen togt, die in 1412 de Liersche schutters, onder geleide van Hendrik Colebrant, deden, op een paard vervoerd, waarvoor 49 fransche kroonen werden betaald.

schijnt gewoonlijk tot de vlag te zijn gebezigd geworden, althans was dit te Utrecht en Arnhem het geval. Deze schutswimpelen en banieren waren echter soms eenvoudig van linnen en lakenstof vervaardigd, zoo hadden de Leidsehe schutters in 1427 linnen wimpelen en prijken in 1456, toen zij over Utrecht naar Deventer trokken, deze linnen wimpelen met het wapen der stad Leiden ¹⁾. Veel zorg werd

4) Dit blijkt uit de navolgende mededeelingen door mij van den heer jhr. Rammelman Elsevier te Leiden ontvangen, welke ook veel licht verspreiden omtrent de samenstelling en aangebragte versiering der vendelen ter dier tijde. In eene rekening der stad Leiden van 1426-1427 vindt men onder *alrehande wtgeuen* het volgende.

Comans Heyn, gegheuen van *smyt* dair een nieuwe bannier of gemaict is. XL sc.

Jan Zuermont, gegheuen van de voirs. bannier te verwen ende van zulver ... VIIIJ fß. XVI sc.

Buerwijn, gegheuen van VI ellen frange te wercken an de voirs. bannier, d'elle 4 oirt. bot ..... IIJ sc. VIII d.

Betailt Coman Aelbrecht van IIJ loot side, dair men die frange of maicte, t loot VIIJ oude bot, ende van een halve elle *bolkraens* IIJ ..... XXVI sc. X d.

Heynric die snider, dat hi die bannier nayde ende frange dair an nayde, mids side die hi dairtoe dede VIIJ sc.

Van den trompenyoen te zeepe ende die wimpel wat te vermaeken ... IIJ sc.

Om XIJ ellen linnen *lakens* dair men wimpele of maicke d'ellen IIJ fß ... LIJ sc. VIIIJ d.

In een register der stad Leiden van het jaar 1456 vindt men daaromtrent vele belangrijke bijzonderheden, ook anderen die de aandacht verdienen.

Wtgeuen van *lakenen* totten wimpelen bannier ende scilderie ende diergelijks.

Pieter Florisz geguen van XXIIJ ellen *lakens* dair som. wijmpele of gemaect zijn ende som. tot troegeldoeken in die koken, van delle IIJ gr. facit IIJ fß IIJ sc.

Robbert Enertsz., van frangie an die bannier vande trompe IX plack ende van vijf vierendeel *bokezijn*, daer die banniere an die trompe of gemaict is, geguen VIJ pl. tsamen XXIJ sc.

Van IIJ boecken papiers, daer men der stede wapen of maecte, om tVtrecht voer die herbergen te slaen, vanden boeck IIJ gr. facit VIIJ sc.

Jan Allerts geg. van strompers bannier te male XXIJ pl.

Van die slottede an die bannier te verlichte XVI pl.

Van ene nye bannierstoc te verwe IIJ pl.

Van die oude bannierstoc IJ pl.

bij het vervoer voor de banieren gedragen, en werden, wanneer zij niet gebruikt werden, in daartoe vervaardigde kokers, doozen of laden geborgen 1).

Voorts werd het vaandel niet, zoo als later het gebruik werd van de staf of *lancie* vastgespijkerd, maar het werd er aan gebonden 2).

Van XXX wimpele tstuc $\frac{1}{2}$ gr.

Van XXXIJ scildekes $\frac{1}{2}$ ...

Van LXXXVIIJ piecken te verwen vant stuc IJ gr.

Aernt Lijbert bet. van brieuen te maken mitter stede wapenen bijanen Vtrecht voer die herberge tsamen L pl., tsamen XIIIJ ff XI sc. IIIJ d.

Gegeuen Nanninc, die zwaertveger, van eenen nyen bannierstoc VIJ pl. Gherijt gegeven vaneen beslach totten bannierstoc te maken XIJ pl. tsamen XXV sc. IIIJ d.

In een ander register, getiteld 1ste *Reyze naer Deuenter* 1456,

« Eerst om XI ellen lijnnen lakens dairmen die balsanen ende wijmpelen of maecte, van elc elle IIIJ gr. facit XXVIIJ sc. IIIJ d.

Om 4 boec papiers om der stede wapen te maken IJ sc.

Jan Allerisz gegeuen van 47 grote wimpele te maken mitter stede wapen van Leyden ende oec 4 grote wijmpele die der stede ouergeleuert is, tsamen XVIIJ pl. facit XXIIIJ sc.

Deselue gegeuen om XXX cleijn wijmpele te maken, vant stiec 4 pl. ende van L der stede wapenen te maken in papire, van tstuc 4 gr. ende van LXXIJ piecken te verwen, van tstuc 4 pl. tsamen V ff X sc. VIIJ d.

Gegeuen van frangie ende root gaern verbesicht an die wijmpele VIJ pl., ende an die wijmpele te vernayen V pl., tsame XVIJ sc.

4) Dit blijkt onder anderen uit de navolgende posten uit de kam. rekening van Deuenter, 1334 en 1347.

Item Dobbini sutori pro instrumento dicto *koker* et aliis sibi pertinentibus XXX s. ad vexillum cunitatis. *Codex dipl.* p. 68. 2de al.

Item pro duobus vasis dictis *dozen* ad vexillas cunitatis, XII den. ibidem, p. 82. 4° al.

Ook wordt tevens in de rekening van 1345 melding gemaakt van *boerden*.

Item eidem Petro (Sickeldoren) de rebus dictis *boerden* ad vexillum cunitatis III s. VIII den. ibidem, p. 76. 2de al.

Ter gelegenheid van de voorgenomen, doch niet volbragten krijgsgtogt van Leiden tegen Friesland, 1399, werd te Utrecht voor de zilveren banieren te bergen een lade besteld.

Item 4 *lade* tUtr. ghemaect daer die banieren inleggen, coste X sc. VIIJ d. Zie *Kronijk* 1350, bl. 26.

2) Zie van Hasselt, *Oudh.* III. 8.

Zeer waarschijnlijk bezaten de meeste schutgilden tweederlei soort van banieren of vendelen, namelijk die, welke zij bezigden, wanneer zij ter heirvaart uittogen, en die, welke zij alleen hielden voor hunne plegtstatige optogten bij gelegenheid der schietfeesten of plegtige ommegangen ¹⁾.

Hiermede zal ik dit tweede gedeelte mijner proeve eindigen. Uit hetgeen daarin door mij over dit veelomvattend onderwerp is bijeenverzameld en aan het goedgunstig oordeel des lezers wordt aanbevolen, zal gebleken zijn, welk een ruim veld van onderzoek deze stof oplevert en hoe vele bouwstoffen er nog zijn te verzamelen, voor dat er aan eene grondige beschouwing van eene in alle deelen volledige geschiedenis der Nederlandsche schutgilde, als krijgs- en burgerlijke instelling beschouwd, kan gedacht worden. Hetgeen over deze gilde, zoowel vroeger als nu, is medege-
deeld, en later, als vrucht van nadere onderzoekingen, gevol-
gelijk zal worden in het licht gegeven, is dan ook slechts als eene schets te beschouwen, die den grondslag leggen kan eener vollediger bewerking van dat onderwerp. Deze schets zal trou-
wens, zoo ik vertrouw, het nut hebben, dat zij, bij het onderzoek naar oorspronkelijke nog onbekende oorkonden in de stedelijke archieven, de aandacht van velen zal bepalen op die beschei-
den, welke de instelling der schutgilde betreffen, en hen opwekken om die bronnen aan het licht te geven, welke noodig zijn, om aan eene nadere bearbeiding van dat onder-
werp de gewenschte volledigheid te kunnen geven.

---

1) Dat dit vermoedelijk te Arnhem het geval was, zou men afleiden uit het verzoek van den schutkoning Philips van Caellys en zijne gildebroeders van St. Olofs in 1547 aan den stadhouder Philips van Lalaing en zijne raden gedaan, om met een *ventijn* begiftigt te moegen worden, daar *oere ventijn versleten was*, en zij dezen zomer wederom naar den paepgaai wilden gaan schieten. Zij beriepen zich tot staving van dit verzoek op de gewoonte van Karel, hertog van Gelder, die hun, wanneer zij naar den papegaai giugen schieten, en *oere ventijn oft ind versleten was* altijd met zijn *ventijn placht te bevedigen*. Zie van Hasselt, *Kronijk van Arnhem*, bl. 404.

BIJLAGEN.

Nº 1.

Aanteekeningen uit de kameraarsrekeningen der stad Deventer, betreffende hare vroegere schutgilde, getrokken uit de excerpten, hoofdzakelijk door den heer Jordens, en gedeeltelijk door de heeren M. en J. van Doorninck vervaardigd ¹⁾).

1356. 2º rekening. *Seruo domini episcopi portanti litteram scabinis ab ipso, in quo supplicauit pro sagitteriis sibi concedendis.*

1357. 4º rekening. *In vigilia beati Petri et Pauli apostolorum per Gerardum op Enghestrate. Theod. de Arnhem Ghench. et Egidium conscribentes per plateas ciues ad preparandum sua arma.*

Johanni de Bremen pro factura auis dicte papegaije et pro argento ad eamdem.

Pro factura instrumentorum dictorum dole et moncium intra muros erga quos sagittarii sagittant.

1358. 2º rekening. *Sagittariis ciuitatis quum jacuerunt in domo 2) leprosororum expectantes inimicos.*

1359. 4º rekening. *Pro duobus pannis rubels ad tunicas sagittariorum 3) feria tertia post Bartholomei oldermannis sagittariorum quum ordinauerunt eorum statuta.*

---

1) De schrijver is deze mededeeling verschuldigd aan den heer mr. J. van Doorninck, archivarius van Overijssel.

2) Dat *domus* ligt thans een klein $\frac{1}{4}$ uur buiten de stad aan den straatweg naar Bathmen en wordt gewoonlijk St. Jurrien genoemd.

3) Zie voorts de uit deze rekeningen getrokken excerpten betreffende de kleederdragt der schutten, *Berigten*, 1.1. 161.

2° rekening. Sagittariis ciuitatis ad ludum eorum V ff . *Later nog eens I ff .*

4360. 2° rekening. Expositum Weneri de reysa supra Frisones ciuibus et sagittariis.

Pro C. libris dictarum salpeter per Thomam institore Traiecti emptis ad usum ciuitatis.

4361. 1° rekening. In de Nederduitsche taal *Op vasten-avond, onder anderen, den schutten XV s.*

4361. 2° rekening. Item des zonnendagh na Odulfi do sij papegay scoten, V ff .

Item omme rocke doe dy schutten hadden vppe den seluen dagh (St. Paulus en H. Petrus avond) XXXIX ff , XVJ s., IIJ d.

Des wonsdag na P. et P. do men den scutten hore rocke afsneed bi den Cemeners.

4364. 1° rekening. Item eynen smede, die den scutten coning hadde gheweest.

4365. 1° rekening. Des dinxdagh na Pinxteren den schutten do sij papegay hadden geschoten.

4366. eerste rekening. Van der cost, den die schutten hadden verteerd do sij den papegay hadden geschoten, ende van horen papegay, den hoer coning drecht, te vermaken.

4366. 2° rekening. Item den schutten bider scepen ghehiete tot horen spele eynen nyen motten, mak. XXXIJ s., VJ d.

4367. Eenige rekening. *Aan zes schepenen*, do sij mit eyn deel van der ghemeynte tot Essenderhare na den vijanden gejaghet weren.

Item op dieselue tijt bi den vorscr. scepenen den scutten ghegeuen die mit hen vuyte weren. *Hier komen dus gemeente en schutten te samen voor. Dingsdag na Pinksteren schteten zij weder naar den papegaat en krijgen ook op misseldag eene vereering. Insgelijks op Vastenavond.*

Item Bruen Nyeghenap, die hi verlegghet hadde den stratenoten in Overstraten in coste, die sie verteerden bouen haer vordel do sie in den somer den cloeslaghe ghevolget weren.

De stad betaalde dit jaar 924 ff , 44 s., 3 d. aan soldienters, hoofdzakelijk tegen Denemarken.

4368. 2° rekening. Den schutten, do sie horen papegay hadden geschoten, bi der scepen ghehiete tot volste to hoerre gheselschap die sie do hadden, XII ff .

Op misseldag weder eene vereering.

4369. 1° rekening. Bi Oden Herberte enz., do sie dat harnassche besien hadden.

In dit jaar werd er veel geld betaald aan 27 personen voor het houden van paarden.

2° Rekening. Des vrijdaghen nachtes bi Joh. Pamont ende Dyric bi den Brindie doe sie den ale in den borchgrauen venghen.

Deze aal-vangers waren twee leden der regering. Zij droegen veel zorg voor het levend houden en inpoten van vischen. Iets later komt voor, dat ook de schutten in de grachten gevischt hebben en daarop eenen bijslag van de regering tot hunnen maaltijd ontvingen, als: de 2° rek. van 1374. Mogelijk echter maakt het eenig onderscheid, dat aldaar van stads graven en niet van borchgraven de rede is. In dat jaar waren de schutten 82 in getal.

1370. 1° rekening. Den jonghen schutten do sie horen papeghay geshoten hadden, IJ ff (Pinkster dach). *Eerste melding van de jonghe schutten.*

1371. 1° rekening. Des sonnendagh vp Sente Margreten dach den schutten do sie papegay gheschoten hadden, to volleste hoerre cost die sie verteerden, XVJ ff.

2° Rekening. Den jonghen schutten do sie horen papegay hadden geshoten, IJ ff. *Op misseldag den schutten XX s.*

Item Hademanne van Heten van dat hi over i aer die schutten reagierte hadde, IJ ff. *H. v. H. was lid van de regering. Dit is het eerst dat deze post voorkomt. Bekleedde dusdanige regierder dezelfde betrekking als de scuttemeisters van 1354 en de deputati ad scutambacht. (Zie Dumbar) van 1344, was er nu een, voor twee hoofden, in de plaats gekomen. Zie de volg. rek.*

1372. 1° rekening. Item bi scepen en raet, alse van Auerstr. Engestr. van den Berghe en van Assenstr. do sie omme die straten ghegaen hadden ende hadden ghezeghet elker malche wes dat hi hebben zoelde tot harnassche.

Gelijke post voor pter andere straten.

Item Hademan van Heten bider scepen ghehiete, vor dat hi ouer i aer der schuttenampt verwaert hadde IJ ff, XV s.

2° Rekening. Item des sonnendagh na onser kercmissen den schutten do sie papegay gheschoten hadden, tot hoerre cost die soe te zamen verteerden in hoerre geselschap, XVI ff.

1373. 1° rekening. Des dinxdag vp Sente Margreten avont do die schutten horen papegay gheschoten hadden tot hoerre maeltijt, die sie te zamen aten, daer die jonge schutten mede zaten, XX ff. *Waar-schijnlijk is dit hetzelfde schutten-feest, 't welk volgens de vorige post even na Deventersche kerms is gehouden, want St. Margriet valt*

In op '20 Idij en de D.v. kermis had in het midden van Julij plaats. Op misseldag vereeringen als altijd.

1374. 1^e rekening. Do die jonghe schutten horen papegay geschoten hadden, tot volste tot hoerre maeltijt IJ ff.

Vor XVe pile en IJ^m pile, XVII ff, VI s.

2^e rekening. Den schutten tot volste van eyner gheselschap die sie te samen hadden ghehad, do sie hore vyssche te samen aten, die sie in der stad graven ghevanghen hadden, IJ ff.

Do sie die lude van den straten vytghehodet hadden die mede trecken zoelden vor dat hnes tou Voerde.

Den schutten do sie horen papegay geschoten hadden, XXIIJ ff.

1377. 1^e rekening. *Rubrick:* Vor houerscheyt, *waar onder:* den schutten do sie horen papegay geschoten hadden tot volste tot hoerre maeltijt, XXIIJ ff.

1378. 1^e rekening. Mit den hoefluden van onser stad schutten ghe-rekent enz. *Dus weder hoefluden.*

„De schutten trokken uit tot Zutphen om de kooplieden te bevelligen.”

Item vor XXXV heele zaerdoke daer die oelde schutten dobbel schopen af hadden, vor elken vorschr. saerdoec IJ oelde guldene Vrancrix sch. ende IJ vlem. pl., maken CVIIJ oelden Vrancrix schild ende XX pl., den oelden schilt gherekent vor XXXJ pl. ende IJ br., die maken te samen IJc XXXVIJ ff, XVII s., IX d.

Op misseldag den scutten tot horen spele. *In de beide rekeningten van 1334 komt niets bijzonders voor omtrent de schutten. De vereering heeft alle jaar plaats.*

1380. 1^e rekening. (Zaterdag na Zonnend. Oculi) bi Had. v. Heten Peter van Lyenen Roelf ter Bruggen, die mit onser ghemeynte vyt ghetrect weren, do men die clocke gheslaghen hadde. *Zie Dumbar. Hademan van Heten tag voor Eerde. Er waren ook schutten naar het huis te Eerde getrokken.*

2^e rekening. Item XLII schutten die inder yrsten reysen ende inder ander reysen vor den huise tot Eerde ghelegghen hadden, vor hore wijn enz.

1382. 2^e rekening. Item vier schutten, die mit Johanne van Leyden to Arkelsteyn treckende van Deuenter, daer hi do ghecomen was vor onsen heren van Vitrecht, daer hi te done hadde van sinen zaken, dat hi den toern to Arkelsteyn waert.

1384. 1^e rekening. *De oude en jonge schutten kregen nog elk jaar wanneer zij papeghay schoten, iets tot volste van hoerre maeltijt.*

1385. 2^e rekening. Bi een deel schutten, die inder reysen vor Ulf mede gheweest hadden.

1386. 2° rekening. *Onderschedene schepenen gingen omme die straten ende bezaghen onser ghemeynten harnasch.*

1388. Eenige rekening. Den schutten, die in die reyse wesen soelden, dat sie onse stad den hertoghe van Gelren sende sine slote te helpen to werenne, do sie die vyanden uytlateden, IIIJ ff XVIIJ d.

Otten, onser stad misselgier, die tot Arnhem was ghereden an Herman Splitof, dat hij to huys comen woelde, alse mede in die reyse to trecken, dat onse stad den hertoghe van Gelre liende XXV schutten, sine slate to helpen weren.

Item des manendagh op Sente Matheus dach bi den XXV schutten ende bi den XXV wapentuerres, die onse stad den hertoghe van Gelre sende sine slate helpen te weren, vor wijn ende cost, die sie voer ende na verteerden, doe sie vyt trecken solden, XVJ ff , XVJs, IX d.

Otten, onse stad misselgier, die tot Venlo was ghelopen an Hademan van Heten en Herman Splitof, die daer laghen van onse stad weghe in des hertoghen dyenste van Gelre, mit een deel gheldes ende mit onse stad breue.

Item op Sente Matheus dach bi Hademan van Heten ende Herman Splitof, die van onse stad weghe tot Venlo ghereden weren, daer sie leghe mit XXV schutten ende mit XXV ghewapent, daer sie leghe in des hertoghen dyenste van Gelre teghens den coning van Vrancriken, die daer te veelde lach, ende daer sie omme vyte weren XXVJ daghe, vor hore cost die sie verteerden in der herberghen bouen hore leverancie, die hen ghelouet waert, ende vor anders oncost ende onraet weder ende voert, CX gulden, maken IJc XLVIJ ff X s.

Item dinxdag na Sente Remigius dach bi Jacob van Apeldoren, die van onse stad weghe mit X glauien ghewapent to Nijmeghen ghereden weren omme bede wille onses heren van Utrecht, daer sie leghe in dyenste onses heren van Gelre, sine stede helpen te weren teghen den coning van Vrancriken, die ten veelde lach in des hertoghen lant van Gulike, CXXX ff , X s.

Item vor een schip havenen, dat onse stad den hertoghe van Ghelre sende tot volteste tot sinen orloghe teghens die Brabanters, teghen Herman Splitof ghecoft Vc mudden, elc mudde VIIJ pl., maken IIIJc ff , van der vorsz. haveren te vuerlone, dat hi sie mit sinen scepen to Nijmeghen vuerde, XLJ ff , V s.

Maes Maessoen, vor (sijn) dyenst, dien hi tot onse stad behoef ghedaen hadde tot Venlo, inder tijt do onse stad hoer volc daer ligghe hadde teghen den coning van Vrancriken.

1390. 1° rekening. *De oude ende jonge schutten waren voor Coelt-*

hues hues geweest. *De regering had 't vorige jaar op Coekthof's verzoek, op zijn huis, dat ergens achter Zutphen gelegen schijnt te hebben, bezetting en leeftogt gezonden.*

Er trokken schutten uit om de stad Goor te helpen, zoo het schijnt tegen die van Diepenheim.

1392. Eenige rekening. Bi Hademan Ghert Gelijs soen, Henric ter Bruggen en Gherijt van Rijsen, mit een deel van onse ghemeynten ende mit onse stad schutten oelde en jonghe, die nyt gheweest hadden, do die vyande hier vp den Enghe ende inden lande gheweest hadden, vor wija enz.

Komt meermalen voor volgens de aantekening van den heer Jordens. In dit jaar werden de wetten voor de oude schutten gemaakt. Zie Dumbar, K. en W. Dev., II. 477 en 478.

1393. 4^e rekening. Angherekent yrst bi Hademan ende Herman Splitof ende bi Butsihen vor cost ende teeringhe, dat Gosen die armborstierre zelf tyende ghesellen onse stad schutten verdaen hadden, do sie vyttrecken soelden vp die reyse des hertoghen van Gelre int Stichte van Colne, ende do sie van dier reysen weder to hues ghecomen weren mit horen knechten, die bi hen weren soelden, te zamen VIJ guld. XXV gr. *Uit eene andere post blijkt dat de hertog toen »mit den bisscop van Colne strijden woelde.»*

Item op Witten Vrijdach Gosen den armborstierre, die ghereden was tot Vtrecht ende tot Amersfoert, ende zeghe den dat onse her van Vtrecht doet wer. *Het papegaalschieten had nog elk jaar plaats.*

1394. 4^e rekening. Item Berende Pelser, die inder nacht ghelopen was tot Olst, ende voert die kerspele alomme in Zallant an die richters, dat sie mit horen ridenden volcke hier to Deunter comen soelden vp die verbodinghe van den vyanden, die her Herman van Vandenrade vernomen hadde.

48 personen van de stads schutten trokken mede uit tegen de vijanden.

Item des Manendaghes vp des Hilighen Cruysdach Exaltacio, bi Vrederic vander Eeze, Henric van Leyden ende Lubbert Johans soen mit den wapentuerren ende mit den schutten, die rijden soelden mit onsen heren van Vtrecht in sinen reyse vor Raesnelde, ter maeltijt, die sie deden do sie vyttrecken soelden, X guld. VIJ gr. *Zie Moenen.*

Item des sonnendaghes daer na vp Sente Mattheus auont bi Vrederic van der Eeze, Henric van Leyden ende Lubbert Johans soen, mit den wapentuerres ende mit den schutten ende ander hore geselschap, do sie weder te hues ghecomen weren vander reysen vor Raesuelden, ter maeltijt, XVIIJ gul., XIJ gr.

Item den twintich schutten die mede in die vors. reyse vor Raesuelde weren die mit hadden elke twe enen knecht, den vors. tyen knechten elken enen haluen gulden.

Dingsdag na Hilghe Cruys dag. Item bi Vrederic van der Eeze, Henric van Leyden, Lubberten Iohans zoen, die mit onsen here van Vtrecht in sijne reysen vor Raesuelden weren ghereden mit twintich glaiuen ende mit twintich schutten, doer sie mit hen hadden knechte ende waghelude vor hoer cost, die sie weder ende voert op die reyse verteerden bauen die leueranci, die hen onse here van Vtrecht leuerde LXI gl., XXIJ gr.

1396. 1° rekening. Item bi onse scepenen ende raet eensdeels mit onsen ghemeinten te peerde ende te vote, ende mit eens deels onser stad schutten jonghen ende oelden, die mit onses heren vrienden mit den vyanden jagheden in tland van Zutphen vp die Bijrekel, dat sie den vyanden den roef weder namen, vor cost ende der schutten wijn do sie weder te huys ghecome waren, V gul., XIIIJ gr.

Item Alberte .... die twee reysen ene te vote ende te peerde in dat heer vor Rinensteyne gheweest hadde, ende Henric van Leyden, die daer mit een deel van onsen burgheren van onser stad wegghen mede vor lach.

De bisschop belegerde en veroverde dit kasteel.

1405. 2° rekening. Item des bisscops bode van Vtrecht die onse stad enen brief brachte dat wi des manendaghes na beloken Pinxsteren senden woelden L ghewapent ende L schutten te Borch voert te trecken mit siner vrienden in Vrieslant.

Boden van den bisschop en de steden Utrecht en Amersfoort bragten brieven, inhoudende C ghewapent ende L schutten te senden voer Euersteyne, ende vermaninghe deden vp den verbanthreef, vp Sente Katherinen auont daer te wesen.

Den bisseop van Vtrecht doe hi hiir binnen onse stat ghecome was ende Euersteyne ghewonnen was ende Haghelsteyne, geschenket V ame wijns die lopen vp LVI gul.

1407. 1° rekening. *De Hollanders lagen met hunne schepen voor de stad. De bisschop verzocht onze stad hen voorbij Hattem tot Kampen te veylighen. Eenige schutten gingen daartoe mede, als mede eenige leden der regering met eenige burgers.*

N°. 2.

Excerpten, genomen uit de Raadsdagelijksche en Buurspraakboeken, Schut- en Kameraarsrekeningen van Utrecht, betreffende de Utrechtsche schutgilde.

1380. Item gegeven den scutten hoer doelen mede te maken XVIII ff. Wiin papegay. Ghegheuen X hoeftmanscap van scutten, elke hoeftmanscap IX take, make XC take. Zinte Joriis I t., der jonfrouwen I t., ende de inden Draec ghinc I t., den moelnaer $\frac{1}{4}$ t., ende seuen spoelluden elken I minghelen, dat maket tsamen XCV ende I m. Ende wert gecoft tieghens Henric den Witte, elke t. om VIJ placken, dat maket LXXXVIJ ff, X s., dat maket ander stat pay LXXIIJ ff, XIX s., V d. K

Item des vridaghes na Sinte Marcus dach ewangelist waren die ouerste out ende nywe tesamen tot Johannes huys, doemen onsen heer van Vtrecht een antworde gaf, dat hi wel bidden mochte XXV scutte ofte XXV ghewapent opter reynzen Ouerijsel, ende spraken mit hem van alrehande zaken, coste X s. K

Item des vridaghes voer Pinksteren waren onse ouerste tot Johannes huys mit enen deel vanden rade ende mitten hoeftmans van den scutten om vole te zenden Ouerijsel onsen heer van Vtrecht te hulpe, coste XXV s. K

Item opten Pinxter auont tauontide, hadde die ouerste out ende nye, doe hi Jacob Sloyer dede halen ende men mit hem sprac om der scutter tente ende wimpel, coste XVJ s. VJ d. K.

Item des saterdaghes nades heylighen Sacraments waren om des briefs wille, de onse heer van Vtrecht ons ghezent hadde, alze om L scutte ende L ghewapent, ende van Dircs saken van Delft, coste X s. K

Item opten sonnendach, doe haer Jan Palinc ziin eerste misse zanc tot Sinte Pouwels, ende men oec den pappegay scoot, doe bleuen onse ouerste tzamen eten om onruste te scutten of si yet vernomen hadde, coste aen wine ende spize IIJ ff, XVJ s., VJ d. K

Item des donredages na Sinte Tiburcius was onse heer van Vtrecht ghereyst tot Jutfaes bi den heer van Egmonde, ende hem worden mede ghegheuen om ziinre bede wille XIIIJ scutte, ende elc had J m., maket IIJ ff ende X s. K

Item waren anderweruen ghesent tot Jutfaes mit onsen heer van Vtrecht XVIIJ scutten ende elc scut had J m., coste IIIJ ff, X s. K

Item doe onse ouerste versament waren tot Willam Smits huys,

doe se Lewensteyn huerden, die scutte in te leggen, coste aen wine ende spize, V ff. K

Item des sonnendaghes na Sinte Victoers doe men die ghene screef die opte heyde riden zouden ende die scutte die mede wt reysden, coste V ff. K

Item doe men dat voers. huze (Vredelant) spizede, doe worden daer omme wt ghesent X mannen vter wake ende LXVIII scutte, des had elc scut I m., beliep XVIIJ take, maket XVIIJ ff. K

Item hadde VIIJ mannen die de scuten hoet waren, daer de scuten ende de ghilden in voeren, VIIJ ff. K

Item op Sunte Gallen auont ende op Sunte Gallen dach waren een deel scutte ghesent opte heyde om onse borghers te veylichen, die de marcte tot Amersfoerde zochten, coste aen waghenhuer alse van zes waghene ende elc waghen hadde XXX pl., maket XXIJ ff, X s. K

Item hadden die scutte, die de twe daghe mede wtghereyst waren, elc J mingliin, beliep XVIIJ taken ende J mingheliin, elke twe J ff, maket XVIIJ ff, V sc. K

Item ter zeluer tiid, sondag na Allen Heiligen van scuuthuere daer zi (de oversten ter dagvaard met den bisschop op 't Gein) ende die scutte mede voeren, VIIJ ff, X s., mede wtghereyst C ende VIIJ scutte, ende elc hadde J mingliin, maket XXXVIJ ff. K

Item op Sinte Wilbroerts dach wert Alfer van der A gheleyt tot Gheyn toe ende daer waren mede XXXVJ scutte, ende elc scut hadde J minghelin, maket IX ff. K

Item des manendaghes voer Zinte Nyklaes dach werden ghesent tot Gheyne XL scutte, die de heren van der ecclesien veylich den tot IJselsteyn, daer zi ghesent worden van der meenre ecclesie waghens om bede ende versoec vander stat, ende elc scut hadde J mingeliin, maket X ff. Item hadde Aernt Lievinc, die de scutten voerde, XXXV s. K

1387. Op sunte Jorys avont. Voert so zellen do scutte vergaderen voer den huze tot Lichtenberch onder hoer pauyoenen, ende al de ghilden opter Plaetsen, ende elc onder zijns selfs banier. B

1396. Woensdages op sunt Valentinus auent waer dat sake dat hier enich gheruft quam bi nachte ofte bi daghe, dat de vijande inden velde waren ende men de hancloc ene langhe pose sloeghe, zo zellen die ghilden wttrecken, also alse hierna bescreuen staet. Inden eersten zullen ene batali wttrecken de louwers enz. ende schutten van den ouer eynde mitten roden wimpel. Ter ander reyzen de wantsniders

enz. de scutte van den nedereynde mitten witten wimpel. Ten derde reyze de mersluden enz. mitten raden wiimpel van de ouereynde ende alsoe voert van reyze tot reyze. B

1398. Woensdaghes na sinte Mathijs dach. Die raet verbiet dat nyemant bi nachte nochte bi daghe en ga ghewapent op 'ter straten mit pansieren nochte mit ijzeren borsten in horen bosom nochte mit sweerden nochte mit langhen messen bi enen koer van C ff alst dicke alst yemant verbrake. B

1401. Opten zonnendach tebeloken Paschen. Voert gebiet de raet dat niemant ghene bome nochte rize en houwe enz. nochte in der scutter doelen. B

1402. Item ghegheuen den scutten hoer doelen mede te doen maken, XVJ ff , V s., IIIJ d. ende tot hoefscheit, XVJ ff , V s., IIIJ d., maect XXXIJ ff , X s. K

Item doe de jonghe scutte papegay scoten, doe wert hem ghescent VIIJ kannen wiins, costen VIJ ff , IJ s., XJ d. K

Item doe de scutte van den hantboghen papengay scoten, doe wert hem ghescent IIIJ kannen wiins, costen IIIJ ff , J s., IIIJ d. K

Witghegheuen vander scutte wiin doe men papengay scoet. Inden eersten ghegheuen Vc ende LXI scutten, elken J menghelen wiins, onzen heer van Vtrecht, den coninc, den twee ouerste hoefdmans, den twee paujoendraghers elken dubbelden wiin, ende XVIIJ spoelinden elken J minghelin wiins, ende wert ghecoft tieghen Timan Herboert, elke take om VIIJ $\frac{1}{2}$ wit, beloept CXLVJ take, maect LXXXIIIJ ff , IIIJ s., VIJ d. K

Witghegheuen vander scutter wiin Martini. Inden eersten ghegheuen VcXLVIIJ scutte, elken J take wiins, onzen heer van Vtrecht, den coninc, den twee ouerste homans, den twee paujoendraghers elken dubbelden wiin, haren Jan van Rijnesse IJ taken, Lodewijck den Walen IJ take, omdat hi der bannier droech, dep scout, den oversten out ende nye, den cameraers out ende nyewe, den scoutmeysteren, den achten die der stat sloetelen van der stat poerten ende van der banckloc verwaren, elken J take, den deken van Oudemunster IJ take, Johannes Tolnaer J take, Gerardus Heerman J take, Wilhelms Bakerweert J take, Pouwels Knwt $\frac{1}{2}$ take, Egbert van Amstel $\frac{1}{2}$ take, Melys van Minden $\frac{1}{2}$ take, Eerst Wolfaertzoen $\frac{1}{2}$ take, Henric Scadenzoen $\frac{1}{2}$ take, Jan Werre $\frac{1}{2}$ take, Peter van Compostelle $\frac{1}{2}$ take, den drien torenwachteren ende den roedragher elken J minghel, Pawe, Aernt van Nyel, Vrancke, Peter Keyzer elken J menghel. Den twee stat trompenaers ende Henric metselgier elken J menghel ende

Andries J menghel, vander scutter rollen te scriuen daer men den wiin wtgaf J take, beloept VcXCIIJ $\frac{1}{2}$ take ende werden ghecoft tieghen Willem van Vloeten ende Jacop Herboert, also elc aem om XVJ gulden, also XXXIJ wit voer den gulden, dat beloept elke take mitten oncoste die daer op ghegaen is, XJ wit ende IIJ brabant, maket CCCCLVIIJ ff , IIJ s., IIJ d. K

Wtghегheuen vander scutte wiin Korsauont. In den eersten ghegheuen Vc ende XLVIIJ scutte, elken scutte J take, onsen heer van Vtrecht, den heer van Vyanen, den coninc, den twee ouerste hoeffmans, den twee paujoendraghers, elken dubbelden wiin, heer Jan van Renesse J take, om dat wi al tiaer lang zinen zael ghebezicht hebben, den scout, den ouersten out ende nye ende den cameraers out ende nye ende den scutmeysteren elc J take, den achten die den stat sloetelen vander stat poerten ende vander banckloc verwaren, elken J take, den deken van Oud Munster IJ take, meyster Peter Bloem, Johannes Tolnaer, Wilhelmus Bakerweert, Gerardus Heerman, der stat procuratuers ende notarius elken J take, Pauwels Knwt, Egbert van Amstel, Marcellijs van Minden ende Eerst Wolfaerts zoen, elken $\frac{1}{2}$ take, Henric Scaden zoen, Jan Werre ende Peter van Compostelle, Bestout de piper, Gompoot de piper, Euert Zuermont, Peter de de trompenaer, Aernt van Nyel, Vranche, Peter Keyzer, Heymerie, Henric Gherijtszoen, der stat metselgier, ende Andries Volken zoen, elken J menghel, meyster Olifier, die al den scutter rollen screef voer zinen arbeyt J take, Braem van Lantscrone omdat bi der scutter paujoen droech tot Tulle doe Hughe Grawert ziec was, J take, Harman Zillaert ende Dirc van Rijswijc omdat men horen wiin drone ende tieghens hem niet en cofte elken J take, ende deze voers. wine wert ghecoft teeghens Jacob Herboert ende Daem van Heze alze elke take om XJ wit endi brabant beloept VcXCVIIJ take ende J minghel, maket CCCCLJ ff , XV s., IIJ d. K

1402. Des manendaghes na den groten Vastellauont. Voert verbiet de raet dat nyemant inder scutter doelen scade en doe, en dedet yemant hier en bouen dat woude de raet aen hem rechten na ghoetduncken. B

Item wert Henric Scaden zoen ghegheuen omdat hi den scutten, die op Nywenhuys laghen, een maent lang hoer bedden maecte ende dat hij ze boot, van elker weke XX wit, maect V ff , VIIJ st., VJ d. K

Item has Peter Botterman van keerzen ende van anderen onrade dat de scutte hadden, die op Nywenhuys laghen, IIJ gul., IIJ $\frac{1}{2}$ wit, maect VIIJ ff , VIJ s., VJ d. K

Item op zinte Gheertruden dach worden ghezent Wouter Grauwert ende Ghizebert ouer de Vechte; mit ons heren rade van Vtrecht tot Oudewater om meer vrientschap te maken tusschen onzen heer van Vtrecht ende den hertoghe van Hollant ende zijnen zoen, den greue van Oestervant etc., coste de reyze mit scuythuer, belesier ende teringhe mit horen ghezinde, ende wiin die de scutte hadden, die mit hem wt waren te zamen L ff, IX s., IJ d. K

Item opten scortelen woensdach werden Mercelijs van Minden ende Eerst Wolfaerts zoen ghezent tot Woerden ende hadden mede X scutte om te brenghen binnen der stat Bernyerkijn, die tot IJsselstijn inder kerken ghelegghen hadde, coste de reyze mitter scutte wiin voerscr. scuythuer ende teringhe te zamen X ff, XVJ sc., VIJ d. K

Item opten Meydach worden ghezent Tijman Volmaer ende Tijman van Dorschen tot Adenslije om den raet van Ghelre te veylighen in onzer stat te comen voer onzen rade out en nijwe als deden, ende hadden mede XXV scutte, eoste de voers. reyze aen wiin die de voers. scutte hadden, aen scuythuer ende teringhe te zamen LXIIIJ ff, V d. K

Item opten Heylighen Cruysdach Inuencio wert Marcelys van Mijnden ghezent mitten rade des hertoghen van Ghelre, om den voers. raet te gheleyden tot Haghenstyn toe, ende had mede XXVIIIJ scutte ende elc scut had J m., coste voers. reyze aen wiin, die de voerg. scutte hadden, aen scuythuer ende teringhe te zamen VIJ ff, VJ s., V d. K

Item des zaterdaghes, des zonnendaghes ende des manendaghes na Sacramentsdach (27, 28, 29 Mei) waren onse ouerste out ene nye ende een deel vanden rade tot Johannes huys, ende vercalden vanden brande ende moertbranders ende van ghewapenden luden ende scutten op huizen te legghen, ende den anderen stat orbaer, coste de drie daghe aen wiin ende appelen J ff, XIIJ s., X d. K

Item derzeluen voers. zatedaghes na Bonifaes worden haren Jan van Rijnesse mede ghegheuen om hem te veylighen XVJ scutte, coste de voers. reyze mitten wiin die de voerg. scutte hadden, an waghen huer ende teringhe te zamen IIIJ ff, IX s., VJ d. K

Item des zaterdaghes na Zinte Odulfsdach doe onze ouerste wtghereyst waren opten dachvaert tot Oudewater, doe begheerde de maerscale dat wi hem zenden wouden opten Leckedije een deel scutte om den Leckedije te hoeden voer instekinghe, ende hem werden ghezent biden heemraden XXVIIIJ scutte ende elc scut had J m., coste aen wiin die de scutte hadden ende den scuythner, te zamen VJ ff, X s., IIIJ d.

Item des woensdaghes na Zinte Tyburcius dach worden Jan van Lantscrone ende Jan van den Spieghel ghezent om een ra te trecken tusschen den Gestichte ende Hollant, ende hadde mede XXX scutte, coste de voers. reyze an teringhen ender scutte wiin voerscr. te zamen XIIJ ff , VIJ s., IX d. K

Des zonnendaghes na onser Vrouwendach Assumptio. Voert waer yemant die enighen man venghe van onser stat vijanden, die zellen zi behouden ende zelue scatten ende de stat zel hem hoer slote daer toe doen, maer waert dat yemant ghevanghen worde van onsen vijanden voerscr. ende de stat hebben woude, daer voer zel die stat ghenen Vc gulden den ghenen, die dien man gheuanghen hadde, wtghenomen daer der stat bannier ofte wimpel ofte der scutter wimpel in den velde waer, behoudelicken der stat hare oervede van alden gheuanghen de zi der stat doen zellen. B

Op onser Vrouwen dach Conceptio. De raet vander stat ghebiet, dat een yghelic, ooc in wat ghilden dat si zijn, ende daer toe den scutten dien op dese tijd boert wt telegghen, dat si alle gader van desen avont bi scriuende zonnen wt trecken in den velde bi onsen rade ende vrienden tot Tulle ende bliuen bi hem legghen, ende yemant die dit verbrake de zellen onborghe wesen. Ende had hi oorlof van zinen ouderman dat en zel hem ghenen scade doen. B

Item op Zinte Pouwelsdach inden after winter worden Gherijid Vrencken ende Ghizebert ouer de Vechte ghezent ter Horst aen onsen heer van Vtrecht, roerende vanden capitel dat hier gheweest hadde vanden borchgreue van Montfoerde ende hadden mede XX scutte ende IIJ waghene, ende waren wt IIJ daghe, coste de voers. reyze an waghenuere ende teringhe XLVIJ ff , J s., VIIJ d., vanden XX scutten voers. ten voirs. reyze elken scut J m. wiins ende de twee ouerste homans elc $\frac{1}{2}$ t., maect IIIJ ff , J s., IIIJ d. K

4405. Des woensdagen na beloken Pijnsteren. Aldus zellen die ghilden wttrecken als men die cloc slaet ende die stat gewapent wtreyt aen drien betalen. Inder eerster batalie zellen trecken die louwers enz. hier zel bi wesen der scutte rode paujoen. Inder ander betalie zellen trecken der stat bannier die wantsuiders enz. Inder derder betalie zellen trecken die merslude enz. ende hier zel bi wesen der scutte witte paujoen. B

4406. Des vridages na Paeschdach. Voert gebiet die raet dat nyemant hoem ende rijser en houwe tot Oestbroec, inde hage noch tot Oudwije noch inder scutter doelen enz. ende dat nyemant en gheen caep nochte gheiten nochte ander beesten gaen en laet inden scutter

doelen bi enen koer van C sc., alse decke alst yemant dede, ende dat die lude hoer kijndere wt den doelen houden zo dat hem niet en misschien van den pilen. B

Des woensdag voer Pijnsteren. Die raet vander stat heeft geset vier homans, alse Timan van Dorschen. Timan Walmer, Jacob Haecen Egbrecht van Groenenberch, tot des Antwerpenscher marcten, daerom gebiet die raet allen onsen borgeren en ondersaten, man ende wiue, die tot Antwerpen inden marchten varen sullen, dat hij hem rede maken ende rede sijn te varen nv een saterdage te prime tijt, ende dat sij dan te samen varen, elc mit sinen harnasch, ende die scutten mit horen bogen, bi rade des homans voirs. ghins ende weder, ende nyemant voer of na vaer. Ende yemant die ghins of her weder vaer of na vaer ende niet en vaer mitten homans voirs. ende bi horen rade, die verboerde XXm steens. B

Des manendages na Egidii. *Dezelfde afkondigng.* B

Des woensdages na Alre Heyligen dach, *dezelfde afkondigng* voir des Berchscher marktten. B

1407. Zondag na beloken Paeschen, *dezelfde afk.* voir de marcht naer Antwerpen. B

Des dingsdag voer Pijnsteren, *dezelfde afk.* B

Op Sinte Mauricius dach. Die raet van der stat laet enen ygeliken weten, hij sijn schut ofte niet, die binnen geschreuen is, dat hi in sinen ghilde daer hi in hoert, sauonts bi onsen rade vpter plaetsen ter waken koem ende daer aline sijn wake wt. Ende yemant die dat verbrake, dat woude die raet aen hem rechten, geliken of hi inden velde geboden waer, ende daer niet gecomen en waer. B

1408. Zondag te Beloken Paeschen, *dezelfde afkond.* Zie boven 1406, vrijd. na Paaschen, so dat hem nyemant en misdoe onnoselle mitten pilen. B

1413. Des vridages voir Pijnsteren. Die raede van onser stat out ende nye, sijn ouerden, dat alle ons stat scutten, die bynnen ons stat sijn als men die papegaye schiet, die also starck van lue sijn, dat sij mede wtgaen ende ingaen mogen, mede wt ende wtgaen, sellen mit horen bogen. Ende dat een ygelic sinen schut-ter caproen dan op sijn hoeft hebben sal. Ende yemant die dit verbrake en nyet mede wt ende in en ghinghe, off siuen scutler caproen niet op sijn hoeft en hadde, die scutte en sel onse stat op Sinte Mer- tens auont ende vpten Korsauont ghenen wijn gheuen. B

1414. Ffrid. nae Midnasten. Vander heren eleder niet te dra- gen. Inden yersten, dat van deser tijt voert gheen onse borger

noch ondersaet eniger heren of ander lude cledere, gheestelic of weerlic, rock noch caproen nocte gheenrehande zac dragen en zellen. Ende yemant die dit verbrake, dat woude de raet aen hem rechten tot horen goeduncken, then waer dat sij hoer stedehuys gesijnde waeren, ende dachlix in horen cost waren, die mogen hore heren cleder, caproen ofte roc dragen, sonder verbrueken.

Item en sellen gheen maesschap meer cleder of caproen tesamen dragen dan zes personen. Ende yemant dee dit verbrake, dat woude die raet scerpelic aen hem rechten.

Voert en sellen gheen ons borger of ondersaten yemant meer cleder of caproen gheuen dan horen huysgesinde, die sij dagelix mit hem in horen cost hebben, sonder arch. Ende yemant die dit verbrake, dat woude de raet aen hem rechten tot horen goeduncken. B.

1418. sFridages nae den Heiligen Paeschdage. Die raet verbiet dat nyemant sijn kaindere in den scutter doelen gaen en laet, op dat hem van den pijlen niet en misschie, want daer de raet gheen recht of gedaen en wil hebben. B

Dès saterdages nae den Heiligen Paeschdage. *Dezelfde waarschuwing voor het shteten in den doelen.* B

1419. Beloken Paeschen. *Dezelfde afkondigting.* B

1420. Des saterdages nae den Heyligen Paeschdach, *dezelfde afk.* B.

Des dynsdages na Egidii. Voert verbieden onse raet, dat nyemant in enigen reysen voirs. die geen schut en is, op enigen wagen en gaen sitten voer der tijt dat alle den schutten, die dan in reyse sijn, gewagent sijn. Ende yemant die dit verbrake, dat woude die raet scherpelic aen hem rechten, ende daer toe en wil de raet die wagenhuer niet betalen, mer sij souden der wagenhuer zeluer betalen, wigenomen alle die ghelden, die hoer stede wagen hebben, die moghen hoer wagen besitten mit horen ghildebruederen, als dat behoert. B

1421. Des dynsdages na Inuocauit. Ouermits gebreck ende verlies dat sommigen onsen vrenden ende hulperen in onsen reyse geschiet is, omdat sij bouen ende tegens der ordinancien ende opset vanden reyse gedaen hebben, ende om te verhoeden meer scaeds ende groter verlyes, dat ons daer van geschien soude, so sijn onse genedige heer van Vtrecht ende die raede van der stat oude ende nywe, cendrachtelic ouerdragen.

Inden yersten, dat tot alre tijt, als die stat van Vtrecht vyt trecket ende reysen sell, so sellen alle scutte reysen ende trecken elx onder sijn wympel, roet of wit, daer hij onder hoert, ende nyemant

van den scutten en sel onder des anders wympel wesen noch reysen in eniger wijs.

Ende die wympelen sellen trecken voer ende after de heer, als gewoentlic is beyde vyt ende ynne, dat is te weten, dat die wympelen trecken sellen, als hem die ouerste in den velde beuelen sellen. bl. 422 verso. B

1424. Te Beloken Paeschen. *Waarschuwing voor het schieten in den doelen.* B

Des manendag nae Pynsteren. Den raet gebiet allen onsen gneden luden, dat so wanneer onse stat inden velde reyst mit hopen groot ofte cleyn, dat dan nyemant anders of voer of nae en reyse, in enigerwijs dan als die ordinancie gemaect sel werden, ende men den goeden luden dan seggen sal. Ende enich man die dat verbrake of die voer of nae of anders dan onder stat of shutter wympel, daer hij onder hoerde, toge ende bleve wt ende thuys, wtgenomen die gene die voer of after gesent of geset sellen warden, die verboerden elen tien ff , ende dese sel men in den velde en voer alle perten schriuen ende wachten. B

Des saterdages na Pauli Conuersio. Want Geryt van Schoenevelt, Aernt Willem Arntss. ende Andries van Damassche mit onsen raede ende goede luden in ons leger tot Bvnschoten geboden ende gesent waren, daer sij alrehande onredelike woerde gebesicht en voer wtgesproken hebben, ende die scutten toegesproken hebben, dat sij en die scutte sonder oirloff ende tegens verbot der ouersten ende raets weder stat van Bvnschoten ende wt onsen leger thws getogen sijn ende horen wimpel ende ouerste homan wt den velde ontogen sijn, daer om hebben sij in onss stat vanguissen gelegen, ende sijn hier getomen bloets hoefts ter clocken, ende sellen den raede vergiffnisse bidden. Ende die raet, out ende uijwe, nemen Gerijt, Aernt ende andere hoer stemmen in horen ghilden ende in der scutter geselschap vijf jaer lang naestcomende. Ende waert sake enz. B

Eodem die.

Want Jacob Loeff mit meer scutten opter Paetsen waren, terwijlen onse raet out ende nywe op ten raethuse waren, ende daer misselike woerde gesproken heeft van saken die alleen tot sraets berecht staen. Ende daer oick geweest heeft mit enen panzer ende hij gebode der overster terstont met vander plaetsen gaen en woude doe men off hete gaen. Daer om heeft hij int vleyshuys gelegen ende is hier gecomen bloets hoefts ter clocken ende sel den raede vergiffnisse bidden. Ende die raet neemt hem sijn burgerscap. Ende hij sel willekoeren waert

sake dat hij ummer meer onstantelike saken bedreve of dede mit woorden of mit werken teghens den raede van der stat ende die raet datter waerheit vonde, so soude hij tien jaer vier stat wesen. B.

Want Jan Toll Thomasz. dappelcooper ende Aernt over Rijn, doe mede opter Plaetsen waren terwile die raet out ende nye in hoeren raede saeten, ende van sraets saken vaste misselike spraken ende woirden besichden, ende terstont bij gebode der overster niet vander Plaetsen en ghingen, daer om hebben sij opt vleyshuys gelegen en sijn hier gecomen bloets hoeft ter clocken ende sellen den rade vergiffnisse bidden, ende die raet neemt hem elken hoir stem in horen ghilde ende inder scutter geselschap V jaer lang. B.

1426. De raet verbiet dat nyemant zijn kynder inder scutter doelen gaen en laet opdat hem nyet en misschie vanden pilen, want die raet daer gheen recht of gedaen ende wil hebben. B.

1427. Item gegeuen den doelmeysters, also Veneman van Maersen ende Jan van Tyl Janszoen, die doelen te maken ende anderen oncost mede te doen, te samen XXXIIJ ff , noch den zelve X^m steens, voer elcke dusent IIJ ff , maect XXX ff . K.

Item des dynsdages na Sinte Geertruden dach doe onse vrende reysden in Veluen ende waren IV dage wt, verteerden der scutter homans mitten pauyoendragers ende mitter schutterboden mit horen wagenluden XIX ff , XVJ s., VIJ d. K.

Inde weke vanden sonnendach Letare, doe men voir Amstelredamme reysde, verteerden die scutter homans mitten pauyoendragers, der schutters boden mit horen knechten ende scipluden IX ff , VIJ s., IJ d.

Opten Palmeauont, doe onse vrende over de Velue reysden tot Campen omme de vlote ouer te brengen ende waren wt zesse dage, verteerden de scutterhomans mitten pauyoendragers, mitten schutterboden, mit horen knechten ende wagenluden, te samen LXVIIJ ff , IX s., VJ d. Opter seluer reysen gegeuen twee tocheners, die der schutter homans mit vijfflich scutte te lande voerden zo sij op ein zant ge-seelt waren, XIX ff , XI s., VJ d. K.

Des saterdages na den Heyligen Paeschdach. Voert verbiet die raet, dat niemant sijn verken, schape, koyen of ander beesten gaen en late inder scutter doelen, op onss stats singel noch op genen kerchonen binnen onser stat bij enen koer van eenen ponde also dicke also yemant dede. B.

Item sdynsdages ende swoensdages nae Sinte Servaes Bartelmeus Zondenbalch, alze homan vanden scutten mit IV homanscappen aen de Vaert gesent, coste IIJ ff , XJ s., VIJ d. K.

Item des nachts, doe Henric d'uerclomaker angetast wert. Iach Bertelmeus mitten scutten vter Zadelstraet buten opten singel, wert des nachts verdrucken J ff , VJ s., J d. K.

Doemen den papengay schote des sonnendages nae Sacramenti wert gegeuen Vc ende LX schutten, XXXIJ spuelluden, elken een mingelen wijns, den coninc vanden scutten, den tweem ouerste homans, den tweem pauyoendragers, den XIJ nederhomans, elken $\frac{1}{2}$ taeck wijns, wert gecoft hiertoe ende vanden wijn Sacramenti voor al te samen tegens Slueyenberch vten lande van Cleue IJcXXXJ $\frac{1}{2}$ taecke, elcke taeck XX wit, maken CXCIJ ff , XIJ s., IJ d. K.

1428. Des Palm auonts. Die raet vander stat out ende nijwe sijn ouerdragen, als oick voortijts ouerdragen is, dat alle onse borger ende ondersaeten ende alle ander voirsr. ons stat in horen reysen dienen sellen, die XX jaer out sijn off daer bouen en reyseber sijn, ende niet binnen ons stat te bliuen die niet yngescreuen en sijn. Ende dat alle kynder, die bestoruen sijn van vader off van meeder, mede dienen sellen ende den clockenslach volgen als voirs. is. Ende hier in desen punten voirsr. en sel nyemant gesondert hebben die verdinct heeft ander den schutte off in sinen ghilde die reysbair is, hij en sel reyse als voirsr. is. B.

Des donredages nae Assumptionis Marie. Onse ouerste oude raede ende nywe in den velde voir Culenborch, hebben onse raede out ende nywe binnen onser stadt laten weten, dat die schutte ende ghilde brueder hem heimeliken vten velde groot deel ontogen sijn bouen verbot, hem mitten clocken geschiet. Daeromme waernt die raet ende gebiet enen ygeliken die in onser stat is, raet, scutte off gildebrieder, die in der velde gebuert te wesen ende dair niet en is. dat hij tauont bider sonnen inden heer in sinen leger is ende daer blive den leger wt, elc manne bij L ponden. Ende yemant die hier versumich inne waer, dat wouden donerste ende die raet out ende nywe enen ygeliken wtpanden sonder verdrach. B.

1429. Opten Asschen woensdach gegeuen joncker IJden bij handen Henricus Pauli, zo hij Ouerijsel tooch om zoudeners te werven mit hoornen armborsten binnen onse stat te brengen, LX Beyersche gulden, maect GLXXX ff . K.

Item geg. Wenemair van Mairsen totter scutter behooff voir hoir pensie die men hem jairlicx geeft die doelen mede te maken, XXXIJ ff .

Item geg. den gilden bij ouerdrachte sraedt oudt ende nywe, also XJ waken binnen onser stat tot hulpe horen coste, die sij in den orloge gedaen hadden, elc wake C ff , maect te zamen XIJc ff . Nech

den XVJ waken alse XJ waken binnen ende IIJ waken buten onse stat, elke wake L ff , maect VIJ^c ff . K.

Item geg. op jairsauondt, bij beuele der ouersten ende den homans vanden scutten, LXIJ scutte, die allet jair mit onsen ouersten gereyst hebben als si vaeren om wege sterck te wesen, elc een mingelen wijns, elc mingelen VIIJ wit, maect XXIX ff , XVIJ s., IIIJ d. K.

Doe men die papengay schote des sonnendages nae Sacramenti, wert gegeuen VcLXXIJ scutten XIV spuellude elken een mingelen wijns, onsen heer den Postulaet, den coninc vanden scutten, den tween ouersten homans, den tween pavyoendragers, den XIJ nederhomans, elken $\frac{1}{2}$ take wijns, wert gecoft hiertoe tesamen tegens Willem Bloek LL taken, IIJ mingelen wijns, elc take om XXIV wit, dat maect tezamen CXLV ff , XIV s., VJ d. K.

Wtgegeuen vanden wijn Martini. Gegeuen XcLXXIJ scutten, elken een take wijns, den homans oudt ende nywe, den pavyoendragers, den coninc, elc dubbelde wijn, den ouersten oude ende nywe enz. Dirc Butendijc, der scutter boden, $\frac{1}{2}$ take, vanden rade ender scutte rolle te scriuen, J take. K.

Wtgegeuen vanden wijn Korsauont. Geg. onsen heer den Postulaet IIJ take, XcLXXIJ scutten, den ouersten homans oudt ende nye, den coninc, den pavyoendragers, elc dubbelde wijn enz. K.

. 1430. Item doe onse clocke geslagen wart ende die stad tot Vechten lach, geg. den scutten elken enen myngelen wijns, die ridderscappe ende ouerste homans elken J take, ende den oude homans elke $\frac{1}{2}$ take, maken CXXJ take, elke take XXIV wit, XCIJ ff , IIJ s., X d. K.

Item geg. den homans vanden scutten nader ouder gewoenten te hulpe tot horen doelen mede te maken, XXXIJ ff ; noch denzeluen bij beuele sraets. te hulpe tot horen oncost X^m steens, elc m IIJ ff . K.

Des manendages na Sinte Lijsbetten dach worden gesent Harman van Steenre ende Derick van Houdaen mit onsen heer den Postulaet, te dage tusschen den hertoge van Gelre tot Huessen, ende reden van Huessen Ouerijsell mit onsen heer om myt de steden van Ouerijsell te spreken om dat gelt vander Drenthe intewynnen, ende waren wt omtrent IIJ weken, ende worden weder thuis geveilicht ouer de Velue van vrende ende scuts hertogen van Gelre tot Amersforde toe, daer zij snachte bij hem bleuen op der stad cost, cost die reyse an teringe ende om aller ander oncost LIIJ Bourg. seilde ende VIJ cr., maken, IJc gul., IIIJ $\frac{1}{2}$ wit, maken CXC ff , XIJ s., V d. K.

Wtgegeuen vander schutter wijn papengay. Doe men de papengay schoet des sonnendages na den Hiligen Sacraments dage wert geg.

IVcLXXVIIIJ schutten ende IX personen, so der stad knechten, roydra-gen ende pijpers elken een mengelen wijns, heer die Postulaet, den ouersten homans oude ende nywe, den XIIJ neder homans ende den tweën scutten boden elken $\frac{1}{2}$ take. Hier tegen wert gecoft tegens Claes Ottenzoen IIJ aem wijns ende XIIJ $\frac{1}{2}$ take, elke aem XJ $\frac{1}{2}$ Bourg. scilt, beloept XXXVIIIJ scilde, XXIIJ wit, den schilt gerekent voir IIJ g., XXIJ $\frac{1}{2}$ wit, maken CXLIIJ g., VIIJ wit, maken CXXXVIJ ff , XVIIJ s., VIIJ d. K.

1431. Item geg. Geryd van Nyevelt, homan vanden schutten, totter scutter behoef voir hoer pensie die men hem jairlix geeft XXXIIJ ff , den scuttier homans X^m steens, haer doelen mede te maken also dat gewoentlic is, elc durent IIJ ff , maect XXX ff . K.

Item Henrick Janszoen, dat hij mit onser stad bannier voir Culen-borch was, voir sijn loen J ff . K.

Item op Sintre Agnieten geg. alleen den scutten vander reyze tot Euerdingen, elken scut een mingelen wijns, den homans, den pauy-oendragers dubbelden wijn, hier om worden gehaelt IIJcLXXXIIJ myngelen wijns in Rutenberch, cost elc myng. VIIJ wit, maect CXVIIJ ff , V s., V d. K.

Des vridages na de Heligen Paeschdach. Die raet verbiet dat niemant home of riese en houwe of en hale tot Olsebroek inden hage, tot Oudwije of inder scutter doelen bij enen koer van C sc., also dicke als yemant dede. B.

Voirt verbiet de raet, dat nyemant in der schutter doelen en gaen off haer kyndere daer gaen en laten, op dat hem daer niet en mis-schie vanden pijlen, want daer de raet geen recht af doen en wouden. B.

Beide deze waarschuwingen komen elk jaar omstreeks denzelfden tijd voor tot aan het jaar 1457.

So men die papengay schoet des sonnendages nae Sacramenti, wert gegenen den scutten elken een myngelen wijns, den coninck, den ouersten ende onder homans ende den schutter boden, elken dubbelden wijn, maect altesamen VcLIX myngelen wijns, elc m. J cr., maect tesamen CIX g., XXIV wit, maken CVJ ff , IX s., VIIJ d. K.

1434. Jan Keirutgen ende Aernt Pijll, der schutter doelmeysters, te hulpe tot huer schutter doelen XXX ff . Denseluen voir der scutter pensy hem te hulpe tot horen onkust nader gewoenten XXXIJ ff .

Doe men die papegay scoet des sonnendagen na Sacramenti wor-den gegeuen den scutten elken een myngelen wijns, den coninck, den ouersten homans ende der scutter boden elc $\frac{1}{2}$ taeck, den piperen ende den spuelluden elc J m, maect tesamen CXLIV taeck, J m.,

wert gecoft tegens Jan van Tyell, elke water taeck tsis vri XL wit, maect CLXXXIIJ ff , IIJ s., X d. K.

1436. Item der scutter homans nader gewoenten die hem onse stat jairlix geeft totten schutter behoef XXXIJ ff . K.

Item der scutter doelmeyster nader gewoenten Xm steens, hoer doelen mede te maken, elc m. IIJ ff , maect XXX ff . K.

Item des donredages na Sinte Marcusdach ewangelist, Jan Moerkin bi beuele onser oersten ende had mit hem Jan Brunt mit V wagens scuts ende mit een deel mijns heeren gesellen, omme die van Honswije yn te halen ende te sekeren in Rutenberch te comen, ruerende vanden brucken die hij minen heer ende onse stadt gebruect hadde, XXIIJ ff , XII s., VIJ d. K.

Des donredages na Sinte Marcusdach ewangeliste werden gesent, bi beuele onser oersten out ende nywe, Jan Moerkin ende Jan Brunt, omme die buerlude van Honswije inne te halen, soe zij mijn heer inder stat gebruect hadden, worden daertoe geboden opte reyse voirs. XXXIJ scutte, die mit Jan Moerkin reysden, hem geg. nader gewoenten elc een mingelen wijns ende Henric Jansz., Jan Moerkin, Dire Butendijc ende Jan van Galle, vandat si die homans ende die scutten die wete deden had, elc een m. wijns, maect XJ ff , J s., XJ d. K.

Doe men die papengay scote des sonnendages nae Sacramenti, geg. den scutten elc een mingelen wijns, den coninc, den oersten out ende nywe, die onderhomans elc dubbelde wijn, den pipers ende spuelladen, den lege knechten ende daertoe mijns heren piperen van Vtrecht, elc een m. wijns, maect tesamen CLXIJ take ende een ming., elc take XJ cr., bi den oersten gecoft tegens Claes Steuensz., beloept tesamen IJcXXXIV ff , XJ s., VIJ d. K.

Des sonnendages daernae, doe die jonge scutte scoten heur gescenet te hoescheiden bi beuele der oersten IV stat kunnen wijns, elc take XIIJ cr., maect te samen XJ ff , J s., IV d. K.

Op Sinte Benedictus dach waren onse oersten, alse Jacop Proeys. Henryc Jacobsz., homans, Godert Coninc, Jan Proeys van Lichtenberch gereyst opten Leekendijck tegens Culenborch oever, om een stede te voersien ende een blochuys aldaer te maken, hadden mit hem XLVJ scutte, geg. elc een m. wijns. Jacop Proeys, Henrich Jacobsz., elc J take; Godert de Koninc ende Lichtenberch elc $\frac{1}{2}$ take; Henric Jansz.; Jan Moerkin, Dire Butendijc ende Jan Galle, van dat sij den homans ende scutten een wete deden, elc J m. wijns, beloept te samen XV $\frac{1}{2}$ take, elke take VIIJ cr., maken XIX ff , J s., VJ d. K.

Smanendages na Egidii. Also onse coeplude nv tAntwerpen ter marcten,

varen sellen, so heeft die raet twe homans geset, alsoe Jan Bolle ende Geryt van Zulen, die de coiplude vaeren ende regieren sellen. Hier om gebiet die raet ende laet enen ygeliken weten, dat die homans den coipluden sceplinge winnen sellen opterlnde coste tot sulker stede daert nutte is, ende dat niemant voer ofte na en trecke of ander wege en trecke of anders doe, dan doen bij rade der homans voirs., als een saterdage ende een manendage, ende alle schutte, die trecken sellen, sellen elc hoer pansier ende hoer bogen mit hoiren scutte mede nemen, ende alle andere die trecken sellen oick haer pansere ende ander manieren mede nemen, ende yemant die dit verbrake, die sel een jair die stat verboren ende een mile vander stat wesen, ende daer nyemant ynne verschonen. B.

1437. Des woensdages na Viti et Modesti. Also nv die Deuenter marcte aenstaende js, daer onse borger ende coeplude te varen plegen, so gebiet, waerint ende laet die raet enen ygeliken weten die daer trecken sellen, dat sij te samen trecken doer die Veluen, ende nyemant voer of nae en trecke ende te samen weder thuys trecken bij rade der homans, als Jan Walueers ende Johan Bollen, onsen rade, ende dat een ygelic sijn panser aentrecke, sijn bogen die seutte sijn, ende die andere ander weren mede nemen, ende yemant die menigen der pynnten voirs. versumich worde of brueklich gevonden worden, die om wil die raet niet verantwoirden, ende daer toe sel hij verbueren viif pont, ende die koren sellen hem die busmeysters wtpanden ende niemant daer ynne verschonen, mer waer yemant vanden voirs., die mede tot Desenter gecomen waren ende sijn marete eer gedaen hadde dan die laiste ende voer thuis trecken wil, dat die dat doen sell bij rade ende oirlof der homans ende anders niet bi denseluen koer, oick daer niemant ynne te verschonen. B.

1439. Item den scutter homans na der gewoenten dat hem die stat jairlix geeft totter scutter behoef XXXIJ ff . Den scutter doelman nader gewoenten haer doelen mede te maken, X^m steens, XXX ff . K.

Item des sonnendages na des Heylich Sacraments dach, doe men die papegacy scoot, den ouden scutten gegeuen elc een mengelen wijns, den coninc, den ouersten homans out ende nywe, den onder homans, den scutter boden elc $\frac{1}{2}$ take, der piperen ende speelluden elc J m., maect tesamen CLXVJ taeck, elc taeck 42 cr., maect IJ^jc VJ ff , IX s. IIJ d. K.

Item doe die jonge scutten die papegay scoten, hem gegeuen bi beuele der ouersten IV stat kennen wijns, maect VI taeck, elc taeck XIJ cr., maect XJ ff , J s., VJ d. K.

1441. Item geg. nader gewoenten den schutten tot hoeren cost te hulpe XXXIJ ff , Goessen van Seadyc den doellmeyster XXX ff . K.

Item des sonnendages doemen die papegaey schoot, waeren bij een Aernt van Amerongen, jonge Jan van Lichtenberch, Wiliam van Gent, ruerende vander zake van Campen IJ ff . K.

Des sonnendages na Sacramenti gescent den jongen schutten doe sij hoer papegaey scoten, VI stat kannen wijns, maect VJ ff , XVIIJ s., VJ d. K.

Item doe men den papegaey schoot des sonnendages na des Hiligen Sacramentsdach, geg. den ouden schutten elckem van hem een mingel wijns, den coninc, den ouersten homans out ende nye, den onder homans, die schutter boden elck $\frac{1}{4}$ take wijns, die pijperen, den spuel-luden elcx J m. wijns, maiet te samen CLXV taken, elcke take VIIIJ er., maect CLXXXVIJ ff , VIIJ s., VIIJ d. K.

1443. Dingsdaghs na Agnetis. Ouerdraegen die rade oudt ende nye, dat men alle die oude scutten of setten sell, ende hebbense samentlike afgeset voer nutscap der stat, ende om des wille dat sij een wijl tijts tegens raedts ouerdrachten ende bouen den getale onredelic ingenomen sijn, ende die ouerste oudt ende nie mitten scutten hoeftmans, oudt ende nye, ende den vieren vanden rade daer toe geset sellen weder scutte ontfangen ten getale van IIIIc als van oudts geweest heeft, ende niet meer, die der stat nutte sijn, mit vorwerden, dat diegene, die binnen vijff jaren laetste voerleden wten gilden genomen sijn baten consent hoerre oudermanne, die welcke oudermanne bi horen ede den rade dat bibrengen sellen tesar tijt, int voerscr. getall van IIIIc niet wesen en sellen. Ende waert dat yemant te hws liete, die als een scut der stat inden laetsten oerloge off daer voer gedient hadde, die en soude sijn leuen lanek in sinen gilde niet waken noch enigen anderen dienst doen binnen der stat, ende daer soude hi vri off wesen, ende anders niet. Voert sellen die scutte houden deze ordinantie nabescr. R. Zie de ordonnantie *Berigten*, 1° deel 2° stuk.

1445. Des dynxdages na Paschen. Ouerdroegen die rade oudt ende nye, dat die ouerste oudt ende nye mitten homans van den ouden scutten macht hebben sellen, ruerende van den jongen scutten ende hoerre ordinancie, R.

Op Sunte Lamberts auont. Die raet gebiet, dat niemant en sciete mit clavthogen off anderen bogen off die en werpe inden glasen, die nu inder scutter hws inder doelen weder gemaect sijn, bi enen keur van V ff . B.

1449. St. Assencionis Domini. Claes kynt vander Weteringe is laetste in onser stadt doelen onnoselick gescoten, dairt aen gestoruen is, dat set die raet in vreden van allen onschuldigen magen onsen borgeren ondersaten, ende die binnen onser stat ende stadt vrijheyt woenaftich zijn duerende tot Sinte Lamberts dage toe naest comende ende dien dach all. B.

Des manendages na sint Martyns dach inden wynter. Item soe sel die lege cameraer voerscr. hier van weder wtreiken ende betalen allen den dagelix cost enz. de wijn papegay, Sacramenti ende Magdalene, die men den ouersten oudt ende nye geuen sel, ende anders niemant vanden rade ofte vande dienres enz. R.

1450. Des manend. na sinte Mercus dach ewangeliste. Die raet verbiet, dat nyemant scaep ofte verken ofte ander beest en laet gaen in onser stat doelen tot elker reyse ende van elken stuc hij een coer van V sc. Ende die bruekige hier van mogen becoren alle die scutten ende stat lege knapen. B.

1455. Des woensdages nae beloken Pinxteren. Also dese personen hier nae bescreuen ander dages vergaderinge gemaect ende gewapender hart mit onser stat bannier opter Plaetsen geweest siin, dat hoir gesette stede niet en was, dair sij den gemeenen gilden grotelic aen gebroest hebben, hieromme so neemt men hem voir borgerschap (*volgens de namen van 47 burgers*).

Ende omme dan ymmer te verhoeden, dat onser stat banner in al dustanigen ofte in diergeliken vergaderinge binnen onser stat niet meer en come noch gebrocht en worde, hieromme is onser stat banner mitter schutter pilgoenen, beyde trode ende twitte bij ouerdracht der meenre gilden geleit in eenre kisten besloten, staende in de sacristien in onse Buerkerck dair toe ordincert. Hier omme so waernt die raet ende gemeen gilden van Vrecht enen ygelicken, wairt sake dat yemant, hij waer we hij waer, mit enen conterfeiten banner ofte schuts wimpel tot eniger tijt namaels binnen onser stat in eniger uergaderinge queme, dat men die gene, die dat deden, alsdan slaen ende vaen mach sonder misdoen, ende die gemeen gilden sellen hoir hoeftheer hier van wesen vanden genen, die datmit machten wederstonden. B.

1456. Des dinxsdages na Palmen. Voirt laet die raet weten ende verbiet enen ygelicken, dat niemant bynnen onser stat mit bussen groot off cleyn en sciete bijt verboeren van X so dicke yemant brokchie dair yune gevonden sellen worden en hier aff sellen coermeysters wesen all onser stat rade ende dienres. B.

Dit is het eerste gebod voorkomende in het Buurspraakboek, betref-

fende het schieten met bussen. Dit jaar werd nog verboden met kluitbogen, voetbogen of handbogen te schieten op de boete van 4 ₤.

Des manendages na Wilbrordi. Want onse slot ter Horst, dat in voirtijden vanden Stichte ontvreeft was ende mit goede en bloede weder angewonnen wart blijder stat ende staten vanden lande, in zulken schijn dattet inder stat bewairnisse bliuen soude, zoe is dat selue slot ende onse casteleyn dairop wesende in groten last, want hem die van Amersfoirde dair tegen gesteret hebben om ons dat slot mit gewapender hant mit machten crachtelic ende geweldig te nemen ende wthandich te maken. Ende om dat te wederstaen, somen van eren ende rechtswegen sculdich is te doen, so sijn die rade out ende nye ouerdragen, datmen dat selue slot mit enen clocken slage ontsetten sell alst nvtste is. Laten dairomme weten allen onsen borgeren ende ondersaten, nyemant gesondert, die bouen XX jaeren ende beneden LX jaeren out sijn, dat sij hem terstont rede maken in hoeren hernasch ende comen inder Noeden bijden ouersten, die hoir homans wesen sellen, alse Wouter van Catwylc, Willam van Steenre, Henric van Nyevelt ende Mattheus Gijsbertsz., ende dien mit onser stat banner voirt volgen ende gehoorsam wesen int gene hem bijden seluen beuolen sell werden. Ende wairt sake, dat hier yemant ouerhorich en worde, die sellen verboeren L ₤, die men nyemant verdragen en sell ende nochtans staen tot correctie sraets. Hierinne sijn gesondert die scuts, die sellen volgen ende gehoir geuen hoeren homans, ende alle die gene, die in oirueden staen, sellen mede wtreyden, alse die gene scuts sijn mitten scutten, ende die gene scuts en sijn mitten gemenen hope bijden seluen koer van L ₤ ende nochtans staen tot correctie sraets; ende als men die clocke der derderwe geslagen heeft, sel een ygelic op sijnen koeren inder Noeden wesen. Ende wair yemant van onsen borgeren off ondersaten die perlement off vechtelic onder malcanderen maecten in deser voirs. reysen off die hoeren homans niet gehoorsam en waren, dat sondmen terstont inden velde rechten mitten sweerde an hoeren lieuen, ende alle twydrachten, dlet gevreet en sijn, set die raet in vreden dese voirs. reyse wt duerende. B.

1457. Des donredages na Victoris. Also men nu een reyse doen sell mitten gemenen clockenslage, zoe gebiedt die raet enen ygeliken, nyemant gesondert, die boven XX jaren ende beneden LX jaeren sijn, dat sij hem terstont rede maken in hoeren hernasch ende comen inde Noeden bij den ouersten ende homans, dien sij voirt volgen sellen, dair sij voir trecken. Ende wairt sake, dat yemant den ouersten

ende homans ouerhorich wair, dat soudemen terstont rechten inden velde mitten zweerde an hoeren liuen. Ende wairt yemant, die nyet inde Node en wairen alsmen die clocke derderwerus laet, de sellen elcs verboeren L §§, diemen nyemant verdragen en sell, ende nochtans staen tot zwaere correctie ons raets. Ende die scutten sellen oec inder Noden comen, mer die sellen volgen ende gehoir den homans vanden scutten. Ende wair yemant van onsen borgeren off ondersaten, die perlement off uechtelic onder malcanderen maecten in deser voirs. reysen, dat soudmen oec terstont inden velde rechten mitten zweerde an hoeren liuen. Ende alle twydrachten die niet gevreet en sijn, die set de raet in vreden dese voirs. reyse wt daerende. B.

1458. Des saterdages na Pinxteren. Alsomen nv dat Blochays. spijsen sell mitten gemenen clockenslage, zoe laet die raet enen ygeliken weten die bouen XX ende beneden LX jaeren out sijn, dat sij hem terstont rede maken in hoeren hernasehe ende comen bij den ouersten ende ritmeysteren inder Noden, dien sij voirt volgen sellen, dair sij voirt trecken. Ende wairt sake, dat yemant ouerhorich en wair ende inder Noden niet en wair alsmen die derde pose vant clockenslaen laet, dien selmen affnemen enen koer van L §§. Ende die scuts sellen oec inder Noden comen ende die sellen volgen ende gehoir geuen den homans vanden scutten. Ende wair yemant die in deser reys en perlement off uechtelic maecte, dat soudemen rechten mitten zweerde an hoeren liuen. B.

Item Sweder van Deenmerken totten pijlen mede te betalen, die tot Deunter gehaelt worden IJcL §§, XVJ s. Noch totte voirs. pijlen mede te betalen IJcLXI §§, V s. Herboirt Aertiz van pijlen CLV §§. K.

Item van nyen scilden; nyen armborsten ende knipbussen, die de stalbroeders gehadt hebben, ende van den armborsten die ontwee gescoten ende verderft worden, tesamen so die gecoft ende geleuert worden bij Folpert van Amerongen, Weerner Braem, den camerairs ende Jan die verwer. MIJcXLV §§, XIJ s., VJ d. K.

XXJ dage jn Aprill. Alsomen nv een reyse doen sel mitten gemenen clockenslage, zoe gebiedt die raet enen ygeliken, nyemant gesondert, die bouen XX jaeren ende beneden LX out sijn, dat sij hem terstont rede maken in hoeren harnasch ende comen inder Noden bijden ouersten ende ritmeysteren, dien sij voirt volgen sellen, dair sij voirt trecken. Ende wairt sake, dat yemant den ouersten ende ritmeysteren ouerhorich wair, dat soudemen terstont rechten inden velde mitten zweerde an hoeren liuen. Ende wair yemant, die niet inder Noden en waeren, alsmen die clocke derdewerus laet off

weder wech ginge off vten velde tehuis reysden sonder oirloff, en sellen elcs verboeren L Ɔ tot zwaerre correctie sraets, ende die scutten sellen oec inder Noden comen ende die sellen volgen ende gehoir geuen den homans vanden scutten. Ende wair yemant die perlement off vechtelic onder malkanderen maecten in deser reysen, dat soudemen oec terstont inden velde rechten mitten zweerde an hoeren liuen, ende alle twydrachten die niet gevreet en sijn, die set die raet in vreden dese voirs. reyse wt duerende. Voirt laet die raet weten ende gebiedt, dat nyemant inden velde en roue off en schedighe buten oirloue der ouersten ende ritmeysteren, ende wairt sake dat yemant hier brokich en worde, dat soudemen terstont inden velde rechten mitten zweerde ander geene liue die dat deden. B.

Velen echter keerden uit het leger huiswaarts of kwamen niet op bijden klokkenslag. Des woensd. na St. Marcus werden dezen bevoelen weder terstond in het leger te trekken onder aanvoering van twee hoofden. Met 50 Ɔ boete bedreigd werden al wie zonder verlof of niet met het teyken dat daertoe geordineert is, terugkwamen.

Open Heylich Sacraments auont. Voirt gebiedt die raet, dat nyemant binnen onse stat en sciete myt enigen clouers, bussen off bonen bijt verboeren van Xm steens, dat onse borgeren off ondersaten sijn, ende die soudenairs bijt verboeren van ene maent soudien. B.

1460. Des dynsd. na Mauricii. Die raet laet enen ygeliken weten, dat hij sijn hernasch rede make, ende off men die clockeslage dat hem dan een ygelic bouen XX ende beneden LX jaeren out, terstont rede make in sijnen hernasch ende inder Noden comen ende onsen ouersten voirt volgen, dair sij voir reysen waurret van node wesen sell om die gewelden vten lande te keren, zoe tot Amerongen vreempt gewapent volc vergadert is, bijt verboeren van L Ɔ, ende nochtans op correctie tot sraets goetdrucken, ende die scuts sellen oec inder Node comen ende hoeren homans volgen. B.

Des donredages na Mauricii, *hetzelfde gebod.*

Ende die scuts sellen hoeren homans volgen ende gehoir geuen:

1461. Des manendag. na Letare. Die raet waerschuwet ende ghebiet cynen ygeliken, dat niemant zijne kinder of boden in onser stat schutter doelen en laete gaen, als men daer inne schiet, want daer enich ghebreck in (valle), alzoe datter ymant gheschoten off ghequetset worde, daervan en wil die raet gheyn recht gedaen hebben. B.

Item des dynsdages voir Sacraments dach, doe die ouerste saten om den wijn Sacramenti ende papegacy te copen, wart verteert VII Ɔ, IV s. K.

Item den schutten hoer doelen mede te maken nader gewoenten
Xm steen ende XXXIJ ff . K.

Item des saterdages voir Korsauont saten onse ouersten ende homans vanden schutten tot Blochouens om te prueuen ende te copen der scutter wijn ende verteerden VIJ ff , XIIJ s., X d. K.

Item doe men die papegaey schieten soude, waren die homans vanden schutten tot Wijc gereyst om onsen heer te bidden alhier te comen om die papegaey te helpen schieten, XIX ff , XIV s., VIIJ d. Van XX m. wijns, die de schutten hadden die ter seluer tijt mede wtgeweest waren, V ff , VJ s., VIIJ d. K.

Item van XLIJ mingelen wijns voir den scutten, die yrster voirs. reyse (dagvaard te Putkup dingsd. na st. Maarten). Voir elke m. wijns 2 cr. m., IJ ff , VJ s., noch IJ scutten, elken een m. wijns, vandat sij te Lopic geweest hadden XVJ sc. K.

Item gelenert XCIV mingelen wijns voir den scutten die mede wt waeren om die gevangen van Amersfoort elc m. XI½ cr. m., XXIV ff , VJ d. K.

Wtgegeuen vanden wijn papegaey. Doe men die papagaey schoef, geg. elcken schut een mingelen wijns, onsen heer van Vtrecht vier-vout wijn, den coninck ende homans out ende nye, der ritterscap, ende boden elcs dubbelden wijn, den ouersten out ende nye ende camerairs elcs een take wijns, deell vanden ouersten, die men elken ½ taec ende den lege knapen ende pijpperen elken een m., maect alle samen CXXXVIIJ taec, die taec zoe Weselair VIIJ½ cr., VIJ d. LLXJ ff , XV s., IV d. K.

Item op Sinte Meertens auont geg. elken schut nader gewoenten elcker een take wijns ende die ouerste homans ende coninc hadden dubbelden wijn, IVcXXXVIJ taec. K.

In dit jaar komt het eerst de ermborstlerre voor onder de stads dienaren, die jaarlijks bezoldigd werden en schenkwijn ontvingen. Hij ontving dit jaar 29 ff , en werd insgelijks op stads kosten gekleed. Item so die ermborsteerre angenommen was dat hij vercleet soude wesen mitten lege knapen, so sende ic hem vander lege knape cledinge vijff stryppen ende IJ vierendeell pleyns, twelke hij niet hebben en woude, des sende ic hem doe wt beveell ons borgermeysters Jacob Proys vijff stryppen vander ouerster dienre cledinge end III½ vierendeell pleyns, costen beyde die conelen te samen XIIIJ ff , IJ s., VJ d. K.

Het blijkt hierutt, dat hij zijne kunst van boogmaken te hoog aangeschreven vond om als stads beampte met de LEGE KNAPEN gelijk gesteld te worden.

Des saterdages na Valentini. Die raide out ende nye, laten weten ende ghebieden enz. Ende die scutten zellen oick dan in de Noede comen ende hoere homan volgen ende gehoir geuen bij den voers. koer (50 ff). B.

1462. Des dinxdages na Sinte Marcus dach Oick laet die raet out ende nye weten, ende ghebiet enz. Ende die scutten zellen oick dan inde Noede comen ende hoeren homans volgen ende ghehoer geuen bijden voersz. koer (50 ff). B.

Des manendaghes voer Pinxteren. Alzoe men morgen eyne reyze doen zell mitten ghemeynen clockenslaghe enz.

Ende die schutten zellen oick inder Noede comen ende volghen ende ghehoer geuen den homans van den schutten bijden voersz. koer (150 ff). Ende waer yemant, die perlement off vechtelijck maecte in dese reyse, dat soudemen terstont rechten inden velde mitten sweerde aen hoeren liuen, ende alle twydrachte, die niet ghevredet en zijn, die zet die raet in vreden deze voers. reyse wt duerende.

Voirt ghebiet die raet ou ende nie, dat ygelijck onder onser stadt bannier bliue ende niet en lope voer den schutter roide pyioen int wt reysen ende, int weder in reysen oick bliuen onder dat bannier ende hem alsdan niet en verlopen voer dat witte pyioen, noch en bliuen after dat roide pyioen bij zwaerre correctie totten raets guet dvncken.

Voert laet die raet out ende nye weten, dat niemant en roue ende berue of ymant bescedige buten beveil ende oerloue onser ouersten ende raiden inden velde wesende, ende waert zake dat ymant daer broikich jnne worde, dat soudemen terstont aenden ghenen die dat deden inden velde rechten mitten sweerde aen zijnen liue. B.

Op sinte Jans dach te midsomer. Voert laet die raet weten allen den ghenen, die in die laetste reyse mitten ghemeynen clockenslach voer Amersfoort gedaen, onser stat mit wagenen ghedient ende schutten ghevoert hebben, dat zij en manendage naistcomende te achte vren comen op die Plaets inder scepenkamer bij Dirck Wouman ende Zweder van Denemarcken, onse cameraers, ende brengen aldaer in scriften wie sij gevoerd hebben, men zel hem vernuegen ende voldoen. B.

Des saterdaghes na Conceptionis Marie. Die raide out ende nye laten weten ende ghebieden enz., ende dese scutten sellen oick dan in die Noede comen ende hoeren homans volghen ende ghehoer geuen bijden zeluen koer, ende alle twydrachten enz. Voert ghebiet die raet out ende nywe, dat een yghelijck onder onser stadt bannier

bluue ende niet en lope voer der schutter roede peyoen jnt wtreyssen ende int weder jureysen, oick bliuen onder dat bannier ende hem alsdan niet en verloopen voer dat witte peyoen, noch en bliuen after dat roede peyoen bij zwaerre correctien totten raets gvetduncken, zonder ymant des te verdragen. B.

Item gescenct bij heuceell vader ouersten den bode van Oudenaerden van de seyelspeel ruerende in eer onser stat een scael van XIIJ loet ziluers, ende ele loet XVIIJ cr. maect XVIIJ fl , IIJ s., VIJ d. Noch gescenct den bode een gelach XXI fl , X s. K.

Item so waeren de homans vanden schutten mit horen geselschappe tot Wijc mit IJ wagens, doe sij ons heer genade boden alhier te comen die papagay te helpen schieten, XXJ fl , X s., V d. K.

Item so beloept der scutter wijn vander reysen inder Birk CXXX VIJ fl , XIV sc. Vander reysen opt Honsgat XXXIX fl , V s., IIJ d. Der scutter wijn, die voir Wijc waeren CXXIV fl , IIJ c.; VIJ d. K.

Item Willem van Malsen gevuert (met zijn wagen) den homan van den schutten tot Wijc om onse heer die papegaey te helpen schieten IV fl , XI s., IV d. K.

Vanden wijn Sacramenti. Doemen den wijn copen soude Sacramenti ende papagai waren onse ouersten bij een ende lieten wt allen kelren halen, coste te samen I r. g., VII $\frac{1}{2}$ take wijns. K.

Doemen die papagi scoet geg. elken scut een m. wijns. Den ouerste homans ende koninc viervout wijn, den ouden homans ende boden dubbelden wijn, den scout vander stadt ende ouersten out ende ny elken een taeck wijns, deel vanden ouersten dienres $\frac{1}{2}$ taeck ende den lege knapen, boden ende pijperen, elc een m. wijn, maect XXIX r. g., V st. — CLIIJ fl , V s. IIJ d. K.

Item geg. nader gewoenten op Sunte Martyns anondt elken scut een take wijns, ende die ouerste homans ende coninc hadden dubbelden wijn, ende die scout van der stat ende ouerste oud ende nye, ende de camerairs hadden oec behalden hoer scutscap, ele een taeck wijns enz.

Item geg. nader gewoenten opten Korsauont elke scut een take wijns, den ouersten homans ende coninc dubbelden wijn, ende ouersten out en nye, mitten cameraren, behaluen hoer scutscap, elken een take wijns enz. K.

Vander knapen pensie, die ermborstier LIJ fl . K.

1463. Item den scutten nader gewoenten hoer doelen mede te maken Xm steens ende XXXIJ fl — LXIJ fl . K.

Item so waren die homan mit een deel scutten bij ons heren ge-

maden gereyst, om hem te bidden die papagaey alhier mede te willen schieten XI ff , XIJ s., VJ d. Wigger den homan van den schutten tot Wijc gevoert mit XJ man, V ff . K.

Item van scuthuer ende dragen vanden wijn ten doell te brengen, die Daem van Esperen gescenct wert I ff , V s. K.

Item den scutter wijn mitter ouersten wijn, die om die merchtscepe wt geweest hadden XLIJ ff , X sc. K.

Vanden wijn papagay. Des sonnendages na Sacramenti, doemen den papagay schoet, den scutten hoeren wijn ende beliep mitter ouersten ende dienre CL taec die taec X cr. — CLXXXVIJ ff , X sc. K.

Vanden wijn Martini. Den scutter geg. op sunte Meertens anont, mitter ouersten ende dienre wijn ende mede der gesellen wijn, die op Hasenberch lagen, VIJ·V ff , V s. K.

Vanden wijn Corsauont. Den scutten geg. enz. VIJ·VIJ ff , s. X. K.

1465. Item des vrijdaechs na Sacramenti reisde Berthelmeeus van Nyevelt tot Wijc an onsen heer, om hem te bidden alhier te comen om mede die papegay te schieten XVIIJ ff , XVIIJ s., VJ d. K.

Vanden wijn papegay. Des sonnendages na Sacramenti doemen die papegay schoet, geg. nader gewoenten den scutten elken I mengelen wijns, onsen heer van Vtrecht viervout wijn, den coninc out ende nye, den boden, den schutten vander ridderscap ende uten rade elcs dubbelden wijn, CXLVIJ taec, I m. den scout vander stat, den VIIJ ouersten, den IJ camerairs, ele I taec, VIIJ ouerste dienre $\frac{1}{2}$ taec; ende den rodedrager, den IJ statboden, VIIJ lege kuapen, den landmeter ende IV pijpperen, I m. — Van provelwijn den VIIJ ouersten ende IJ camerairs, Tyelman, I taec, IJ dienres, $\frac{1}{2}$ taec, ende in XVIIJ tappen, die te proven geg. hadden, $\frac{1}{2}$ taec — XXIV taec. Summa CXCJ taec, I m., die taec IX phs. g. maect CLIX ff , VIJ s., VI d. K.

Vanden wijn Mertini. Op sunte Mertens auont nader gewoenten elken scut I taeck, ende die ouerste hoemans ende coninc dubbelt wijn, maect beide die cedelen soe der scutter boden ouergeleuert hebben VoXLIIJ taec ende der ouersten ende dienre proenelwijn, XVJ taec, die proenelwijn wt den tappen beide totter scutterwijn ende statwijn te proven gegeuen was, X taec. K.

Vanden wijn Corsauont. Nader gewoenten elken scut I take, ende die ouerste homans ende coninc dubbelden wijn, beide die cedele soe der scutter bode ouergeleuert hebben, VoXLJ taec ende der ouersten ende dienre proenelwijn XVJ taec. K.

Vander knapen pensie, die ermborstierre LIJ ff . K.

1466. Item bij beneel der ouersten der scutterbode van Lyere, die alhier geseint was om een scietspuel te verkundigen, dair veel juweelen waeren te winnen, een schael van IX loet suluers ende I viendeel half myn, elc loet voir XIX cr. — XX fl., VIJ s., XJ d. K.

Item Jacob Jansz. inden verleden jair tot behoiff der scutten nader gewoenten X^m steens ende XXXIJ fl., welke ic vergeten had wt mijnre rekening van XV, maect LXIJ fl. K.

Item Peter Rouersz. tot behoeff der schutten enz. *Zie boven.*

Item den hooman vanden scutten mit een deel scutten opten Pynxteraouont gereist an ons heren genade van Vtrecht om hem te bidden den papegay te willen scieten XXIIJ fl., IJ s., VJ d. K.

Item Wigger van twee wagens ende Willem van Malsen ende Daem van Parijs elcs enen wagen gevoert Jan Woutman, Hubert van Palaes, Eerst van Drakenborch ende Henric van Nyevelt mitten scutten, die mit hem reysden tot Wijc indie Pynxter heilichdage verleden XV fl., coste die reise an teringe, wijn, bellesier ende scutterwijn XLV fl. K.

Vanden wijn papegay. Nader gewoenten den scutten elken I m. wijns, onsen heren van Vtrecht viervout, den coninc out ende nye, den boden, den scutten vander ridderscap ende vten rade elcs dubbelden wijn, CLXIV½ taec, den scout vander stat, den acht ouersten ende drie camerairs elcs I taec, rodendragers, den twee boden, zes lege knapen, den lantmeter ende vier pijpperen, I m. — XIV½ taec, noch den proeuclwijn, den acht ouersten, drie cam. ende Tielman, elc I taec, drie dienres elc ½ taec, ende XV tappen die hoeren wijn te prueuen gegeuen hadden, elken weder geg. ½ taec — XXJ taec. Summa IJcV fl.

Vanden wijn Martini. Geg. elke scout I take ende den ouerste homans ende coninc dubbelden wijn, beide die cedulen der scutten bode onergelenerd VcXLV½ taec, de proeuclwijn voer der ouersten ende dienres XIV taec. K.

Vanden wijn Corsauont. Der scutter wijn enz. VIc½ taec, die steecwijn voerden aendienren XIV taec. K.

Item doe onse heer van Vtrecht Ouerijssel tooch, wert hem van onsen scutten over die Velue gelei gedaen ende verteerden, dat Jan de Coninc verteerde ende ic hem weder gaff IV ph. g., ende die scutten hadden hoeren wijn, alse XIX quaerten, elke quaerte IJ st. — XXIIJ fl. Van V wagens die de scutten voerden, elken wagen so sij drie dagen wtwaren, IJ fl. K.

Item deze Aerntz te perde mit Jan van Amerongen ende den scutte

tot Vlueten, VIIJ fl — weder mit Jan Aerntz ende den scutten tot Vluenten IJ dags IV fl . *Ter zake van Frederik Vlenham.*

Item des dynsdaechs na sunte Petersdach ad Vincula weder tot Vleuten om der scutten cost te betalen, IJ fl . K.

1467. Des dinsdages na beloken Paeschen. Die raet laet weten ende gebiet enz. ende die scutten zellen oec dan in die Noede comen ende hore homans volgen ende ghehoer geuen bij der seluen koer (L fl). K.

1469. Vrijdaghes na Pauli Conversio. Item alsoe ouerdragen is gheweest binnen twee jaeren lestleden, dat men ghene scutten meer aennemen en soude bouen tgetall vanden scutten die doe waren, ende hem die stadt jaerlijcx pensy gegeuen heeft hoeren oncost mede te doen, te weten, inden jaer LXVJ lestleden XL arn. guldin, soe en selmen van deser tijt voert ghene scutten meer aennemen thent zij verstoruen zijn tot IIJc toe, want die homans vanden scutten hoeren cost qualic doen moigen van hoeren renthen aen couelen te ghevene, zoe zell him die scutmeyster jaerlicx doen maken opter stat cost X of XII couelen, die zij den goeden mannen van buten gheuen moighen, ende hyrmede sel die pensy af wesen, diemen hem gegeuen heeft die naiste drie iaeren, behoudelicken hem hoeren pensien nader ondergewonten. R.

Des dinsdages na Galli. Die raet out ende nye heeft ouerdragen, dat die homans vanden scutten ordinieren zellen, dat alle nacht een half hoemanscap vanden scutten waken mittin gilden ende raeden, ende dit zel dueren tot goetduncken des raets out ende nywe. R.

1474. Item Godert Jansz. tot behoeff der scutten hoer doelen mede te maken, Xm steens ende XXXIJ fl — LXIJ fl . K.

Vanden wijn papegacy. Den scutten elc J m., onsen gen. heer van Vtrecht vieruout, den coninc out ende nye, den scutten vanden rade ende den boden elcs dubbelde wijn, CXV taec, den VIIJ ouersten IIJ cam., IIJ clerken, elcken J taec, V ouerste dienres $\frac{1}{2}$ taec, den roedendrager Hertoch, IIIJ lege knapen, IIIJ pijperen J m., summa CXXXIV taec, de taec IV st. — CXXXIV fl . K.

Vanden wijn Martini. Den scutten haluen wijn alsoe elc J quarte IVcXIX quaerten. K.

Vanden wijn Corsauont. Elken scutte een quaerte IJcXIJ $\frac{1}{2}$ taec, elke taec II. cr. K.

1472. Item vander scutter teringe doemen te Mairsen die wilgen ophieu, XVIJ fl , X sc.

Item om VJ wagens broet te vueren vanden backeren inden doelen, van elc voeder X s. — IIJ fl , VJ pijnes d'et broet des anonts droe-

gen ende voert van die wagens in die doelen ende dair des nachts wachten ende des mergens dat broet weder indie poert droegen, V ff . K.

Item Geryt Ottenz. tot behoef der scutten hoer doelen mede te maken, X^m steens ende XXXIJ ff . — LXIJ ff . K.

1472. Vanden wijn papegay. Den scutten elken J m. ende die coninc out ende nye, die homans ende onder homans, die boden ende die scutten die vanden rade sijn out off nye dubbeld, na wtwijsinge der cedulen inden homanscappen ouergegeuen tesamen XCVIJ taec, J m., elke taec IV st. — VcVIJ ff , V sc. Den ouersten wijn ond ende nye, den schouten, den coninc, sommigen vanden ouerste dienres, der lege dienres, roedrager ende pijpperen, XX taec. K.

Vanden wijn Martini. Den scutten elken $\frac{1}{2}$ taec nader cedelen bider scutten boden onergeleuert CLXXXJ taec. K.

Vanden wijn Corsauont. Den schutten horen wijn ende den gewoeren opter ouden manieren, also elken J taec nader cedelen enz. tesamen IJcXLIX taec, J m. K.

1476. Des dages na onser Vrouwen dach. *Verbod des bisshops, dat niemand, hetzij ridder of burger, in het Sticht van Utrecht dragen mag enige harnasch, lange messen, rutingen, zweerden, bogen ofte andere weeren, diemen lange weeren hiet, op verbeurte der wapenen en op eene boete des daags van 40 ende des nachts van 20 ff .* K.

1477. Witgegeuen vant gene dat werc gecost heeft inden doelen, so dair IJ nye huyskens gemaect sijn ouer den doelen VJcLXXX ff , VIJ sc., IIJ d. S.

Item geg. om zoden bouen opte huyskens te steken XVJ cr., ende om die pinnen VJ cr., maect IJ ff , XV sc. S.

1479. Item bij bevel des raets den weert in Rutenberch, van dat op Hasenberch teten gaff des woensdages voir Sinte Geertruden dach XLV scutten, die geheten waren bij een te wesen om besten wil soet in die peerdemerct was, van elc man IJ $\frac{1}{2}$ cr. ende hadden VI st. an bier, XV ff , VI sc., IIJ d. K.

Des anderen dages gaff die weerdynne op Hasenberch teten XLJ scutten, elke ter maeltijt IJ $\frac{1}{2}$ cr. ende sij hadden XXVIII kunnen biers, XV ff , des dages daerna (St. Geertrude) gaff die weert int Gulden Hoeff op Hasenberch teten XLVIII scutten, elke maeltijt IJ $\frac{1}{2}$ cr. ende sij hadden XX kunnen biers, XV ff , VIJ sc., IIJ d. K.

Item Geryt Ottenz. tot behoef der scutten hoer doelen mede te maken, X^m steens ende XXXIJ ff — LXIJ ff . K.

Item Geryt volrs., bij beucell des raets, van wagenhuer ende teer-

gelde dat die scuts vervaren ende verteert hadden doe sij ons heren genade des scuts couell brachten, X ff , X sc. K.

Vanden wijn papegaey. Des sonnendages na Sacramenti doemen die papegaey schoot, den schutten elc J m., die coningen out ende nye, den homans, den onderhomans, den boden, den scuts die vanden rade sijn out ende nye elcs dubbelden wijn, ende den heerscappen oec dubbelden wijn, beloept te samen na wtwijssinge der cedulen in den homanscappen ouergeleuert XCVIJ take ende IJ m., elke taec IV st. Den wijn der ouersten o. en n., des scouten, cam. sommigen der o. dienres ende alle de lege dienres ende pijpperen $\text{XX}\frac{1}{2}$ taec. Summa CX ff , X sc. K.

Wijn Mertini. Elken scut J take ende den coninc ende homans ende den gezworenen elcs dubbelden, beloept na wtwijssinge der cedulen van den scutten IJ $\cdot$ XXJ taec, elke taec V st. K.

Wijn Corsauont. Elken scut J take, den homans, den coninc ende den gezworenen elcs dubbelden, beloept na wtwijssinge der scutten cedulen biden boden ouergeleuert IJ $\cdot$ XX taec, elke taec V st. K.

Vander knapen pensie. Die ermborstiere XL ff . K.

1479. Item gegeuen Willem Willamss. van VIJ scuts couelen wt beneel onser ouersten gemaect, van elc stuc XIIJ cromst, maect VJ g., J cr. K.

1480. Des manendages na Palmen. Die raet laet weten en gebied enen ygeliken, dat zij haer harnasch terstont reyde maken enz. Ende die scutten zellen oick dan jn die Noide koemen ende hoeren hoemans volgen ende gehoer geven bijden zelve koer (50 ff). B.

1481. Voert laet die raet weten ende gebied enz. Ende die scutten zullen dan oick daer (op de Neude) ende volgen hoeren hoeman ende wezen hem gehoersam bijden zeluen koer (50 ff). B.

Item Tyman inden Ancker hem belieft inden rade van dat die scutten die de Weertpoort bewaerden in sinte Laurens merct tot sinen huis aen bier gehaelt hadden, IV ff . K.

Item Aernt Rouersz. hem belieft biden rade van dat die scutten, die Sinte Katrinen poort bewaert hadden in de mercten, tot sinen huys aen bier gehaelt hadden, die welke XVIIJ was, elc J ff , XVIIJ ff . K.

Item Geryt Ottenz. tot behoeff den scutten hoir doelen mede te maken nader gewoenten X m steens ende XXXIJ ff , — LXIJ ff . K.

Item daer hebben geweest een deell scutten mit Gijsbert de Gruter aen de Vaert ende hadden hoeren wijn tot Gijsbert Claesz. LIJ min-gelen, XVIJ ff , V sc. K.

Wtgegeuen vanden wijn Martini Elken scut een take wijns, den

coninc ende den hoemans ende die gezworen elken dubbelden wijn, ende beloept te samen na wtwijzinge vander cedulen vanden scutten IIJcXCV taec, die taec VJ st., IVcXCIIJ ff, XV sc. K.

Item noch op Sunte Meertens auont den scutten, bij consent des raets van veel reyzen die sij gedaen hadden, elc een quaert maleueseyen, na wtwijzinge eenre cedel mij daervan geleuert IIJcLXXX quaerten, elc quaert IV st., IIJcLXXX ff. K.

Vanden wijn Corsanont. Den scutten nader gewoenten, elken scut een take wijus, den hoemans, den coninc ende gezworen elcs dubbelden wijn, ende beloept na wtwijzinge eenre cedula vanden scutten biden bode gelenert, soe daer veel nye scutten gemaect sijn, te samen IVcJ taec, elcs taec V st., maect C r. g., V st., hier of gecort van som. scutten die maleueseye hadden XXXV½ st., aldus blijft dit wtgeuen IVcXCIIJ ff, VIJ sc., VJ d. K.

Lambert die armborstiere wt beneel vanden burgermeister, V ff. K.

Vander dienre cleder IV st. Drie armborstieres, elk V strijp, IV st. K.

1482. Item des sonnendachs na Sacramenti doemen die papegaey scoet, nader gewoente der schutte elck een mengelen wijns, die conynck out ende nye, die hoemans, die oude homans, die bode, die scuts die vanden rade sijn, out ende nye, elcs dubbelde wijn, die heerscapen die mede schieten oeck dubbelden wijn, ende beloept tzamen na wtwijzinge der cedelen inde homanscappen ouergeleuert, CIV taec ende een myngelen, die taec om VIJ st., maect CLXXXIJ ff, IX sc. Item noch gegeuen Jan van Brokelen tot des konincks behoef tyen r. g. ende geg. Geryt Ottensz. nader gewoenten XIJ r. g. ende VIIJ st. die men jaerlicx te geven pleecht, maect te zamen CXIJ ff. K.

Wtgegeuen wijn Martini. Geg. elken scut een taec wijns, den coninc, die homans ende die gezworen elc dubbelden wijn, ende beloept na wtwijzinge der cedelen vanden scutten IIJcXLVIIJ taec, elcs taec VIIJ st., maect VIcXGVJ ff. K.

Wtgegeuen vanden wijn Korsanont. Geg. den scutten elck J taec wijns, die coninck, die homans ende geswoeren elcs dubbelde wijn, beloept te samen na wtwijzinge der scuttier cedelen, die ic van Jacob van Lochorst dairhoff ontfangen heb, IIJcXLIV taec, elcke taec VIIJ st., maect IVcLXXXVIIJ ff. K.

Wtgegeuen vanden wijn op St. Ponciaens auont ende op St. Agnieten auont. Wt ouerdracht des raets de scutten telken een quaert van veylinge ende andere reyzen die sij gedaen hebben. Item soe beloep die wijn op St. Ponciaens auont, die de scutten hadden, IIJcXLIV

quaerten, elke quaert IV st., maect IIJ^oXLIV ff . Item die wijn op St. Agnieten auont IIJ^oLI quaerten, maken IIJ^oLJ ff . K.

Item gegenen den tynmeysters tot behoef der grauers, die des nachts doe die stat belopen wert, in den doelen enen wal opschoten tusschen der graft ende der muur, XIJ ff , X sc. K.

1483. Item des manendaghes op den 13^{den} dach in Aprill is die heer van Montfoerde ghereyst tot Wijck, ende die scutte ende Jan Ewenss. mit zijne gesellen ende ick hebben hem geveylicht tot Benerweerde, ende wij zijn daer gebleuen den dach hem verwachtende, coste die reyze aen broet, botter, keze, eijer ende bier XIIJ r. g., IJ st. Van wagenhuur ende van scaden die men den weerden gedaen hadde V r. g. K.

Die raede oude ende nye hebben de homans van de schutten weder in hoer stede gestelt als zij waeren eer mijnheer van Vtrecht binnen die stadt gekomen was. R.

Item op des Heyligen Cruce auont mijn genedige heer van Vtrecht mit zijnen raden, den gedeputterden vander ecclesien ende vander stat gereyst tot Ijsselsteyn ter dachvaert ende hadden X waghen, elke wagen XV st. ende hyr waren een deel schutten mede — maken XXXVIJ ff , X sc. K.

1485. Opten Derthien auont. Die raet laet weten ende gebiet, waert zake dat enich gerufte ofte opstal of brant geviel van buten of van binnen onser stat, of dat men die clocke sloege, dat dan een yegelick bouen XX jaeren out wesende terstont zijnen hernas ende mit eenre goeder weer kome bij zijnen hoemans ter plaetsen hierna beteykent, te weten, dat alle die vanden Ouereynde zijn, komen sellen bij hoeren hoemans op die Smebrugge, ende alle die vanden Nedereynde zijn, komen sellen bij hoeren hoemans op die Viebrugge, ende alle scutten sellen komen bij hoeren hoemans ende bij den ouersten out ende nyewe op die Plaetse, ende doen ende laten dat men hem beuelen zel bijt verhoeren van hoeren liuen, behoudeliken dat d'e ghene, die des snachts hoer wake wesen zel, alsdan doen ende laten sellen tot goetduncken der gheenre die vanden rade daertoe gesciet zijn. B.

Des dynsdagen na Palmen. Item soe en sellen die scutten niet mede waken, mer des sellen zij bereyt wesen, als onze borgemeysters noit dunct, mit twee ofte drie homenscap ter waeck op die Plaets mit hoer hoelster (?) were te comen waken. B.

Item waert zaeck datter enich rumoer viel, dat men die bancclock sloech, zoe zouden alle die scutten komen op die Plaets bij onze ouersten:

Des vrydages op Sante Lamberts auont. *Dezelfde afkondiging* B.

1485. Item Jan Maess. hem belieft biden rade van bier dat hij in Hasenberch verleit had voer die scutten inde weeck voir Midvasten, J ff , X sc. K.

Item Dirck Ruysch tot behoeff den coninck vanden scutten nader gewoenten an inden hoghe te hangen, tyen r. g. — L ff — tot behoeff den scutten hoir doelen mede te maken X^m steens ende XXXIJ ff , — LXIJ ff . K.

Item des manendages na Palmen droech men dat Heilige Sacrament om die stat, ende doe hadden die scout, die ouersten out ende nye, die camerairs, die homans vanden scutten ende meester Florens, elc J taeck, XIV taeck, die taec V st., XVIJ ff , X sc. K.

Vanden wijn papegay. Doe men die papegay scoot nader gewoenten den scutten elc J m., den coningen out ende nye, den homans ende den onderhomans, den boden, den scuts die vanden rade zyn out off nye, den heerscappen die mede scoten, elk dubbelden wijn ende beloept tesamen na wtwijzinge der cedelen biden homans geleuert XLVIJ taeck, die taeck V st. — LVIIJ ff , XV sc., der ouersten wijn out ende nye, die scutten vander stat, den cameraers, sommige dienres hoge ende lege XX $\frac{1}{2}$ taeck, die taeck V st. — XXV ff , XIIJ sc., VIJ d. K.

Vanden wijn Martini. Op Sunte Meertyns auont nader gewoenten elken scut J take wijns, ende den coninck, den homans ende den gezworen elken dubbelden wijn, beloept tesamen na wtwijzinge der cedelen vanden scutten, CLXXXVIIJ taeck, elke taeck VIJ st. — IIJcXXIX ff . K.

Vanden wijn Korsauont. Elken scut een take wijn, den homans, den coninck ende gezworen dubbelden wijn na wtwijzinge der scutten cedelen biden boden geleuert CXLVIJ taeck, die taeck VIIJ st. — IIJcXXXIV ff . K.

1486. Item den coninc vanden scutten, doe men die papegay scoot, in een budelken L ff , den scutten hoir doelen mede te maken LXIJ ff , den pijppers doe men die papegay scoot IV ff , V sc. K.

Item des nachts voir onse Vrouwen daeh Natiuitas waecte Anthonis van Amerongen als homan mit drie homanscap scutten ende verteerden ende verdroncken VIJ ff , X sc. K.

Item Jan van Veen ende Eerst van Drakenborch waren wt mit hem vijften mitten gedep. mijns genadichs heer van Vtrecht ende den gedep. vander ecclesie tot Brussel totten Roomschen coninc, XXXIJ dagen wt. Dat den coninc vanden artsiere tot Bruessel gescent wert, ende anderen oncosten enz. K.

Op Sante Lamberts auont. *Dezelfde afsk.* Zie 1435. Opten Derthien auont. K.

Opten woensdagen na Georgius. Belieft hij den raide out en nyuwe noch IIIJ scutten aentenemen bouen de tax van $J\frac{1}{2}$ C. R.

Vanden wijn Martini. Elke scut J take wijns, den twee ouerhomans twee pingoendragers, den coninc vanden scutten, horen camerair ende die twee boden dubbelden wijn, tesamen na wt wysinge der cedel vanden scutten, CLXVIJ $\frac{1}{2}$ taec. K.

Vanden wijn Corsauont, elken scut J take wijns, den homans, den pingoendragers, den coninc, den camerair enden boden dubbelden wijn, CLXX taec, elke taec VIJ st. — IIJcXL $\frac{1}{2}$. K.

1487. Item gegeuen den schutten hoir doelen te maken, LXIJ $\frac{1}{2}$. Inden budell tot behoef des coninc doemen die papegay scoet X r. g. — L $\frac{1}{2}$, den pijppers doe men die papegay scoet IV $\frac{1}{2}$, XV sc. K.

Item doe die stat van Vtrecht den heer van IJselsteyn reisen soude tot Kesteren, doe woude onse borgermeyster Henrick van Gent, dat Wouter van Baecx mitten borgeren reysen woude, dat geliefde den heer van IJselsteyn so tgeschien, doe beloefde die stat Wouters wagenhuer. Deze nabescreuē personen sijn geweest opter reysen tot Kesteren ende zoudye gegeuen wt beueel als hier na besoreuen staet: Florens van Pallaes, Goedscale van Wijnssen, Henric van Alendorp, Dirc Ruysch, Steuen van Zeuender, pilioendragers, elken XX st., Rutger van Heteren, Jan Proeys, Jan vander Marck, Egbert Buys, Gijsbert van Cantelenbeer, Gelis van Rijstell, Herman, scutterhode enz., 37 personen, elken X st., maect die voirs. soudye CXVIJ $\frac{1}{2}$, X sc., aan 8 personen, die met hoeren wagens opter reysen gedient hebben 2 dagen, elk 2 r. g. — 80 $\frac{1}{2}$. K.

Vanden wijn papegay. Doe men die papegay scoet elken scut J m. wijns, den coninc out ende nye, den homans ende onderhomans ende den boden dubbelden wijn, beloept mitter ouersten en camerairs wijn out ende nye, des scouten vander stat ende sommigen vanden hogen dienres ende de lege knapen wijn, LXXIIJ $\frac{1}{2}$ taec, die taec VIJ st. — CXXVIIIJ $\frac{1}{2}$, XIJ sc. VJ d. K.

Des manendages na Bertholomei. Item der scutter wijn zel of wesen Mertini ende Kerauont; mer als die scutten sciēten, zellen zij hoeren wijn hebben nader onder gewoenten, mer die ouerste ende dienres en zellen dan ghenen wijn hebben. R.

1488. Item Tomas van Amerongen heeft mit LVIJ scutten aen die Plaets, doemen dat Heilige Sacrament om die stat droech, verteert elc scut $J\frac{1}{2}$ st. — XVJ $\frac{1}{2}$. K.

Item die scutten hebben in Hasenberch verdrongen woensdages na onser Vrouwen dach Natiuitas, V st., donredages, svrijdages, saterdages, elc dach V st. — V §§. K.

Item die scutten des nachts gewaect opten XVII^{en} dach in Nouember in Hasenberch, verdrongen V st., XXJ nachten, XVIJ van Nov. tot IX Dec., elken nacht V st. — XXVIJ §§, X sc. K.

Item die scutten hebben verdrongen inde waeck aen byer gehaelt in den Otter bij Jan Roelofsz. ende mede op die Tollestege poert tsamen XXXV §§, noch verdrongen in die waeck aen byer, VIJ §§, XVIJ sc., VIJ d. K.

Ouercomen bij den rade out en nyewe, dat men den scutten voertan wijn geuen zel die afgezet was, tot twee reysen sjaers, als Sunte Mer-tijns ende Kersmisse, tot elker reyze een quaert wijns, elken scot ter tijt die raet eens beters te rade wert. R.

Item der scutterwijn Martini ende der ouersten ende dienres hoge ende lege IJcXVIJ §§, X sc. K.

Item der sentter wijn Corsauont, LXXXIV r. g., X st. K.

Op Sunte Nicolaes auont. Alsoemen voertijts mitter clocken pleech te gebieden, waert zake enz, soe is die raet out ende nye eens anders te rade worden, ende laet daeromme weten ende gebiet, waert zake dat enich gerufte, opstal of brant geviel van binnen of van buiten onser stadt, oft dat men die clocke sloege, dat dan een yegelijk bouen XX jaeren ende elck vanden (12) wecken hier onder genoemt terstont in hoer hernas (komen) bij den capiteynen vanden rade ten plaetsen bijden mueren hier onder beteykent, ende aldaer bliuen, doen ende laten datmen hem beucelen zel bijt verboeren van hoeren liuen, ende oft yemant te rugge liep ende gheen weer bieden en woude, dien soude men doot moghen slaen sonder verboeren; ende oft hij ontliep ofte onlquame, soe soude die stat, oft hij vercregen worde, dat aen hem rechten mitten zweerde. Ende alle scutten zellen comen mit hoeren hoemans in hoer hernas bijden ouersten out ende nyewe op die Plaets mit hoeren pilioenen. K.

1489. Des dooredages na Valentini. Scepenen, raden ende ondermens zijn ouerdragen, dat in deser toecomende jaermeret voer elke van den drie open poerten van der stat sitten zellen een man wt elke gilde, maken XX man voer elke poerte, vten rade vier mannen, vten scutten IIIJ mannen, maken tsamen XXVIJ, opt verboeren van J §§, ende zellen hoer hernas aen hebben. R.

Die rade out ende nyewe ende die oudermans hebben macht ende moege gegeuen den ouersten out en nyewe mitten hoemans vanden

scutten een reformaty te maken vanden scutten om goede werachtige mannen in elke homanscap te scicken tot XIJ oft XIIJ toe. R.

Op Sante Lamberts auont. *Dezelfde afkondigting.* Zie 1488 St. Nicolaas.

Op Sante Nicolaes auont. Ende oft bij dage enich geruft geviel van enigen wthemschen heeren, ruterer, knechten oft ander volck, die bij versumenisse der gheenre die onse stat poerten ofte vesten betoeren te bewaren, onse stat aenliepen om ons te oueruallen, oft datse binnen onse stat incomende worden, dat God verhueden moet, ende sulck geruft mit roepen, mit becken oft mit clockenslach verkundicht worde om die borgen te vergaderen ende die vijande te keeren, soe laet die raet weten ende gebiet, indien sulx gesciede bij dage, dat dan alle onse borgeren ende ondersaten die vanden Ouereynde zijn, oick die ouerste raede, oudermanne oft scutten zijn, niemant wtgesceyden, komen zellen in hoer hernas van stonden an sonder vertreck ende vergaderen op Sante Marien Plaets, ende Jacob van Amerongen, borgermeyster, ende Goerd van Voird, ouerste onderman, ende ouerhomans vanden scutten zellen den borgers ende scutten voergaen ende die afterhoede zellen aldaer bewaren Geryt Mont ende Jan van Roeyenborch mitten ghenen die zij mit hoir nemen zellen. Ende alle die ghenen die vanden Nedereynde zijn, nyemant wtgesceyden, zellen comen ende vergaderen inden Noede, ende Jan van Veen, Ernst van Drakenborch, borgermeysters, ende Peter Foeyt ouerhoeman vanden scutten, zellen den lorgers ende scutten voergaen, ende die afterhoede zellen aldaer bewaeren Willem Zem ende Jan Foeyt Hugensz. mitten ghenen, die zij tot hem n. men zellen.

Item soe heeft men noch geordineert vier vten rade ende vier capteynen, die elke twee zellen vijftich goeder mannen onder hem hebben, die onse gen. heer ende die raet wijzen zellen, bijden poerten oft anders daert best dienen zel, te wetene, opt Ouereynde Jan van Raephorst ende Jan van Goch, Henrich Roeck ende Ewout Rutgersz., opt Nedereynde Tonis Petersz. ende Herman van Oldenzeel, Jacob van Leenwen ende Jan van Valkenborch. B.

Voorts werden al die in de stads vrijheid buiten de poort woon-den, bevolen bij klokslag met hunnen scout ende buerrade voor stads poorten te vergaderen; de zakkedragers om den brand te blusschen, en dat, in geval van gevaar of brand, elk voor zijne deur zoude hangen een licht oft een lanteern op de boete van 5 ff.

1490. Des donredages na Judica. Die raet laet weten ende gebiet, waert zake dat enich geruffte opstal of brant geviel van binnen oft van buten onser stadt, oft dat men die clocken sloege bij nachte oft des

avond na t'sluten vanden poerten, dat dan een yegelyc enz. *Zie de afkondiging 1488 St. Nikolaas.* En alle schutten zellen comen mit hoeren hoemans in hoer hernas bijden ouersten out ende nyewe, op die Plaets mit hoeren pilioenen in stiller manieren, als voertijts mitter clocken wtgeluyt is. B.

Op tHeylich Cruysdach Inuentionis. Alsoe vast veel tijdingen, verbodinge ende waerscuwingen alhier comen van rnteren, die tot groten hopen vergaderen, daermen sorge ende hoede voer behoert te dragen, ende onse gen. heer van Vtrecht wapenscouwinge begheert te siene van onsen borgeren ende ondersaten, soe laet die raet weten enen yegeliken ende gebiet, dat mergen tot eenre vren naden eten alle scutten mit hoeren knechten comen zellen onder hoeren hoemans op Sunte Marien Plaets, ende dat ter seluer vren alle borgers, ondersaten ende dienst-knechten comen jnden Noede, ende dat alle wecken aldaer vergaderen elc bij die zijne, versceyden die een weck vander ander, soe dat men aldaer oproepen zel in elke weck, ende zellen aldaer comen in hoer hernas mit haecbussen diese hebben, mit knipbussen, mit boegen, pieken ende ander beste weer, oick zellen alle dienstknechten ende ambochs knechten, van wat ambochte zij zijn, mit hoeren meysteren, ende jonge borgers ende ondersaten bouen XVIIJ jaeren out wesende alle die stocken dragen moegen, aldaer bij hoeren ouders comen gewapent ende weer in hoer hant hebben, welke knechten den raetsheeren in hoer wecken enen eedt doen zellen hout ende trouwe te wesen onsen gen. heer van Vtrecht ende onse stat ter tijt sij binnen onser stat woenen zellen. Ende als zij alsoe vergadert zijn, zellen zij gaen in ordinancie, alsoe men scicken zel bij den ouersten ter plaetsen daerze onse gen. heer scouwen zel. Ende omme die vergaderinge te gescieden zel men mergen die banclocke luden een reyze, ende die niet en waer ter plaetsen voirs. eer men die clocke laten zel, die zel verboeren IJ §§, die men hem afnemen zel zonder verdragen. Oick gebiet die raet dat nyemant hierentusschen eer die wapenscouwinge gedaen zel zijn, buten onser stat en reyze blijft verboeren van IJ §§. B.

Des manendages na Ascensy dach. *Dezelfde afkondiging als donderdag na Judica.*

Hier june zijn wtgesondert die twee capiteynen, als Henrick van Voerd ende Jan Zijl mit LXXX benoemde borgeren, die opt hof comen zellen bij onsen gen. heer van Vtrecht. Ende nyemant en zel vander plaetsen gaen daar hij gesciet is, oick wat geruft datter geviel, ten waer dat hij gehaelt worde van enlgen van desen vieren hierna bescreuen, te weten, heren Jan van Renes, ridder, Jan van Hemerten,

hoefmeyster ons gen. heeren van Vtrecht, Jan van Veen ende Ernst van Drakenborch, ende oick niet vanden mueren en soeyden dan bij oerlof van enich van den vieren voirs. bijt verboeren van hoeren liuen, ende alle wecmeysters zellen comen mit hoeren cedelen in hoeren wecken om aldaer voert te roepen ende te besien wie daer gebrect. Ende alle scutten zellen comen mit hoeren hoemans in hoer hernas bijden ouersten out ende nyewe op die Plaets mit hoeren pilioenen. B.

Zie voorts de afskondiging 1489, St. Lambertsauond.

Des dynsdages na Odulphi. Alsoe onlanx mitter clocken geluyt is geweest, indien enz. Soe laet die raet weten dat men die ordonnancie verandert heeft in deser manieren. Waert zake dat enich geruft geviel bij dage in manieren voirs. dat dan alle borgeren ende ondersaten, alsoe wel vanden Ouereynde als vanden Nedereynde, al te samen soe wel die ouerste als die vanden rade ende scutten komen zellen terstont in hoer hernas bij onsen gen. heer van Vtrecht opt Hof, ende doen ende laten als ons gen. heer mitten ouersten dan ouercomen zellen bijt verboeren van hoeren liuen. Ende hier zellen wtgesondert wesen enige wecken, mer zellen van stonden an dat geruft gehoert, loepen ter poerte weert elc daer bij geordineert is, ende oick alle raden en scutten daer onder woenende. B.

Des saterdages na Assumptioms. Alsoe sulcx oerloge als hier omtrent geweest is, bijder gracen Gods, verleken ende gesoent zel wesen, ende soe tvolck van wapenen ende der knechten noch niet gesceyden en zijn, soe ist van noede dat men desertijt nerstelijke toesie tot bewaernisse van onser stat. Daerom laet die raet weten, dat die waeck die opten sesten nacht geweest is, nv voertaen opten derden nacht wesen zel, soedat die waeck vanden raetsheeren, borgeren ende vanden scutten van te waken ende voer den poerten te sitten, gedubbeleert zel wesen enen corten tijtduerende, daer hem een yegelijck na zel rechten. B.

Op Sinte Cosinus ende Damianus dach. Die scutten en zellen niet waken, mer zellen voer den poerten zitten gelijck den raet. *Dit ook bevolen in 1491.* B.

1490. Item die raet heeft belleft Wouter Geritsz., dat hij die hanclock sloech doemen wapenscouwinge dede, IJ ff. K.

Item doemen den papegaey scoet, den coninck inden budell, L ff, totten doelen mede te maken, LXIJ ff. K.

Item doe onse oversten die wijn papegaey proefden, aen cost X sc.

Item doemen die papegaey scoet die van Campen, Zwoll en Deuenter elck twee kannen wijns — XIIIJ ff, X sc. — die meyster jager doe die scuts scoten IJ kau — IV ff, X sc. K.

Vanden wijn papegacy. Elc scut J m., den coninc out ende nyewe, die homans ende onderhomans ende die boden vanden scutten ende voel heeren ende prelaten ende hoefluden elcx dubbelden wijn, LXXIIJ kan, elk kan IIJ st. — XLIIJ ff , V sc. Ouersten wijn out ende nye proeuclwijn, LIIJ kan — XXXVJ ff , XV sc. K.

Vanden wijn Martini. Der scutter wijn ende der ouersten ende diennes hoge ende lege mitter proeuclwijn, IV^cLXV quarten, elke quart V cr. — IJ^cXC ff , XIIJ sc., VJ d. K.

Vanden wijn Corsauont. Der scutterwijn ende de o. en d. h. en l. scutter proeuclwijn, IIJ^cJ ff , V sc. K.

Knapen pensie. Willam die armborstier, L ff . K.

1494. Des dynsdages na XIIJ dach. Alsoe in deser (jaer)merct veel vreens volk toecomende is binnen onser stat, soe laet die raet weten ende gebiet, dat alle die rade out ende nyewe ende alle scutten hoer hernas, reet hebben ende oick alle die borgers ende ambochslude hoer hernas twelek zij hebben, rede setten oft hangen voer in hoerer huse om rede te wesen of van noede waer bijt verhoeren van een ff , daer een yegelyck koermeyster of wesen zel, dat men hem terstont afhalen zel ende daertoe tot zwaer correxy tottes raets goetduncken. B.

Des manendages na Sinte Aechtendach post Dominicam LXe. *Dezelfde afkondig.* Des manend. na Judica. *Dezelfde afk.* B.

Des dynsdages op Sinte Lourens auond. *Dezelfde afk.* B.

Des manendages na Sinte Gallen dach. Alsoe in deze (jaer)merkt enz., dat alle rade, ondermannen, alle scutten ende die meentemannen hoer hernas enz. B.

1494. Item gegeuen doemen den papegay scoet den coninc inden budel L ff . K.

Vanden wijn papegay. Doemen die papegay scoet geg. nader geuonten elken scut een mingelen wijns, den coninc out ende nyewe, den hoemans ende onderhoemans, den boden vanden scutten, hoer cameraers ende heerscapen elk dubbelden wijn, beloept te samen na wtwiseinge der cedulen inden homanscapen mij overgeleuert XXIIJ guld., IIIJ st., IX wit, facit CXXI ff , IIJ sc., IX d. K.

Vanden wijn Martini. Der scutterwijn na wtwiseinge der cedulen mij daer van ouergeleuert, maict IIIJ^cXXJ kannen wijns, elke kan voer V $\frac{1}{2}$ cr. ende enen stuuer van scoenbroet, maict IJ^cLXXXIX ff , VIIJ sc., IX d. K.

Vanden wijn Korsauont. Der scutterwijn na wtwiseinge de cedulen IJ^cXXIX kannen wijns, elke kan IIJ $\frac{1}{2}$ st., maict CX^cJ ff , XIIJ sc., VJ d. Willem Euertsz. ermborstierre LIJ ff pensie — Tot enen conel V

strijp ende IIJ $\frac{1}{2}$ vierendeel paers lakens, die el XX st. ende die strijp IIIJ st. K.

1492. Des manendages na Mathie post Dominicam LXme. Alsoe in dese toecomende jaermerct enz., dat alle die vanden rade zijn, alle meentemannen ende alle scutten enz. B.

Des donredages na Asschel woensdach. Alsoe wij waerscuwinge ende verbodinge hebben van veel knechten, die in varenden velde zijn, soe laet die raet weten ende gebiet enz. *Zie de afk.* van 1848, St. Nicolaas.

Ende die scutter zellen comen mit hoeren hoemans bijden ouersten op die Plaets mit hoeren pilloenen. Ende ofte bij dage enich geruft geuiel enz. *Zie de afk.* 1489, op St. Lamberts avond. Ende Henric van Voird, Anthonis van Amerongen ende Jan die Haes, ouerhoemans vanden scutten, zellen den borgers ende scutten vanden Ouereynde voertgaen enz., ende Eerst van Drakenborch, Henric van Gent ende Jan Foyt Hugenx, ouerhoemans vanden scutten, zellen den borgers ende scutten vanden Nedereynde voergaen enz. B.

Des donredages na Cantate. Ordinantie om die stat te bewaeren enz.

Item soe zellen waken een hoeman scuts alle nacht, een op Tollesteech ende een homenscap zellen half gaen op Katrijnen poert ende half op dat Sant tot Sproncx huys.

Item men zel bidden den scutten dat sij voer elc poert ordineren noch enen scut *Dit ook in 1493 bevolen.* B.

Des dynsdages IIII Juny. Overcomen bij den rade dat die oudermannen ende meentemannen gelijk die rade waken zullen, oick die ghene de scutte zijn, dan als hoer boert is mit hoer homans te waken, zellen zij van sraets waeck verdragen wesen. R.

Des dynsdages na Pauli Conversio. Item soe sellen die vier merctdage te weten, swoensdages, sdonredages, svrijdages ende des saterdages twee hoemansche scutten op die Plaets wesen ende een homanscap scut op Sinte Katrijnen poert mit hoer hernas, mit bogen of mit bussen. Item die scutten zellen in hoer hernas wesen die vier dagen voirs. op een koer als die homans hem gebieden zellen.

Item die vier merctdage voirs. sellen zitten in elke poert een raitsheer, die gheen vijf en is, mit twee scutten mit hoer hernas. B.

1494. Item doe Jan Reyers. ossen gehaelt waren, des dynsdages snachts daerna togen die scutten tot Hermelen, verteert J ff, XVII sc. K. VJ d. Des morgens bleuen die scutten liggen op die Haer om te verbeyden, soelat benolen wort bijden hode diemen seynde IX ff, IJ sc., VJ d., den bongenaers IJ ff. K.

Item doe die scutten wt waren te Coten om Gijsbert Claesz. te halen

hebben de vive verteert mitten wagnaers ende mit sommigen vanden scutten V ff . K.

Item den scutten om aen den coninx boech te gangen L ff . K.

Item ons gen. heeren scutten hebben in Rutenberch verteert V ff . K.

Item doe die scutten aen die Putknyp togen des nachts, verteert Herman van Oldenzael mit zijnen knechten inden Stier, wt beuecl vanden ouersten V ff . K.

Item op Sinte Bertelmeeus auont geleyden die scutten mijnen heer van Montfoort thuy IX ff , V sc. K.

Item op St. Jacobs auont die scutten tot Giellis, die roeper, doe sij dat gat waecten daer die muer om geuallen was IJ ff . K.

Item doe onse ouersten den wijn Sacramenti ende papegaey proefden J ff ., V sc. K.

Item Wouter van Vyanen ende Goeyert die Konink, hoemans vanden scutten, mit XXVIIJ scutten mijnheer van Montfoort geleyt, verteert aen die Maern IJ ff , V sc. K.

Item die scutten gewaict in Baltasars huys XXJ nachten IJ ff , XVIIJ sc., IX d. K.

Item Egbert Rutgersz. ouerste onderman, ende Jan van Veen, Bernt Proeys, Ansem Salm mit een deel scutten tot Wijck bij mijn g. heer woensdages na St. Franciscus dach, XXIIJ ff , XVIIJ sc., VJ d. K.

Item 4° Octobris mit sijnen wagen mit die scutten tot Wijck, IJ ff , XV sc. K.

Item des manendages na Alre Zielen dach op die Vaert die twee borgermrs. voirs. vanden viven mit horen vennoten ende een deel scutten ende een deel borgers XXIIJ ff , X sc. K.

Item op die voerwaerde des nachts doe die scutten omtrent Woerden waren I ff . K.

Item des manendages snachts mitten scutten om die waerde te houden IJ ff . K.

Vanden wijn papegaey. Den scutten J m. elcx, den coningen out ende nye, den homans ende onderhomans, den boden ende scutten, die vanden rade zijn out ende nye, ende den heerscappen die mede scoten CXXVIIJ $\frac{1}{2}$ kan, LXXIX ff , XIIJ sc., IX d. Den ouersten wijn, camerairs ende dienres hoge ende lege ende mitten proenelwijn LXXIX $\frac{1}{2}$ kan XLIIJ ff , VIIJ sc., IX d. K.

Vanden wijn Martini. Scutterwijn mitten proenelwijn IVcXXXIV quaerten IJcLXXJ ff , V sc. K.

Vanden wijn Korsauont. Scutterwijn IVcXLIJ quaerten, IJcIIJ ff , IJ sc., VJ d. K.

Item mit X wagen mijn heer van Montfoort gehaelt mitten scutten ende mit IV wagen weder om thuys geuert XXXV ₧. K.

Item geuert mit IJ wagen die scutten tot Wijck om onse ouersten te veyligen des woensdages na St. Franciscus VII ₧, X sc. K.

Item die scutten op die Plaets des vrijdages ende des saterdages daerna VIJ, X sc. K.

Item Wouter van Vyanen, hoeman, mit een deel scutten geuert tot Coten om lude te halen van pantweringe, wijn X, VJ sc., IJ d. K.

Item LXXIJ kunnen wijns den scutten, doe zij voer Woerden togen doe die ossen genomen waeren LJ ₧, V sc. K.

Item XXVIIJ kunnen wijns, doe zij mijnheer van Montfoirt veylichden van Montfoirt XXVIJ ₧, XVJ sc., IJ d. K.

Item des dynsdages na S. Seruaes waeren die scutten mit onsen ouersten aen die Putkuyp op die dachuaert tegens die Hollanders LXXXIX quaerten J m., LV ₧, XVIIJ sc., IX d. K.

Item den XX^{sten} Novembris hebben die scutten onse ouersten geveylicht tot Vyanen XXIJ kunnen wijns XIIJ ₧, XV sc. K.

Item Wouter van Vyanen selfs XXXVI^{sten} veylichden mijnheer van Montfoirt thuys XIIJ ₧, IJ sc., VI d. K.

Item des manendages na Alre Heyligen haelden die scutten Willem van IJsendoern mit meer andere aen de Vaert, hadden hoeren wijn in Kranensteyn XX k., J m., XIIJ ₧, XVJ sc., VIJ d. K.

Item mitten ouersten ende mit V scuten mit scutten aen die Vaert ende wederom thuys V ₧. K.

Item Herman Henricxs den scutlerbode nader gewoenten totten doelen LXIJ ₧. K.

Item A. W. die scutten bij nacht mitten sijnen wagen gevoert VI ₧. K.

Item op S. Pancras VI man buten alle poerten ende binnen der stat geboden wel LV wagens om den ouersten ende die gedeputeerden vanden raede mit alle die scutten te vueren aen de Putkuyp opder daguaert VJ ₧. K.

Die rade out ende nye, ter begeerten vanden jongen scutten, beliest ende consenteert, dat zij waecvrij wesen zellen, des zellen zij weder al sulke dienst doen als die oude scutten doen binnen der stat mit waken ende voer die poerten te sitten ende anderssins, alst van noeda wesen zel na advenant van hoer menichte van hoeren scutten. R.

1495. Des manendages na Ascensydach, prima Junij. Alsoe in deser toecomende (jaer)meret enz. *Zie de afk. van 1494 dingsd. na 13 dag.*

Op Sinte Lourens auont des sonnendages. *Dezelfde afk. B.*

1495. Item geg. den konink vanden scutten, doemen den papegay scoet, inden budel X r. g. facit, L fl . K.

Item geg. Herman, der scutler bode, totter doelen mede te maken, LXIJ fl . K.

Item alsoe zij gewacht ende verlacht waeren tot veel plaetsen soe namen zij hulpe mit IIJ stalen boegen die zij coften om hem te bewaeren ende coften mit twe wijnden, XJ r. g., V. st. K.

Mr. Willem Buser en de stads klerck waren afgevaardigd naar Brussel ten hove. Elk hunner had een knecht mede, en schijnen wegens de onveiligheid der wegen deze voorzorg noodig te hebben geacht toen zij donderd. na Vr. Conceptio op reis gingen.

Item gescent den koninck van Vechten IIJ stat kunnen wijns, facit VIJ fl , X sc. K.

Item gescent h. Jan van Nyvelt als koninck vanden hantboech IIJ stat kunnen, facit VIJ fl , X sc. K.

Vanden wijn papegay. Doemen die papegay scoet, geg. elken scut een mingelen wijns, den koninck out ende nye, den hoemans ende onderhoemans, den boden vanden scutten ende veel heeren prelaten ende hoefluden elck dubbelden wijn, ende den ouersten out en nye mitten camerairs ende dienres hoech ende lege, mitten proewelwijn tsamen IJcXL $\frac{1}{2}$ kan, elck kan V cr., facit CL fl , VJ sc., IIJ d. K.

Item doemen der papegay scoet, teerden onse ouersten mitten heer van Brederode inden Sluétel ende onse ouerste scencten tgelach dat beliep XLIJ fl . K.

Wijn Martini. Der scutterwijn na jnhout der cedelen IIJcXLVJ kunnen wijns, elck kan V cr., facit IJcLXXVIIJ fl , XV sc. K.

Wijn Corsauont. Der scutter wijn IIJcXXXVIIJ kunnen wijns, elck kan IJ $\frac{1}{2}$ st., facit IJcLXXIIJ fl , XV sc. K.

Item Euert Zoudenbalch ende Anthonis van Amerongen gereyst mitten scutten na ..... om onse merctsepen te halen, elck scut J mingelen wijns, facit LXXVIIJ quaerten wijns, elck quart V cr., facit XLVIIJ fl , IJ sc., VJ d. Doe onse oude scutten inhaelden onser borganer merctgoet, geg. van scuythuer XIIJ fl . K.

1496. Des manend. post LX^{mo}, op Suinte Apollonien acont. Alsoe in dese toecomende (jaer)merct. *Zie de afk. van 1491, na 13 dag. Op den kant geschreven N^o. nyet luden.* B.

Op Suinte Lamberts acont. Alsoe onse gen. heer en sonnedach naestk., en God wil, binnen onse stat jncomende zel worden, soe heeft die raet dese nabescr. ordenancie gemaect om onse stat te bewaeren, die men gehouden wil hebben, te weten, dat die ouerste out ende

nye mit die twee ouerste hoemans vanden scutten mitten scutten daer-toe dienende, zellen in die poert wesen om aldaer den heer willecoem te heten ende die vijande te scutten, te keeren ende doot te slaen sonder verbueren, ende alle dienres hoech ende lege mit die strijp bijden ouersten. Item daer na zellen volgen ende staen jn hoer hernas scepenen, rade ende oudermannen out ende nye, die scepenen voer den raet voert die oudermannen ende dan die scutten, die bijden ouersten in die poert niet en zijn, soe wel die jonge als die oude enz. Item waert zaeck datter enich oplóep oft rumoer bij nacht geviel binnen der stat, soe soude elc loepen in zijn weck aen die muer, ende die scutten bijden ouersten op die plaets vander waeck. Item een hoemanscap scutten op elke poert snachs vanden ouden, ende een derden-deel vanden jongen scutten alle nacht op Hasenberch enz. Item die raetsheeren, die borgeren ende scutten zellen elk dubbelt sitten voer die poerten nader gewoenten. B.

Des woensd. na Galli. Alsoe in deze (jaer)meret. *Zie de vorige afk.*

Vanden wijn papegay. Doemen die papegay scoet nader gewoente, den scutten elken een mingelen wijns, den koningen out ende nye, den hoemans ende onderhomans, den boden ende scutten, die vanden rade zijn out ende nye, ende den heerscapen die mede scoten, elk dubbelden wijn ende beloept tsamen na twijssinge der cedelen XIIIJ g., VIIIJ st., facit LXXXIJ fl . Der ouster wijn out en nye mitte camerairs ende dienres hoech ende lege, mitten proeuvelwijn tsamen na jnhout der cedelen LXX quarten ende een ming., die quaert IIIJ $\frac{1}{2}$ cr., maect VIJ r. g., XVIIJ st., VIJ $\frac{1}{2}$ wit, facit XXXIX, fl , XIIJ sc., J d. K.

Vanden wijn Martini. Der scutter wijn mitten proeuvelwijn na jnhout der cedelen LX g., XV $\frac{1}{2}$ st., facit IIJcIIJ fl , XVIIJ sc. VJ d. K.

Vander wijn Korsauont. Der scutterwijn mitten proeuvelwijn LXIJ g., V st., IX wit, facit IIJcXJ fl , VIIJ sc., IX d. K.

1499. Des manendages na Judica. Alsoe inden aenstaende jaermeret. *Zie de vorige afk.*

Overcomen bij out raet en nywe dat men opt behagen vanden gilden Willem Jansz. lijfrenten geuen zel voir L Rijns. g. current van thienen een, die hij als camerair vanden scutten in de jaer XCVIJ ende XCVIIJ in de scutterij verleyt heeft ende ten afteren is, alsoe die Leek ingebroken was, ende van de scuttenland gheen betalinge en geschiede ende der stat camerair hem der scutten pensy niet gegeuen en hadde. R.

1502. Item gegenen des sonnendages na Sacramenti, den coninck van die papegay L fl . K.

Item gegeven den scutten totten doelen te maken nader gewoenten , XIJ r. g., VIIJ st., facit LXIJ ff . K.

Vanden wijn Palmen. Ouersten hoemans Egbert van Gruenenberch, Peter Foeyt, elck J taeck. K.

Vanden wijn papegaey. Doemen den papegaey scoet nader gewoente elc scut een m. wijns, den comingen out ende nye, hoemans, onderhomans, die scutterboden ende hoer camerair, den heerschappen ende speelluyden etc., dubbelden wijn, ende beliep te samen CXLIIJ $\frac{1}{2}$ quarten wijns, die qrt. $1\frac{1}{2}$ gr., maect tsamen XIX r. g. XIIIJ st. VIJ $\frac{1}{2}$ wit. Der ouersten wijn mitte dieners hoech ende leech mitten prouelwijn [aenden wijntappers CXIJ quarten, elc qrt. $V\frac{1}{2}$ gr., maect tsamen XV r. g. VIIJ st. K.

Vanden wijn Martini. Der scutterwijn IIJcLIIIJ quarten, elc qrt. IIJ $\frac{1}{2}$ st., maect LXXIX g. IX st. K.

Vanden wijn Korsauont. Der scutterwijn mitten prouelwijn voir den ouersten etc. VcVJ quarten, elc qrt. IIJ st., beloipt LXXV r. g. XVIIJ st. K.

4503. Item gegeuen enen budel myt X gulden, te geuen den coninck vanden scutten nader gewoenten, facit L ff . K.

Item gegeuen die scutten totten doelen te maken nader gewoenten, XIJ r. g., facit LX ff . K.

Item gegeuen acht mijns gen. heeren scutten, dat sij hem (gedep. v. Utrecht) veylichden tot Doirn, IIJ r. g. IIJ $\frac{1}{2}$ st. K.

Vanden wijn Palmen. Hoemans, elck J taeck. K.

Vanden wijn papegaey. Doemen die papegaey scoet nader gewoenten, den scutten elcken een mengen wijns, den koninck out ende nye, hoemans, onderhoemans, der scutter boden ende scutten die van den rade zijn out ende nye, den heerschappen die mede scoten, elck dubbelde wijn, ende beliep tsamen CXLVJ quarten wijns, elcke qrt. IIJ $\frac{1}{2}$ st., facit LXCJ ff V sc. Der ouersten wijn mitten diens hoech ende lege mitten prouelwijn aenden wijntappers CXV $\frac{1}{2}$ qrt., elcke qrt. IIJ $\frac{1}{2}$ st., facit LXXIJ ff IIJ sc. IX d. K.

Vanden wijn Martini. Der scutterwijn mitten prouelwijn IIIJcXLVJ quarten, elcke quaert IIJ st., facit IIJcXXXIIIJ ff X sc. K.

Vanden wijn Korsauont. Der scutterwijn mitten prouelwijn IIIJcXLVJ quarten, elcke quart IIJ st., facit IIJcXXXIIIJ ff X sc. K.

4504. Item gegeuen den coninck vanden scutten jnden boedel doemen die papegaey scoet nader gewoenten, X gulden, facit L ff . K.

Item gegeuen Thomas Aelbertsz., van der scutten wegen, na der gewoente, LXIJ ff . K:

Ons borgermeyster ende Beernt Proeys geweest te Montfoirde, be-
loipt hoer dachgelden IJ g. XV st., hadden mede XIJ scalten, IJ
peerden ende verteerden V gul., IJ wagens, elck XX st K.

Vanden wijn Palmen. Ouerste hoemans Egbert van Grueuenberch,
Goeyert van Voirde, elck J taick. K.

Vanden wijn papegaeye. Doemen die papegaeye scoet gegenen el-
cken scut nader gewoente een m. wijns, die koniugen out ende nyewe
hoemans, onderhoemans, heerschappen ende spuellaeyden dubbelde
wijn, beliep tesamen LXXXVJ quarten, elcke quart IJ st., beliep
XX g., VIIIJ st. Den ouerste wijn mitten proeuclwijn ende vordien
dienres hoich ende lege, CVJ quarten, elcke quart III st., facit
LXXIX ff , X sc. K.

Vanden wijn Martini. Der scutter wijn IIIJ $\circ$ XLIIJ quarten, elcke
quart IJ st., maict LXXIJ g., III st. K.

Vanden wijn Korsauondt. Der scutter wijn mitten prouclwijn voir
den ouersten, IIIJ $\circ$ LXVJ quarten, elcke quart IJ st., maict CXXV g.
XIIJ $\frac{1}{2}$ st. K.

1505. Des woensdages na Ponciani. Die scutten sellen voertaen,
alser rumoer valt oft als men die clock slaet, komen in hoer wecken
aen de mueren mit pieken ende mit boegen. R.

Item gegenen des manendages na Sacraments den coninc vanden
scutten nader gewoenten X g., facit L ff . K.

Item gegenen den scutten tot hoer doelen te maken nader gewoen-
ten, XIJ gulden, VIIIJ st., facit LXIJ ff . K.

Vanden wijn Palmen. Ouerste hoemans Euert Zoudenbalch, Jan
van Raephorst, elck J taeck. K.

Vanden wijn papegaey. Doemen de papegaey scoet nader gewoen-
ten, elck scut een m. wijns, den coninck out ende nyewe, hoemans,
onderhoemans, den scutterbode ende hoir cameraer, die heerscapen
ende spuellaeyden dubbelde wijn, ende beliep tsamen CXLV $\frac{1}{2}$ quaert,
elck qrt. IJ st., beloept XXJ g., XIIJ st., VJ wit. Der ouerste wijn
mitten prouclwijn aen den wijntappers CVJ quaerten, elcke qrt.
IJ st., maict XV g., XVIIJ st. K.

Vanden wijn Martini. Der scutter wijn, IIIJ $\circ$ XCVIIJ quarten, elcke
quart III st., beloept LXXIIIIJ g., XIIIIJ st. K.

Vanden wijn Korsauent. Der scutter wijn IIIJ $\circ$ XCVIIJ quaerten,
elcke quaert IJ st., beloept LXXIIIIJ g., XIIIIJ st. K.

1506. Des vrijdages na Egidii. Overcomen bij de rade, dat die
ghene die scutten zijn ende buten onse stad in soudye liggen of cort
gelegen hebben, hoer scuts couelen neder liggen zellen. Ende tot wat

tijden enige van dien reyzen om sondye te verdienen, hoer conelen afleggen sellen. R.

Item geg. smanendages na Sacramenti den coninck vanden papegay nader gewoenten L ff, den scutten tollten doelen te maken XIIJ guld. VIIJ st., facit LXIJ ff. K.

Item des woensd. na Bertholomei. Gijsbert de Kraen ende Jan van Raephorst te Wijck, daer die van Amersfoort mede waeren om ons gen. heer te aduerteren, wat in die zaeck van Cleef gedaen was en raets daer inne te nemen hoemen voerts doen soude, waeren wt IJ dage, mede gehad IJ knechten mit stalen boegen, om den wech te veyligen, elken IIIJ st. sdages. K.

Item Gijsbert de Kraen gereyst des dages voer Cruus Exalt. bij mijn heer van Montfoort, wt beuel out raet ende nye, aengaende die zaeck van Cleef, wt IJ dage, IJ gesellen mede gehad mit stalen bogen, elc IIIJ st. sdages.

Item des dynsd. na Sinte Lijsbette dach. Gijsbert de Kraen ende Jan van Raephorst tAmersfoort, te verspreken vander zaek van Cleef, wt IJ dagen, mede gehad hoer knechten IIIJ mit stalen bogen, elke I ff sdages. K.

Item swoendages na Sante Andries. *Dezelfde naar den bisschop te Wijk ter dier zake*, IJ dagen wt, mede gehad, behaluen die dienres, IJ knechten mit stalen bogen. K.

Item des dynsdages na Agnetis is mijn heer van Montfoort ende die domdeken gereyst, ter begheerten der stat van Vtrecht, aen mijn gen. heer van Vtrecht, aengaende die zaeck van Cleef. Mijns gen. heeren scutten diese veylichde geg. VJ gulden. K.

Vanden wijn Palmen. Den ouersten hoemans I quaert wijn. K.

Vanden wijn papegay. Doemen den papegay scoet nader gewoenten den scutten elk I mingelen wijns, den konink out ende nye, hoemans, onderhoemans ende die heerscappen, spuelluden etc., elk dubbelde wijn, ende beliep tsamen na wtwijsinge enz. CLIJ quaerten, I ming., die quaert IJ st., facit CXIIJ ff, VIJ sc., VJ d. Item der ouersten wijn mitten dienres boech ende lege mit IJ ouerhoemans mitten proeuelwijn aan den wijntappers CLX quaerten, die quaert IJ st., facit LXXXJ ff, XV sc. K.

Item wijn Magdalene. Die ouerhomans Egbert van Gruenenberch, Antonis van Amerongen elx I taec. K.

Item vanden wijn Martini. Der scutterwijn mitten prouelwijn tsamen VcLVIJ $\frac{1}{2}$ quaerten, elke quaerte IJ brasp., facit VcXVIII ff, XVIIJ sc., $4\frac{1}{2}$ d.

Vanden wijn Korsauont. Den scutterwijn mitten proenelwijn
VcLIIIJ quaerten, die quaert IIJ st., facit IIIJ·XV ff, X sc. K.

1507. Item des manendages na Judica hebben die scutten geveyligh
zeker koeplude tot Yselsteyn mit IIIJ homenscappen ende hadden IIIJ
scuten, elck schuyt J ff. Opten seluen dach IIIJ homanscap scutten
gereyst aen die Vaert, hadden IIIJ sconwen scuten, facit IIIJ ff.
Die scutten hebben verteert op die Vaert IJ g., IIIJ st. K.

Item des dynsdages daerna gereyst mit vier wagen scutten na Mont-
foirt, ende hebben die koeplude tAchthouen verteert IJ g., elck van
den IIIJ wagen VIJ½ st. K.

Item svrydages daerna mit IIIJ wagen scutten gereyst na Montfoirt,
elck wagen VIJ½ st. Opten seluen dach geweest op die Vaert mit IIIJ
scuten, elc J ff. K.

Item Jan Korsken, tromslager, heeft vierwerf mitten scutten wt-
geweest om die koeplude te veyligen, beliest VIII ff. K.

Item geg. doemen den papegay scoet inden bundel X r. g., nader
gewoente, facit L ff. K.

Item Geerlof Janss van de Wail, Mechel Egbertss. ende Olof Dirxss.
hebben den scutten, die tot Renen lagen, penningen ouerbracht, wa-
ren wt enen nacht ende dach IIJ ff, beliest tsamen IX ff. K.

Item Lambert Zanderss. heeft gevuert een deel scutten te Wijck;
opten seluen tijt (manend. na Petri ad Vincula) beliest VIJ ff, X sc. K.

Item Herman Lubbertss. heeft gevuert Geryt Knijff mit een deel van
den scutten te Wijck, opten seluen tijt, beliest VIJ ff, X sc. K.

Item Henrick van Druten heeft mit synen scuten in die Palmmeret
scutten gevuert aen die Vaert, ende noch desgelijcx oick een scuyt
mit scutten, doemen dat zout veylichde, beliest tsamen IJ ff. K.

Item Henrick van Druten heeft een deel scutten mit sijne scuten
gevuert aen die Vaert des vrijdages na Laurencij, beliest I ff. K.

Item gedaen onse borgemeysteren Egbert ven Gruenenberch ende
Goerd van Voird IJ Badens gulden, om die jonge scutten te seencken
ter stadt eren, facit XII ff. K.

Item Jan Korstkenss., tromslager, heeft geweest mitten scutten om
te veyligen een seip zouts omtrent Visitationis Marie. Noch wtgeweest
mitten scutten om te veyligen den hoefmeyster van mijn vrou van
Sauuoeyen, beliest tsamen IIIJ ff. K.

Item Jan van Rodenborch heeft geweest op Sculpen ende die scut-
ten hebben verteert tot IJ plaetsen XV st. K.

Deze nabescr. kosten heeft die stat gedaen juden mereten ende an-
ders te veyligen bijden scutten:

Inden versten, doe men die koeplude veylichde jn die Vastelaant merct, hebben hoer wijnen gehad elk een mingelen, tot Henrik van Drunen, dat hoemanscap aen den Steenwech xv scutten — Oude kerkhof 12 scutten, elk J m., ende die ouerste hoemans ende boden dubbelt, beloept 1219 mingelen, maect xxxiii $\frac{1}{2}$ quaert, elk quaert 12 st., beloept vj g. 12 $\frac{1}{2}$ st. — Die smeden xvj man, elk 2 m., maict xxxiii st. — Lijntmerct 21 personen, maict xvj $\frac{1}{2}$ st. — Die Gaerde xii scutten, maict xix $\frac{1}{2}$ st. — Die Zadelstraet xii m., maict xxxiii st. — Bijlhouwers 12 reysen tsamen xxx m., facit xlv st. — Twystraet 12 reysen xxxviii ming., maict lvii st. — Smece een reyse xvj m., maict xxxiii st. — Lijnmerct 21 ming., maict xvi $\frac{1}{2}$ st. — Louwers hoemanscap 12 reysen xxviii m., maict xli st. — Wittevrouwen straet 2 reyse xix m., maict xxxii $\frac{1}{2}$ st. — Viesteech 12 reysen xxxiii m., maict 12 st. — Steenwech een reyse xv m., maict xxii $\frac{1}{2}$ st. — Oudekerkhof een reyse xxi m., maict xxx $\frac{1}{2}$ st. — Die Plaets een reyse dubbelt xlvii m., maict lxx $\frac{1}{2}$ st. — Tot Jan van Malsen, doemen zout veylichde, Louwerstraet, Steenwech, Oudekerkhof xxx kannen ende 2 m., maict iii g. 21 st. — Vant Nedereynde jn die Pinxtermerct xxviii kannen ende 2 m., die kan 12 st., maict iii g. v $\frac{1}{2}$ st. — Doe die scutten vant Nedereynde veylichden den hoefmeister van mijn vrou Mergriet etc., des dynsd. na Assumptionis Marie. — Oudekerkhof, Plaets, Wittevrouwenstraet xxi $\frac{1}{2}$ kan, die kan 12 st., maict iii g. iii $\frac{1}{2}$ st. — Dat Ouereynde jndie Pinxtermerct xxii kannen, die kan 12 st., maict ix st. — Dat Ouereynde heeft geveylicht die koeplude des vrijdages na Laurentii, gehad iii kannen, die kan 12 st. 2 oirt, maict xxv st. — Doe dat Ouereynde veylichde dat scip mittet zout, hadden die scutten xxii $\frac{1}{2}$ kan, die kan 12 st., maict iii g. x $\frac{1}{2}$ st. — Doe dat Ouereynde veylichde den hoefmeyster van vrou Mergriet, hadden xix kannen, die kan elc 12 st., m. 12 g. xvi st. — Vant Nedereynde hebben geveylicht die peertcopers in Sunte Laurensmerct ende hadden x $\frac{1}{2}$ kan, die kan 12 st. 2 oirt, m. xxxiii st. vj d. Dat Ouereynde, doe die scuts waeren aen die Vecht des dyndages na Victoris, hadden zy xii $\frac{1}{2}$ kan wijns, die kan 12 st. 2 oirt, m. 12 g. 12 st. x $\frac{1}{2}$ wit. — Van die Rijsche reyse Bijlhouwers, Twiestraet, Sme, Lijnmerct, Gaerd, Zadelstraet, hadden 12 kannen, die kan 12 st., m. vii g. xiii st. K.

Doe die scutten te Wijck waeren mit Goerd van Voird ende Gijsh. de Kraen, gehad 21 kannen, die kan 12 st. 2 oirt, m. xxxv st. ix w. Item noch van die Rijsche reyse Louwerstraet, Wittevrouwenstraet, Steenwech, Oudekerkhof, Plaets, dese hoemanscap had lxx kannen

ende 1 m., die kan 11/2 st., m. viii g. xviii 1/2 st. — Des dynsdages na Victoris, doe die scutten waeren op die Vecht, hadden die scutten vant Nedereynde tot Jan van Malsen xviii kunnen wijns, die kan vii 1/2 cr., maict 11 g. xviii 1/2 st. K.

Item Jan Fransen heeft mit 11 scuten gevuert aen die Vaert die scutten, doemen den raet van mijn vrou van Sanooyen veylichde, belieft 11 ffl. K.

Item Claes, tromslager, heeft mit synen zoen gediend den scutten in de Palmmeret v reysen, inde Pinxtermeret iii reysen, in Sante Laurensmeret iii reysen ende op Sculpen een reyse, maict xiii reisen, elck reys voer hem beyden sdages 11 ffl. K.

Item Aert Geurtss. heeft gevuert mit sijnen wagen een deel scutten te Wijck, manendages na Petri ad Vincula, was wt 11 dage, belieft vii ffl, x sc. K.

Item svrijdages voer Vastelaunt wtgeweest Jan van Rodenborch mit iii homanscap scutten, om te veyligen die koeplude, gehad iii scuten, elck scute iii st. K.

Item doe ons ridderscap mitten scutten ende onse ouerste hoemans Euert Zoudenbalch ende Jan van Rodenborch tot Renen waeren, om dat te bestellen hoemen dat bewaeren soude, daer worde betaelt aen den scutten 11111111 gulden. K.

Van wagenhuer 111111 g. vi st. — Die oncosten van pipers, trompers, bongeren, busscieten, scutter boegen, tsamen xii gulden. K.

Van xii haecbussen, die iii man by geleyt waeren om te bewaeren iii gulden. — *De geheele reis kostte 349 g. 15 st. 7 wit.* K.

Item gereden des woensd. Quater temper mitten hoemans vanden scutten, mit enen conel aen mijn gen. heer, facit 11 ffl. K.

Vanden wijn Palmen. Ouersten hoemans Euert Zoudenbalch, Jan van Rodenborch 1 taeck.

Vanden wijn papegay. Doemen die papegay scoet geg. elken scut nader gewoenten een mingelen wijns, den koningen out ende nye, hoemans, onderhoemans, heeren heerscapen ende spuelluden dubbelden wijn, ende beliep 111111 quaerten, elke quaert iii st., beloept 111111 g. 11 st. Der ouersten wijn mitten proevelwijn ende voerden dienres hoech ende lege mitten proevelwijn vanden wijntappers cxi quaerten, facit 1111111 ffl, v sc. K.

Vanden wijn Martini. Der scutterwijn vci quaerten, die quaert iii st. vii 1/2 wit, facit 1111111 ffl, v sc., vii d. K.

Vanden wijn Korsanont. Der scutterwijn v111 1/2 quaerten, die quaert iii braspen, facit 1111111111 ffl, xviii sc., 1 d. K.

1508. Item Henrick van Druten, Cornelis Bayll, Jan Bach, Jan Franssen, hebben die scutten gevuert mit zess scuyten ende twee peerd die der bock togen ende een tot die voerwaerd, beliept 1x ff . K.

Item als onse scutten die papegaey scoten, hebben die gesellen vier nachten buyten die stat die voerwaerd gehouden, beliept 1x ff . K.

Item die Tollestegers hebben die scutten gevuert des dynsdages ende des vrijdages voer Vastelaout mit xvi scuten, elck scuyt 1x ff ende drie peerd die de bocken togen, ende Frans ende Cornelis hebben twee reyzen die voerwaerd gehouden, verdient tsamen 111 ff , facit jn als ende belieft 22111 ff . K.

Item Claes ende Jan Corsgen, tromslagers, hebben voer die oude scutten die tromme geslagen inde Vastelanonts merct, doemen die coepluyde veylichden, beliept 1x ff . K.

Item Frans Jacobsa. heeft die scutten gevuert aen die Vaert, drie reysen mit zijn scuyt, beliept 1x ff . K.

Item Claes, tromslager, ende Henrick zijn vennoet hebben mitten scutten geweest aende Vaert, doemen die coepluden veylichden tSint Laurens merct, beliept 1x ff . K.

Item alsoe Rutger van Hekere een mercklike ongeval gehadt heeft optie tijt bij mede reysde tot Wijck mitten scutten, om mijnen heer een couel te presenteren, ende Aernt Bisscop, doe hem een mess in zijn been vyell, dat meyster Peter, surgijn, gemeystert herft, beliept voert meystergelt enen enkelen g. van gewicht, facit viii ff , xv sc. K.

Item Henrick van Druten, Dirk Gerrytss. ende Jan Goertss., elck mit hoer wagens hebben gevuert die scutten tot Wijck, verdient elck 111 ff . K.

Item Claes, tromslager, mit zijn vennoet hebben die hoefmans vanden ouden scutten gedient jnt veyligen inde Palmmerct, beliept 1x ff . K.

Item Goedt van Rodenborch heeft wt geweest mitten scutten om mijn heer van Montfoirt te veyligen ende heeft verleyt an vijf wagon. die den scutten voerden, soe zij nyet borgen en wouden, wantse van Amersfoert ende Renen waeren, elcke wagon xii st. K.

Item betaelt Tomas Aelberss. vander scutten wegen 1111 ff . K.

Item soe beloepen die veylich wijnen van die feestmercten ende oick van mijnheer van Montfoert te veyligen ende ander reyzen bijden scutten gedaen, tesamen 111111111 $\frac{1}{2}$ quaert, beloept 1111 g., viii st. K.

Item doemen mijn heer van Montfoert laetste jnhaelden 1x tromslagers ende enen pyper elck 1 ff . K.

Item betaelt Henrick van Dunen vandat die scutten jnt yerste zijue geveylicht hadden voir hoeren winen lv g., v st. K.

Item op Sunt Jans auent te midsomer gesciet Dirck van Zuylen ende Geryt Kuyff aen mijn gened. heer van Vtrecht, ende waeren wt enen dach ende hadden mede een deel vanden scutten, aen dachgelden, cost voer die scutten ende ander oncosten xv g., xij st. K.

Item Glaes Laurens. onser stat bode, wtgeweest te peerde doer be- veel vanden ouersten mit onsen scutten tot Wijck op die voirwaerde, ende was wt j dach, facit ij st. K.

Item Wessel gereyst te peerde mit die scutten om die coepluyden te veylighen, was wt enen dach beliest ij ff. K.

Wijn palmen. Ouerste hoemans Egbert van Grucneberch, Goeyert van Roeyenborch, j take. K.

Vanden wijn papegaey. Doemen die papegaey scoet nader gewoenten elck scut een m. wijns, den coninck out ende nye, homans, onder- homans, der scutterboden, hoeren cameraden, den heerscappen ende speelluden dubbelden wijn, beliep tesamen mclxx quaerten, die quaert iij st., facit mclxx ff. Der ouerste wijn mitten proevelwijn ende aenden wijntappers tsamen xcviij $\frac{1}{2}$ quaert, die quaert iij st., facit xcviij ff, x sc. K.

Vanden wijn Mertini. Der scutter wijn vclviij quaerten, die quaert iij st., iij wit, beloept cxviij g., viij sc., j oert. K.

Vanden wijn Korsauont. Der scutter wijn vclxxj quaerten, die quaert iij st., iij wit, beloept cxxj g., viij sc., ix wit. K.

1509. Item Jan van Roeyenborch heeft wtgeweest des vrijdages voer Pynkteren mit die scutten om die coepluyde te veylighen, die scutten hebben verteert xij st., ende een peert dat die voerwaerde hielt iij st., beliept xxxviij st., facit ix ff, v sc. K.

Item geg. den coninck vanden scutten jnden buydell des manendages nader Heylichs Sacraments dach x r. g., facit z ff. K.

Item Willem Bertss, stadt dienre, gereden wt bevel vanden ouersten aen die hoech ende leech weyde op Sunte Marien Magdalenen dach ende aldaer geboden die wagens reede te maken om die scutten te vueren, oft van noede geweest waer, was wt te peerde enen dach, beliept ij ff. K.

Item de scutten geveylicht die coeplude des dynsd. ende des vrijd. voer Vastelauont om die merct, soe hebben die scutten aen wijn ge- haelt clviij quarten, die quaert iij st., iij wit, maect xxv g., vj wit. K.

Item noch hebben die scutten die coeplude geveylicht aen die Vaert

des vrijdages voer Palmen ende haelden aen wijn xlv quaerten, die quaert iii st., i oert, maect vii g., vi st., ii wit. K.

Item noch hebben die scutten geveylight ons ouerste mitten raet van mijn gen. heer van Gelre opten Witten Donred. tot Vyanen ende haelden aen wijn lxxxviii quaerten, die quaert iii st., i oert, maect an gelde xiiii g., vi st. K.

Item die scutten hebben mijn heer van Montfoort tegen getogen om te veiligen opten Paeschauont ende hebben aen wijn gehaelt c quaert, die quaert iii st., i oert, facit xvi g., viii st., iii wit. K.

Item die scutten hebben mijn heer van Montfoort weder thuys geleydt des vrijd. na ons Heeren Hemelvaerts d. ende hebben aen wijn gehaelt xcviij quaerten, die quaert als voirs., maect xv g., xv sc., iii wit. K.

Item die scutten, ende noch meer andere die men cregen konde, wt beveil des borgermeesters geboden ende geboden om te veylichen die peertcopers ende Oesterwijckers aen die Vaert des vrijd. voer Pynxteren, ende hebben doe gehaelt aen wijn lxxxix quaerten, die quaert als bouen, maect xiiii g., xviii st., i oert. K.

Item die scutten hebben mijn heer van Montfoort te moet getogen om te veyligen op Sunte Bonifas anont ende hebben doe aen wijn gehaelt lxx quaerten, die quaert als bouen ii st., i oert, facit ix g., x st., ix wit. K.

Item geg. den scutten voerdat hem die stadt jaerlix wtreyct tot hoer doelen te maken nader gewoenten ende boerde Jan die Rijck xii g., viii st., facit lxiij ff. K.

Vanden wijn papegay. Doemen die papegay scoet elcken scut een ming. wijns, den coninck out ende nye, homans ende onderhomans, die twee scutterboden, den cameraers vanden scutten ende den heerscappen dubbelden wijn, ende beliep tsamen clxxiiij $\frac{1}{2}$ quaerte, die wijn voerden ouersten, cameraers ende den dienres hoech ende lege, beliep lviii quaerten. Die prouelwijn vanden ouersten, den cameraers ende aen die hoech dienres ende den tappers beliep xliii quaert. K.

1509. Item gegeuen den coninck vanden scutten jnden buydel des manendages na Sacramenti, x r. g., facit l ff.

Item den scutten tot hoir doelen te maken omtrent Lamberti ende boerden Jan de Rijck xii r. g. viii st., facit lxiij ff.

Item doe die scutten scoten, gescenct den heer van Brederode iii stat kannen, den quaert ii st. ii wit, belieft xxxix st.

Vanden wijn Palmen. Ouerste hoemans Anthonis van Amerongen, Euert Zoudenbalch, elck een taeck.

Vanden wijn papegay. Doemen den papegay scoet elcken scut een m. wijn, die coningen out ende nye, hoemans ende onderhoemans, die twee scutter boden, den cameraers vanden scutten ende den heerscappen dubbell wijn, ende beliep te samen $CLXXXVI\frac{1}{2}$ quaert, die quaert m. st. m. wit. Van die wijn vanden ouersten ende cameraers ende den dienres hoech ende lege LX quaerten, die quaert als bouen. die proewelwijn vanden ouersten, den cameraers, den hoegeen dienres ende wijntappers $LVI\frac{1}{2}$ quaerten, die quaert m. st. m. wit. K.

Vanden wijn Mertini. Der scutterwijn $CLXXXV$ quaerten, die qrt. m. st., maken LXXXVI g. xv st. K.

Vanden wijn Korsauont. Der scutterwijn $VCXII$ quaerten, die qrt. als bouen, facit $MXCLIII$ ff , v sc. K.

Item gegeuen Thonis die houtsager, van noeteboemen scalen te sagen, dairmen die scijff aff maichte jnden doelen, viii st., facit ix ff . S.

Des vrijdages na xiiij dach. Ouercomen by scepenen, raden ende oudermans, dat in dese aenstaende meret voer die poerten elck sitten sellen twee wten rade ende twee scutten, die men dairtoe bieden sell, om die stadt wel te bewaeren. R.

1540. Op Sante Victoers auont. Oeck laet die raet weten ende gebied dat een yegelijck, der geen harnasch ofte goede weer en heeft, harnass ende sulke weer coepe, dair hy sijn lijff mede hescudden ende verweeren will, want men corts wapenscouwinge doen will. B.

1544. Item Peter der scutterboey, om die frangien die totten bannier gegeuen sijn $IV\frac{1}{2}$ r. g. Van die bannier te maken ende dat linnen laken bouen om die stock, te samen $xxxv\frac{1}{2}$ st. K.

Item geg. Gijsbert Henrics. ende Drewer onder die Gaerd, voer LXIII ellen sloeyerdoecks, daer die twee scuttervaentgen off gemaect sijn, van elck el $III\frac{1}{2}$ st. Hollants gelts, facit x g. m. st. Holl., facit Vtrechts gelt $xiii$ r. g. — Geg. Henrick van Zinderen, vanden twee scuttervaentgen te makene II g. xv st. — Geg. Jan Scoll van die scaften tot die vaengen, xv st. Geg. Dirck Henricss. van Out-huesden, die scilder, van die bannier ende twee scuttervaentgens te scilderen m. Phs. g., facit xxx ff , v sc. K.

Item geg. Cornelis van Roeyensteyn voer twee cruytsacken, die Jan van Nuys totter scutten behoef gecoft heeft, $xix\frac{1}{2}$ st. K.

Item geg. Heyn Fyes van die scutter trommen te vermaken $xxiii$ st.

Item Hermen Dirccs., tromsleger, mit sijn tromme mitter statscutten te Montfoort, ende die selue noch eens gereyst aldair mitten scutten opten xiiij dach, beliest te samen m. ff . K.

Item Claes ende Henrick, die tromelegers, drie reyzen mitten scutten te Montfoort, elc beliest vj ff . K.

Item die bussescutten mijns gen. heeren van Gelre hebben bij onsen ouersten geweest op die Plaetse, ende hem gescent een gelach van x r. g., v st. K.

Item Ot Willems. ende Jan Janss hebben geuert elck mit enen wagen die scutten na Montfoerde, wigereyst des sonnendages na Jaersdach ende des manendages wederom, elken wagen dages enen gulden. K.

Item geg. derf scutten totten doelen te maken nader gewoenten, xij g. viij st., facit lxiij ff . K.

Item Claes Lourenss. heeft die voerwaerde gehouden te Houten ende anderswaer, doemen mijn gen. heer mitten scutten jnhaelde, was wt te peerde, enen d. K.

Item Willem de bode gereyst opten xiiij auont mitten scutten te Montfoort. K.

Item Henrick van Zanten gereyst mit onsen gen. heer ende mitten scutten tot Montfoort, wt x d., noch gereyst mitten scutten op Sant Antonis dach mit mijn heer van Montfoort, wt j dach. K.

Dit nabescreuen zijn die scenckelwijnen, die de scutten mit wtreygen verdient hebben, ende tot Jan Block gehaelt zijn: K.

Inden yersten, doe onse gen. heer van Vtrecht yerst bynnen Vtrecht quam naden oorloge, zijn die scuts hem te gemoet getogen, soe beliepen die wijnen voerden scutten nader cedulen xx g. xv st. vj wit. K.

Item doemen die gedeputeerden veylichde, om dat blochuys in te nemen aen die Vaert, beliep die wijn vj g. j st. vj wit. K.

Item doemen die burger aen die Vaert vant blochuys jnhaelde, beliep die wijn xij g. j st. vj wit. K.

Item doemen die gescicte vant hoege hof veylichden te Mey, beliep die wijn xviij g. xviij st. K.

Item doemen die bussen van Montfoort haelden, xv g. xv st. K.

Item doemen onsen gen. heer te Montfoort veylichden, om mijns heeren van Montfoort kijnt te heffen, ende wederom haelden, beliepen der scutter wijnen lx g. vj wit. K.

Vanden wijn Palmen. De ouerste homans. K.

Item want ick vanden wijn papegaey dit jair, onermits den Ysselsteynschen oorloge nyet gegeuen en heb, soe en reken ick daer nyet aff.

Vanden wijn Mertini. Der scutterwijnen mitten proeuvelwijn vclx quaerten, elke quaert xij st., facit cxv g. x st. K.

Vanden wijn Korsauont. Der scutterwijn mitten proeuelwijn ~~vclv~~ quaerten, die quaert als bouen, facit ~~cxxx~~ g. ~~xlv~~¹/₂ st. K.

1512. Item gegeuen den scutten tVtrecht na vermogen eenre slijting ofte beliestenisse vanden ra'de, wt dat yerste zijsoen vanden koeren ~~v~~ g., facit ~~xxx~~ ff, wt dat anderde zijsoen vanden koeren ~~v~~ g., facit ~~xxx~~ ff, wt dat derde zijsoen vanden koeren ~~xxx~~ ff, wt dat leste zijsoen vanden vechtkoeren ~~v~~ ff, facit ~~xxx~~ ff. S.

Item Jan van Roeyenberch heeft wigeweest des vrijdages voer Pynxteren mit die scutten om die coepluyden te veyligen, die scutten hebben verteert ~~xxx~~ st., die scuten ~~xlv~~ st., ende een peert dat die voirwaerde hielt ~~lv~~ st., beliep ~~xxxv~~ st. K.

Item gegeuen den coninck vanden scutten jnden buydel des manendages nades Heylichs Sacramentsdach ~~x~~ r. g., facit ~~l~~ ff. K.

Item Willem Bertss., staddienre, gereden wt beveel vanden ouersten aen die hoech ende leech weyde op Sunte Maria Magdalenendach, ende aldaer geboden die wagens reede te maken, om die scutten te vueren, oft van noede geweest waer, was wt te peerde enen dach, beliest ~~lv~~ ff. K.

Item die scutten hebben geveylicht die coeplude, des dynsd. ende des vrijd. voer Vastelauont om die meret, aen wijn gebaelt ~~cxxx~~ quaert, die quaert ~~lv~~ st. ~~lv~~ wit. Noch geveylicht aen die poert des vrijdages voer Palmen, ende haelden aen wijn ~~xlv~~ quaerten, die qrt. ~~lv~~ st. ~~j~~ oert. Die scutten geveylicht ons ouerste mitten raet van mijn gen. heer van Gelre opten Witten Donred. tot Vyanen, ende haelden aen wijn ~~lxxxv~~ quaerten, die quaert ~~lv~~ st. ~~j~~ oert. — Die scutten hebben mijn heer van Montfoort tegen getogen om te veyligen opten Paeschauont, ende hebben aen wijn gehaelt ~~cj~~ quaert, die qrt als bouen. — Die scutten hebben mijn heer van Montfoort weder thuys geleidt des vrijd. na ons Heeren Hemelvaertsd., aen wijn gehaelt ~~xcv~~ quaerten, die quaert als voirs. — Die scutten, ende noch meer ander dienren diemen crygen konde, wt beveel des borgemeysters geboden ende gebeden om te veyligen die peertcopers ende Oosterwijekers aen die Vaert des vrijd. voer Pynxteren, ende hebben doe gehaelt aen wijn ~~lxxxix~~ quaerten, die qrt. als bouen. — Die scutten hebben mijnheer van Montfoort te moet getogen om te veyligen op Sunte Bonifaes auont, ende hebben aen wijn gehaelt ~~lxx~~ quaerten, die quaert als bouen. K.

Vanden wijn Palmen. Ouerhomans vanden scutten Egbert van Gruenenberch, Gijbert van Lantscroen, elck ~~j~~ take. K.

Vanden wijn papegay. Doemen die papegay scoet elck scut een

mingelen wijns, den coninck out ende nye, homans ende onderhomans, die twee scutterboden, den cameraers vanden scutten ende den heerscappen dubbelden wijn, $CLXXIII\frac{1}{2}$ quaert, voerden ouersten cameraers ende den dienren hoech ende lege LVIII quaerten. Die proeuvelwijn vanden ouersten, den cameraers ende den drie hoechdienres ende den tappers XLVIII quaerten. K.

Vanden wijn Mertini. Der scutterwijn $VJXXX$ quaerten, facit $VJXXX$ ff .

Vanden wijn Korsauont. Der scutterwijn $VJXIX\frac{1}{2}$ quaert, die qrt. mij st., facit $VJXIX$ ff , x sc. K.

1513. Item gegeuen den scutten vanden Vecht koeren elken saisoen vj g., 4 saisoenen xxx ff . S.

Item geg. den coninck vanden scutten inden buydel des manendages nae Sacramentj x r. g., facit L ff . K.

It. Henrick Aelbertss., Cornelis Peterss. ende Meeus Hermenss. hebben wt beueel vanden ouersten gereyst mit hoer trommen mittie scutten tSchoenhoven, doemen der borger goet veyligen soude, dairan verdient elck 12 ff , mitten scutten mit hoeren trommen nade Vaert, doemen die coepluden veylichden, elcx een ff . K.

It. des manendages na Sante Bonifacius dach, doe die jong scutten scoten, die twee borgermeysters enen Dauids gulden, facit 12 g. xv st. K.

It. Jan van Rodenborch heeft wt beueel vanden ouersten onthoden van Wijck den bussenscut, verteert aen hier ende cost v st. Daigs dair na den seluen bussescut geteert mit den camerair tot Jan van Rodenborch, ende aldair gedroncken 12 kannen wijns, facit $viii$ st. K.

It. den yersten dach in Julio die scutten mit x wagen geuert tot Montfoort, om mijn heer van dair hier te veyligen, elke wagen xv st. K.

It. die scutten hebben wigeweest om die coeplude te veyligen in die Vastelauonsche merct, ende hebben aen wijn gehaelt lxx quaerten, elke quaert mij st., maict $xmij$ r. g. Omtrent Midvasten mittie vive an die Meren ende haelden dair die knechten, die de straten scenden ende worden gerecht, an wijn LXIII quaerten, elke q. mij st., maict xij r. g. xij st. Om die coeplude te veyligen des vrijdages voer Palmen, an wijn cx quaerten, elke q. mij st., m. $xxviii$ r. g. current. Om die borger merct goet in te halen, dat sij tot Scoenhoven hadden liggen omtrent Midvasten, aen wijn cxv quaerten, elke g. mij st., m. $xxiii$ r. g. curr. Aen die Bilt ende tot Zeyst mit die borgermeyster van die vijf, om te vangen straetscenders omtrent Midmey, an wijn $xxxv$ quaerten, die q. mij st., facit $xxxv$ ff . — Hebben mijn heer

van Montfoort geveylight omtrent 'Sunte Ponciaen ende Seruaes dach an wijn xxxij quaerten, die q. als bouen xxxij ff . Hebben mijn heer van Montfoort geveylight omtrent Sint Jansmisse, an wijn xxxiij quaerten, facit xxxiij ff . Hebben mijn heer van Montf. geveylight omtrent Sant Jacob, an wijn lv quaerten, die q. als bouen xj r. g. curr. Item Jacob Pot ende Jan van Voerde sijn gesciet geweest tot Amersfoort, om den belijdinge te hoeren van Heyn Trynde, ende hebben mede gehadt een deel vanden scutten om te veyligen, an wijn xxxviij quaerten, die q. als bouen xxxviij ff . K.

Item geg. den scutten tot hoer doelen te maken omtrent Sunte Lambert ende buerden Floris de Rijck xij r. g., facit lxij ff . K.

Den xiiii^{en} dach in Februario heeft die borgermeyster vande viue voer de stat gereyst mit sijn vennoten aen de Meern, ende hebben aldaer gehaelt drie knechten, die de straten scenden, aen cost, tering, wagenhuer lxj ff , x sc. — Omtrent lx scutten wagenhuer ende die scutten verteert tsamen vij r. g., beliest xxx ff , en des vrijdags na Palmen is Willem de bode wtgereden mitten scutten die den coepluyden veilichden, ende reet te Wijck om die clock aldaer te laten slaen enen dach ij ff . — Hermen Scol, der statbode, om die voerwairde te houden ij ff . K.

Item des woensd. na Sacramenti is Hermen Scol, die statbode, gereyst wt beneel vanden ouersten mitten scutten te peerde, om mijn heer van Montfoort te halen, wt enen dach ij ff . K.

Item Willem Henricss. die loy, heeft wt beneel vanden ouersten des manendages na Sacramenti die waerde gehouden tSeyst, tOestbroec ende daeromtrent, doemen die papegay scoet, dairoff ij ff . K.

Vanden wijn Palmen. Ouerste homans Euert Zoudenbalch, Goeyert van Roeyenborch, elck j taeck wijns, die kan iij st. K.

Vanden wijn papegaey. Doemen die papegaey scoet, elken seut een m. wijns, den coninck out ende nye, homans ende onderhomans, die twee scutterboden, den cameraers vanden scutten ende den heerscapen dubbelden wijn clxxiij quaerten, die wijn voer dien ouersten, cameraers ende den dienres hoge ende lege xcvi $\frac{1}{2}$ quaert. Noch vij stat kannen wijns, die ons borgermeyster den coninck gescent heeft, facit xvij quaerten. Die proeuclwijn voer den ouersten, den cameraers, den hoegen dienres ende den tappers xl $\frac{1}{2}$ quaert. In als iijcxxxviij quaerten, die quaert iij st. facit lxxv r. g., xij st. K.

Vanden wijn Mertini. Der scutterwijn vjcxlvij quaerten, facit vicxlvij ff .

Vanden wijn Korsauont. Des scutter wijn ~~vier~~ ^{vi} quaerten , die quaert als bouen facit ~~vier~~ ^{vi} ff. K.

1514. Item geg. den scutten uit de 4 seizoenen der vechtkeuren , elke seizoen ~~vi~~ ^r g. facit ~~xxx~~ ^{ff}. S.

Item geg. den coninck inden buden aenden boech na ouder ghe-woenten facit ~~x~~ ^{ff}.

Item gheg. d'e schutten tot haer doelen te maken Petri ad Vincula , ende hoerden Floris die Rijck ~~xij~~ ^g , ~~viii~~ st. facit ~~lxij~~ ^{ff}.

Item Cornelis Jans. mit sijn huelpen hebben gheuoert die scutten mit ~~v~~ ^schneten , die beliept ~~v~~ ^{ff}. K.

Item die wijnen voerden ouersten ende cameraers ende die dienres boech ende lech , doemen die papeghaey hier scoet , beliept ~~lxij~~ ^½ quaerten , die quaert ~~iiii~~ st. , beloept ~~xij~~ ^½ g. , die prouelwijn voerden ouersten ende cameraers ende cappellaen ende ouerhomans ende der stat klerck ende tne hoech dienres ende die tappers beliepen ~~xlviij~~ ^½ quaerten , die quaert ~~iiii~~ st , beloept ~~viii~~ ^g. , ~~xviii~~ st. K.

Die wijnen voerden schutten elc schut ^½ quaert ende den koninck out ende nye ende die homans ende onderhomans , ende hoer cameraers ende hoer enen boden ende den herescapen ende trompers , elc dubbelt wijn , ende belyep tesamen ~~xcviii~~ ^½ quaert , beloept ~~xl~~ ^g. , ~~xliii~~ st. K.

Item die wijn Mertini van die schutten beliepen ~~vier~~ ^{vi} quaerten , die quaert ~~ii~~ ^½ st. , beloept ~~xcviii~~ ^g. , ~~viii~~ ^½ st. K.

Item die wijn Korsauont. Van die schutten beliepen ~~vier~~ ^{vi} quaerten . die quaert ~~vi~~ ^½ grot , beloept ~~xcviii~~ ^g. , ~~xi~~ st. , ~~ix~~ ^{wit}. K.

1515. It. geg. den scutten tot hoeren doelen te maken nader ge-woenten ~~xij~~ ^g. ~~viii~~ st. , facit ~~lxij~~ ^{ff}. K.

It. des manendages na Sacramenti gegeuen den coninck vanden scut-ten juden budel nae der gewoenten ~~x~~ ^g. , facit ~~l~~ ^{ff}. K.

Vanden wijn Palmen. Ouerste hoesftmans vanden scutten Euert Zoudenbalch ende Geryt Knijff , elck ~~i~~ ^{take}. K.

Vanden wijn papegay. Doemen die papegay scoet nader gewoenten , elken scut een m. wijns , die coninck out ende nye , hoesftmans , onder hoesftmans , hoer scutter boede ende hoers cameraers , den heer-scappen ende speelluyden , elc dubbelde wijnen , tsamen ~~xcviii~~ quaer-ten , elc quaert ~~ii~~ ^½ st. , maect an gelt ~~xx~~ ^{iiij} guld. ~~xij~~ ^½ st. Der ouer-sten wijn mitten prouelwijn ende ander wijntappers ~~cxvi~~ quaerten een m , elck kan ~~ii~~ ^½ st. maect ~~xiiii~~ ^{guld}. ~~x~~ st. ~~iiij~~ ^{wit}. K.

Vanden wijn Martini. Den scutten wijn tot ~~vier~~ ^{vi} quaerten , die quaert ~~iii~~ st. , ~~ix~~ ^{wit} , maect ~~cxiii~~ ^g , ~~ii~~ st. ~~v~~ ^{wit}. K.

Vanden wijn Korsauont, die scutterwijn vi^cxcviii quarten, die quart iiij st., ix wit maect cxxx guld., ii st., vi wit. K.

1516. Des woensdages na xiiij dach. Ouercomen ende beliest bij schepenen, raide ende oudermannen, ter begeerten van den scutten vanden hantbussen bynnen Vtrecht, dat die selue scutten sellen moegen maken onder malcanderen een ordinancie tot nutschap, oirber ende profijt der stat van Vtrecht ende den gemeynen scutten voirs., ende wes koeren ofte broeken sij daerjone stellen onder malcanderen te verboeren, daer zij hem yerst alle jn hoer morgenspraken willichlijcken toe ouergegeuen sellen hebben, dat zij die den broekigen onder hem sellen moegen afnemen ende wtpanden na vermoegen hoer ordonnancie, om dair door die selue scutterije jn eeren onderhouden ende achtervolcht te moegen werden. R.

Des woensdages na Assumptionis Marie. Want Steuen van Ruytenberch gepant wesende vanden scutten vander Viesteech homenscap, om deswillen dat hij mitten scutten wtgeboden ende gereyst zijnde aen de Vaert, sonder oerloff vanden ouerhomans weder thuys gereyst was, ende want hij jn quaden moede ende dreychelicken woerden zijn pande yerst van Hermen Janss. ende na van Tomas Aelbertss. onder homan, vander Viesteech homenscap tot sijnen huysse weder geeycht en heeft willen hebben mit lieff off mit leede; waeromme hij van den gemeynen scutten des homenscaps voirs. beclaicht is worden, ende die raet dat oick ter waerheyt genoich wtgegaen ende bevonden heeft, soe sleten scepenen, raide ende oudemannen, dat Steuen voirs. dairomme ter beteringe geuen sel in die Viesteech homenscap, xxv fl., ende ter stadt behoefte c ende x fl. te betalen bynnen acht daegen, alle daige dair na bij v fl. R.

Item geg. den ouden scutten tUtrecht wten vier zysoenen vanden vechtkoeren vanden jaer xvcxv ende desgelijcx vanden jaer xvj wt elcke zysoen een pont groet, facit tsamen xlviii gr., facit xcxl fl. S.

Item geg. den coninck vanden scutten jnden buydel, des manendages na sHeylichs Sacraments dach x r. g., facit x fl. Gegeuen den scutten voir dat hem die stat jairlix wtreyet tot hoeren doelen te maken nader gewoente, ende boerde Floris de Rijck xij r. g., viij st., facit lxij fl. K.

Item Henrick Aelbertss., Cornelis Peterss. ende Hanske, tromslagers, hebben op Sint Olofs aent, wt bevel vanden ouersten, gereyst ende geweest bijden scutten, doemen tmerctscip jnhailden, ende waeren wt ii dagen, sdages elck ii fl. — Den scutten, doe zij tmerctscip ter Ameyde gehaelt ende geveylicht hebben, hoeren wijn cxliij quaerten,

die quaert m st. , facit xx g. , ix st. Henrich van Santen, rijdende bode, die voirwaerde snachts bij ende na Scoenhouden gehouden, facit m d. , beliest v f . Item Peter Henrics. van Moers heeft wt beveel vanden ouerhomans vanden scutten mede te perde geweest m dage , beliest m f . K.

Vanden wijn Palmen. Ouerhomans vanden scutten Jan van Roeyenborch, Henrich van Dunen, elc v taeck . K.

Vanden wijn papegay. Proeuw wijn papegay beloept lx quaerten , die quaert m st. , facit ix g. Wijn papegay voerden ouersten, cameraers ende dienres, beloept $\text{lx} \frac{1}{2}$ quaert, die qrt. m st. , facit ix g. , m st. , v wit , die scutlerwijnen te samen an gelde xxix r. g. , xm st. . K.

Vanden wijn Mertini. Der scutlerwijn vclvi quaerten, die quaert als bouen, facit xviii g. , x sc. K.

Vanden wijn Koisaont. Der scutlerwijn vcl quaerten, die q. m st. , facit xvii g. , x st. . K.

1517. Item gec. die scutten wt die vechtkoeren vande vier sijsoenen na een slijting bijde rait, beliest cix f . S.

Item Dirck van Zuylen met die scutten wt geweest om die knechten te veruolgen, die op die Vecht gescent hadden, te Doern toe, ende vertierden dair, belyeft xviii f . Jan Bulss. ende Hansken, pijper, waren wt met die scutten, iv f . K.

Item des dages na Sunte Ponciaens auont hebben die scutten mijn genadige heer van Vtrecht ingehaelt, doe hij van Ouerijssel quam ende hebben gehaelt aen wijn na wtwijsinge eenre cedul, mij dairvan geleuert bij Antonis Beellant lxix kannen ende een mingelen, facit lxix f , x sc. Hermans Dircsz, tromslager, ende Cornelis Pietersz, pijper, gegaen met die scutten aen de poert, v f . K.

Item op Sunte Appolonien dach hebben die ouerste verteert inden Hulck, doe sij die ordinantie vanden ouden scutten vermaecten, aen cost ende wijn te samen viii g. K.

Item doe de scutten mitte hantbusscutten ende voert eensdeels van mijne gen. heeren volck vervolchden die knechten, die op de Vecht gescent hadden tot Doern, soe beliepen die wijnen clxxvi kannen, elck kan $\text{m} \frac{1}{2}$ st., facit xxx g. , wijn $\frac{1}{2}$ st.

Item gegenen x scutten die mitte scutten mijns genadigen heer te gemoet gingen, doe hij van Apcon quam, elc v . K.

Item gegenen Floris de Rijck, vander scutler pensie xii g. , viii st. , ende aen den boech jnden budel, die de coninck van de papegay had, na onder gewoenten x g. , facit tsamen v f . K.

Item doemen onsen gen. heer van Vtrechts boegaigen voer zijn ju-

coemst veylichde vande Vaert, soe beliepen die wijnen voerden scutten xxxj g., xvij st. Cornelis Peters. en Hansgen, pijpslager, V ff. K.

Vanden wijn Palmen. Ouerste homans.

Vanden wijn papegay. Die scutterwijn papegay beliep clxxxvij $\frac{1}{2}$ quaert, elke qt. $\text{ij}\frac{1}{2}$ st., facit xxxij g., xix st., vj wit. Wijn papegay voerden ouersten, cameraers ende dienres lxiii quaerten, die q. $\text{ij}\frac{1}{2}$ st., facit xj g., iij st., proewelwijn papegay. xlix $\frac{1}{2}$ quaert, die q. $\text{ij}\frac{1}{2}$ st., facit ix g., iij st., ix wit. K.

Vanden wijn Martini. Der scutterwijn vjcxlix quaerten, die quaert $\text{ij}\frac{1}{2}$ st., facit clxlvj g., vj wit. K.

Vanden wijn korsauont. Der scutterwijn vjcxl quaerten, die quaert iij st., facit lxxviii g. K.

1518. Item geg. om de scuts couels heercomende vanden broecken van Jan Loefss, c Eemder guld., facit vii $\frac{1}{2}$ ff. S.

Item gegenen des manendages na Sacramenti den coninck vanden scutten jaden buydell nader gewoenten x guld., facit l ff. K.

Item alsoe die ouersten hebben doen roepen onder die scutten, dat men die papegay scieten soude om enen vrijen coninck ende Alfer van Oestrum die affscoet, soe is hem bij gesciet om die oncosten te ordineren, Goeyert van Roeyenborch ende Erst van Amerongen. Inden yersten aen rosen hoty, an spuellyuden ter tafel gescenct, die stadt dienres, portiers, scoelkynder vanden Goidtshuysen, karspel kerken oerall xj g., iij st., vj wit. Item soe die hoemanscap van de Witte-vrouwen straet den coninck te gast hadden, ende heeft die coninck die selue weder bij consent genoit, soe es dair verteert xij gulden. K.

Item geg. die trompers nader gewoente vj gul. Item an sparren ende lynden te hueren, ende die verloren ende genomen worden, an pectonnen ende den arbeyt tsamen vj guld., x st. Item den tromslagers tot drie man iij guld., xij st. Item xiiij wagen meyen, elck x st., facit xj guld., x st. Item van terinck aen de Bilt j g., vj st. Item vijff vaten biers jnde buerten facit viij guld., xvij st., vj wit. Item der scutter boeden voer hoeren dienst xxiii st. Som. tsamen ende beliest lvj g., iij st., i $\frac{1}{2}$ clxxxj ff. K.

Item geg. den ouersten, die sij die den jonge scutte scencte, doe sij die papegay scoten, twee Badensche gulden, facit xij ff. Item geg. den scutten tot hoeren doelen te maken nader gewoenten xij gulden, viij st., facit lxij ff. K.

Item doe die scuts scoten die coninck geleuert wt beueel vanden ouerste xxxvj toersen, elck van j ff, an keersen iij ff. K.

Vanden wijn papegay. Doemen die papegay scoet nader gewoenten

elken scut een m. wijns, de coninck out ende nye, hoeftmans, onderhoemens, cameraers, herscappen, spuelluyden, elck dubbelde wijn xxxiiiij gul., xix st., iiiij $\frac{1}{2}$ wit, facit clxxxiiiij ff , xviij sc. K.

Der ouerste wijn mitten proeuwewijn ende ander wijntappers ciiij quaerten, die quaert iij brasp., maict xx gul., v st., facit cii ff , v sc. K.

Vanden wijn Mertini. Der scutterwijn viijcxxxv quaerten ende i m., de quaert iij st., facit viijcxxxv ff , x sc. K.

Vanden wijn Korsauont. Der scutterwijn viijcxiiij quaerten, die quaert iij st., facit viijcxiiij ff . K.

Des donredages na Sunt Oloff sleten schepenen, raide ende oudermannen. Alsoe Adam, ryemsnijder, staende in der hantbusse scutten doelen ende wel geroepen hebbende na den prijs, als des gewoenlicken is, gescoten heeft, alsoe dat genoegh bewesen ende den raide kenlicken gemaict is, ende God betert! dat loet misvlogen is en enen genoemt Korsgen, die smit, geraect ende gequetst heeft, dair hij aen gestoruen is, dat Adam voirs. van dier saicke vrij, quyt ende ontlast wesen sel. R.

1549. Des woensdages op sHeylich Sacraments anont. Belieft bij de scepenen, rade ende oudermannen, dat men den toecomenden coninck vanden ouden scutten in den buydel geuen sel dese reyse xlv gl. R.

Des vrijdages na Diuisionis Apostolorum. Schepenen, raide ende oudermannen hebben den hantbussescutten dese reyse belieft om hoer oncosten mede te doen, soe sij die papegaey nv scieten sellen, xx r. g., current. R.

Des dynsdages altera Mertini Translationis. Belieft bij scepenen, raden ende oudermannen, dat men Mathijs Hugensz., coninck van de ouden scutten, noch schencken sel tot sijn oncosten behoef xx r. g., current. R.

Des donredages op Sante Maria Magdalenen anont. Alsoe bynnen onse stadt onlange jaeren geleden begonnen is een eerlicke schutterije vanden hantbusse scutten, die nv op Sante Peters dach ad Vincula naestkomende den papegaey mitten hantbussen scieten sellen end God wil, soe laet die raet weten ende gebiet, dat elck hem wachtte ende dat oick elck zijn kindere alsoe bewaer, dat hem gheen ongeluck dair aff en geschiede, wantmen dair gheen recht aff doin en sell. B.

Des donredages na xiiij dach. Sleten scepenen, raide ende oudermans tusschen die jonge scutten ter eenre, ende der stat trompers ter andere sijden, alsoe dat die jonge scuts den trompers voirs. geuen sellen van wt der stadt ende weder daer in te brengen, als zij die papegaey schieten, jaerlicx zess stuens elken tromper. Ende wes men

hem van verleden jaeren sculdich is, selmen hem dair na betalen. Ende zij sellen voertaen gehouden wesen, den jongen scutten jairlicx dair voer te dienen, int wt ende inbrengen, als zij den papegaey scieten, soe veer die scutten des begheeren. R.

Item belyeft bij scepenen, raide ende oudermannen, datmen den toecomenden coninck vanden ouden scutten inden buydel gheuen sel dese reyse **xlv** gulden, belyeft **lxxxv** **fl.** Item scepenen, raide ende oudermannen hebben den hantbusscutten dese reyse beliest om haer onkosten mede te doen, soe sij die papegaey **nv** scieten sellen, **xx** gul., facit **xc** **fl.** Item soe die hantbusscutten voirs. gescoten hadden den papegaey, gegeuen den vier borgemeysters out ende nye **lxx** phs. guld., ende aen wissel gelt **lxx** st. Holl., belyeft **xxxv** **fl.**, **x** sc. Item die ouerste gescenct den jongen scutten op hoer staey dach vier Berchs. gulden, den seuen trompers wt Poelen gescenct enen Berchs. gulden ende vanden goits pen. vanden salpeter **v** st., maict **lxx** g., **xv** st., belyeft **lviii** **fl.**, **xv** sc. K.

Item des manendages na Sacramenti. Soe heeft Henrick Henricss. die bonetmaker mit zijn medewerckers een retorijck spull gespuelt, doe die oude scutten gescoten hadden, ende ter eeren mijns gen. heeren ende der scutten, dair af belyeft **xxx** **fl.** K.

Item die stadt heeft gescenct mijn gen. heer van Vtrecht den excys van een aem wijns, welck hij zijn hoemanscap scencte, facit **lxx** gulden min **xv** wit, belyeft **lxx** **fl.**, **xv** so. K.

Vanden wijn Palmen. De ouerste homans. K.

Vanden wijn papegaey. Der scutterwijn **lxxxvii** $\frac{1}{2}$ quaert, de quaert **lxx** brasp., facit **xlxx** g., **lxv** st., **v** duit, der ouersten wijn mitten proeuelwijn ende der wijntappers **lxxvii** kannen, die quaert **lxx** brasp., facit **xx** guld., **v** st. K.

Vanden wijn Mertini. Der scutterwijn **vclxxxv** quaerten, die quaert **vj** cr., facit **lxx** gul., **xv** st. K.

Vanden wijn Korsauont. Der scutterwijn **viicxxiii** quaerten, die quaert **vii** cr., facit **lxxxv** guld., **lxvii** st. K.

Item die borgermeysters hebben laten halen drie scuts conels ende cenctense mijn heeren van Nassauwen ende Beuerens hoefluuden, tstück **viii** st., facit **vj** **fl.** K.

Item Mergriet op steenouen mij geleuert jn als **xxviii** steens, gebesicht op Sunte Katrijnen poert, inden doelen ende aen de singel muur buyten Tollesteghe, elck m. **xlvi** st. S.

1520. Des manendages op ten Mey acont. Beliest bij scepenen, raden ende oudermannen, datmen den hantbusscutten op dese tijt

van hoeren papegacy te scieten ende oncosten mede te moegen doen geuen sel xx r. g., current ende dairtoe xl quaerten wijns. R.

Des dynsdages na Alreheyligen dach. Belieft bij scepenen, raide ende oudermannen, dat die hantbussescutten op Sunte Meertyns auont naestk. wijn hebben sellen, gelijk den ouden scutten op dese tijt. R.

Des woensdages na Lucye. Belieft bij scepenen, raden ende oudermannen, datmen die hantbussescutten op Korsauont naestk. mede gelijk den ouden scutten op dese tijt wijn geuen sell. R.

1524. Item geg. ons ouersten des manendach voir Odolphi om den jongen scutten op hoer stacie te scencken, soe sij dair gebeden waeren vier Badens guldens, belieft xxxv fl. Item geg. Thomas Aelberiss, camerair vanden ouden scutten, nae ouder gewoenten xij r. g., viij st., facit lxiij fl. K.

Item soe hebben allegader die vijff voir die poerten dicwijls gegaen om die raitsheren ende den scutten te besien off die dair waeren. K.

Item Herman Scol, rijdende boede, js wtgeweest wt beueel vanden ouersten mit brieff an ons g. heer van Vtrecht, vrijdaichs na Sacramentj, beruerende off ons g. heer soude coemen scieten, wt 13 daken, belieft vier fl. K.

Vanden wijn Palmen. Ouerhomans vanden scutten Goeyert van Voird Heynricksz., Dirck van Zulen, elck 1 take. K.

Vanden wijn papegacy. Doemen die papegacy scoet nader gewoenten gegenen elck scut een myngelen wijns, die coninck out ende nyenwe, hoofmans ende onderhoffmans, hoer scutter boeden ende hoir camerairs, den heerscappen ende speelluden, elck dubbelde wijnen, tsamen lxxliij $\frac{1}{2}$ quaert, die quaert iij st., viij wit, facit aen gelt xliij guld., xij st., iij wit. Den ouersten wijn mitten proeuvelwijn ende voerden wijntappers cxxj quaerten, die quaert viij gr., maict xxi guld., iij st., viij wit. K.

Vanden wijn Mertini. Der scutterwijn viijcxxxiiij quaerten, die kan iij st., facit cxlvj guld., xvi st. K.

Vanden wijn Korsauont. Den scutterwijn viijcxxxv quaerten, die kan iij st., ix wit, maict cxxxv g., xvij st., ix wit. K.

Des dynsdages na Sunte Lucas, altera xj m Virginum. Die raet laet weten ende gebiet, dat nyemant bynnen onse stadt mit bussen en scieten buyten der scutter doelen ofte stat vesten, bijt verboeren van den bussen ende hoers ouerste cleets ofte correctie des raits enz. B.

Des woensdages op sHeylichs Sacraments auont. Ouercomen bij scepenen, rade ende oudermannen, datmen den toecomenden coninck vanden ouden scutten jnden buydel gheuen sel om zijn costen mede te moegen

doen vijftich r. g. tottie xv guld. die hij noch dairenbouen vrij in den scutten buydel hebben ende behouden sel. B.

1522. Des manendage na Sunte Peter et Pauwels dach. Ouercomen hij scepenen, raide ende oudermannen, opt behaigen vanden raide out ende nye, datmen die jonge scutten ende oick de hantbussescutten nemen ende leggen sell onder die oude scutten bij raide ende goitduncen vanden ouersten ende ouerhomans vanden scutten, die welke sulke personen dair wt nemen ende jn elke homanscap leggen sellen moegen, daer en soet hem best goitdunct.

Belieft hij scepenen, rade ende oudermannen, datmen den ouden scutten jn dit jaer gheuen sel om hoir oncosten ende sculden mede te betalen xxiiij r. g. current.

Voirt hebben scepenen, raide ende oudermannen belieft, datmen den toecomenden coninck vanden ouden scutten jden buydel mittie x gl., diemen pleech te geuen, tsamen geuen sel vijftich r. gl. current in desen jaer, behalue sulke penningen als die scutten onderlinge daertoe wtmaken ende jnleggen moegen. R.

Des manendages na Sunte Margriete dach. Belieft oick bijden ouden raide, ende hebben beuolen den nyen raet den oirber te doen jnde jonge ende oick die hantbussescutten te trecken ende te leggen onder die oude scutten ende jn hoeren homenscappen tot goetduncken vanden ouersten ende ouerhoemans vanden scutten ende mede tot hoeren doelen. R.

Item smanendaechs na Sunte Magrietendach toe den oploep vande vrouwen was, zijn Solberger ende Hansken vanden Heyden, tromslagers, ende Hansken Nyerkercken, pijper, bijde scutten opte Plaets mitter stadt trom ontboden geworden ende mosten dair bij een eenen gansen dach bliuen, belieft hoer elck 12 ff. K.

Item soe die jonge scutten onder die oude scutterije getogen zijn jn die raet ouerdragen hoer ouersten te betalen ende belieft lxxii ff., xii st., x d. Item geg. Cornelis die Jonge, camerair vanden scutten, totter scutter doelen te maken nader gewoenten xii g., viii st., facit lxxii ff.

Item belieft bijden rade voir den coninck vanden papegaey jden buydel 2 g. curr., facit 122 ff. K.

Item alsoe Coeyert van Rodenborch, ouerhoeman, mitte scutten den domproost geveylicht had ter Putcuyp toe, zoe zijn zij smiddaichs bijden anderen gebleuen, ende laten halen jden Liebert xxxviii kannen wijs, die kan 12 brasp., facit vii g., 12 st. curr. K.

Item doe den oploep vanden wiuen was, hebben Jan Blom ende Jacob Tymenss, scutterboden, wt beueel vanden ouersten ende ouer-

hoemannen den ouden scutten jn hoir harnasch bij dach ende oick bij naichte geboden, beliest xvij ff , x sc. K.

Item smanendages na Petri et Pauli. Beliest bij scepenen, rade ende oudermannen, datmen den ouden scutten jn dit jaer geuen zel om hoir onkosten mede te betalen ende hoer sculden xxiij g., facit cxx ff . K.

Item geg. van xxiij wagens, die gebesicht zijn tot diuerschen ston- den jnt veyligen vanden domproost, den commissarissen ende die gedepu- teerden van m staten an vrou Mergriet, de wagen xv st., ende bij den scutten verdoen bynnen Vtrecht jnt veyligen viij $\frac{1}{2}$ st., beliest xcix ff , viij st., vi d. K.

Vanden wijn Palmen. Den ouerste homans.

Vanden wijn papegaey. Der scutterwijn beliep lxxviii quaert, die quaert m brasp., facit xl g., xvij st., vi wit. Die ouerste wijn mitten proeuelwijn cxvi quaerten, die quaert m brasp., facit xxi g., xv st. K.

Vanden wijn Mertini. Die scutterwijn zeuenhondert quaerten wijns ende die quaert iiii $\frac{1}{2}$ st., facit clviij g., xiiij st., vi wit. K.

Item zoo beliep die cedulen van Mertini vande jonge scutten ende busscutten ende hoiren ouerhomans jn als iij quaert, die quaert als bouen, facit xxi g., xiiij st., vi wit. K.

Vanden wijn Korsauont. Der scutterwijn vii cxxx quaerten, die quaert iiii $\frac{1}{2}$ st., facit clxiiij g., v st. K.

Item soe beliepen der busscutten winen ende die jonge scutten ende hoiren ouerhomans opten Corsauont jn als, zoet hem op die tijt toegelaten was bijden rade, xcij quaerten, die quaert als bouen xx r. g., xiiij st. K.

1523. Item zoe die scutter kommen nyet goet en waeren, soe sijn die verbeteret vanden ouersten ende homans op nye vermaict, dairvoer beliest x ff . K.

Item inden budell tottes conincks behoef x ff . Item geg. Cornelis de Jonge, als camerair vande oude scutten, totter scutter doelen te maken lxiij ff . K.

Item soe hebben noch die vive vant voirjaer wt beueel alle dage die poerten gevisiteert ende besien of die raitsheeren ende scutten dair oick waren, dairvoir elix beliest j g. K.

Item alsoe die bussescutten onlanx onder die oude scutten getogen ende geset zijn, soe ist dat sij ten afteren zijn geweest, dairvoir him bijden raide beliest is na vermoegen hoir supplicatie lxxv ff . K.

Vanden wijn Palmen. De ouersten homans j taec. K.

Vanden wijn papegaei xxx quaerten, de quaert ii st., het quart cxv ff , xv sc., v d. Ouerste wijn mittlen proeuclwijn ende drie wijntappers cvii quaerten — c ff , v sc.

Vanden wijn Martini. Den scutterwijn viiclxv quaerten — $\text{iv}\frac{1}{2}$ sc. — viiclxv ff . K. .

Vanden wijn Korsanont. Den scutterwijn viiclxv quaerten ii st. — viiclxv ff . K.

1524. Des vrijdages na Pauli Conuersionis. Scepenen, raide ende oudermannen hebben den ouersten bevolen, noch vier goeder bussescutten aen te moghen nemen, daise mede overcomen sellen moegen, omme alst noot is, die poerten ende anders mit scut te bewaeren. R.

Des vrijdages na Agnetis. Belieft datmen een seker getal van bussescutten voertan inde Weerde schicken sel om die te bewaeren. R.

Alsoe die oude scutten om een vrijen coninck scoten, soe hebbe Soeborger ende noch twee spuelluyde bijden coninck drie dage verdient ii Eemder gulder ende seluen verleyt aen vellen vanden trommen, ii ff , belieft ii Eemder guld. ende ii st. — xxvi ff , vii sc., v d. K.

Item doe mijn gen. heer incomen soude, hebben Hansgen, enen kercken pijper, Hansge van Vtrecht, Soborger ende Willem, tromslagers, gepijpt ende bij de scutten gebleuen, belieft v ff . K.

Item Hans, bussescut, Heynrick Scout ende Dirck, buscut, mit meer anderen hebben den greef van Teckelenborch geveylicht ende den jongen joncker van Brederoden, wt ii dage v ff . K.

Item Dirck Cornelisz., bussescut, tot verscheiden reysen Jan Ruysch aen mijn gen. heer tot Wijck geveilicht ii ff . K.

Item Goejert, de scilder, van de trompers veentgens Sunte Meerten aen elcke sijde inne te setten van gout ende zije, ende vander scutter veentgens vant gont te maken lxiii ff , xv sc. K.

Item die vive vant voir halfjaer hebben alle dagen die v poirten gevisiteert off die raetsheeren ende scutten oick in de poirten waeren. K.

Item doe die oude scutten veylichde den biscop van Palerme ende mijn heer van Bueren inde Lecke, elc i kan wijn, cxv kannen, cxv ff . Dairna noch geveilicht den domproest tUtrecht cvii kannen, cvii ff . K.

Item den camerair vanden scutten lxii ff . K.

Wijn Palmen. Ouersten homans i taec.

Wijn papegaey $\text{xcxlv}\frac{1}{2}$ quaerten iv st., xcxlv ff , x sc., proeuclwijn $\text{cxii}\frac{1}{2}$ quaerten, cxii ff , x sc. K.

Wijn Martini. Den scutterwijn viijcxxxv quaerten, $14\frac{1}{2}$ st. — viijcxxxv fl , xv sc. K.

Den wijn Corsauont. Den scutterwijn viijcxxx quaerten $14\frac{1}{2}$ st., viijcxxxv fl , v sc. K.

Item wtgereyst wt beneel vanden rade ende den ouersten Ghijsbert Cluetinck ende Cornelis Zem, somen dit jaer een nyen coninck vanden papegaei gescoten heeft ende zij van raitswegen daertoe gesciet waeren, nae vermoegen hoer rekeninge dairvan wesende lxxxix g., vj st. $11\frac{1}{2}$ wit. K.

1525. Item Borger, op beneel vanden ouersten ende den ouersten homans vanden scutten, voir iv nye velle geset opder scutter trommen mit vier nyewe roerden v fl . K.

Item alsoe tot anderen tijden een hantbusscutterije is geweest, ende om een deell inden oude scutten geleyt zijn, ende de stad de busscutter doelen aen hem heeft begeert te houden mit getymmer, ende den busscutten wel gecost hebben, dairvoir geloeft heeft c Hollants guld.; ende soe Jacob van Voordt aen resten van steen ende kalck. Voirt na vermoegen die supplicatie dairoff wesende tot Jacob van Voirds deel lvij g., lxxlv fl . K.

Item de gesciete vten rade ende meentemannen, ende oick vten xlv gescieten hebben wtgegaen ende benonden, dat die gemeen scutten, opte Vaert gesciet wesende om die knechten vtet Sticht te helpen keeren, te samen verteert hebben in als cxlv gul., vj wit hollants gelt, lxx fl , iij sc., $\frac{1}{2}$ d.

Willem Gerytsz, de pijper, doir beneel der ouerste die stad gedient aen de Vaert iij dage lanck mit die scutten iij fl . K.

Item doe die scutten des nachts opte Vaert waeren, soe hebben veel vande borgeren gewaect bij consent vanden ouersten op Hasenborch, aldaer verdroncken xvj kannen biers j fl , x sc. K.

Item Joest Dircsz, wt beneel vanden ouersten iij dagen de trom geslegen doen de scutten opte Vaert waeren iij fl . Sobborger die trom geslagen iij fl . K.

Item de gemeen scutten doir beneel vanden ouersten mitten scuten aen de Vaert gevuert ij fl . K.

Item doe die scutten lestemaell de rijs optoegen opde Weerd, soe sijn die boden bijt gesciet geweest doer beneel vanden ouersten om toetsicht te hebben iij fl . K.

Item doe die scutten yeerst werff bij den huysluiden opte Vaert waeren om de knechten te scutten, is die greefmeyster mede geweest om de bussen mit cruyt, loet ende alle reescap om toetsicht te hebben

ende nacht ende dach bij bliuen moet *iiij* dagen, *iiij* nachten, noch anderwerf aen de Vaert mitten scutten op de Weerdt die rij's wtte trecken *i* dach, *viii* fl. K.

Item de gescieten vanden rade, also Beernt inden Bonten Kan ende Jheronimus van Reveswaey hebben wtgegaen ende beuonden, dat die gemeen scutten opte Vaert gesciet wesende om den rij'sweerd opte trecken ende tlant doir te greuen om te bet te moegen verscieten, hebben vertiert aen wijn ende cost in als *ivcxxxv* fl. , *i* sc., $x\frac{1}{2}$ d. K.

Jan Gerytsz, tromslager, ende Beernt, een pijper, opte Vaert mitten schutten, doemen die rij'sweerd witoech ende daer gespuelt *iiij* fl. . — Herman Sobborger, tromslager, *i* fl. K.

Item doen de scutten eerstwerf opte Vaert waeren om de knechten te scutten, sijn wt beueel vanden ouersten meyster Hans, Dirck Cornelisz ende Adryaen, stads busscutten, mittet gescut aldaer mede geweest ende toesicht opt cruyt ende loet ende anders gehad, Meyster Hans ende Dirck waeren wt *iiij* dagen ende Aryaen *iiij* dage *viii* fl. Meyster Hans verleyt aen lonten voer de gemeen scutten aen een bus te vermaken aen cost ende drank *ix* fl. , *x* sc. Item deze drie scutten mede mitten scutten opte rij'sweert *iiij* fl. Item doir beueel van mijn ouersten int bijwesen vanden gescieten vanden rade, te weten, Volken Verborch ende Hendrick Spijker, doemen die rij'sweerd aende Vaert optoech ende doer groef *iiij* sackdragers vant Nedereynde ende *xlviij* sackdragers vant Ouereynde *c* fl. Item wt beueel van mijn ouersten int bijwesen vanden gescieten. Voirt naderhant opte rij'sweerd doemen mit haicken ende ander instrumenten dat sant opeden om dat water sijnen ganck te nemen, ende van andere oncosten, van scuyt ende scouhuer *lxxxiv* fl. , *vii* sc., *vj* d. K.

Item doemen den hoff vanden scutter doelen coste heeft die stat gegeuen te wijncoop *iiij* g., *vj* st. Item Cornelis de Jonge, als camerair vanden ouden scutten, totter scutter doeylen te maken *lxiiij* fl. K.

Item Gerryt Hubertsz, die goudsmit heeft wt beueel vanden ouersten een conyncklick cop ende prijs vanden papegaey van suluer gemaect weghende. K.

Des donredages na Oculi. Ouercomen ende beliest bij scepenen, raide ende oudermannen, dat men Thomas Croen enen lijfrente brieffe geuen ende besegelen sel van *lxxx* fl. siaers tot sijnen liue, voer al sulcke recht ende toeseppen als hij hadde aent erf vander stat busscutter doelen after Sint Jacob, bynnen onser stadt gelegen, wairvan die yerste termijn van betalinge off wesen sal te Paeschen *nv* naestk. ende dander helft Victoris dair naistk. ende alsoe voert jaarlicx sijn

leuen lanck. Dit voirsoreuen is naderhant verandert, wantet dus nyet geschieden en mocht, ende hij is mit penningen betaelt. Item dat Thomas Croch voirs. sel nae hem moegen nemen alsulck gelt als dairvan jnt recht geleyt is ende dat die cameraeren van onser stat sellen betalen jairlicx die heeren van St. Marien alsulke anderhalff pont als zij wt dat voirs. erff jairlicx hebben; ende voerts soe sel die cameraer geuen ende betalen den busscutten voer hoir tymmerynge, twelck zij opt selue erff getymmert hebben, c Holl. gul. te betalen tot drie termijnen, te weten, dat yerste derdendeel te Pynxteren naestk., dat ander derdendeel tSunte Victoers daige ende tIeste derdendeel te Kersmisse dair naestvolgende. R.

Des vrijdages na Paeschen. Sleten ende belieften die rade out ende nye, alsoe die stadt een ander erue der stat, after Sunt Jacob gecoft heeft, om hoir scutterdoelen dair te setten, alse dat dairomme die cordewaniers, die tslach, dair die doelen nv staen, van outs toebehoert, hoer slach weder sellen moegen antasten ende gebruiken als andere gilden hoer slagen gebruiken, sonder eenige calcuuypen dair te setten; des sellen die scutten dat slach noch gebruycken dit jaer, ende ter tijt toe zij haer doelen binnen Vtrecht rede gemaict sellen hebben, ende die scutten sellen hair getimert van doelen ende anders moegen na hem nemen, ende die stat sel tgeboemte houden, hoir wil mede te moegen doen; des en selmen dair gheen poten meer steken, ende desgelijcx sellen die oude cordewanniers hoer slach, daer tyenden aen gelegen, moegen aantasten ende gebruycken. R.

Des manendages voer Pynxteren. Sleten die raide ende meentemannen, dat die scutten inden buydel nv geuen sellen elcx xv wit, twelck xij wit te wesen plach, ende die stadt sel den coninck scencken een silueren ouerdect cruyzen van xxv onchen, datmen voir den coninck dragen sel mitten boge, voert gelt datse plegen te geuen. Dat ouerdect cruyzen woech xxxij onchen ende xj Engelsche, ende wert gewegen opten scietdach vande papegay bij Jan van Boesichem, Peter Robbertss. ende den camerair Jacob Luttekenhuys. Ende den lesten auont sel hem die stat scencken xij stat kannen wijns, ende die trompers sellen eerlicken dienen ende hebben vanden coninck elcx een r. g. current, ende de tromslagers ende pijper elck xv st. van drie daigen ende nachten lang te dienen; des selt oick die coninck eerlicke maken, alst best wesen sel. R.

Des woensdages na Pynxteren. Sleten die raide ende meentemannen wt allen gilden, dat die cordewaniers hebben zellen tot hoeren gilden behoeff alle geboemte ende gewas, dat nv inder schutter doelen staet

ende voert wassen sel, behoudelicken dat de scutten die doelen gebruycken sellen ter tijt toe dat hoer doelen bynnen Vtrecht reede zijn, ende alle getimmer van hout ende steen sellen die scutten moegen na hem nemen. R.

Des manendages op Sunte Peters auont ad Vincula. Belieft ende gesleten bij scepenen, raide, oudermannen ende meentemannen wt allen gilden dat men Thomas Croen voir zijn recht ende loeseggen vande schutter doelen after Suint Jacobs geuen sel eens LXXIII Rijnsche guld. current, te betalen Victoris naestkomende. R.

Des vrijdages naden heiligen Kersdach. Item die scutterije vanden hantbussescutten sel men doen berusten tot Sint Jan te midsomer naestk.

4526. Des dyngsdages na Agnetis. Belieft bij scepenen, raide ende ondermannen, dat Goesen van Scaijck, cameraer vander stat wegen wtreycken sel Tomas Croen LXXIII r. gl. current, heercomende vande scutters doelen, na vermogen der slittingen op Sunte Peters auont ad Vincula lestleden, dair aff gesleten. R.

Cornelis de Jonge vanden gemeen scutten wege nader gewoenten LXXII ff.

Vanden wijn Mertini. Der scutterwijn viijcLXXIV kunnen, die kan v st., m. XLII ff, x sc.

Vanden wijn Corsauont. Der scutter wijn viijcLXXXII½ kan, die kan iij st., ix wit, m. viijcXXVIII ff, v sc., vi½ d.

4527. Des donderdages ix Mey. Die raet out ende nye heeft den coep van Agniese Jan Comans dochters huysinge ende hofstede tegen Sunte Seruaes ouer totten scutten behoef aengenomen enz. Zie het verdere daartoe betrekkelijk bij J. J. Dodt v. Flensburg, *Archief*, vii, bl. 428, 484, 435.

Des manendages na Assentionis Domini. Belieft bij den gemeyne gilden, doer aenbrengen van den gemeyne oudermannen, datmen dat erue achter St. Jacob, dair die hantbusscutter doelen gestaen hebben, vercoepen ende vestigen sel moegen. R.

Des vrijdages na Wilbrordi. Overcomen bij scepenen, raide ende oudermannen, dat men den scutten raide ende oudermannen ende diensers wijn geuen sel na ouder gewoenten. B.

Des woensdages Altera Lamberti. Overcomen ende gesleten bij den raide out ende nyc, dat elke homenscap scutten wtmaken sellen viij scutten, die mede mit ruyter ende knechte te velde reysen sellen. Ende dat elke scut noch twee ander borgeren off ondersaten tot hem nemen sellen, des sel elck scut hebben sdages vii wit curr., ende andere borgeren, die mit hem reysen, sellen hebben vijff st. curr. Ende

soe wye mitten loet valt wt te reysen, sel moeten reysen, oft enen anderen weerastigen scut in zijn stede scicken ende al opt verboeren van ve ff wtgesondert die bouen lx ende beneden xx jaeren out zijn. R.

Item Hen. Vranck, van een jaer pachts, gaende wter scutter doelen, die doe vercoft worde 1 r. g., 11 st., 11 wit. K.

Item soē heeft Cornelis de Jonge, als camerair vanden ouden scutten, den rade tkennen gegeuen, dat si betalen souden tghene die heeren van Oude Munster jaerlicx hadden wter scutter eruen staende tegens Sinte Sernaes ouer xxxvii g., xvii st., 11 oort. K.

Item soe heeft die stadt gescenct mijn genadigen heer tot Wijck tot zijn conincxfeest een voeder Rijsche wijns van 11½ aem ende 111 taken, belyeft tsamen lxxviii g., x1 st., 11 oort. K.

Item die scutterwijn Mertini viiexlv quart, lxxxix g. xii st., 11 oort. K.

Item der scutterwijn mitter proenelwijn Corsauont viiexviii quaert, clxxvii g. K.

1528. Item Hubert van Planen, wt beueel vanden ouersten, een viereendeeljaers die scutten ter waick ende inden poerten geboeden xxv g. K.

Item Cornelis de Jonge, camerair, vander scutten doelen te maken na onder gewoente xii g., viii st. 1).

1554. Item W. v. Noest, gemaect die antijncxsche poert, daer men inde doelen gaet, noch opt huys vanden doelen, daer men in sciet, 6 kantelen ende 12 lijsen van Sich gemaer steen enz. K.

1557. Item Jan van Noest gezworen bode 2 l. 2 sc., wt sake hij geweest is tot Dordrecht, omme dordonnancie vande scutteren, aldaer in geschrifte ende bij copie te mogen vercrijgen. K.

Item Jan Struys, 2 l., 7 sc., omdat hij in 't claer gescreuen heeft t concept vande ordonnantie vander scutterij deser stadt. K.

1568. Jan Willemsz, lantmeter, gemaect een chaerte vant scutterlant tot Achthouen, deser stadt toebehorende. K.

---

1) Na dit jaar wordt in de stads rekeningen en stads boeken slechts zeer zeldzaam eenig gewag omtrent de schutgilde aangetroffen. Het schijnt, dat na den overdragt van het wereldlijk gebied van het Sticht aan Karel V, die gilde heeft opgehouden te bestaan, of althans in een zeer kwijnenden toestand heeft verkeerd.

N°. 3.

STUKKEN BETREKKELIJK DE SCHUTGILDE DER
STAD HAARLEM.a. Ordinantie voor de jonge schutten 1448, Maart 26 ¹⁾).

Wij scouten, burghermeystersen, scepenen ende rade der stede van Haarlem, doen cond allen luyden, dat wij bij goetduncken der vroeschippe ende rikeit van onser stede, ende om veruolchs wille van den goeden luyden van den goeden schutten binnen Haarlem, omme die voors. te meerre gehantiert te worden, geconsenteert ende gegonnet hebben, consenteren ende gonnen mit desen brieue den jonge scuts binnen Haarlem dese na gescreuen ordonnancie ende poynten, die vast gestade, ende volcomellic te houden op sulke verbannisse en in allen manieren als hier na gescreuen staat: Inden eersten hebben wij mit goeden voirsien den jonge scuts voirs. geconsenteert ende gegonnet, dat sij in hoir geselschap sullen mogen hebben hondert personen, die t gerecht nutsche ende gadelixste sal duncken wesen. Item als die jonge scuts voirs, horen papegayen schyeten off horen haen, dat sij dan vrij wesen sullen van den exsys van horen bier, dat sij dan drincken sullen. Item wair yemant die in die scutterije waer, ende moetwillicken dair vtgaen woude, die en sal dair nyet vtgaen mogen, voir die tijt dat hij ghegeuen heeft drie pond was tots outaer behoef, ende waert dat hij die drie pond was nyet geuen en woude, so sal men bij den scout off siin gewairde bode, pande van dien onwillige halen mogen, ende die pande sullen verstaen wesen binnen viertien dagen, ist dat men die binnen der tijt nyet en lossene, gelikerwijs ende in allen schine off sij mit vollen recht na den recht van der stede gewonnen waren. Item so sullen sij nyemant tot jonge scuts in hoir geselschap mogen innemen, ten sij bij oirloff, wil ende consent van den scout ende tgerecht van Haarlem. Item waer yemant die in die voirs. scutterye waer, die twist ende gescille maecten, off ander ongenoechliken dingen dede, so dat die gecoren raet van den jongen scuts mit siin vindere dochte, dat hij dat stuck verboert hadde, ende niet nut noch oirbair dair in en waer, dat dan die gecoren raet mit siin vindere bij den scout ende bij den

---

1) De afschriften der navolgende handschriften berustende op het stedelijk archief van Haarlem, is de schrijver aan de welwillende mededeeling van mr. J. L. de Bruyn Kops verpligt.

gerecht, dan in der tijt wesende, hem dair vut sal mogen setten son-
 der enich wederseggen. Item so wat saken dat die gecoren raet van
 den jongen scuts mit siin vindere, ordineren setten ende maken sullen
 bij oirloff van den scout en tgerecht, het sij van een nuven raet ende
 vindere te nemen off van enigen andere saken, der scutterije voirs.
 aengaende, dat een ygelic dat doen, ende volcomelic houden sel son-
 der enich wederseggen. Item waer yemant die siin costgelt, dair hij
 op geset waer, nyet en betaelde als hijs vermaent wert, die soude ver-
 boeren telken reyse tots outaer behoef een pond was, onvermynert sijn
 costgelt, ende die boeten ende costgelt sal men te same inhalen bij den scout
 off siin gewairde bode, gellie ende in der manieren als voirs. staet. Item
 so sal die deken van den ouden scuts binnen Hairlem bij den gerecht
 dan inder tijt wesende, kiezen mogen vut dese voirs. scutterye, omme
 in den ouden scutten te trecken hoir gesellen, off sijs te doen hadden,
 behoudelic altijt den heer siin boeten ende sijs rechts, dit sel staen
 ende geduren tot onsen wederseggen. In kennisse der wairheyte so
 hebben wij, scout, burghmeesteren, scepenen ende rade der stede van
 Hairlem desen brieff besegelt mit onser stede segele van saken hier
 beneden an gehangen, int jaer ons Heren duisent vier hondert acht
 ende viertich opte sesse ende twintichsten dach in Mairte.

6. Transfix-brief waarbij de stedelijke regering aan de jonge
 schutten vrijdom van vischvangst schenkt binnen de stad,
 1450, April 8.

Wij, scouten, burghermeesters, scepenen ende rade der stede van
 Hairlem doen cond allen luden, dat wij bij goetduncken der vroe-
 scippe ende rijchede van der stede voirs. mit goeden voirsien ende
 wel beraden, gheoirlooft, geghant ende ghegheuen hebben, orlounen
 ghunnen ende gheuen mit desen brieue den jonghen scutten binnen
 Hairlem die vairt, die geleghen is an die westsijde van der stede
 voirs., te visschen totten jonghen scuts oirbair ende profijte, tot alsoe
 veer toe opwaerts, als die stede in gerecht is, sonder yemant, wie
 hij sij, enige letsel van der doervairt te hebben ofte laten geschien
 in enigherwijs, te weten, die mit hoir scuten van bouen nederwaerts
 comen, ende van beneden mit hoir scuyten opwaerts willen, dit sal
 geduyeren tot onsen weder seggen. In kennisse der wairheid so heb-
 ben wij desen brieff besegelt mit onser stede segel van zaken, in
 desen jegenswoordigen brieff doersteken in tjaer ons Heren duysent
 vier hondert ende vijftich opte achtsten dach in Aprile.

- c. Copie van een briue verleent den scutteren van den voetboge, die genoempt te weesen plagen de jonge scutteren.

Wij, scout, burgermeesteren, schepenen ende raide der stad van Haerlem, doen condt allen luyden, dat wij omme in de liefde, die wij dragen tot onzen lieuen ende wel geminden, den jongen scutteren van den voetboghe binnen der stede Haerlem voors., ende omme dat de scutterie van den seluen jongen scutteren dies te bet in eeren ende welvaert geregiert ende onderhouden, ende oick die voors. stede in toekomende tijden van denzeluen scutteren wel ende eerlicken gedient mogte worden als des van noode wezen sal, gegonnen ende gegeuen hebben, gonnen en geuen mit dezen tegenwoordigen briue denzeluen jonge scutteren voorn. zulke priuilegien ende vrijheden, als hier nae geschreuen staen. Inden eersten hebben wij henluyden gegonnen en gegeuen, dat voortan nyemand, wye hij zij, van nyeuwes gezet, gecoren, noch genomen en sal worden in die oude scutterij van den voetboghe binnen Haerlem voorschreuen, anders dan vuyt die jonge scutterij voorgenoemt, ende hij en sal eirst wezen ende ten minsten twee jaren lanck after een geweest hebben in de jonge scutterie voors. Voort soe hebben wij henluyden gegonnen, dat soe wie voertaen die deken en de vindere van der jonge scutterie bij goeddunken van den schout ende van den gerechte van Haerlem in der tijd wezende, ordineeren ende verkiezen te nemen in de jonge scutterie voorschreuen ende hem die weete daer off gedaen worde bij der stede bode, die sal dan terstond daer inne wezen en bliuen zonder eenig wederzeggen. Ende waert zake datter yemand waere, die hier inne wederspannich of ouerhorich waer ende nyet inde jonge scutterie voorn. weezen en woude als hun die weete daer off gedaen worde gelijk voors. staet, die sal men terstond bij den steede bode gebieden in te leggen, ende hij zal inleggen ter tijt toe, dat hij williglijk in die jonge scutterie voors. weezen wille, ende ghing hij anders daer en bouen vuyt ende hij daer off begaen worde alzo recht is, hij zoude verbeuren zulcke boete als der stede keur begrepen heeft, ende des soe sellen voertaen die deken ende vindere van die oude scutterie binnen Haerlem bij goeddunken van de schout ende gerechte voors., elken jaere kyesen ende nemen vuyt de jonge scutteren voorschreuen die geene, die hem gebreken bij de oude scutterij voors., zoodat zijt niet zullen laeten verjaeren noch over laeten staen langer dan van jaere tot jaere, opdat die jonge scutterie voors. niet te veel bequamen gezellen teffen verliezen en sullen, behoudelicken dat men voertaen geen deeken noch

vinders van de jonge schutterie neemen en sal in de oude schutterie soe lange als zij deeken of vinders zijn. Ende omdat zij immer willen dat alle deze prenelegien en vrijheden voors. den voorschreuen jonge schutterie volcomelicker gehouden werden van ons en onzer nacomelingen tot eenwigen dage zonder verbreecken, soe hebben wij des toirconden dezen brief doen besegelen mit onzer steden zegelen van zaken, welke wij, bij gebreke van onzer steden groten zegelen, alhier in deze zaeke gehouden willen hebben van zulcker waerde en machte als onzer stede grote segelen voorschreuen. Ende omme de meeren vesticheyds wille, soe hebben wij Gherryt van Adrichem, Carbrandt Claes Pelgrims zoon, Claes Lieue en Allyn Claesz. op den tijt schepenen in Haarlem, dezen klenen brief mede bezegelt, elcx mit onzen zegelen hier aen gehangen int jaer onzes sHeeren duizend vier honderd negen en vijftich op ten thienden dach in Februario.

d. Brief, waarbij de stad Haarlem aan de jonge voetbooggilde schenkt den opbrengst van de Oude en Nieuwe Ramen, 1464.

Wij, scout, burgermeesteren, scepenen enne raedt der stede van Hairlem doen condt allen luyden, dat wij, omme de onderhoudenisse van den gemeenen guldebroederen van den jongen scutteren van den voetboge van deser stede toter voirs. schutterye behouff, eendrachtelicken gegont ende gegeuen hebben, gonnen ende geuen mit desen briene al zulcke pachten, rechten ende renten, als wij jarlicx staende hebben op ten Ouden ende Nyeuwen Ramen binnen deser voirs. stede, belopende vijff schellinge goets gels sjaers van elken raem die opter stede erue staen, na vuytwijsen der brieuen die dair off zijn, mit alle den asterstalle verschenen renten, die ons van den voirs. ramen toot desen daghe toe geuallen ende verschenen mogen wesen, die de voirs. scutteren tot er voirs. scutterye behouff jarlicx gebruyckeu hebben ende behouden zullen ende de penningen dairoff comende, verschenen off te verschinen, inmanen ende ontfangen toot horen meesten oirbair ende proffijt duerende tot onsen wederseggen; voir welke gifte ende gonst de voirs. scutteren wederom gehouden zullen wesen op horen cost de voirs. Ramen mitter heyninge, die dair omme gaet ende mitter scutter doelstraet die beneuen den Ramen streckt, te houden in raecke en in dak, behoudelicken dat de huysen, die an dezelve zijde van den Raemen staen, huer strate maken zullen vor huer lyeder duere, als dat behoort, buyten den cost off last van den voirs. scutteren. Des toirconden ende omme dat wij, scout, burger-

meesteren, scepenen ende raedt bouen genomt den voirs. jongen scut-
teren al tguent dat voirs. is, gelooft ende van der stede wegen
voirs. gehouden willen hebben, zo hebben wij desen brieff doen
bezegelen met onser stede zegel van saken. Ende omme der meerder
vasticheit ende sekerheyt wille, so hebben wij Hoge van Ruyuen ende
Jan van der Meer Janszoon, op desen tijt scepenen der stede van Hair-
lem voirs., desen brieff mede bezegelt mit onzen zegelen hiermede
an gehangen op ten twalefften dach in Septembrij int jair ons Hee-
ren duysent vier hondert vier inde tzeitich.

- e. Open brief, waarbij den voetboogschutten van Haarlem door
die van Gent worden uitgenoodigd, om het schietfeest, waar-
van zij tevens het programma geven, met hunne tegenwoor-
digheid te vereeren, 1497.

Allen den ghenen, die deze onse breue zullen zien ofte hooren lezen
ofte kennesse daeraf hebben, ende sonderlinghe alle keyseren, conin-
ghen, heeren, conincstaelen, prouoosten, dekenen, gezwoorne, prouise-
rers ende anderen eerbaeren mannen ende ghezellen van den grooten ende
ouden ghulde van den edelen, consteghen ende eerbaeren spele van den
voetboghe wezende binnen allen goeden, ghepriuilierden, vrijen steden
ende plaetsen, daer men vseert ende gheploghen heeft te antierene van
denzeluen voetboghe gulde ende grooten eed te houdene, baillui, sce-
penen ende raed, coninc, deken, prouiserers ende die ghemene gul-
debroeders van den grooten gulde van den edelen, glorieusen ridder ende
helegghen Sindt, mijnen heere Sent Jooris binnen der stede van Ghend,
saluit met alder gonst, vriendschepen ende minnen, harde, edele, eer-
bare, lieue heeren, mede broeders ende weerde vrienden. Vute dien
dat menischelicke natuere bewijst, dat alle goede creatueren ghehouden
ende sculd sijn in allen reynen, eerbaren, duechdelicken ende solaeslijc-
ken spele te verhljdene, sonderlinghe daer ghenouchte, eendrachteli-
cheit ende broederlicke communicatie vutspruuten, onderhouden ende
ghevoordert moghen werden, ende ooc dat onder alle heeren ende
goede mannen, hooghe, middelle ende nedere, van wat state ofte con-
dicie zij sijn, bouen allen anderen spele, t spel van den edelen voet-
boghe, mids der reynichen ende constegher aert daertoe dienende,
van ouden tijt meest in eeren, solaese ende weerdichede gheantiert
ende verheuen heeft gheweest ende noch es, ende dat bij derzeluer eer-
barer ende weerdicher antieringhe alle vruecht ende ghenouchte in der
menischen vermeerst ende verweest werden, ende alle onghenouchten

verstecken ende verderuen, so eist dat wij, anziende tghont dat voirs, es, ende midsdien gheneghen zijnde blijscap ende alle reyne ghenouchte met v lieden naer onse vermoghen te hebbene ende ghebruuckene, daer const, eer ende vriendscap vuutspruuten ende wassen moghen, v ende elcken bijzondere becondighen ende doen te wetene, dat wij bij der graciën ende ter weerdichede van Gode van Hemelrijck, zijnder ghebenedieder moedere ende den voirs. edelen glorieusen ridder ende helegghen Sindt, mijnen heere Sint Jooris, ende alle Godshelegghen, ende bij consente, orlous ende ottroye van onzen harden, gheduchten heer ende eersachtighen prince, den eersherzoghe van Ostrijcke, hertoghe van Bourg^{en}, van Lotrijcke, van Brabant, van Steyr, van Carnice, van Carmole, van Lembourg, van Lucembourch ende van Gheldre, graue van Hasbourch, van Vlaenderen, van Tyrol, van Artoys, van Bourg^{en}, palatin van Henegauwe, lantgraue van Elzats, marcgraue van Burgauw ende van sHelichs Rijcks, van Hollant, van Zeelant, van Faretten, van Kiburch, van Namen ende van Zutphen, graue heer van Vrieslant, op de Marche, van Slauonie, van Portenauw, van Salsms ende van Mechelen, hebben eendrachtelick gheordonceert eene genoucheliche feeste ende schietspel te houdene binnen deser voirs. stede, te lieflicker ende de behoorelicker plaetse tusschen tween doelen van rederlicker mate ende lingshde, te wetene, van drie ende veertich roeden lanc, lettelt min ofte meer, zulcke als hij de bringher van dezen, onze medebroeder, v lieden tooghen zal; dan of wij ghelijcke lingshde ende exemple onder ons houden, ende omme dat elc ter voirs. feeste ende schietspele veylic ende verzeckerlic zal moghen commen, zo heeft onse voirs. gheduchte heer ende prince verleent ende ghegheuen bij zijnen openen breuen, goed, zekere ende vrijgheleede allen persoonen, die tenzeluen scietspele zal ghelieuen te commene, mitsgadêrs haerlieder familie ende goedinghen, omme daer te wezene ende bliuene den tijt van dien gheduerende, ende weder thunen te keere, zonder dat men die zal moghen vanghen ofte arresteren omme eeneghe sculd, hetzij renten ofte anderen zaken, in eenegher manieren, weluerstaende dat hier inne niet begrepen en zijn de schulden van onsen voirs. harden gheduchten heere ende prince, ende ooc de persoonen, ghebannen rebellien et fugitiuen van zijnen voirs. lande; also vlieden dat claerlic blijcken mach bij een vidimus onder deser voirs. stede zeghele, die v deze onse bode ende guldebroeder ooc tooghen zal; welcke feeste van de voorn. ghenouchelicken schietspeele beginnen ende innegaen zal tsondaechs den XX^{en} dach van Meye eerstcomende, daer elc ghezelscap, commende van binnen den lande van Vlaenderen, ghehouden

werdt te zijne te daghe voirs. binnen sonneschiens, ende hemlieden te vertooghden ende presentereene voor den conijnc ende zijn gezelschap, ter plaatsen daer zij haerl. tanneel ende staet houden zullen, ende de ghoone van de scutters die schietten zullen, ende elck zonderlinghe aldaer ten zeluen daghe te doen teekenen ende inscriuen bij namen ende toenamen van den ghenen dies last hebben zullen om te lotene, zo hiernaer verclaert zal slaen, ende smaendaechs daernaer werden ghehouden alle de gheselscepen van buuten den lande van Vlaenderen te commene ooc binnen zonneshine, ende heml. te vertooghene ende te doen scriuene als vooren. Item insghelijcx die te water zullen comen, t zij van binnen den lande van Vlaenderen ofte van buuten, werden ghehouden t diessendaechs daerna binnen zonneshine te commene binnen derzeluer stede, met huerlieders scepen ende ghezelscepe in de coerneleye tusschen Ste Michielsbrugge ende de Veebrugge, lijddende voor de tanneelhouders aldaer, ende dat gedaen vutegaen te lande ende heml. vertooghden voor t principael tanneel, ende dan heml. te doen teekenen ende scriuene als vooren, weluerstaende dat gheen ghezelscepe in t incommen te lande ende te water, ande gnlde vanden boghe onderstandt doen en zullen in persooene ofte van abijte, op versteken te zijne van prijse. Ende swoondaeghs daerna den XXIIJ^{en} van der zeluer maent, ter zeuender huere voor de noene weder te commene ter zeluer plaatsen, omme alle voorgaende gheschillen, geschiet schietens den lesten ghehoudenen schiet-spele, onghedecideert te deciderene, terminerene ende berechtene voor lot ende naer lot en zal men gheene voorledene gheschillen moghen inbringen noch berecht daer of doen; maer gheuielen eeneghe gheschillen, in lot binnen onser voors. feeste, die zullen worden ghedecideert, ghetermineert ende berecht bij ons ende bij zulken anderen conynghen ende notabelen mannen, alst ons ghelieuen zal daertoe te nemene, zonder datte te betreckene in eenighe anders plaetse bij eenighen engiene; ende mede naer de decisie van den seluen gheschillen zal men vergaderen, omme te lotene ende doene also men ouereendraghene zal te dien hende, dat men sander daechs naer dat geloot werdt, zal mogen beginnen schieten te zulcker huere als men stellen zal, te wetene, vut elcker stede ofte plaetse XIIJ scutters, ende niet meer, tien scutters ende niet min, elc twalef schutten schietene, daerof vut elcken loten ghehouden werde te bliuene tote zij ghescoten zullen hebben, viere persooenen of meer van den voors. scutters ende niet min. Ende insghelijcx andre gezelscepe, die op eeneghe prijse van schietene incommen oft andersinen staen zullen, werden ghehouden met vier persooenen ofte meer, te bliuen liggende t scietspel gheduerende, ende

datte op de verbuerte van dat zij winnen mochten ofte ghewonnen hadden; maer vele zo, t welcke God verhoede, dat in eenich gheselscepep eenich van de scutten storue ofte ziec worde, dat hij niet en mochte schieten, zo zullen d andre moghen schieten, die ghesont bliuen zullen, ende also vele persoonen als van buten schieten zullen, telcken lote also vele persoonen zullen schieten van binnen omme den wijn; ende zo wie eerst gheerijghen zal drie scoten, zij van buten ofte van binnen, op elc hende winnende met eenre pile, zullen winnen den wijn, te wetene, op elcken man twee Vlaemsche groten ende die van buten zullen nemen also vele maten, als heml. ghelieuen zal binnen haeren voors. twalef scoten, ende ten hende elc hem houden an zijne curtste mate, behouden dien dat onse meeninghe ende ordonancie es, waert also dat onzen gheduchten heer ende prince bij zien gracie gheliefde te scietene of te zendene zijne gulde van zijnen houe met een huede le omme te scietene, dat zij onghelouden zullen werden van incommene ende van lotene, maer zullen moghen scieten te wat tijden ende daghen alst heml. ghelieuen zal, binnen der feeste gheduerende; ende waert ooc zo, dat onse bode versuimde ende achterliete bij noodzaken of andersins eeneghe goede ghevrijde ende ghepreuilegierde steden ofte plaetsen, met dezen onsen breuen te commene, ende eenich ghezwooren gezelscepep vanden ouden gulde vanden zeluen verghetenen steden ofte plaetsen, t onsen feesten quamen binnen den tijde ende in der condicien voren verclaert, dat die sullen mogen incommen, looten, schieten ende spelen naer de juweelen, gelijk oft onse bode dair gheweest hadde, sonder fraude. Ende omme dat wij begheren dese dinghen vooren ende naer verclairt metten condicien in desen breuen begrepen, wel gehouden ende gheantiert te zijne, sonder enich verbreken bij eenigen engien, niet tegenstaende enige ordonnancien ter contrarie in anderen plecke geordonneert, zoe hebben wij geloift ende gelouen met desen onsen brieue te geuene alle de juweelen ende prijsen hierinne gescreuen, te wetene; zoe wat scutters van eender stede ende gulde van eenen eede ende cleede, scoont ende eerlicxt incommen zullen van binnen den lande van Vlaendren te lande, dien sal men geuen twee rijckelijcke zelueren kunnen, wegende vijf marck; ende soe wye dairnair scoont ende eerlicxt incommen zal van binnen den voirs. lande van Vlaendren als bouen, dien zal men geuen twee rijckelijcke zelueren kunnen van drie marck. Item zoe wye scoont ende eerlicxt incommen zullen van buten den lande van Vlaendren te lande, dien sal men geuen insgelijcke zelueren kunnen, wegende vijf marck; ende soe wye dairnair

schoonst ende eerlicxt incommen sal van buten den voirs. lande van Vlaendren als bouen, dien sal men geuen twee rijckelicke zelueren kunnen van drie marck. Item zoe wye schoonst ende eerlicxt incommen zullen van binnen den lande van Vlaendren te watre, dien sal men geuen twee rijckelicke zelueren kunnen, wegende drie marck. Item zoe wye dair naest schoonst ende eerlicx incommen sal van binnen den lande van Vlaendre te wàtere, dien sal men geuen twe rijckelicke zelueren kunnen van twee marck. Item zoe wat schoonst ende eerlicxt incommen zullen te watere van buten den lande van Vlaendren voirs., dien sal men geuen twee rijckelicke zelueren kunnen van drie marck. Item zoe wye dair nair schoonst ende eerlicxt incommen zullen te watere van buyten den voirs. lande van Vlaendren, dien sal men geuen twee rijckelicke zelueren kunnen van twee marck. Item zoe wat geselschap vanden scutters, die commen sullen omme schieten van verrenste te lande, dien sal men geuen twee rijckelicke zelueren kunnen, wegende drie marck. Item zoe wat scutteren comende omme scieten van verrenste te watere, dien sal men geuen twee rijckelicke zelueren kunnen, wegende twee marck; ende dese voors. juweelen van schoonste en verrenste incommene, zal men presenteren nair lot ende eer men schieten zal. Voort es te wetene, dat tonser voirs. feesten zullen zijn te winnene acht juweelen mit schietene, in der manieren ende op de condicien hier nair verclaert: Inden eersten zoe wye van buten, binnen zijn twaelf vierde cortste maten, schieten sal naest den stake, in een vergaderende, dien sal men geuen zesze rijckelicke zelueren kunnen, wegende twee ende dertich marck, als voir theochste juweel. Item den ghone die hebben sal, binnen sijn twaelf scoten als voren geseit, vierde curtste maten dair nair, dien sal men geuen viere rijckelicke zelueren kunnen, wegende vier ende twintich marck, als voir tandre juweel. Item de ghone die hebben sal, binnen sijn twaelf scoten als voren geseit es, vier de cortste maten dair nair, dien sal men geuen vier rijckelicke zelueren kunnen, wegende zestien marck, als voir tderde juweel. Item zoo wye dā van buten de voirs. eerste viere de curtste maten in persooene inder manieren bouen verclaert, geschoten sal hebben, dairmede dat hij t voirs. hoichste juweel winnen sal, dien sal men geuen voir zijnen persoon te hebbene ende te houdene eenen rijckelicken verdedten zelueren crone, wegende een marck zeluers, als voir t vierde juweel. Item de ghone die hebben sal binnen sijn twaelf scoten, als voren geseit es, drie de cortste maten, dien sal men geuen drie rijckelicke zelueren kunnen, wegende thien marck, als voir tvijfte juweel. Item den ghone die hebben zal bin-

nen sijn twaelf scoten als voren geseit es, drie de curtste maten dair nair, dien sal men geuen twee rijckelicke zelueren kunnen, wegende zes marck, als voir t zeste juweel. Item de ghone, die hebben sal binnen sijn twaelf scoten als voren geseit es, twee de cortste maten dair nair, dien sal men geuen twee rijckelicke zilueren kunnen wegende vier marck, als voir t zeuente juweel. Item zoe wye van buten die meest schieten sal vrij, binnen den witte ende naest den stake, gegheene van de voirs. zeuen juweelen winnende, dien sal men geuen eene rijckelicke zelueren kanne, wegende vier marck, als voir tachste juweel. Ende es onse meeninghe ende ordonnancie, dat wt elken steden, plaetsen ofte gulde mar een geselschap tot onser voirs. feeste nair de voirn. juweelen en sal mogen schieten, ende oock dat elck geselschap mit schietene niet meer dan een juweel ofte prijs vanden voirsz zeuen juweelen, die metten cortsten maten van schietene te winnen sijn, en sal mogen winnen ende dat bij eenen man hebbene, alsoe veele maten als voren verclairt staet, ende hem houde an sijnen cortsten mate ende d andere laten varen, sonder argelist. Ende zoe wye van den schutters, die omme de voirs. juweelen schieten sullen, t zij van buten of van binnen, alsoe menichwaruen als zij vrij schieten binnen den ringhe, die int witte vanden doele gestelt zal sijn, dien sal men geuen eenen guldenen rinck. Item zoe wat scuttere van binnen die meest ryngen winnen sal, dien sal men geuen eenen zelueren roosenhoedt, wegende twee onchen. Item wat geselscepe ontfangen werdt omme schieten den scoonsten, eerlicxsten ende rijckelijcxsten staet houden sal mit vierene ende anderssins dairtoe dienende, deselve onse feeste geduerende, dien zal men geuen twee rijckelicke zelueren kunnen, wegende zes marck. Item die dairnair den scoonsten staet houden sal als voirs. is, dien sal men geuen twee rijckelicke zelueren kunnen, wegende vier marck. Item zoe wye tachterste lot gebueren sal van scietene, die sal hebben twee rijckelicke zelueren staecken, wegende zes oncen, ende den laken daarmede de doelen verdeckt sullen sijn. Item zoe wat geselscepe van rethorijcken comende mitten seluen scutters van buyten, terseluer onser feest de scoenste ende genoechlicxte esbatementen in Dietsche tale spelen sullen in goeden rijme, sonder eenige vylonye ofte dorpereet, t selue esbatement inhebbende, t welck zij spelen sullen voir onsen coninck ofte sijn geselschap, dair sij sauonts hoerl. staet houden sullen de voirn. feeste geduerende, dien sal men geuen twee rijckelicke zelueren kunnen, wegende zes marck. Item zoe wat geselscepe van rethorijcken ter seluer onsen feeste commende, dair nair oock in Dietscher talen spelen zul-

len de scoenste ende genoechlicxste esbatemente als voren de voirn. feeste geduerende, dien sal men geuen eenen rijckelicken zelueren kanne, wegende drie marck. Item soe wat geselscepe van rethorijcken als voren ter selue onsen feesten commende, in Walscher tale speelen sullen de scoenste ende genoechlicxte esbatementen als bouen, deselue onse feeste gednerende, dien sal men geuen twee rijckelicke zelueren kannen, wegende zes marck. Item wat geselscepe van rethorijcken als voren ter voirs. onsen feesten commende, dairnair insgelijcx in Walscher talen speelen sullen de scoenste ende genoechlicxste esbatementen als bouen, de voirs. onse feeste geduerende, dien sal men geuen eenen rijckelicken zelueren kanne, weghende drie marck. Ende es ons meeninghe ende ordonnancie, dat elck geselscepe mar een esbatement en sal gehouden sijn van spelene, dair men den prijs mede winnen mach op elcken auont, ons oock dan ouerghuende, eer men speelen sal, van elcken speele copie, omme dairop terminacie te makene alsoo t behoeren ende noot wesen sal; ende oock dat elck geselscepe mitten voirn. esbatementen mar een van de voirn. prijsen winnen en sal mogen; ende als vander ordinancie hoe dat de esbatementers van elke stede geordineert sullen werden van spelene, het zij drie ofte vier speelen, elck sauonts, oft anders dat reseruieren wij tonswaert, omme dat te ordinerene ter minster quetse vanden esbatementers, die tonser feesten commen sullen; wel verstaende dat men loten ende de lotinge ordineren sal opten voirnoene vanden eersten daghe dat men sal beghinnen schieten, omme sauonts te beghinnen spelene, ende alsoe te continueren elck sijnen tour totten eynde van onser feeste, op de verbuerte van huerlieder prijs, in sulker ordinancie als zij dan gestelt ende geloot sullen worden; welcke prijsen bij ons ende ..... wijse mannen, die daerane gevroeden mogen, gejugiert ende gewijst zullen werden op elke stede nair huere verdiente, zoe wij aldernaest zullen kunnen ende moghen; ende dat bij ons dair af getermineert sal werden, zal moeten hebben sijn vul effect, zonder dairop te nemene eenige contradictie van appele oft reformacie in eeniger manieren. Item voirt zoe wat geselscepe, die eerlicxt ende schierlicxt zijnen prijs halen sal, die hij met schietene gewonnen zal hebben, ende sauonts voir hairlieder vertreck eerbairlicxt zijn tanneel houden sal, dien sal men geuen eene rijckelicke zelueren kanne, wegende twee marck. Item die dair nair insgelijcx denseluen sijnen prijs, die hij mit schietene gewonnen sal hebben, zoe voorscr. staet, ende oock sauonts voir hairlieder vertreck eerbairlicxt zijn tanneel houden zal, dien sal men geuen eenen rijckelicken zelueren croes

wegende een marck zeluers. Item die best den sot maken sal, comende mit eenighen geselscepe vanden scutters in genoechten, sonder scamp ofte vylonye, dien sal men geuen een juweel van vier onchen zeluers. Item die dair nair best den sot maken sal, als bouen, zal hebben een juweel, weghende drie onchen. Item die dairnair best den sot maken sal, als bouen, zal hebben een zelueren juweel, wegende twee onchen; wel verstaende, indien t soe gebuerde dat twee geselscepen ofte meer stonden op eenen prijs in sulcker wijs dat men tnyet jugeren en conste, zoe es onse aduys te vulstane mit eenen prijs sonder meer. Ende alle de voirs. juweelen zijn in Vlaemschen marcken, zes onchen voir elck marck of betere, ende zullen zijn verwapent met St. Jorys ende der stede wapene van Ghendt, ende in gheene juweelen goudt noch faitsoen gerekent. En es te wetene, dat men de voirs. juweelen, die te winnene zijn mit schietene, mit scoonst staet houdene, scoonst vierene ende mitten esbatementene, geuen sal bij aduijse ende rade van den zeuen steden, of den meesten deel van dien die alle de feesten gesien zullen hebben, elken diese gewonnen zullen hebben nair t inhouden van desen onsen brieue. Item zoe es onse meeninghe ende wille, dat nyemant sal schieten mit eenen boghe dair den loop van tellier voren of achtere gewast, gesplet, of mit eniger subtylheit besteken of gemaect sal zijn, ende mit sulken boghe ende p'le, als elck beghint te schietene om prijs, sal hij vul scieten, of hij en worde opt scauault ontreet ende onstelt van pile; maer opdat zijn slot liete ende de pile verloren of te broken worde, zoe sonde hij dan moeten doen zijnen eedt, opdat mens begeert, dat zijns ontdeckens gheweest ware, ende geen argenlist dair inne en sochte, ende dan sal hij moghen hem gaen stellen in den proufstake ende nemen eenen anderen pile, ende prouuen in den voirn. proufstake eene scote zonder meer, ende dan comen zijn scoten vul sciet. n; en indien eenich scuttere ontreet worde van boghe, doende als voeren, zal hem mogen stellen in den proufstake ende scieten ouer ende wedere, dats te verstaene, twee scoten sonder meer, ende dan commen zijn scoten vultschieten; behouden dat elck scutten gehouden wert te stane mit beede den voeten vrij binnen der latte, die voor elcken doel geslegen sal zijn. Item dat elck zal mogen doen spannen zijnen boghe dies belieuen sal, ende gheuielt dat enighe pile binnen den doele gescoten worde, weder mense saghe ofte nyet, de mate sal men nemen an den naesten cant van de gate, dair de pile inghinck zonder wit afstrijdene. Item en gheuielt dat yemant scote tegen den meetstaecke, in sulcker manieren dat de pile weder wt viele ende verspronghe wt

den doele, die scote sal gerekent wesen mate sonder mate. Ende is onse ordonnance, dat men in dit voirn. scietspel nyet scieten en sal mit enighen stalene boghen om de voirs. prijsen. Item soe zal men bij den wille Goids eenen huerdele sdaechs schieten, wtgedaen Assensioensdach, Pinsedach, Sacramentsdach, St. Jan Baptistendach, St. Pieteren ende St. Pauwelsdach ende Onser Vrouwendach, den 17^{en} in Julio, ende alle andere daghen als men schieten ter sulcker huere als bij ons geordonneert sal zijn. Item dat soe geuele dat yemant eenige donckerheit of tweevoudich verstant maicte in eenige pointen of articlen van de voirs. onser scietspele, alsoe wel van dies in de principale breuen mensie gemaict ware oft nyet gemaict, ende bij dien gescillen ofte debaten resen, dat al datte ende tghont dat daer vute spruyten mochte, refereren wij t onswairt om dairaf te ordinerene ende te appointerene mitten geenene, die t onslieden belieuen sal dair toe te nemene ende ouer te roupene, opdat noot ware, zonder eenige condicie.

Ende omme dat wij geneghen sijn alle eerbare vruecht, solaes ende broederlicke minne te meersene, die meest spruyt vut conuersation van edelen, goeden ende notabelen personen, bidden v vriendelick mit minnentlicke herten ende elken sonderlinghe, dat v gelieue wille te comene ten voirs. tijde, daghe ende feeste, omme te verdienene hij der conste vanden edelen voetboghe ende rethorijcke de prijsen ende juweelen hier voeren verhaelt, nemende in dancke al sulcke graciene als v God verleenen sal, ende ouerpeynsende eenpaerlick in v harte de grote minnelicke vroecht, blijscap, solaes ende ghenoecht, die, ter gheliefte van God, te deser onser feeste gedaen ende gheantiert sullen werden, ter welker feeste onse lieue Here God ende sijne gebenedide moeder v allen verleene te comene tuwer vrome eere ende liefde ende ons mit v insgelijcx te wesene. Bidden oick vriendelick, dat v gelieuen wille desen onsen bode ende medebroedere expedicie te doene, als hij bij v comt, ten hende dat hij cortelinghe moghe veldoene sijne saecke, alsoe wij hem gelast hebben. Ende in teycken, dat hij bij v geweest zal zijn, uwe zeghele hieran te hangene aen een van de steerten, ende daerop te scrijue den name van uwer stede ende plaetse, ende wij bij der graciene Goods, willen en sullen onderhouden ten vulcomen alle de pointen ende articlen voeren verclaert, naer ons vermoghen: In oircondscopen ende versekertheid soe hebben wij, bailliu, scepenen ende raedt van de voirs. stede, coninck, deken ende prouiserers bouen genoemt, dese presente breuen mitten Walsche hier onder gescreuen, t welcke wij hebben gedoen translateren van woorde te woorde vutten

Vlaemsche omme Dulsche marchen , ende oock te bet te gelieue ge-
doen zegelen mitten onser zegele vuthangende, den xvi^e dach van Lauwe,
int jaer onses Heren als men screef mccccxcvii. *Afschrift.*

f. Extracten uit de stadsboeken der stad Haarlem , betreffende
de schutgilde.

Sint Pauwels dach Conuersio (25 Jan.) 1519. Is bij de meeste stemmen
van den gerechte ende vroedschap geconcludeert, dat men ordineeren
ende maicken sal drie schutterijen , te wetene, een schutterije vanden
voetboghe, een vanden coloener ende een vanden handboghen, ende dat
de schutters vanden voetboghe wesen sullen de beste en notabelste
mannen van de stede, die hebben sullen de renten van de oude
schutters met xxv r. gl. van de stede, en als zij den papegaey
schieten lxxv r. gl. gelijk de oude schutters gehad hebben, tot onder-
houdenisse van hoer doelen ende altair. Item de schutters van de
coloener sullen hebben van de stede, tot onderhoudenisse van hoer
doelen, altair, loot en busse, vijftich r. gl. op zekere ordonnantien
daer op te maken.

1524. Die heren ende gerechte gebieden allen den ghildebroeders van
de oude schutters, dat zij op morgen, als op Sinte Jorijs dach, voir de
middach, elcx mit sijn haecbussen schicken te commen in de doelen,
ende mit sijns selfs haecbusse schieten off doen schieten ten minsten
drie scoten op te boete van xii stuivers. Ende zoe wije vanden ghilde
broeders zeluen mit sijn haecbusse naest de penne schieten sal binnen
de drie eerste scoten, die sal dit toecomende jaer coninck wesen. Ende
sal de coninck tselue jair excys vrij wesen van hier als een priester
belopende n^r r. gl. v st. tsjaers.

En indien eenige vrije luyden oft brouwers coninck waere, die sal
de penninck van de vrijheyt ontfangen.

Actum xxiij^a Aprillis a^o. xvccxxj, presentibus Brouchorst, schout, Mont-
foirt, paendre, ende Witte burgermeesteren, Warmont, Cantert, Ramp,
Ilsbrant Jacobsz ende Cornelis Martsz, scepenen.

Op ten 24 dach Febr. anno 1541. Soe sijn Jan Ghijsbrechts Eng-
brecht, Willemsz Ramp, Claes van Huessen, Claes Pieters, burgerm.
Wout van Bekensteyn, tresorier, Jan Mathijs, Gijlsbr. Claesz., mr.
Quirijn Dirxz, Jan Raet, Mr. Pier van Foreest ende Aelbert van
Treslonge, scepenen, gegaen geweest van den burgermeesteren camere tot
in de doelen vanden handboghe ende hebben inspectie genomen op te ge-
leghenheid vanden seluen doelen ende tlant daer naest van de convente van

St. Anna, ende werden als ter communicatie geleyt wat ramen men op te plaetse vanden seluen doelen zoude mogen stellen, ende hoe men de schutterije soude mogen contenteren omme t huys ende t selue erf etc. — Ende is eendrachtelick gesloten, dat de burgermeesteren sullen ontbieden de ceel vande selue schutterije ende die deelen ende voegen tot dandere twee schutterijen ende dese schutterije te nyete te doen, ende sal men in den doelen van de oude schutten ende in den doelen van de coloveniers maicken in elke doelen een vack, omme daer te mogen schieten metden handboghe voor de gheene die lustigh zijn; ende angaende t huys van deselue doelen sal men huynen voor de draperye tot een raamhuys ende mit de huysen toutair onderhouden. Ende sullen voorts burgermeesteren committeren eenige die van stonden aan sullen doen ophouden de boomen en afbreken de doelkuypen omme mede aldaer ramen gestelt te werden ten gerieve vande draperije neringe.

5 Aug. 1548. Bij de meeste stemmen geaccordeerd alle de coningen van de schutteryen te hebben dubbelde taex van hyer ende broet zoe verre zij dat becomen; ende van alle swaerigheyt die daarop souden mogen vallen, sullen de burgermeesteren rechters wezen.

16 Sept. 1549. Gestemd dat de drye schutteryen op dincompst van den prince hem vinden sullen in swertte cledingen, elcx mit een toertie van anderhalf pondt was in de handt.

Welcke incompste van den doorluchtichsten prince geschiede den lesten dach der maend Septembris omtrent drye uren na noene Present in processie solemneel de religieusen met huere ornamenten ende de ecolier mettie schoolkinderen in albis, dragende vice cureyt t silvren crusifix, t welk zijne princelijcke hoocheyt in grooten devocie custede, omtrent de Grote Houtpoort binnen dezer stede.

13 Jan. 1552. Is eendrachtig beslooten, dat men bij requeste sal versoeken omme te hebben een officier binnen deser stede, alsoe Bekesteyn noch in den Haeghe blijuende is, ende men nyet en weet wanneer hij t huys compt, zulks dat de stede in dese periculoeze tijt niet en behoort sonder officier te wezen. En voorts gesloten, dat men nyte drye scutterijen setten sullen zeventhien man, die alle auonts bij beurten omme gaen zellen, beginnende t sauonts te vijf uyren tot thien uyren oft langer te discretie van de weth, soe men dat best ordineeren sal.

15 April 1559. Is in communicatie gelegd van t verlaten van de hantbogens schutterije, omme vuyt dat gezelschap te mogen nemen bequame mannen ende deselue te stellen in dandere twee schutterijen, vuyt dewelke veele schutters gestoruen zijn, verdragende den gheen die niet

van state en onmachtich zijn schutterijen te houden. Ende is bij de meeste stemmen gesloten, dat de burgemeesteren den voors. hantbogens hooren ende daernaë ordonneren en disponeren sullen, t zij van vuyt te laeten steruen of vuyt te kyësen ende den scaemelen te verlaeten, soe hen dat goet duncken sal.

20 Junij 1560. Is in aduyse gelegd van t verlaeten van de schutterijen ende te ordonneeren twee nieuwe schutterijen van mannen souffisant en wel gequalificeerd, ende gesloten dat de burgemeesters de vindere van den hantboge verbyeden ende hemlieden afeyschen zullen haer state; ende in geualle de burgermeesteren hemlieden consenteeren omme te mogen schyeten, ten voldaeen mach sijn den gheen, die eenige uitleggingen gedaen hebben hemlyeden alsdan beuolen sal worden, dat zij haere onkosten vinden ende omme slaen zullen vuyt huere selfs buydel, sonder te belasten den doelen oft eenige goeden den schutterijen toebehoorende neemende daer van cautie van personen ende goeden van den vindere alwaer zij te werken gaen. En dat voorts, de voors. burgemeesteren de drye schutterijen casseren en weder omme twee schutterijen erigeren ende opstellen sullen, soe in alder eendrachticheyt ende te meesten eere vanden stede ende gemeente sal doen ende behoeren.

11 Julij 1560. Is gesloten, dat men 't scheyten van de hantbogens zal nederleggen om redenen den gerechte te doen gecomen, ende dat men van stonden aen de drye schutterijen al sal verlaeten ende kiezen wederomme twee nieuwe schutterijen.

19 Oct. 1560. Is bij mr. Quirijn, burgemeester, verhaelt dat de vindere van de hantboogschutterijen huer state, daer toe zij lange onwillich sijn geweest, den burgemeester ouergegeuen hadden, ende is bevonden, dat die schutterije van de hantbogens schuldich ende ten achteren is c & lxxv guld. oft daeromtrent, ende omslaende over deselue schutters misgeld, sal tselue bij estimatie bedragen veertig gulden. Hierop is bij de meeste stemmen gesloten, dat men eerst sal omme slaen ende ontfangen t voors. misgeld ende daermede mitsgaders dat comen sal van t geen dat men mach vercopen, sal betaelen de schulden voors. en datter aen sal resten, sal men nemen van penningen, die comen sullen van die hantboichschutters doelen, ende datter ouerloopt, sal men employeren tot de twee schutterijen, die men nu ordineren ende maken sal, als de voetbooge en cloevers. En is deze zake gecommiteerd den burgemeesteren.

5 Dec. 1560. Zijn gelezen zeeckere articulen beroerende t verstellen van de schutterijen, geconcipeerd bij den burgemeesteren, ende is bij eendrachticheyt stemmen verclaert, dat men deselue zal nagaan ende de twee schutterijen in sulcker vougen ordonneeren, behaluen ende uit-

gezondert dat elck rot sal wezen van twintich man ende nyet hooger. En soe wie van de voors. schutters compt tot 't zestich jaeren oudt te zijn, dat die vrij ende ontlast sal weesen vande zelue schutterije, mits dat hij al dan sal helpen onderhouden toutaer van S. Sebastiaen.

19 Dec. 1560. Is op de verzochte tymmeringen in den oude schutters doelen, omme aldaer tot behouff van de nieuwe schutterije van den voetboghe te maken een camer oft huys daer men Lxx of Lxxx man inne setten mach, want zij hem nyet en mogen behelpen, zo et nu es, — bij de meeste stemmen gesloten, dat men den eenen schutterije sal doen als den anderen ende vuyt der stede beurse doen maken ende tymmeren eerst t doelhuys van de coloeveniers ende daerna in de voetboghe doelen sulck getymmert alst behouven sal, ende dit alle sjaers wat ten meeste eere ende minste quetse, soe men best mach. En nopend de versochte vrijheid van de exchijs van een half aem wijns off een tonne vreemdt biers of Haerlemer bier voir elck rot, is bij de meeste stemmen geaccordeert, dat elck rot sal hebben, 't zij vrijheid van een half aem wijns, of een tonne vreemdt biers, off Haerlemmer bier, wat van dryen zij liefste hebben. Voorts hebben mijn heren van den gerechte ende vroescap voorts den voors. schutterije toegeseyt van der stede wege te doen coopen t getal van hondert spies, als voir elcke schutterije vijftich, daer af de onderhoudenisse sal staen aen de vindere van dezelve schutterije.

Den laetsten dach Augusti 1565. Waren mede gelezen zekere articulen geconcipieert omme te remedieeren in de mysbruiken en oneyntlijcke aenwas van costen bij den schutterijen jaerlixs int omme-gangen in tharnasch, int ontbijten, teeren op de ouerlevering en anders gedaen strekkende tot groote lasten van den gemeene schutters daervan clachten gecomen sijn aan den burgemeesteren; alle welcke articulen met eendrachtige stemmen goedgeuonden zijn ende geordonneede dat men dezelve zoude onderhouden, ende zijn deze: In den eersten sullen de vaendragers van beide schutterijen gehouden wezen alle jaren, van nu voortaan, daechs na Sinte Aelbrechts dach elck zijn venlin te leueren in handen elck van den vindere zijnre schutterijen, die dezelve venlens zullen bewaren, zonder eenigh van dien te laten gaen uit heml. handen, ten ware in vergaderinge van de gemene schutterijen, op peyne van vijf ponden van xl groot t stuc, bij elck vendrich ten contrarie doende te verbeuren ten profijte van elck zijnre schutterije. De coninck, deken, vindere, provoost, seerpreecher, bisschop, twee vaendragers ende cappellaen van elcke schutterije, zullen op Sa-

craments dage elck tot heuren ontbijten hebben een stope rijnsche wijn of acht stuivers daer voor.

In de vergaderingen tot tweemalen toe, op t ordonneeren van de dachoorde, zullen de zes weyfels van beyden de schutterijen, elck telcken male hebben acht stuivers tot eenen stoope rijnschen wijn. Op Sinte Aelberts dach sullen den coninck, deken, vinders, provoost met vijf dyeners, scerprechter mede met vijf dyeners, de paerrijders, capellaen, drie weyfels, twee vaendels, een bode ende een knecht van elcke schutterije, elck schenken een stoope rijnschen wijn ofte acht stuivers daer voor.

Voor beide schutterijen te samen zal men voorts aen nyet meer trompetslagers in al mogen aennemen dan drye ofte vyer ten hoogsten op Sint Aelberts dage. Ten zeluen dage als de schutters in tharnasch gaan, en zal 't getal der tromslagers ende pijpers in elcke schutterije nyet mogen zijn bouen thyn tromslagers en thyn pijpers, commen voor beyde schutterijen in als twintich trommelslagers en twintich pijpers. Alle jaren zullen dan de vinders van elcke schutterije voor Sinte Jacobs dag den state van hueren ontfanck ende uitgeuen ouerleveren in handen van burgemeesteren dezer stede, omme voorts bij den burgemeesteren ende de vinders, na gelegenheyt, van dezen eenen ommeslach wat elcke schutters betalen sel, gemaect en twee nieuwe vinders tot twee oude vinders van elcke schutterije, deze t navolgende jaer dyenen sullen, gecozen te worden.

Ende zullen de oude met de nyeuwe vinders van beyder dezer stede schutterije te zamen voor elcke schutterije niet meer op doverlevering mogen verteren dan tien carolus guld., ende op doverlevering als zij luiden eeten twaelf gulden.

g. Ordonnancien gemaect op te vernieuwinge van schutterie binnen Haerlem, 25 Nov. 1580.

In den eersten sullen de tegenwoordige acht vinders van beyde de schutterien in hueren diensten continueeren ende selue schutterie op den naeme van vinders in goede ordre ende discipline te houden tot ten 1 Mey toecomende, mits dat alsdan dezelve alle verlaten sullen wesen, ende sullen burgemeesteren alsdan vier vuyt denzelven vinders continueeren der welcke naeme van vinders in capteine verandert sullen werden, welke gecommitteerden capteinen metter daet sullen nommeeren acht bequaeme persoenen, vuyt denwelcken dezelve burgemees-

teren vier sullen committeren tot lieutenanten, dewelke oversulx een geheel jaer metten ander sullen dienen omme de scutterie in alle ordre, geschiktheyt ende politie te houden, volgende de ordonnantie van de schutterie alrede gemaect ende noch te maecken; ter expiratie van elck jaer sullen de capiteinen van heurlieder officie verlaten sijn ende sullen de voors. lieutenanten heurlieder naeme voor dat jaer verandert worden in capiteinen, die van gelijcken weder acht nomineeren ende bij de burgermeesteren daer vuyt vier weder tot lieutenanten gecoeren te worden, ende dit alles van jaere tot jaere toe gedurende; mits dat bij denzelven capiteinen en lieutenanten gecoren sullen worden vier sergeanten en acht corporalen over elk schutterie, daarvan jaerlixs twee sergeanten en vier corporalen over elk scutterie sullen continueeren ende sal gelijk getal bij denzelven gecoren worden, die 'tzelve jaer mede dienen sullen, ende dezelve gecontinueerd een jaar gedient hebbende, sullen verlaten ende andere jaerlixs in heurlieder plaetse gestelt sal worden als voeren. Sal voorts elcke schutterie groot wesen twee hondert man tot twee schutterijen toe; elck vendel stark hondert man met hoer vier corporaels, ende elck vendel weezende twaelf rotten, elck rott starck acht mannen, over elck vendel een capitein lieutenant vendricht, twee sergeanten, vier corporaels ende twee vaendels, een prevoost; alle welke officieren soe vendricht, sergeanten, corporaels en prevoesten bij de capiteinen ende lieutenanten gecoren sullen worden. Voorts sal bij mijn heere de magistraten eede gedaen worden de Spaengarden malcontenten met heuren aanhangen te verclaren als openbare vijanden des vaderlants ende dezelve te willen helpen met goed en bloed resisteeren, den prince van Oranjen te houden voor onzen stadhouders, welke eed zij vindere nu als capitein en lieutenant gehouden sullen wezen mede te doen, ende dat men daerna de schutterijen den eed mede sal voorhouden ende laten doen ende metten onwilligen te doene handelen als naer behooren. Item sullen dezelve vindere als capiteinen ende lieutenanten die schutterijen mogen stellen op ..... denzelven oerbaerlix weezende ter discretie van vindere, ende ingevalle van doleantie sullen burgemeesteren daar inne remidiceeren. Omme voorts de schutterie van wachten een weynich te verlichten, worden dezelve vindere als capiteinen ende lieutenanten geauctoryseert omme ordre te stellen over de burgerwachte, soe zijluyden 'tzelve alrebequaamst sullen vinden; ende angaende de stille wacht in plaetse van de ratelwacht sal men ordonneren twaelf gesellen, daer over een schout bij nachte gecommitteert sal worden, die in de vierschaere sullen wachten om aldaer 'savonds ten sessen coemen, omme soo verre

bij nachte eenige ontuchte oft inconvenient mocht gebeuren, dezelve schout bij nacht gelijkelijck off mette helft van de voors. gesellen ten ordonnantie van burgermeesteren de macht hebbende, hen derwaerts sullen vinden omme 't selve te remedieeren. Zijnde vervolgens Willem Arentsz. aangesteld tot capitein van de nachtwakers.

45 Dec. 1580. Op 't verzoek van de twee schutterijen bij requeste gedaen, ten einde te mogen genieten de 400 guldens jaerlijks, hun bevooren toegelegt in vergoeding wegens in 't beleg geleverde zilvere wijnkannen ende een schale, waer van geld is geslagen geworden, is geresolveerd, dat men hen sal verleen en ordonnantie op den thesaurier generael om jaerlijks de voors. somma van 400 guldens te ontvangen, ende belangende de vergoeding voor hun geleend zilver, dat daerop namaels met discretie sal gelet worden.

Maart 1582. De bnytenlandvaerders op hun verzoek ontslagen van de wacht ende schutterij ende ongehouden verklaert om iemant in hunne plaets te stellen.

N°. 4.

Ordonnantie der voetboogilde der stad 's Hertogenbosch, 1453 ¹⁾

Wij scepenen, gheswoeren raidsluden, die men noemt ledige lude, dekenen vanden ambachten ende deel der gueder knapen ende die gemeyn stat van t Sertoghenbosche doen cont eyner iegheliken, dat wij ter ceren, orber ende nutschap ons gheneden heren shertogen ende sijne stat ende ondersaten vanden Bosch, den ghesellen vander groeter gulde vande voetbogen der voers. stat gewillecoert ende verleent hebben, ende mit desen brieue willecoeren ende verleen en de punten ende ordonnantien hier nae volghende:

Inden iersten die voers. ghesellen sullen sijn tachtentich inden ghesael, die bij den twee hoghen dekenen, te wetene, enen schepen ende eenen gheswoeren ende den drien dekenen der selver gulden ten tijde wezende gekoeren ende ghesett sullen werden.

Item dat inder voers. gulden niemant en sal werden ontfacen als

---

1) Het afschrift dezer ordonnantie afkomstig uit het voormalig archief van het graafschap Buren is door den heer dr. C. R. Hermans vergeleken geworden met twee afschriften, als: in het *Pampierenboek*, fol. 127—132, (Inventaris E. n°. 19) en in het *Privilegieboek van Marten 's Heeren Gerards*, fol. 132—136 verso, (Inventaris E. n°. 20), berustende in het archief van 's Hertogenbosch.

scut ten zij ghehoeren oft gecofte porteren deser stadt, die jaer ende dach te voren bynnen den vesten der voers. stat gewoent sullen hebben; ende die aldus ontfacen sullen werden, sullen moeten wesen out ten mynsten vijf ende twintich jaer oft daer bouen ende onder hoeren tsestich jaren, ende als yemant, die aldaer ontfacen sal sijn, comen sal sijn tot sinen tsestich jaren, soe sal hij daer en teynden vander scutscappe voers. verlaten sijn, den dekenen ende meester en ducht dat zij daer noch nut ende orberlijke toe weeren.

Item sullen die voers. gesellen hebben eenen van hoeren medegesellen tot eenen meester, die hij den hogen deeken ende den dekenen der gulden voers. ghecoeren sal worden, die welcke meester blijen sal sijn leuen lanck, ten waer oft hij quame ouer sijn tsestich jaren, oft dat daer en bynnen beuonden werde dat zij daer toe niet bequaem en weren; ende in deen geval, sal hij ontlast daer af sijn ende men sal in sijnre stadt eenen anderen kiezen jnder maten voers., ten docht den hoghen dekenen ende den legen deken voers. dat hij daer toe nut ende orbaerlijke ware.

Item als men yemant jnder voers. gulden als schut ontfacen sal inder maten voers., soe sal men dieen yerst bijden hogen dekenen, meester ende dekenen der voers. gulden scuttelike prueuen inden boghaert, om te besien of die den heer ende der stat nut ende orberlic is of niet, ende wordt hij onder prouen orberlic beuonden, so sal hij ontfacen worden in presentie der tweer hogher dekenen ende der dekenen der voers. gulden, ende zweren, dat hij van nu voertaen eeren sal onsen lieuen heer God ende sijn lieue gebenedide moeder, die maget Maria ende onsen geneden heere, dese stadt ende sijn mede guldbreuderen goet ende getrouwe wesen sal, so hem Godt helpt, ende die heilige ridder sente Jorys.

Item de scutten, die aldus ontfacen sullen werden, sullen moeten hebben altoes, so langhe sij schut sullen sijn, hoer volle haernasch, eenen losbaren wyndaes boege ende enen reysgeren boge hem seluen toebehorende, om den heer ende der stadt daer mede, alst noot gebuert, te dienen, ende oeck daer toe ende te doen eer sij ontfangen sullen werden. Item om dit volcomelike gehouden te werden, sullen die dekenen voers. altyt so dicke ende menichwernen hen dat belieft, ende vmer ten minsten tweeweruen tsiaers besueck ende visitatie doen, of die voers. scutten huur harnasch ende bogen hebben inder maten voers., ende als si aldus willen visiteren, so sal een yeghelijck vanden voers. gesellen ten versuecke der dekenen voers. sijn harnasch ende bogen moeten voertbrengen ende tsijn eden houden dat sijn proper eyghen is, ende waer ye-

mant, die ten versueke der dekenen voers. des weygerden ende sijn harnasche ende boeghen niet voertbrenghen of sijn eeden niet doen en woude, so soude die verbueren so dicke ende menichweruen dit gebuerde, veertich schillinghe payments, half der fabryke sente Jorys capelle ende half den ghesellen vanden schutten voers.

Item soe wie voertaen, nae dieen die voers. tachtentich gesellen volsett sijn sullen inder maten voers. ende in die gulde als scut ontfangen sal weerden, die sal geuen vier pont payments totter gemeenre scutten behoef voers. ende twee lib. payments der voers. capellen, ende een lib. totter tenten ende koeken ende twee gelten wijns de deken der gulden voers.

Item als dese voers. tachtentich ghesellen volsett sijn sullen, so sullen die hoghe dekenen metten drieen dekenen vanden schutten voers. thien cedulen maken ende daer sullen die hoghe dekenen metten drieen dekenen vanden schutten voers. drie cedulen vut nemen ombesien, ende die drie sullen dat jaer dekenen wesen, mer in die cedulen en sullen niet gescreuen werden enighe vanden schutten voers., die bynnen drie jaren dekenen geweest hebben, ende dat voertane deen vanden drieen als dander twe afgaen dat naeste jaer daer aen bliuen sal, ende also voert van jaer tot jare die voers. dekenen twee vanden thien cedulen vutnemen sullen ombesien als bouen, die dan mitten derden daer aen bliuende dat naeste jaer dekenen wesen sullen inder voers. gulden. Item dat voertaene niemant vanden voers. schutten of ghesellen ten tijde hij scut sijn sal, inder gulden voers. deken en sal mogen wesen in enigher ambacht inder stad voers.

Item sullen die voers. ghesellen hebben eenen knaep, die de deken vander voers. gulden ten tijde wesende kyesen sullen.

Item waert dat yemant vanden voers. scutten hem der scutscappen af seggen woude, die sal dat mogen doen altijt op Synte Jorys dach ende niet anders in presencie der hogher dekenen ende dekenen voers., ende die en sal voertane gheen cleeder noch gelt hebben vander stad voers.; ende eest also dat dese namails weder scut weerden wouden ende hij daer toe als bouen ontfaeen worde, soe soude hij so vele als dander, die niet scut geweest en hedden, geuen moeten als bouen gescreuen steet.

Item sullen die burgermeesteren der voers. stad ten tijde wesende alle jaer opten sonnendach als men singt Oculi, geuen den tweeen hoghen dekenen, den meester ende den tachtentich ghesellen voers. twe hondert rijs gulden, om daer mede te coopen ende te doen maken enen tabbaert ende caproen metten palueren, die sij tsamen ja enen sheren, deser stad ende der voers. gheselschap draghen sullen, ende

die soe titelle volmaeckt hebben, dat sij daer mede gaen sullen in die processien van Synt Jan Euangelist, onsen patroen, ende voert in ander processien, ende als sij hoer papegaey schieten sullen ende sullen die voers. hoghe dekenen, meester ende dekenen ende die ghesellen vanden scutten meet hoeren clederen volmaeckt wt ende jn gaen ofte die hoghe dekenen met hen rijden, op te verbueren veertich schellinghe payments ende te bekueren als bouen.

Item dat die scutten voers. inder processien ende omganck onser Lieuer Vrouwen in huer harnasch gaen sullen om die processie voers. te eeren, ende waer yemant, die dat niet en dede ende en tijts en weer voer die dweers soe tegen der Beghinen muer, eer die coninck daer ouer weer, die soude verboren sess lib. payments, half tot behoef der fabryken ende half der gheselschappen voers., hij conste kenlijke noetsake bethoenen voer den hogen dekenen, meester ende dekenen der gulden voers.

Item alst noot gheboren sal enige spraek oft raet te hebben van enigen oerbaer, nutschap oft profijt der gulden voers., so sal die knaep voers. ten beuele der hoger dekenen ofte ten mynsten ene van hen ende der dekenen der gulden voers. ende niet anders, den ghesellen der voers. gulden dien weet daer af doen, ende waer yemant, die als hem die weet als voers. is gedaen weer, niet en quaem ter vren, die hem gheset soude sijn vanden knaep voers., noetsake en benaempt, die soude verbueren so dicke alst geuiele, sess st. payments tot behoef der voers. gulden sonder verdrach, ende jn dese sprake sullen die hoghe dekenen oft ten minsten deen van hem moeten wesen ende comen op die koeren als in desen seluen punte gerneru is.

Item wanneer yemant, die inder voers. stadt raede geweest heft, oft enighe vanden schutten ende ghesellen voers. of huer wittige wiue af-linich worden sijn, soe sullen die voers. scutten ende ghesellen, wanneer hen die weet daer af biden knape voers. ten beuele vanden dekenen der voers. gulden gedaen sal sijn, metten lijck gaen ter kercken ende hoer offerhande daer ouer doen, ende van dien lijck sal die voers. fabrike hebben een wassen keersse, alsulcx als men ouer tvoers. lijck inder kercken bernen sal; ende waer yemant vanden voers. scutten, die, na diene hem die weet als voers. is gedaen weer, des niet en dede, die soude verbueren soe dick dat geuiel, sess st. payments tot behoef der fabriken voers., hij en conste redelike noetsake betonen voer den hoghen dekenen, meester ende dekenen voers.

Item waert dat yemant vanden voers. schutten ende ghesellen openbaerlijke woekerden, voercoep dede, jn ouerspel of in onwitten saeten,

mit ledigen wiuën omgince of ander oneerlijke saken bedreef, daer mede de goede mannen ende geselschap voers. beschaempt ende oneert werden mochten, ende men dan der waerheyt beuonde, diën sullen die hoghe dekenen, meester ende dekenen voers. setten vut der gheselschappen voers. ende sal met hen egeen cleder of capruyn draghen, alsoe langhe hij in sulken staede wesen sal.

Item dat die voers. scutten sullen ongheshouden sijn ende bliuen vanden costen, die huer ambachten doen mochten in heervaerden ende van waken metten ambachten voers. ende oec vrij wesen van scuttinghen ende beden.

Item sullen die voers. gesellen ende scutten dienen den heer ende der stadt als si versocht weerden, ende wanneer die heer ende die stadt der voers. scutten behoeuen in der Meyerien, zo sullen sij hebben hoeren cost ende vier vleims sdaigs of sess aude vleims op hoeren cost daer af die stadt den koer hebben sall, ende liggen die voers. scutten wt binnen der voers. Meyerien drie weken, so sal die stadt eenen yegheliken gheuen drie elle lakens tot eenen rock af te maken sonder vertreck; ende wanneer die voers. stadt vut den scutten voers. coerlinge sall leggen, soe sullen die hoege dekenen, meester ende dekenen der gulden voers. die koerlinghe legghen ende kiezen op huere eedt nae huere besten vijf sinne, ende die sij kiezen, die sullent moeten wesen sonder verdrach.

Item woude die stadt voers. die voers. scutten of ghesellen hebben of leggen buten der Meyerien, soe sullen sij huer rocken hebben, te wetene, elck drie ellen lakens alst voers. is, als sij vutvaren ende huere cost ende vier vleims groet sdaigs of seuen vleims groet daer voer sdaigs, daer af die voers. stadt heuren coer hebben sal als bouen.

Item waer yemant vanden voers. scutten, die als hij vanden meester ende dekenen der voers. gulden daer toe waer geordineert, opten voers. loen niet vutvaren of leggen en woude, die soude verbueren, soe dicke dat geuele, negen lib. payments, hij en conste nootsake betoonen als bouen gescreuen is, te deylen in drieen deelen, deen dordeel den heer, dander dordeel der stadt ende dat derde dordeel den gheselschap voers. daer toe soude die hoghe dekenen ende dekenen voers. diën setten tot der gheselschappen voers.

Item wanneer die scutten voers. vut liggen sullen, so en sal niemant van hen thuys of van daer moghen trecken, ten sij bij consent der hoger dekenen, des meesters ende dekenen voers., ende dede yemant hier tegen, die soude verboeren, so dicke dat geuel, elck sdaigs doebel sout, te deylen als bouen, ende men soude diën setten vuten gheselschap als voers. is.

Item waert sake dat ymant vanden scutten voers. toech bij consent der hoger dekenen, meesters ende dekenen voers., die soude weder moeten comen jnden gheselschap voers. ouer dweers nacht of binnen soe vele tijts als hen vanden hooghen dekenen meester ende dekenen voers. nae ghelegenheit der plaetsen georloft soude sijn, op te verboren elcx sdaigs dobbel sout te deylen als bouen, nootsake en benoempt.

Item als de scutten vut reysen of leggen sullen, soe en sal niemant van hen keren noch gaen buyten hoeren wympel sonder consent der hoger dekenen, meesters ende dekenen voers., ende dede yemant hier tegen, die soude verboren, so dick dat geulele, dobbel sout, te deylen als bouen, *ende men soude dieen setten vuten gheselschap als voers. is*¹⁾. Item waert sake dat enighe vande voers. scutten als die van 'sheren ende der stadt wegen vutgeleegt waeren, jn diensten of orlaers heren ende der stadt gequest werden, dieen soude de stadt den meester afdoen ende soude hebben sijn sout ter tijt toe hij ghenesen waer, bij also dat hij, nae dieen dat hij genesen weer, wedercomen soude int gheselschap voers. soe verre als sij dan buyten weren.

Item dat die scut ende gesellen voers. nyemant te dienste trecken noch wt varen en sullen buten consent der scepenen ende gesworen, des meesters ende der dekenen voers., ende dede yemant hier tegen, die soude verbueren sijuen rock ende voertane vut den gheselschap bliuen.

Item dat egeen vanden scutten voers. wt trecken en sal meer dan drie dage, hij salt den dekenen der scutten voers. seggen oft enige vanden scutten hem naest wonende, ende die sal dan schuldich sijn dat den dekenen te kundigen, opdat men weten mach wye van hen wt is.

Item als de heer of die stadt die voers. scutten vytseynden sullen, sullen sij hen die wagenen ofte scepen leueren buyten hoeren cost.

Item als die scepenen ende ghezwoeren waken, soe sullen die scutten oeck waken onder heuren dekenen, gelijc de scepenen ende den gesworen voers.

Item op dat die renthen, broeken, koeren, veruallen ende opcomingen der capellen ende gulden voers. te bat verwaert werden mogen om den dienst Goods inder capellen voers. te doen, die capell ende boegherth der scutten voers. te houden ende te reformeeren, daers niet is of gebueren mocht, sullen die scepenen ende gesworen ten tijde wesende altijt op Synte Jorys dach kiezen drie notabile personen van-

---

1) De onderhaalde woorden komen niet voor in de afschriften ten archieve van 's Hertogenbosch.

den ghesworen schulten, d'e dat jaer lanck duerende alle rhentē, broeken, koeren ende opcomingen der voers. fabrijken ende gulden opboren ende heffen sullen, ende die beleggen bij rade der hoger dekenen ende dekenen ten tijden wesende inden orbaer voers., ende die sullen altijt vierthien daghe voer Pynxteren guede rekeninghe ende bewijs doen voer scepenen, gesworen, dekenen ende meester voers., van welleken drien personen die een van hen daer aen bliuen sal dander jaer ende alsoo voertaene van jaer te jaer.

Item sullen die dekenen vanden scutten voers. alle jaer rekeninghe doen voer scepenen der stadt, twee hoghe dekenen ende die gemeyn ghesellen veerthien daghe voer Pynxteren.

Item sullen die voers. scutten hebben die visscherije, die leegt tusschen der stadt ghemeynten ende tusschen de gemeynnten van Engelen ende Vlijmen, ende desen sullen sij alle jaer te mynsten twewerpen moeten vysschen ter Deesen toe wt, ende vander Dyesen voert ter Maze toe ter ordinancie der hoger dekenen, meester ende dekenen voers.

Item sullen de voers. scut hebben jaerlyx vander stadt twolf dobbel om mede te regeren den boegaert ende te reformeren ende die erfchysen, die men daer wt gelt, mede te betalen.

Item oft gheboerden dat enighen kijf ofte discourdie gheuele tusschen die ghesellen vander gulden voers., vutgescheyden dat lijf of lijt aengaet ende sheren broeken, dat sullen die hoghe dekenen metten meester ende dekenen der voers. gulden ten tijde wesende, moeghen beslichten ende nederleggen nae gelegentheit der saken, ende waer yemant, die den voers. hogen dekenen, meester ende dekenen hier jone niet ghehorsaem wesen en woude, dien soude men nemen sijnen tabbaert ende setten dien wt den gheselschap voers. ende daer nae nimmermeer jnder voers. gulden ontfangen te werden.

Item sullen die scepenen ten tijden wesende twee hoghe dekenen kyesen vut den rade der stadt voers., te wetene, eenen scepen, enen gesworen, ende wanneer des scepens jaer wt js van sijnen scependomme, die sal tjaer daer nae gesworen hoghe deken sijn, ende die scepenen sullen wt hen enen anderen kyesen, die dan van nuwes scepen gemaect sal wesen, ende alsoo voertane van jaren ten jaren.

Item sullen die scut comen scieten jnden bogart metten coninc staueel bij ordinantien der hoger dekenen, dekenen ende meesters op sulke voege ende maten als men daer op ordineren sal.

Item wanneer die scut van sheren ende der stat wegen vutgeseynt ende geleept werden sullen, sal men hen geuen gescut biden dekenen ende meester voers. na gelegentheit der reysen.

Item dat die gesellen vanden scutten voertane sullen moeten comen ten brande ende ander kenlijke onghewallen, als sij die cloch horen cleppen of luden in huer tamelijck harnasch opter stathuys metten twee hogen dekenen, meester ende ander hoeren dekenen voers. ende vandaer niet scheyden sonder consent derseluer hoger dekenen, meester ende dekenen voers. op te verbueren een lib. payments, te deylen als voers., ten weer dat si mit heuren eeden bij heuren dekenen ende meester voers. hen onschuldichden van enigen nootsaken.

Item dat die guldebrueders der gheselschappen ende der gulden voers. blijven sullen jnt gemeyne guldebrueders, soe verre den hoghen dekenen, meester ende dekenen voers. kenlijck is dat sij guldebrueders sijn.

Item so wat guldebroeders voertane ontfanghen sullen werden jnder maten voers. die salmen scrijuen jn een register ende dat te bliuen onder den dekenen voers.

Item waren enige guldebrueders, die openbaerlijke woekerden, voercoep deden, jn ouerspel of in onwitten saten, met ledige wiuen omgingen of ander onredelijke of oneersame saken bedriuen, die en soude men horen capruyn doen nederleggen ende metten voers. scutten niet dragen, alsoo lange sij in alsulkene staet of leuen weren, of die hoge dekenen ende dekenen voers. sullen die moeghen nae grootheid der misdaet mett allen setten vuter bruederschappen voers. nae gelegenheit der saken, wellecke punten all ende een yegelycken soe sij voers. staen, wij houden sullen ende doen houden van werden ter tijt toe, die bij ons samentijc jn al of in deel verandert, vermindert of vermeerderd sullen wesen. Des torconden hebben wij den zeghel ten bootschappen ¹⁾ der voers. stat aen desen brief doen hanghen. Gegeuen opten thiensten dach der maent van Augusti jnt jaer ons Heren dusent vierhondert drie ende vijftich.

N°. 5.

De groote voetbooggilde te Brussel verzoekt Floris, heer van IJsselstein, om het aanstaande schielfeest met zijne tegenwoordigheid te vereeren, 1538.

Edel moegende heere, wij gebieden ons zeere dienstelijcken tot uwen edelheden.

---

1) Zeg 1 ad legata.

Edele moegende heere. Alsoe uwen edelheden altoes voer gerecommandeert heeft gehad de groote gulde vanden cruysboge te Brussel, gelijk uwe edelheyt die tegewoirdelijken noch voer gerecommandeert heeft, daeraff wij uwer moegenticheyt hertelijken zijn bedanckende, biddende dat uwen edelheden gelieuen wille desen Assentioens auont naistcomende onsen gulden te bewijsene de eere metter comptst van uwen persoon, om alsdan te schietene nae den vogel vander seluer gulden, gelijk uwen edelheden te meer stonden noch gedaen heeft gehad, ende tselue doende sal uwe moegentheyt ons groote eere ende reuerentie bewijzen, gelijk de selue uwe moegentheyt noch gedaen heeft; ten waer nochtans dat uwe edelheyt mits den grooten affairen, die de selue te doene soude moegen hebben, dair bij achterdeel hadde, dwelck ons hertelijken leet waer; nochtans tselue wtgesloten, ende Godt soe gevueghde, dat wij uwe presentie mochten aensien, en soude egheen dinck ons willecommer zijn, gelijk wel redelijck is, gernerct der grooter eeren ende weldaet, die uwe edelheyt ons gedaen heeft; recommanderende hiermede uwer edelheyt onse gulde, der seluer oyck biddende die te willen recommanderen den edelen moegenden heer, den tegenwoirdigen bisscop van Luydick, ten eynde dat zijn moegentheyt oyck voer gerecommandeert hebbe de selue gulde, gelijk wijlen zijn predecesseur, dyens ziele God benade, oyck gedaen heeft, ende uwe edelheyt oyck verneeren wille den seluen als guldenbrueder te ontfangene in onse gulde, ende zijn genaden van onsen wegen oyck te biddene, dat zijn moegentheyt gelieue, ingewalle dat de selue mits den grooten affairen, die deselue te doene heeft, nyet tompassen comen en soude, oyck te willen commen schieten nae den seluen onsen voghel. Ende dit doende sal uwe edelheyt eere ende reuerentie bewijzen ons ende der gulde, kenne God Almachtich, die v, moegende eedele heer, gespare in gesontheden. Desen VJ^{en} Mey lan XXXVIIJ.

Die uwe onderdanige ende goetwillige dieners, die hooftman, dekens, gesworen ende andere vander grooter gulden vanden cruysboge te Brussel.

get. Cousin.

Opschrift: Den edelen, vromen ende moegenden heer, den heer van IJsselstein.

Oorspronkelijk.

Archief van Buren.

JOURNAEL

OF DAGELIJKX ANNOTITIE VANT GENE ONTREND DE VRE-
DEHANDEL TOT UTRECHT DE HEEREN, DAER TOE
DEN 16 DECEMBER 1711 VAN STADSWEGE
GECOMMITTEERT, IS VOORGEKOMEN ¹⁾.

MEDEGEDEELD DOOR DEN HEER

Dr. P. N. VISSCHER te Utrecht.

Den 16 Nov. 1711 is gelezen een missive van den heer van Schonauwen etc., geschreven Hage den 15 Nov. 1711, med notificatie dat de stad Utrecht tot de aenstaende vredehandel merkelyk in consideratie quam en apparent stond verkoren te worden, vragende of t haer Ed. Agtb. aengenaem soude sijn. Is bij missive geantwoord, dat hetselve haer Ed. Agtb. soude aengenaem sijn en niet sullen declineren, med verzoek omme sijn ed. goede officien aantewenden ten eynde dese stad tot de handelplaats worde verkoren.

14 December 1711 is verstaen, dat geen vremdelingen gedurende het congres t borgerregt sal worden vergost, ten ware

---

1) Dit dagverhaal, door den toenmaligen secretaris der stad, den heer mr. Everard Harskamp, gehouden en door zijne hand geschreven, bevat vele geheel onbekende bijzonderheden zoo van zaken als personen gedurende deze vredesonderhandelingen.

dat sijl. genoegsame versekeringe kunnen geven, dat sijl. hier permanent en niet voor een tijd med der woon sullen verblijven.

16 Decemb. 1711, t stadhuys tot de congresplaats vastgesteld en commissie om de camers daertoe te approprieren en meubileren, mits dat de stad door haer Hoog Mog. of haer Ed. Mog. moet worden schadeloos gehouden.

Eod. die. gecommiteerd de heeren m^r. de Milan Visconti, heer van Nijveld, mr. Nicolaes Pesters en Leonard de Casembrood, heer van Rhijnesteyn en Willige Langerak, raeden in de vroedschap, mitsgaders m^r. Everard van Harscamp, secretaris van de politie deser stad, omme volgens resolutie van den 14 deses de plenipotentiarissen van stadswegen, na gegeve notificatie van haer arrivement, te gaen verwelkomen en begroeten, over een reglement voor derselver domestiquen te spreken, tot conservatie van de goede rust en ordre in dese stad, ook med de heeren plenipotentiarissen de vordere voorvallende saken te reguleren, alles med communicatie en rugpraak van de heeren borgermeesteren en vroedschap.

Eod. die. Ordres tot wering van insolentien des avonds langs de straten, van brand etc.

Eod. die. de heer van Renswoude door de stad tot plenipotentiaris benoemt etc.

28 Decemb. 1711. Ordre op de couriers, naderhand gedrukt.

4 Januarij 1711 (1712) gepubliceerd, dat geen plenipotentiarissen, publike ministers, hare domestiquen of goederen sijn arrestabel.

Eod. die. Nader ordre tot het weeren van desordres des avonds.

Den 16 Januarij 1712, saturday savonds is gearriveerd John Robinson, bisschop van Bristol, eerste plenipotentiaris van hare maj^t. van Groot-Britannien.

Den 17 d^o. .... Wentword milord Raby, comte de Straf-fort, tweede plenipotentiaris ut supra.

Den 18 d^o. smaendaegs op de middag heeft de secretaris van de Britannische ministers plenipotentiarissen aen thuy van

den heer borgermeester Verborcht geweest en zijn wed. gevraegt of tstadhuys ende plaets vant congres konde sien; seyde naderhand mede kennisse te hebben gegeven vande aenkomst vande welgemelte heeren plenipotentiarissen, dog de heer borgermeester seyde neen, tgeen groot dispuyt soude hebben konnen geven, dog nog gelukkig is tongemak daer uyt te resulteren vermeyd, als hier onder.

Den 19, op den middag zijn aengekomen van Gornichem drie Franse heeren plenipotentiarissen, alse le mareschal duc d'Uxelles, abt van Polignac, en mons^r. Menager of comte de St. Jan, hebben aenstons daerna van haer komst kennisse gegeven.

Eod. die, des avonds zijn nog aengekomen de heeren Buys en van Renswoude.

Den 20 Januarij, woensdaegs, lieten de heeren gecommiteerden tot de saken vant congres mij weten, dat de klok tien uren voornoens soudent gaen complimenteren, dat ik veerdig most zijn. Wat vroeger aen de secretarje komende, vragde twee Engelse heeren na mij en versogten te weten wat abuys of mesentente dat er was geweest en waer bij ttoequam dat de Britannische heeren plenipotentiarissen niet wierden verwelkomt, also de notificatie door den secretaris vande ambassade was gedaen aen heer borgermeester Verborcht, die egter negeerd aen zijn wed. die notificatie is gedaen; wat van dese sack was, heeft de heeren gecommiteerden voorn. noyt regt gebleken. Ondertussen was gevraegt bij duc d'Uxelles etc. hetgeen de heeren magtig verlegen maekte. Egter wierd ik med die twee Engelse heeren aenstons gesonden om te vragen of de heeren gecommiteerden geadmitteerd konden worden om tcompliment van stads wegen af te leggen bij milord eveque de Bristol eerst, die ik selfs niet kost te sien komen, dog kreeg tot antwoord, *aenstons alst de heeren beliefde*, vervolgens bij milord comte de Straffort, die ik selfs sprack en gelijke antwoord bequam; aenstons bragt ik rapport aende heeren gecommiteerden (reeds aen t'huys vanden heer Pestere, naest

cour de Loo sijnde), reden illico med de koetsen vanden heer van Nijveld en Rhijnesteyn na milord eveque; wierden ontfangen inde kamer aen de linkerhand vant voorhuys, int huys vanden heer van Wijk; t compliment en andwoord geschiede med veel betuygingen van vrindschap en beleeftheyd. Den bisschop vroeg med nadruk, of wij daer teerst quamen en of dat onse eerste visite was; de andwoord was jae, gelijk ook de waerheyd was; alhier uytgeleyd tot int voorhuys aen de deur.

Hier van daen na milord Straffort, ontfangen in de tweede kaemer aen straet aen de linkerhand van t huys vanden heer domdeken van Weede; uytgeleyd uts.

Hier van daen na de maerschal d'Uxelles¹⁾, eerste Franse plenipotentiaris, reden med de karossen tot voor de deur opt bassecour int huys van Courcelles op de L. Nieustraet en traden aenstons binnen, wierde door twe kamers aende regterhand gebragt tot inde derde; alle die kamers waeren vol edelluyden en heren vant gevolg vande maerschal; in de derde was sijn excellentie, sijnde een oud, lang, venerabel heer, vrij wat podagreus, had doen bonte laersen aen en een stok med een kruk na de oude mode in de hand, sprak vrij wel, gedega-geerd, vrindelijk en beleeft, med veel betuygingen ontrend de sincere en opregte meninge en gedagte van den koning sijn meester voor de vrede; de enigste marque van 'distinctie, die den maerschal aen sijn kleren had, 'was het ridderteken van St. Esprit; de marschal leyde ons uyt tot in de deur vant huys.

Van hier na labbe de Polignac²⁾ als doen nog in t huys van mons^r. Pouchoud aen de Jansbrug. Labbe quam selfs med mons^r. Pouchoud van agter, soo als med de koetsen voor t huys waeren, deed selfs de deur van de regter sijdka-mer open, sulx mijn heeren in groot twijfel waeren of t labbe

---

1) Desselfs familienaam is Nicolas Chalons du Blé &c.

2) Desselfs familie is Polignac, een oude adellijke familie uyt Lan-gedoc.

selfs was. Den abt is een schoon, lang, blank, welgemaekt heer, spreek bij uytmentheyd wel en polit, evenwel med een soort van agterhoudentheyd; alhier med seer veel beleeftheyd en betuyginge als boven ontfangen en vuytgeleyd tot in de deur vant huys.

Na den eten is gecomplimenteerd de heer de Menager ¹⁾ int huys vande heeren Hoeuft agter St. Pieter, ingehaelt van dien heer Menager selfs int voorhuys en door de linker sijk-kamer gebragt in de agterkamer; alles was in dit huys in desordre, hier saten wij eerst op slegte matstoelen aen de haerd, ses heren, namentlijk 4 gecom^{den}. en mons^r. Menager med nog een heer. Monsr. Menager is een heer omtrend 40 jaer na gissing oud, mediocre statur, blank van wesen, vrolijk en lagghend van aensigt, vol van discours, selfs soo dat mijn heer van Nijveld med sijn compliment qualijk kost aenvangen en wij al een goeden tijd geseten waeren eert selve kon geschieden. Op t seggen van de heeren, dat op alles in dese winter en in die korten tijd soo geen volkomen ordre hadden kunnen stellen en alles besorgen, antwoorde dien heer, *cest pourtant plus que trois mois que j'ai eu l'honneur de signer les praeliminaires en Angleterre*, t geen door ous alles ad notam wierd genomen; seyde nog, *messieurs, vous avez une ville bien grande et considerable a gouverner, je ne la croyois pas si belle et tant peuplee que je vois*. De heer van Nijveld seyde hier op, dat wij volgens t algemeen seggen gelooft hadden, dat sijn excellentie onse stad wel kende, alsoo t gemeen geloofde, dat sijn excellentie met de marschal de Tallard hier gedurende de vrede enige tijd gewoond had; dog antwoorde hierop, dat nooyt in dese stad had geweest, dat met den mareschal wel in Engeland had geweest, maer noyt hier; klaegde voorts dat de huysen hier soo duur waeren, dat de magistraet daer med een goede taux op deselve te setten (enfin le marchand et le menageur paroissoit beaucoup en cette visite) hadden behoren

1) Een koopman van Rouan.

te voorsien; hierop wierd geantwoord, dat dat hier niet practicabel was en dat de magistraet niemand kon obligeren om zijn huys te quiteren en t aen andere overtegeven; alhier med veel beleeftheyd uytgeleyd tot in de deur vant huys.

Hier van daen na de munt en aldaer gecomplimenteert de heeren Buys en van Renswoude, alwaer na de eerste plegtigheden ongeveer een half uur over alderhande saken, voornamentlijk t gene nog aen t stadhuys en de plaets van t congres nodig was, wat vrijer wierd gediscoureerd.

Het compliment int generael was van den volgenden inhoud en overal, mutatis mutandis, en hier en daer eene kleyne verschikking, genoegsaem het selue, exempli gratia dit was t compliment bijna van woord tot woord aen de Fransen :

Monsieur!

» Les bourgemaitres de notre ville nous ont deputed du corps du senat, pour vous saluer de leur part et vous temoigner leur sensible joye de votre bonne arrivee en cette ville, comme aussi de vous congratuler dela part du senat comme ministre plenipotentiaire de sa majeste trescretien (que nous reverons beaucoup). Nous esperons que votre venue tendera a remmener la paix bonne, durable et salutaire a toute la chretiennete, et que par la pourront cesser les profusions de sang chretien, les miseres de peuples et les accidens funestes et inhumaines, qui accompagne les guerres de part et dautres. Le senat nous a en meme temps chargé de prier votre excellence de vouloir bien concourir avec les autres ministres plenipotentiaires a faire un bon reglement pour leurs domestiques et ce quil en depend, comme a d'autres lieu ou on a tenu de semblables assemblées de paix, enfin que le bon ordre, le repos et tranquillite soit conservée icy, et toute desordre, confusion, matieres de contention et disputes puissent etre soigneusement evitées, ce que le senat souhaite beaucoup et a quoy de leur part elle contribuera tout ce que sera raisonnable et possible."

Donderdag den 21 Januarij 1712 is des .....noens afgelegd het contracompliment of contravisite vande heeren Buys en van Renswoude aent huys van mijnheer van Nijveld in de linkersijds voorkamer, alle vier de heeren gecommiteerden vonden sig daer te samen.

Desen avond arriveerde den marquis del Borgo, plenipotentiaris van zijn K. H. van Savoyen.

Vrijdaegs den 22 Januarij 1712 is ten tien uren voornoens gecomplimenteerd, gelijk als de voorgaende, den heer marquis del Borgo, zijn ontfangen int voorhuys aen de deur, gebragt inde linkersijds agterkamer vant huys van mijn heer Noiroit, aldaer geseten op armstoelen, en zijn door zijn excellentie uytgeleyd med alle tekenen van eer en beleeftheyd tot op de brug voort huys. Marquis del Borgo ¹⁾ is een kort, tenger en kleyn heer van postuur, seer levendig en actieff in zijn manieren van doen, vol beleeftheyd, spreekt wel, heeft veel verstand en geest.

Ontrend den middag quamen aent stadhuis te samen de plenipotentiarissen Buys en van Renswoude en marquis del Borgo, om de plaetse vant congres te sien, en tgeen nog mogt manqueren te reguleren en ordonneren. Dese heeren wierden door de heeren gecommiteerden tot het congres opgewagt en alles aengewesen. De Engelse heeren hadden ook aengenomen en geseyd te sullen komen, dog alsoo na lang wagten niet quamen, versogten de heeren Buys en van Renswoude mij om daer eens heen te rijden med een van de koetsen voort stadhuis staende, en te vragen oft ook qualijk verstaen was of enig inconvenient was tussen beyde gekomen, dat de heeren daer al meer dan een groot half uur hadden gewagt &c. Milord eveque was niet t huys, sulx ik dese vraag ging doen aent huys van milord Straffort, en kreeg tot antwoord dat die heeren aenstons souden komen, soo als ook geschiede. Hierop wierden de kamers gesien, op de Geallieerde en Franse kamer

---

¹⁾ Familie is Solari.

vielen geen sonderlinge speculaties, maer op de generale congressamer was vrij wat filosofie op, omt ceremonieel te vinden. Den bisschop pasten met treden alles af, dan sus dan weer anders, enfin de schoorsteen most weg en daer over een dito gefingeerde gemaekt worden, de tafel toen langs de glazen staende most ovael rond sijn, soo veel rond als mogelijk, de schermen wierden geordonneerd om t ceremonieel en t inkomen daarmede enigszins egael te maken.

Op dese voormiddag is den marechal d'Uxelles aen mijn huys geweest, terwijl bij marquis del Borgo was, heeft na mij gevraegt, reed daerop med de heer Pesters na de maerschal, dien heer had daer ook iets te doen, en wilde dien heer gaerne persuaderen om ons vier tsamen aen t huys van mijn heer Milan van Nijveld de contravisite te doen, dog sijn excellentie seyde, *quil nestoit pas pour les grandes ceremonies, quil aimoit sa liberte sans se gener, quil nous iroit voir tous quatre chez nous.*

Ik seyde sijn excellentie, dat ik vernomen had, dat sijn excellentie marechal de France mij de eer had gedaen van aen mijn huys na mij te vragen, dat nu quam horen wat van sijn excellentie ordres of believen was en waer in sijn excellentie sou konnen dienst doen, het antwoord was, *ho! ce n'étoit rien que pour vous voir.*

Saterdag 23 Januarij 1712, heeft den marquis del Borgo de contravisite aen al de vier stads gecommiteerden gedaen ten huys van den heer Milan Visconti, in voege als voren.

Vier schermen wierden gehaelt, een van mijn heer Milan, een van den heer van Papendorp, van den onderschout en van mijn schoonmoeder van Ewijk, alle vier van 6 deuren, even hoog, Brabandse schilderije, en sijn die schermen naderhand goedgekeurt en geset als hier onder sal worden aangewesen.

sMaendaegs 25 Januarij 1712 heeft de vroedschap goedgevonden, dat soo de Britannische ministers een kerk begeren om dienst in te doen, gelijk als gesegt word, dat haer de Janskerk sal worden gepresenteerd na half twaelf uren als den Nederduytsen dienst sal wesen geendigt.

Nog verstaen, dat de heeren plenipotentiarissen vrij sijn van alle stads en staten exchijsen en impositien voor haer hotels, t sy die uyt een huys of uyt meer annexe huysen bestaen, dog dat hetselve niet kan of mag worden toegestaen aen domestique die apart wonen of bij borgers inwonon, also t selve al te veel voet tot fraudes soude geven en strekken tot totaet ruine van staten en stads pagten.

2°. Dat alle plenipotentiarissen en haer bijhebbend gevolg vrij sijn vant poortgeld, dog domestique, die alleen of apart passeren, moeten betalen.

3°. Op de klagte van de viskopers, dat de bediendens van de plenipotentiarissen op den afslag selfs geen vis mogen mijnen.

Sijn nog gedaen twee publicatien.

Den substituut schout gelast op de vijf bedelaers herbergen goede toesigt te hebben, de dienaers van justitie en opsigters op de bedelaers sijn gelast alle vremde bedelaers de facto de poort uyt te leyden, en de soldaten belast het inkomen van dit vremd gespuys te beletten.

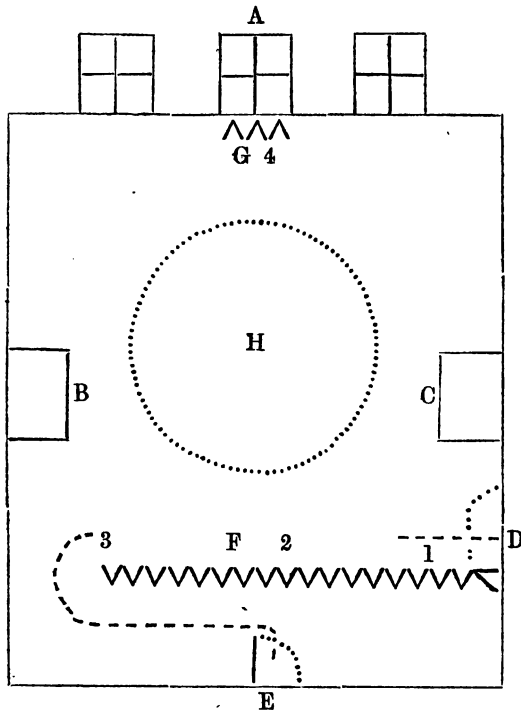
De Franse heeren hebbende genegenheid laten blijken omt stadhuys en de plaetsen of camers tot het congres gedestineerd, te sien, is Ponchoud, terwijl de vroedschap sat, na de Franse heeren plenipotentiarissen gesonden, om te vragen wanneer die heeren geliefden te komen, dat dan stads gecommitteerden haer excell. souden opwagten; het antwoord was ten half twaelf uren.

Ontrend half twaelf uren quamen labbe de Polignac en mons^r. Menager, waeren maer passelijk voldaan over haren ingang, haer kamer &c., meenden dat de accurate egaliteyt niet wel was waergenomen. De heer van Nijveld antwoorde, dat ons stadhuis daer niet soo na geschikt was, soo als wel wenste &c. In de generale congreskamer was den ingang mede niet egael, de tafel ook niet rond genoeg &c., prate selfs, dat die grote tafel veel ambarresseren soude, dat al soo goet sou sijn enige ronde tafeltjes die dragen als à l'ombre tafeltjes, daer neder te setten, met pen, inkt en papier daerop, en de stoelen daer rondom int cirkel; de schermen wierden dan eens

sus dan weer anders geschikt, dog nooyt was twel, enfin grote swarigheid; de mareschal dUxelles was doen niet present, ging niet uyt, alsoo wat verkouwen was. Naderhand hebben de heeren plenipotentiarissen den andere over de ceremonie difficulteyten gesproken en is alles med de tafel een wijng te versetten en de schermen te schikken gevonden; den heer van Renswoude was present en ordonneerde, hoe het most staen.

Aen de andere sijde is een model ten rouwste en soo als best heb gekonnen, afgeschetst, om een begrip te hebben van de congres kamer en hoe alles daerin is geplaatst en geschikt.

De groote raetkamer, tegenwoordig de generaele congres kamer, is lang 44 of 45 voeten, breed 33 of 34 voeten.

A de glazen.

B de marbere schoorsteen, med groen saey wegbehangen.

C dito gestel of gefingeerde schoorsteen.

D Fransen ingang.

E Geallieerden ingang.

F schermen om t ceremonieel te vinden, dus gaen de Geallieerde en Fransen in de kamer soo als de - - - of grove stippen staen.

G is nog een scherm al mede omt hoog end van de kamer quasi weg te nemen.

H de tafel van 30 personen, waerop thans bij provisie staen 10 tinne inktkokers med glase daerin.

Schermen.

1 vanden onderschout.

2 van mama van Ewijk.

3 vanden heer van Nijveld.

4 vanden heer van Papendorp.

Woensdag 27 Januarij 1712. Zijn de heeren vander Dussen en Goslinga door de heeren stads gecomm^{da}. gecompliceerd en med alle beleeftheyd en vrindelijckheit gereciperd, smorgens ten tien uren int huys van mevrouw de wed. vanden borgermeester van Roijen, daer de heer van der Dussen vooreerst logeerde.

Tot mijn leedwesen heb ik daer niet present geweest, alsoo om eenige domestique saken bij oom Voet most zijn, en hoe wel t selve had geseyd aen de secretarye, was ik, vermits die t geseyd had was afgegaen, buyten mijn schuld niet te vinden; heb naderhand mijn dienst aen hoogwelgemelde heeren gepresenteerd en t selve geexcuseerd, dat ook voor goed wierd aengenomen.

Desen avond is de heer de Melarede van Turin gearriveerd, heeft aenstons zijn komst als de andere laten bekend maken.

Donderdag den 28 Januarij 1712. Is t reglement voor de opening en methode van het congres, de domestiquen en t gene daeraen behoord door de heeren plenipotentiarisen onder haer gereguleerd, naderhand gedrukt.

Dese morgen heb ik wesen vragen, wat uur t zijn excell. de Melarede best gelegen quam om stads compliment te onfangen, zijn wed. selfs gesproken, t uur is gesteld op drie uren naer noen.

Ten drie uren naernoens zijn wij med de twee koetsen, gelijk als bij de andere plenipotentiarisen, gereden na monsr. de Melarede, zijn, de binnenplaats overgegaen sijnde, door zijn excell. opgewagt aen de deur van t huis, geleyd in het salet aen straet int huys van Genet op de N. Graft, alhier geseten op armstoelen, uytgeleyd tot op straet door zijn excell.

Monsr. de Melarede is een heer, meer beroemt door zijn grote qualiteyten van geleerdheid en capaciteyt, als wel van extraordinaire hoge geboorte, is een heer van een ordinaire lengte, oud ruym 40 jaren, bijzonder modest, obligeant en vrindelijk van discours, seer aengenaem van conversatie, is een heer beroemt door zijn geleerdheyd en kennisse van regten niet alleen, maer wel principael van zijn grondige kennis van al de intrigues en interesse van alle hoven van Europa, verstaet het jus publicum, de historie en t gene daer aen behoort au fond et professoraliter. Wij wierden bij zijn wed. seer obligant en beleeft ontfangen.

Vrijdags den 29 Januarij 1712, is gehouden het eerste congres door de elf presente heeren, 8 van de Geallieerde en 3 van de Fransen; de Franse heeren quamen med huyrkoetsen, alsoo haer equipage niet hadden, den bisschop van Bristol quam med zijn ceremonirok aen, sijnde van purper fluweel med goude lissen en een lange sleep, opgehouden door twe jonge Engelse edellieden, desselfs koets was extraordinair pragtig, dog niet nieuw; alle de andere heeren hadden geen extraordinaire equipages die sonderling uytstaken. Wijl dit het eerste congres was, hebben de heeren, tot het congres en de saken daer toe horende gecomm., de heeren plenipotentiarisen opgewagt en de kamers aangewesen, bleven ook bij der hand of iets mogt manqueren, daer ordre op diende gesteld te zijn.

Alsoo in de generale congres kamer de schoorsteen weg was gedaen om t ceremonieel, en egter t saisoen toen al vrij rude

was, waeren drie brasieres geordonneerd, een groot voor t middelste scherm tussen de deuren, dit was een groot koper koelvat van mijnheer de Milan, en nog twee kleynder dito, alle med ijsere calotten daer in; in desen was vuur gedaen, dog alsoo den turff soo swavelig was, maekte het selve sulken verbaesden damp en stank in de kamer, dat die machines weg moesten, de glazen moesten opegeset worden en de heeren haer med stoven moesten behelpen. Dit congres duurde eerst een groot half uur, als doen retireerde sig bijde partijen in haer kamers ruym een quartier, doen weder generael congres van een half uur, en doen gingen de Franse direct in haer koetsen, en wijl dit wat brusque geleck en ook door de ministers plenipotentiarisen van de Geallieerde gevraegt wierd, of de Franse heeren nog in haer kamer waeren, gaf dat gedagten of de Franse misnoegt waeren afgegaen.

De twee poorten voor aent stadhuys en om de foules te weeren waeren beset yder med twee granadiers med de bajonetten op de loop en voorts een kring geslagen door een officier van t guarnisoen, twee sergeanten en 12 of 14 man. De koetsen stonden naest een gereingeerd van de balie aende Vismerkt af na de Snippevlugt aen med de peerden nae t stadhuys, sulx nog passage bleeff voor en agter langs de koetsen; dese ordre is voortaan in dier voege geobserveerd. Dit congres begon ten half elf, en scheyde, immers de laeste, ten half twee; desen dag was kout, dog seer helder ende schoone sonneschijn.

Op den nademiddag deden de heeren vander Dussen en Goslinga de contravisite aen stads gecomm^{da}. alle vier samen ten huysse van mijn heer van Nijveld (de Milan Visconti), alles med veel vriendeljkheit en beleeftheyd; bij die occasie hoorde wij ook, dat het een ongegronde suspitie was, dat de Franse misnoegt waeren afgegaen, alsoo de eerste vergadering seer vriendeljk sonder de minste offensie was gescheyden.

Saterdag den 30 Januarij 1712, is ten tien uren congres gehouden door de Geallieerden alleen, duurde tot over een uur,

den bisschop had zijn slegte tabbert aen en alles was nog sonder pracht.

Sondag den 31 Januarij 1712. Dede de heer de Melarede de contravisite aen stads gecomm^{den}. ten huys van mijn heer van Nijveld, voornoens ten half twaelf; na de eerste pligtpleginge &c. sprak zijn excell. seer vrindelijk en familiaer med ons over t groot attachement van zijn K. Hoogh^h. den hartog van Savojien 'voor de keyser &c., dede ons een kort détail over desselfs pretensien aengaende de leenen van Montferrato en t territoire van Vigevano, het gepasseerde te Frankfort ontrend de kroning en t formeren vande capitulatie voor den nieuwen keyser, alsoo zijn excell. aldaer present was geweest, seyde selfs; *Messieurs les François se flattent un peu, S. A. R. ne s'opposera pas trop a eux, par raison de deux alliances que deux fils de Franse ont fait avec deux filles de Savoye, mais ils se tromperont, car son altesse royale sera autant qu'aucun des allies pour les interets de l'empereur, et cela est son veritable interest; le raisonnemant des mariages est un pauvre argument, car ni vous messieurs, ni moi voudrons donner nos filles en mariages dans la pensee que nos gendres auroit quelque droit sur nous, les peres de leurs femmes, et pour disposer de nous et de nos biens, comme il trouveront bon, l'argument est plus fort pour des souverains que pour des particuliers, car tout le peuple et pais soufre avec le prince qu'on maltraite.*

Maendags den 1 Februarij 1712 deden de heeren gecomm^{den}. tot de saken van het congres inde vroedschap rapport van t geen de week te voren was voorgevallen, zijn bedankt en versogt alsoo te continueren. Borgermeesteren en gecomm^{den}. tot het congres zijn geauthoriseerd om David Ponchoud, die de week te voren provisionelijk het congres had waergenomen, aen te stellen tot deurwaerder, commis of diergelijx van t congres, om de heeren plenipotentiarisen ten tijde van t congres als anders, wanneer noodig, te bedienen en t nodige te besorgen, ook tot hetgene de heeren gecomm^{den}. dienstig sullen vinden en ordonneren gebruykt te worden &c., op sodanige in-

structie, tractement en bate, als die heeren sullen oordeelen te behoren.

Ten half twaelf uren is geweest congres van de 8 presenten van de Geallieerden, saten tot over half twe uren.

Woensdag den 3 Februarij 1712 is geweest ten tien uren generael congres, de Franse heeren quamen soo vroeg, dat de wagt nog niet was aen t stadhuys, de deur nog niet open, waeren een goed half uur te vroeg in de weer, sulx t enigszins haer eygen fout was, dat veel saken ongereed vonden.

Na t publicq seyde en men med enige sekerheide bij uitlekking mag geloven, is dese sessie al vrij van belang geweest, fabula ita narratur, dat milord Straffort de ouverture soude hebben gedaen en in presentie van de ministers der Geallieerde en de drie Franse had geseide, dat hij op expresse orde van de koninginne sijn meestersse haer most desabuseren van een vals en algemeen gerugt omtrend de 7 bekende punten, die t publicq preliminarres noemde; dat deselve geen preliminaires of enige grond of regel van dat congres waeren, dat de koningin absoluut sonder enig het minste engagement med Vrankrijk was, alsoo wijnig als enig ander geallieerde; dat ook op de instantien van Vrankrijk dit congres wel was aengeleyd, dog soo der niets naders of beters voor den dag quam, der van de vrede niets worden sou. De heer Buys soude hier bij gevoegt hebben, dat eerst vers uyt Engeland quam, dat niet alleen hetselve in menigvuldige conferentien med de hoge ministers van haer majesteit, maer ook een en andermael hetselve uyt de mond van de koningin med sterke expressien en betuygingen hadde gehoord. Polignac had hier op geandwoord, dat die seven articulen of preliminaires, soo als men se noemde, niemand van de Geallieerde obligeerde, maer wel haer, dog dat egter hier waeren gekomen op toeseegging en verwagting om over en weer propositien te horen en te doen, en niet soo als tot nog toe tot Geertruydenberg &c., al waer altijd de propositien door haer mosten geschieden en t antwoord altijd was en bleef, *vos offres ne sont pas satisfactiores et suffisantes, il*

faudroit plus, sans dire, ce qu'on vouloit de plus. Int gros word dit soo gedebiteerd en ook geloofd, immers dit congres is sekerlijk considerabel geweest, en duurde van tien uren precies tot ruym half twe. De Fransen gingen teerst, die t laest afgingen en opt minst een groot quartier na t scheyden der ander samen bleven, waeren Buys, vander Dussen ende twe Savoyse. Desen middag hebben al de Geallieerde bij milord Straffort gegeten.

Donderdag den 4 Februarij 1712, sijn med t openen van de poort de heeren Buys en Goslinga med een postcales na den Haag gereden om mondeling rapport te doen van t considerable besoigne van dâegs te voren &c. Sijn vrijdag op de middag nog niet weer om geweest.

sAvons om vijf uren is congres van de 6 overige van de Geallieerden geweest. Den graef van Metternig, prussise minister, adsisteerde daer bij, heeft sig egter aenden borgermeester tot nog toe als de andere niet aengegeven; ruym $\frac{1}{2}$ 8 scheyde dese sessie.

Op vrijdag avond heeft de schout gewapend gevonden, contrarie de publicatie dese week gedaen, en daeromme gevangen genomen de knegt van eenen baron de Rosenauw. Dese knegt heeft de volle boeten tot 25 gulden moeten betalen, eer losquam, was de eerste en nog smorgens te voren gewaerschouwt den degen afteleggen.

Den baron de Rosenauw, heb ik naderhand gehoord, is een rijk Hongaris heer, een emissaris, agendarius of correspondent van prins Ragosky, staet vrij wel en is familiair bij de Franse ministers alhier; houdt sig hier op med twee knechts sine titulo.

Saturdag den 6 Februarij 1712, is generael congres gehouden ten tien uren, present alle negen voorgaende, met de graeff van Metternich de tiende, 7 Geallieerde en drie Franse plenipotentiarisen, absent nog de heeren Buys en Goslinga. De Franse heeren sijn maer een groot half uur of $\frac{1}{2}$ uur boven geweest en gingen schielijk aff. Volgens t gemene seggen is op desen dag een gecachetteerd papier door de Franse ministers

aen de Geallieerde behandigt med nader offres van t grote werk van vrede. De Geallieerden gingen kort na twaelf uren ook aff.

Desen dag heeft den bisschop van Bristol ontrend het hotel van labbe de Polignac een considerabel juweel med 14 steenen verloren, hetselve is ontrend de Viebrug' door een borgerman gevonden, en is den vinder op sondag tselve weder brengende beloond met 4 guinies.

Sondag den 7 Februarij 1712, is des morgens tussen 6 en 7 uren brand geweest int hotel vanden mareschal dUxelles, het hoorn heeft reeds gegaen en de brandspuyten sijn reeds voorde deur geweest, dog alsoo teygentlijk maer in een schoorsteen was, is deselve aenstons door de grote menigte van domestiquen omgesmeten en den brand gelest, sulx de bedienden van den brand of de brandspuyten niet sijn gebruykt; egter heeft de marechal sijn genoeg getoond, dat dat volk soo prompt bij der hand en alles veerdig was, heeft haer doen bedanken en een present van 9 pistolen gegeven, apparent en soo als men gelooft sijn tien vereerd, dog een in sacco van de maitre dhotel afgemarcheerd.

Smiddags na elf uren heeft den bisschop volgens stads permissie op sijn exellenties versoeck opde Engelse wijze dienst laten doen in de St. Janskerk; de kerk was ongemeen vol menschen uyt nieuwsgrigheyd; na t lesen van de common praier, klom den capellaen op stoel en dede een predicatie over den 122 Psalm, *biddet voor de vrede van Jerusalem* enz. tot t einde des Psalms. Die Engels verstonden seggen, dat het een seer ernstige, goede predicatie was, en dat hij med veel ijver het interest van Godskerk bij dese aenstaende vrede recommandeerde, en soo dat niet wierd in agt genomen, soo kon de vrede niet goed of in Gods gunste wesen, etc.

Des avonds om vijf uren, als ik en mijn vrouw na de Jacobi kerk, alwaer ds. Gerkama predikte, gegaen was, is monsr. Menager, derde Franse plenipotentiaris, aen mijn huys geweest om contravisite te doen.

Desen morgen hebben de Franse een expresse na het hof van Versailles gesonden.

Smaendaegs den 8 Februarij 1712. Opt versoek van de kerkenraad desen aengaende sijn borgermeesteren en gecomm^{den}. ter beschrijving door de vroedschap gelast, om dien conform opt ernstigste en ijverigste ter vergaderinge van de staten te recommanderen de saek van de standvastige en soo lang en hard verdrukte geloofsbelijders op de galeijen en in de gevangenhuysen in Vrankrijk, opdat. bij dese vredehandel ook middel tot hare verlossing uyt derselver elende mag worden gevonden &c.

Ten half twaelf uren congres van de Geallieerden; heren Buys en Goslinga weder present, dus 9 sterk, was wel twee uren eer dat scheyde.

sAvonds sijn gearriveerd en hebben haer aenstons bekend gemaakt de heeren van Randwijk en graef van Kniphuysen, plenipotentiarisen van staet.

Dingsdags den 9 Februarij 1712 sijn door de heeren stads gecommiteerden op de wijs als al de voorgaende heeren plenipotentiarisen gecomplimenteerd de heeren van Randwijk en graef van Kniphuysen, int hotel vanden heer van Randwijk, sijnde het huys vanden advokaet Muyden, in de Sonstraet, sijn gebragt door de regter voorkamer in de agterkamer, aldaer waeren de andere vier heeren plenipotentiarisen van desen staet; alhier een kleyn quartier geseten, te samen bij t vyer, ontfangen en uytgeleyd tot aen de deur med veel beleeftheyd.

Des avonds weder congres vande Geallieerden ten vijf uren; den grave van Sinsendorff ten half agt uren uyt den Haeg komende, quam direct voor t stadhuys med sijn caros en adsteeerde de conferentie, die ten half negen uren scheyde.

sWoensdaegs den 10 Februarij 1712, wierd ik gesonden na den graeff van Sinsendorff, keyserlijk plenipotentiaris, om te vragen, of mijn heeren de gecomm^{den}. van stadswegen geadmitteerd konden worden om sijn excell. te salueren en congratuleren van wegens de magistraet, eerst in de besijde kamer gebragt,

alwaer verscheyde edelluyden, ook dien groten langen secretaris was. (NB. hij is, seggen se, 8 voet lang, immers groter man oyt gesien te hebben, weet ik niet, is, boven zijn extraordinare lengte en grote, een fraay man, wel gemaekt en wel geproportioneerd). Hier van daen wierd ik bij zijn excellentie binnen gebragt. Graef van Sinsendorff was daer med den heer van Condsbrug, van wiens komst men aen t stadhuys egter niets wist; ik sprak zijn excell. den graeff van Sinsendorff aen en dede mijn boodschap, de graeff wees mij op den heer van Condsbrug, sulx ik mij aen zijn wed. adresseerde, sonder egter van twe excellenties te praten, enfin bij faute van goet onderrigt bleeff ik in mijn abuys, dat er niemand als den graeff van Sinsendorff present in de kamer was. Het uur wierd gesteld tusschen 4 en 5 des avonds, alsoo t smorgens congres was. In t uytgaen in de voorsael sijnde, vroeg ik een van de heeren, wie den tweden heer was die in de kamer was geweest, mij wierd geseyd dat beyde haer excell., de graeff van Sinsendorff en Condsbruk, binnen waeren geweest, waerop dan versogt, dat mijn excuys wilden maken, dat ik mijn commissie aen beyde die heeren niet hadde verrigt, dat de heeren gecomm^{den}. niet wisten, dat zijn excell. Condsbruk inde stad was, immers niet dat zijn excell. int selve logement was, hetgeen dan voor goed wierd aengenomen.

Voornoens ten tien uren was t generael congres. De Keyserse quamen de laetste, egter heeft men geremarqueerd, dat de keyserlijke coetsier agter al de koetsen anreed en sig langs de ijsere balie na de Vismarkt indrong en soo boven die vande Franse boven aen indrong, hetgeen daegs daeraen door den coetsier van de mareschal d'Uxelles belet wierd med zijn koets soo dicht aen de balie setten, dat quaalijk passage voor een mens bleeff. Dit congres duurde lang, de Fransen gingen ontrend een uur af en de Geallieerde scheyden eerst lang na drie uren. De secretarissen wierden ontboden, en is doen veel geschreven; alsoo de keyserlijke ministers bij de Engelse ten half vier uren aten, hadden de heeren een bode geaposteert om

te weten wanneer die heeren thuis soude zijn, tegen even voor vijf uren was. Hierop med de twee koetsen, als bij de andere, daer heen gereden na t huys van Mevrouw van Broekhuysen, de grote poort aende Marienplaats in, aen de trappen en int voorhuys opgewagt door een grote foule van voorname Oostenrijke heeren. Haer excellentien waeren medé int voorhuys, daer van daen int salet gebragt, aldaer op ses gelijke stoelen aen t vier geseten, het compliment wierd door mijnheer van Nijveld, more solito seer honet en obligeant gedaen, de keyser getituleerd sa majeste imperiale et catholique; alhier seer vrindelijk en beleeft ontfangen, uytgeleyd tot aen de voortrap daer de koetsen stonden. De graeff van Sinsendorff seyde ons, *que sa majeste imperiale pour contenter et satisfaire a la demande de ses allies passoit en cet affaire par dessus bien des formalites pas seulement, mais aussi des realites memes.*

Donderdag den 11 Februarij 1712 ten elf uren weder generael congres; de Franse quamen eerst, bij die occasie maekte ik aen mons^r. Menager een compliment, dat het mij leed was, dat ik t ongeluk had gehad van niet thuis te zijn op zondag avond te voren &c., antwoorde mij bijzonder vrindelijk, dat daer niet aen gelegen was. Voor half een gingen de Fransen af. De Geallieerde gingen bij articulen af, de laetste vier of vijf eerst over twee uren. Gedurende dit congres heeft den bode van Balen grote impertinentie en brutaliteyten gedaen med kijven en varen tegens mons^r. Ponchoud, die seer misnoegt afging, med intentie om de functie van deurwaerder van t congres niet meer waer te nemen, soo geen satisfactie ontfangt, quid inde in posterum fiet, ignoro et videbitur in ferias.

Vrijdaegs 12 februarij 1712, ten elf uren conferentie vande Geallieerde; de graven Tarouca, Maffei en van Regteren adsteeerde daer bij, scheyden tusschen een en twee uren.

sMorgens collecte voor t kinderhuys, Marechal dUxelles en Menager gaven yder 6 pistolen in de schael.

Des naernoens is door stads gecomm^{dm}. verwelkomt eerst den graeff van Regteren int huys van marquis dAussone naest

president Rossum onder de Linden, geleyd door t linker seydsalet in het agtersalet, aldaer geseten aen t vier, seer beleeft en vrendelijk ontfangen en uytgeleyd.

Van hier na den graeff Tarocca ¹⁾, penipotentiaris van Portugal (int huys vanden borgerm^r. de Jong, bij t Hieron. school), alhier seer höffelijk en extraordinaris beleeft ontfangen door zijn excellentie, selfs inde eerste kamer aen de regterhand opgewagt, van daer door nog twee kamers op den tuyn geleyd inde derde aende linkerhand, aldaer geseten bij t vier, extraordinaris courtois en beleeft bejegent, med veel betuygingen dat zijn excellentie de stad soo extraordinair wel geviel; diergelijke pragt, magnificentie en ordre, soo in kleding van de domestiquen, meubilen en alles, hebben wij nog nergens ontmoet, seer obligant med veel hoffelijkheid en complimenten uytgeleyd tot in de voordeur. Van hier med den train als voren na t huys van den heer Noirot, aldaer gebragt int slinker seydsalet, een kleynen tijd gewagt, alsoo de graeff Maffei zijn postdag hield, egter onderhouden door enige heeren van zijn excell. gevolg. Alhier geseten en med veel betuygingen van beleeftheyd &c. uytgeleyd tot in de deur.

sAvons is aent stadhuys over t different van Ponchoud en van Balen, hier voren gemeld, besoigne geweest; na veel haspelen over en weer viel den bode van Balen op zijn plat, erkende enigsins fout, is gereprimendeert per consulem, maer beloofde beterschap en daer med was dat geraes uyt. Op desen dag zijn bekend geworden de bedroefde en seer sobere offres van Vrankrijk, naderhand publicq gedrukt, en daer al de wereld soo tegens aen spochte. Dese offres zijn op donderdag of daegs te voren overgeleverd.

Saterdag den 13 Februarij 1712 is des morgens uyt de naem en uyt ordre van de borgerm^r. Hatting bij mij geweest den secretaris van heer graeff van Stadian, plenipotentiaris,

---

4) De familie is Silvas en van zijn vrouw, die een erfdogter en seer rijk is, Meneser.

sogt een vrijcedul om med de pagters niet geincommodeerd te sijn; ik heb aengenomen hetselve soo veel in mij was te sullen besorgen, effective heeft de borgermeester Hatting door den bode de Bie aen al de pagters comptoiren laten aenseggen, dat dien heer hier was wonagtig int huys vanden heer van Incourt inden Domsteeg en vrij most sijn gelijk de andere heeren; den bode is ook gelast het selve aen t hotel vanden graeff Stadian te gaen bekend maken, egter is dien heer niet geccomplimenteerd, alsoo bij abuys de notificatie was gedaen ad aedes 2^{di} non 1^{mi} quod displicebat!

Ten tien uren generael congres. De Fransen scheyde ten half twaelf uren, ten een uur waeren alle gescheyden; snaernoens is den secretaris van Portugal bij mij geweest omtrend de contravisites, hier aanwijsing gedaen aen den heer van Nijveld; het uur is gesteld op half twaelf tegen morgen. Graeff van Regteren heeft hetselfde laten vragen en t uur gesteld op elf uren.

Sondag den 14 Februarij 1712, hebben stads gecomm^{de}. ontfangen de contravisites van de graven van Tarocca, Maffei, den burggraeff Randwijk, Regteren en Kniphuysen, alle aen t huys van mijn heer van Nijveld tussen elf en twaelf uren; alles is geschied med extraordinaris veel vriendelijkheid en beleeftheyd, bijzonder van den Portugeeschen graeff van Tarocca; alhier is seer familiair gediscoureerd over de sobere en schandaleuse offres en presentationen van de Franse heeren, die op donderdag sijn overgeleverd en op heden alomme publicq gemaekt med den druk, opdat de wereld daer over oordelen mag. Op dese articulen is dag genomen tot 5 Meert 1712 toe om te antwoorden, sulx de heeren plenipotentiarisen na een kleyne vacantie hebben en tijd om haer goede vanden te sien en op te wagten, soo als graeff Tarocca ons selfs seyde en ons self vriendelijk uytersogt.

sMaendaegs den 15 Februarij 1712. Rapport inde vroedschap vanden heer van Nijveld en verdere, van t gene onvan de keur Maintz, had sig aldaer aengegeven en ver-

trend de saken vant congres dese week was voorgevallen, &c. Visites en contravisites.

sMiddags tussen elf en twaelf uren was congres van de Geallieerden, duurde tot ruim een uur.

Op desen dag heeft Rhijndop, hooft of meester van de commedie alhier, de beleeftheyd gehad van aen mij, soo wel als aende twe borgermeesteren en de andere gecomm^{den}, tot t congres, te senden een marque om gedurende den ganschen tijd, dat hier spelen sal, altijd vrij inde comedie te konnen gaen.

Desen avond of dingsdags morgen sijn de keyserlijke ministers een keer na den Haeg wesen doen.

Naderhand graeff Tarocca en verscheyde vanden staet ad idem.

Woensdags den 17 Februarij 1712 sijn more ordinario verwelkomt de twe ministers plenipotentiarisen vanden hartog van Lotteringen, baron le Begue en heer Moineville, int huys van Sandenburg opt Janskerkhoff; gebragt doort groot salet aen de linkersijde inde agterkamer, aldaer geseten aen weersijde aent vier, de twe Lotteringse heeren de verste vant vier, med veel vrindelijckheit ontfangen en een familiair discours gehad; int uytgaen sijn ons getoond de pourtraiten van de hartog en hartogin, en de drie jonge princen of prinsessen, die voorleden jaer in eene week alle drie aende kinderpokjes sijn gestorven; uytgeleyd tot aende koetsen. Desen avond is er een groot feest wegens koningins verjaerdag bij de Engelse geweest, hebben wijn laten lopen &c.

Donderdag den 18 Februarij 1712 sijn als voren, na gegeve notificatie en nadat door mij gevraegt was, eerst den graeff van Denhoff gecomplimenteerd, med veel beleeftheyd ontfangen, aent vier geseten en uytgeleyd &c.

Naderhand nadat de fout erkend en consules den anderen over t aengeven van voorleden saturday te voren hadden verstaen en gesproken, is als voren verwelkomt en gecomplimenteerd den graeff Stadiaen, minister van Keur-Maints, int huys vanden heer van Incourt opden Domsteeg; gebragt door tsalet

in een kamer opt franse schools hoff, aent vier geseten, als bij de Lotteringe, seer beleeft ontfangen en uytgeleyd.

sAvons conferentie van de Geallieerden aent stadhuy. s

Saturdaegs den 20 Februarij 1712, smorgens generael congres, duurde maer kort, de Fransen quamen en gingen het eerst.

Sondaegs den 21 Februarij 1712 hebben verscheyde heeren, soo yande staten als vande stad, gegeten bij de graeff Passionei, minister of nuncius van de paus; de drie gecomm^{de}. vande stad sijn daer geweest, dog ik niet. Mij is naderhand geseyd, dat ik ook most versogt sijn geworden, dog dat het bij abuys door de domestiquen was vergeten; haec in transitu. Daer was seer magnificq geschafft, al te mael vlees, hoewel t vasten was; daer was 12 der hande wijn; een generael van de Keyserse genaemt Bonneval at daer ook; des paus sijn gesondheyd wierd daer gedronken etc.

sMaendaegs den 22 Februarij 1712. sMorgens conferentie van de Geallieerden ten elf uren. De heeren quamen soo vroeg, dat de heeren van de vroedschap nog niet gescheyden waeren, tgeen egter aenstons geschiede.

Dingsdag den 23 Februarij quam hier savonds de tijding van de doot des dauphijs.

sWoensdags den 24 Februarij. Desen dag is tijding gekomen, dat de bluts of pestilentielle koorts sig meer en meer verspreyde aent Franse hoff; dauphijs doot geconfirmoord, siekte van de koning van Vrankrijk, van de twee jonge princen, dauphijs soonen &c. Op de middag is de heer Buys te post na den Haag gereden.

sAvonds ten vijf uren heeft den graeff Denhoff, kon. Pruyssise plenipotentiaris, de contravisite afgelegt aen stads gecomm^{de}, ten huys van den heer van Nijveld, en sprak seer obligeant, vrindelijk en familiair, voornamentlijk over die schijlike en wonderlijke slag des hemels over de koninglijke Franse familie, deselve toeschikkende de sterfte en een pestilentielle siekte, waerdoor dat hoopte en vertroude, dat alle machinatien van t Franse hoff en qualijk geintentioneerde in Engeland in

wind en rook sullen verdwijnen en eyndelijk boven en tegens verwagting hier nog een gelukkige en een gewenste vrede worden bedongen.

Donderdag den 25 Februarij smorgens ten elf uren congres van de Geallieerden. Desen ganschen dag is men in een grote onsekerhejd geweest, en voor en tegens veel gediscoureerd, of den koning van Vrankrijk doot was of levendig. De Fransen hebben wel twe of drie expresses desen dag ontfangen, en is grote ontsteltenis in hare hotels geweest.

Het congres der Geallieerde quam seer subit op, dat er geen wagt aent stadhuys, de kamer in desordre en Ponchoud den deurwaerder niet thuyt of te vinden was, sulx tselve door de boden wierd waergenomen.

Vrijdag den 26 Februarij nog al deselve onsekerhejd, hoewel tgerugt sig meer en meer verspreyd van de doot des konings Louis 14^e. Desen morgen deden de drie ministers van Lotteringen, alse de baron le Begue, Forstner en Moineville, president du parlement de Nancy, de contravisite aen stads gecomm^{de} ten huysen vanden heer de Milan, seer vrindelijk en obligeant, is over alle de presente tijdingen gediscoureerd, almede bijna als de graeff Denhoff, deed den baron Forstner, die eerst inde stad quam, selfs dese contravisite mede af, quam sig soo doende selfs aengeven, alsoo nog in geen staet was, om tot sijnent menschen te ontfangen, en nog maer in een herberg logeerde.

Saterdag 27 Februarij 1712 is geen congres gehouden. Dese dag als mede vrijdag en zondag is veel gediscoureerd, voor en tegen gewed over de doot vanden koning van Vrankrijk. De couranten hebben over dat subject en t vertrek van Polignac, die altijd inde stad geweest is, soo extravagant gelogen, dat t sigh schaemde.

Maendag den 29 Februarij 1712 smorgens conferentie van de Geallieerden, waer bij verscheyde nieu aengekome ministers adsisteerden. Op desen dag heeft de vroedschap verstaen, dat alleen de heeren plenipotentiarisen, die opt congres adsisteren, en

geen andere van neutrale magten of vorsten, die niet int congres komen, vrijdom en exemptie van impositien sullen genieten.

Dinsdag den 1 Meert 1712 is des morgens more ordinario begroet en verwelkomt den baron von Els, domproost van Trier, plenipotentiaris van Keur-Trier, een seer vrindelijk, obligeant heer; den heer van Keyzersveld, mede Keur-Trierse plenipotentiaris, was siek; logeren samen int huys van mevrouw de Leeuw aent Janskerkhoff. Dese middag gegeten aent huys van den heer van Renswoude, waeren daegs te voren versogt. Aen tafel waeren negen heeren, alse baron Dalwig (Hessise), heer Duker (Munsterse), plenipotentiarisen, heer van Zuylen, graeff van St. Paul, heer van Renswoude en vier stads gecomm^{aan}. Agter tafel dienden 9 knechts in leverey, driemael aengerigt, drie schotels med ses assietten, eerst soupes, daerna gebraed, tertio confituren, drierhande wijn, Bourgonje, Moesel en Franse wijn, elk seer goed in sijn soort. Elk eyste int begin wijn, dog naderhand quamen der enige gesondheden, die vrij groot voor mij soude sijn geweest, dog bequam ontrend half vijf favorable occasie om med den heer van Nijveld te kunnen echapperen. Het onthael was seer magnificq en obligeant.

Woensdag den 2 Meert is bij de vroedschap een publicatie gearresteerd tegens t vervoeren en verbrengen van chijsnbare waren bij nagt. NB. De voornaemste klagte was van de pachters vanden turff, dat uyt het hotel vanden graeff van Sinsendorff de gansche nagt te voren turff en andere saken waeren gebragt int garenhuys opt Steenweg.

Donderdag den 3 Meert is more solito gecomplimenteerd den baron Förstner, plenipotentiaris vanden hertog van Lotteringen, woont int huys van neeff van Ewijk over den Domsteeg. Wij sijn alhier gebragt int salet en is kortjes seer vrindelijk en familiair over de Franse tijdingen ende constitutie vant hoff aldaer gediscoureerd.

Ten elf uren is conferentie gehouden door de Geallieerden opt stadhuys.

Dese middag heb ik med de drie heeren gecomm^{aan}. vande

stad, den ontfanger Schade, den jongen heer de Milan Visconti, gegeten bij monsr. de Menager, 3^e plenipotentiaris van Vrankrijk; al t servies was silver, seer proper gewerkt, de tafel was seer magnificq en wel geguarneerd; wij saten 16 sterk aen tafel, alles was vis of soupes maigre, die mij nog wel t best aenstonden, want de vis sodanig op sijn Frans gefardeerd en getransformeerd was, dat niemand se soude hebben gekend. Hier waeren pasteijen van haring, paling, zeelt, karp, een ham van gehakte snoeken vol knoffook of rocquebol, ook was er een salm geheel gesoden, een grote karp ad idem, enfin alles wel kostelijk, dog wij nig voor een Hollandse mond opgedist; men dronk hier geene gesondheden anders als de ronde van de tafel, *monsr. a tous ce que vous peut donner du plesir, a vos amours, a vos inclinations* &c. enfin à la bonne paix; elk eyste die dorst had à boire, en dan kreeg men een kleyn glaesje half vol, met een gobelletje water daerbij, champagne of bourgonge wijn, want andere als fijne wijn was er niet; bij t confect of desert, dat seer proper in swaer vergulde houte bakjes of mandtjes op quam, wierden aent geselschap rond gelangt ten minsten een half dosijn dubbelde eau de la reine flesjes med liqueurs of sorpjes, dat mij nog wel t koddigste voorquam; dit goet was lekker, dog wij wantroude ons dat tuyg, maer de Franse dronkent oft simpel wijn was. Na t regael of maeltijd most men in de kamer, daer eerst waeren geweest, wat bijt vuur komen; daer quamen ten eerste verscheyde knegs de caffe presenteren. In dese kamer, die behangen was med extraordinaire schone tapeten, soo schoon als nog nergens, buyten t Loo, ooyt heb gesien, verbeeldende boere vreugden, kermessen &c., hing ook de koning van Vrankrijk, seer magnificq geschilderd levensgroot; voor den eten bragten sij ons in de keukens, daert seer net en extraordinair sindelijk was, boven verwagting en gedagten, en alles soo wel en tot gemak geordonneerd; monsr. Menager was seer vrindelijk en obligeant en toonde ons de beste minen van de wereld, gelijk ook al de andere Fransen heeren.

Vrijdag den 4 Meert 1712 is teerst extraordinair druk geweest aent stadhuys, want smorgens voor negen uren saten de Geallieerden al en hielden congres tot wel 2 uren nanoens toe; savons was van 6 uren tot wel negen toe.

NB. Men seyde, dat desen dag en daegs te voren al vrij wat hartelijke praet en kijftael is omgegaen tusschen de Geallieerden en Engelschen.

Op dese vrijdag morgen heeft den graeff Tarocca zijn kok door schout en dienders op Hasenberg laten brengen en in een ordinair geool opsluyten; had savonds te voren den hofmeester med een mes inde sijde gequetst.

Saturdag den 5 Meert 1712 is ten tien uren groot congres gehouden en sijn de respective eysschen door de Geallieerden aen de Franssen overgegeven, wel tot elf of twaelf int getal.

De geëxtendeerste of grootste was de Pruyssise. Dese eyschen mackten samen een groten bundel uyt, soo veel als den maerschall d'Uxelles in eene hand bijna kon vatten, en t was schier of med dien groten bundel pronkte, immers hieldse om hoog voor hem en lietse de kijkers sien. Toen de Keyserse plenipotentiarisen binnen quamen, volgde de secretaris van den graeff van Sinsendorff, een schoon, jong, welgemaakt heer, excessieff lang, wel ruym 8 voeten lang, sulx dien heer meer bekijk had als al de rest.

Om half drie uren quam Vleertman tijding brengen, dat de expeditie opt magasijn van Arras gelukt was, en dat magasijn verbrandt, had veel moeyte gedaen om nog te komen terwijl t congres sat, dog was door ongerede veeren opgehouden.

Maendaegs den 7 Meert 1712 heeft de vroedschap aen alle coffijlhuyden en biljarthouders het grof spelen verboden, op verlos van hare concessie. N. Benacki, een coffijmr. uyt den Haeg en een grofspeelder, geordonneert binnen 24 uren te vertrekken, op poene van 250 gulden voor de aelmosenierskamer.

De heeren gecomm^{de}. tot het congres sijn versogt om de heeren Buys, van Renswoude en andere te gaen begroeten en spreken om t different tussen den abt de Polignac en de pagters, over t lossen van wijnen sonder de kraenkinders en t niet betalen vant zegel, med vrindeijkheyt en discretie uyt den weg te nemen.

Dingsdag den 8 Meert 1712 hebben stads gecomm^{de}. more solito begroet en verwelkomt dese vier heeren:

Bergomi, wegens den hertog van Modena, int huys van den domheer Schnylenburg, aen de Weerdpoot. Bergomi is een vrindeijk oud heer; t Frans is hem niet seer familiair.

Duker, wegens den bisschop en prins van Munster en Paderborn, int huys vanden baron Peterse, opt Janskerkhoff; is een regt lustig, braeff heer.

Baron Dalwigh, wegens den lantgraeff van Hessen-Cassel, int huys van mevrouw van Dinter, in de Burestraet; is seer obligeant, heeft een Hollandse vrouw en is genoegsaem een lantsaet.

St. Saphorijn, wegens t canton van Bern en de verdere gereformeerde Switserse cantons, heeft maer kamers bij mons^r. Brasy, agter de Pieterskerk; is een groot, lang, wel gemaekt heer, seer beleeft.

Bij allen seer beleeft ontfangen en uytgeleydt.

Woensdag den 9 Meert 1712 is ten tien uren generael congres geweest; de Fransen hebben sig geuyt, dat over 3 weken op de eysschen der Geallieerden sullen antwoorden, namentlijk op Paeswoensdag 30 Meert.

Desen morgen gaff de heer St. Saphorijn mij de contravisite, dog soo hoffelijk en kort, dat het vier pas brande, toen heen ging.

Nog heeft milord Straffort een van sijn staljongens, die tegens sijn stalmeester den beest had gespeeld, door schout en dienders laten vastsetten, om enige dagen of weken de vasten med water en brood in een gaudieve kooy te vieren.

Donderdag 10 Meert 1712 is smorgens ten elf uren conferentie van de Geallieerden geweest.

De heeren graeff van Sinsendorff en Condsbrug, keyserlijke ministers, leyden desen morgen de contravisite aen stads gecommiteerden aff, ten huysen vanden heer van Nijveld, med veel vrindelijckheit en beleeftheit, nooyde ons wel seer obligeant uyt om comme amis haer Excellentien te besøeken en bij haer te komen spijsen.

Vrijdag 11 Meert 1712 dede de heer graeff Bergomi, minister van den hertog van Modena, de contravisite aen de stads gecomm^{den}. ten huysen vanden heer van Nijveld, sprak seer ampel en breed over tinteresse van sijn meester en de grote schade, die de Franse hem gedaen hadden, waervoor ten minste een vergoeding van een millioen pistolets most hebben, namentlijk 400^m pistolen hadden de Fransen med exactien, contributien en diergelijke uyt dat hartogdom aen baer geld getrokken; Berselco, een reguliere fraye fortres med 6 bastions en 70 metale stukken en een goed magasin, was gansch geruyneerd, dit geaestimeerd op 500^m pistolen, nog aen andre saken, schade aen sijn hoff, schone meubilen, weggesleepte schilderijen en diergelijke med genomen, maekte de overige 100^m gl. en dus de millioen pistoletten vol, enfin, als elk soo rekend, moet grootpapa banqueroet.

Saterdag den 12 Meert 1712 was generael congres smorgens ten tien uren, duurde maer kort.

Maendag den 14 dito is geen congres of conferentie geweest.

Rapport in de vroedschap van t gene de week te voren ontrend de saken vant congres was voorgevallen, voornamentlijk dat het different, dat de pagters tegens labbe de Polignac hadden over t lossen van wijn etc., was uyt de weg geruymt en dat het zegel door l'abbe reeds was betaelt.

Dingsdag den 15 dito is gecomplimenteerd en verwelkomt den heer Solemacher, plenipotentiaris van de stenden van Stift Coln, sijnde sijn WelEd. confrater den heer Domcanonic Solenmacher, plenipotentiaris vant Domcapittel, absent en weder na Coln vertrokken. Logeerd int huys vande heeren van der Eggen, de heer Solemacher is een braeff, vrindelijk heer,

alhier med veel vrindelykheyd ontfangen en familiair gediscou-
reerd over de saken van desen tijd.

Donderdag 17 dito heeft professor Burman, als affgaende rector magnificus een oratie gedaen, present waren den bischop van Bristol, graeff Passionei, den burggraeff Buys, Moermont, Goslinga en Kniphuysen. Om niemant in sijn rang te bekorten, of daerover misnoegen te geven, soo expedieerde sig professor Burman vrij wel, met een goede galante generale aenspraeke, sonder imant particulier aen te spreken. Dese morgen na twaelf uren was het congres van de Geallieerden, dog kortjes.

Saterdag den 19 dito was generael congres, dog duurde kort.

sMaendaegs 21 dito geen conferentie; egter quamen opt stadhuys nog samen den graeff Maffei, Del Borgo, den bischop en Kniphuysen.

Tot vrijdag incluyt is niets te doen geweest.

Goede vrijdag, den 25 dito, ben ik med mons^r. van Cingel geweest aent huys van den maerschall d'Uxelles, en heb na een kort complimentje, *que je souhaitais, que la perte que son excellence en sa famille venoit de faire par les coups funestes du ciel en la famille royalle, pourroit estre recompensee ailleurs a son excellence et ses parents* etc., sprak ik, wegens versoeck van goede vrinden van Arnhem, om een paspoort voor mijnheer de majoor Brakel, die med een benaude borst is geincommodeerd en gaern na Aken wilde, om de wateren te gebruyken. De maerschall ontfing ons (namentlijk van Cingel en mij) seer beleeft, was in sijn nagtrok bijt vier, dog ontrend de paspoort viel niet te doen, sprak veel, dat van onse kant soo grote swarigheyd wierd gemaekt ontrent twerk van paspoorten etc., gaf tot raed, dat de naeste en beste weg was die te soeken door den heer Croonstrom, uyt te werken bij den keurvorst van Beyeren, of den graeff van Saelkant tot Namen.

Dingsdag na Paschen, den 29 Meert 1712, sijn de tafels in de generale congres en Geallieerde kamer beyde vergroot.

Woensdag den 30 Meert 1712. Op desen dag, sijnde den

gestelden dag, dat de Franse hadden beloofd op de specifieke eysschen der Geallieerden te sullen antwoorden, is smorgens ten tien uren congres gehouden onder een ongelooflijken toevloed van allerley vreemde menschen. Op desen dag hebben de Franssen, in plaetse van een degelijx antwoord in scriptis over te leveren, alleenlijk overgegeven als volgt: *Comme on cest donner de part et d'autre reciproquement les demandes specifiques, nous nous croyons en etat de entrer en negotiations avec les allies, selon la maniere usitee en des congres precedens.* Hierop is door den graeff van Sinsendorff wegens de Geallieerden geantwoord: *On attendra les reponses positives sur chaque article des demandes des Allies.*

L'abbe Polignac had gerepliceerd seer fier: *Vous attendres en vain.*

Desen dag is er geen kleyne desordre en geraes in de voorsael geweest, sijnde een gekijf tussen den onderschout en de knegs. Op donderdag is dit in de vroedschap geweest, en gecomm^{de}. tot t congres gelast en versogt daer over enige heeren te spreken.

Dit congres duurde tot over 12 uren.

Donderdag 31 Meert 1712 is geweest conferentie van de Geallieerden, van elf tot half twe of ruym een uur toe.

Saturdag 2 April is congres geweest. Een van de pages vanden maerschal had t ongeluk van te struykelen en sijn een been onder de koets te breken.

sMaendaegs den 4 April 1712. Dese morgen is geen vergadering van de Geallieerden geweest.

Op de memorie van den baron Le Begue, plenipotentiaris wegens den hertog van Lotteringen, geinscereerd in de statennotulen vanden 31 Meert 1712, aengaende de vrijdom van de impositien, tot nog toe geweygert aen de neutralen en die opt congres niet sijn genodigt, ingevolge van des vroedschaps resolutien vanden 25 Januarij en 29 Februarij 1712, alsmede diergelijx versoeck van den heer Solemacher, plenipotentiaris vant aartstift Keulen, heeft de vroedschap, omme

dese versoeken te examineren en daervan te rapporteren, gecommiteert de heeren borgerm^{en}. en oud borgerm^{en}.

Ten elf uren voornoen zijn door stads gecommiteerden more solito verwelkomt, eerst den graeff Ranuccini, plenipotentiaris van zijn (Kon.) Hoogheyd den groothertog van Florencen en Toscanen, is een schoon welgemaekt jong heer, niet veel over de 30 jaer oud, woond int huys van Ponchoud aen de Jansbrug. Hier van daen na de heer baron Gerstorff, plenipotentiaris van den koning van Polen, keurforst van Saxon, woond int huys van den heer Geyder of princes van Nassau-Siegen, N. graft, over de vrouw van Maesbergen. Bij beyde seer beleeft en obligeant ontfangen.

Dingsdag 5 April voornoens ten elf uren is conferentie geweest vande Geallieerden, waarop mede adsisteerden de heeren don Lewis d'Acana, wegens Portugal, maerschal Bibersteyn, van Pruyssen, Gerstorff, van Polen of Saxon, Hesperen, wegens Wirtenburg en Swaben.

Woensdag den 6 April 1712 voornoens ten tien uren was generael congres. De Fransen bleeven vrij lang, dog ten twaalf uren was alles gescheyden.

Ten half twaelf uren dede de heer graeff Ranuccini van Florence de contravisite aen stads gecomm^{en}. ten huysse vanden heer van Nyveld.

Donderdag den 7 April voornoens ten half twaelf dede de heer Dukker, plenipotentiaris van wegens den bisschop van Munster, de contravisite, en wijl desen heer hier soo gansch vreemt niet is, duurde dese visite wel een goet half uur, seer familiair en vrendelijk.

sAvonds ten 5 uren dede de heer Solemacher aen mijn huys aen mij de contravisite, en alsoo oom Voet en meer geselschap op die tijd bij mij was, versogt ik zijn Excellentie om agter bij t geselschap te komen, t gene geschiede, alwaer ruym een uurtje sat, en wijl al de Keulse goede vrenden en bekenden van neeff Abing kende of had gekend, alse de heer van den Enden, zaliger, de Hakker, de Meynertshagen en meer an-

deren , manqueeerde geen discours ; desen heer Solemacher heeft 15 levendige kinderen bij eene vrouw.

Saturdag den 9 April 1712 is more solito ten half tien uren voornoens door stads gecomm^{den}. verwelkomt den heer baron van Hespen , plenipotentiaris wegens de Swabise Kreyts en hertog van Wirtenberg , wagt nog een confrater , den baron van Stauffenberg , broeder van den bisschop van Constans , logeerd int huys vande vrouw van Broekhuysen in de Mariestraet , daer de graeff van Sinsendorff even uyt is vertrokken of verhuyst.

Maendag den 11 April 1712 is op aenseggen van den bisschop geweest conferentie van de Geallieerden ten elf uren ; men dagt , dat de Engelse ter dier tijds iets wonders souden hebben voorgebragt en bekend gemaekt , maer de conferentie was kort en passeerde wijinig van belang.

Item heeft de vroedschap conform de resolutie van de Gedeputeerden van vrijdag verstaen , dat alle publike ministers , soo die tot het congres horen , alse neutralen en andere die behoorlijk bij haer Hoog Mog. sijn geadmitteerd en erkend , vrijdom van impositieu sullen hebben.

NB. Ita jam per menses magno conatu , n...&. en heeft men een groot geknor en misnoegen vergeefs en sonder nut gemaekt.

Woensdag 13 April 1712 ten tien uren groot congres , duurde kort en , na men seyde , passeerde niets van sonderling belang.

Saturdag 16 April 1712 ten tien uren is geweest groot congres , duurde seer kort en is niets voorgevallen.

Sondag 17 April tussen elf en twaelf uren voornoens is prins Eugenius med het jagt van de regering van den Haeg hier gekomen ; heeft gelogeerd bij den graeff van Sinsendorff , maendag middag bij den graeff Passionei gegeten , daer l'abbé de Polignac en veel voorname heeren mede aten ; is maendag avond vertrokken.

Maendags den 18 April 1712 sijn more solito door stads gecomm^{den}. verwelkomt signore Carlo Ruzzini , procurator van St. Marco , plenipotentiaris van de serenissime republike van

Venetien, woond int huys vanden borgerm^r. Hatting, zijn ontfangen in de derde kamer op den hoff, deselve was med een schoon rood sijde damast med goude galonnen en franges der op behangen. Hier sat men op armstoelen, en zijn seer obligeant en vrendelijk ontfangen. De heer Ruzzini is een fray heer, meer geset als lang, oud ontrend 50 jaeren, spreekt seer wel.

Hier van daen na t huys van den heer van Deyl, en more solito verwelkomt den marquis Dom Lewis dAcuna, plenipotentiaris vanden koning van Portugal, int salet bij t vier ontfangen en geseten, med veel beleeftheyd en vrendeljkheyd. Desen heer dAcuna is ontrend 40 jaer oud, is mager, tamelijk lang, is niet van de schoonste, siet er vrij bruy nuyt, en zijn visionomie missaekt zijn landaerd niet.

Donderdaegs den 21 April ten tien uren voornoens was conferentie van de Geallieerden, en zijn stads gecomm^{de}. tegens vrijdag te gast genood bij den baron van Dalwig, plenipotentiaris vanden landgraeff van Hessen-Cassel; ik heb moeten bedanken om de schouw van den Rhijndijk op die tijd.

Vrijdag den. 22 April ten elf uren voornoens deden den marquis dAcuna van Portugal en baron Hespen contravisite aen stads gecommitteerden ten huyse van den heer van Nyveld, beyde heel familiair en beleeft.

Saterdag den 23 April 1712 is congres geweest ten tien uren. Dog de Franse hebben haer, nog niet verklaerd van te sullen schriftelijk antwoorden op de eysschen der Geallieerden. Ergo nihil actum.

sMiddags heb ik gegeten bij mons^r. Menager, mons^r. Menin had mij daer toe versogt. Ik sat naest mons^r. Menager, t geselschap was 13, buyten een Brabander of Wael en ik, alle Fransen. De tafel was wel, dog niet extraordinair kostelijk. De wijn was beter nu als de laeste mael; of t avancerende saison die sijne wijnen nu aengenameer en rijper maekte als laest, weet ik niet.

Sondag 24 April 1712 heeft ten elf uren smorgens de heer

Ruzzini van Venetien het contracompliment afgelegd aan stads gecomm^{de}. aent huys vanden heer van Nijveld.

Dingsdag den 26 April 1712 smorgens ten tien uren is verwelkomt den heer marchal van Bibersteyn, tweede plenipotentiaris van de koning van Pruyssen, aent huys van domheer Halmale, seer beleeft en obligeant, is een jong heer van ruym 30 jaeren. Int uytgaen had-ik t ongeluk van, sijn Excellentie met de andere heeren willende salueren en nog op de trap staende, mijn hoofd tegen de tralye te stoten, een groot gat voor twe vinger breed onder t hayr, tgeen terribel bloeide; ik liep acustons bij den barbier van Reyd over den heer van Natewisch, die t verbond, en heb der voorts geen ongemak van gehad. Dit belette mij egter de visite med te doen bij den graeff St. Severino de Arragon, plenipotentiaris vanden hertog van Parma, int huys van den advokaet de Wijs in de korte Nieustraet.

Woensdag den 27 April 1712 is geen congres geweest.

De heer San Severino dArragon, minister van Parma, deed ten elf uren het contra besoek, ten huyse van den heer van Nijveld, is een seer braeff, vrindelijk, obligeant heer van 40 jaer, na gissing.

Donderdag 28 April is conferentie van de Geallieerden geweest.

Baron van Stauffenberg, wegens Swaben, en de graeff van Werthern, wegens Saxen, assisteerden voort eerst daerbij.

Saterdag 30 April 1712 is geen congres geweest.

Baron van Stauffenberg, broeder vanden bisschop van Constants en plenipotentiaris wegens de Swabise Kreyts, is dese morgen, terwijl ik absent was, door de andere heeren gecompimenteerd.

sMaendags den 2 May 1712 is conferentie van de Geallieerden geweest, seer frequent, meer dan ordinair, dog duurde kort.

Dingsdag 3 May 1712 is van stadswegen more solito voornoens ten elf uren verwelkomt den baron van Bothmar, plenipotentiaris van den keurforst van Brunswijk. Desen heer is

seer obligeant en vrindelijk, gelijkt al jaeren te hebben en ontrent de 60 te sijn, spreekt seer wel en verständig.

Woensdag den 4 May 1712 is geen congres geweest.

Is van stadswegen op de ordinaire wijze verwelkomt den graef van Werthern, minister of plenipotentiaris van den koning van Polen, cheurfurst van Saxen. Desen heer is een heer van jaeren, seer belceft, vrindelijk en sagtsinnig, med veel flegma en wel.

Donderdag, sijnde hemelvaertsdag 5 May, is conferentie geweest van de Geallieerde, hoewel niet apparent is, dat veel is gepasseerd, want duurde maer kort.

Vrijdag 6 May heeft de heer marschal van Bibersteyn, Pruysise plenipotentiaris, de contravisite gedaan aen stads gecomm^{den}. ten huysen vanden heer van Nijveld, med veel vrindelijckheyd en civilityt.

Saterdag 7 May is geen congres geweest.

sMaendaegs 9 May is ten elf uren conferentie onder de Geallieerden geweest, duurde niet lang en was niet frequent.

sDingsdag 10 May is more solito door stads gecomm^{den}. verwelkomt de heer Engelberg, plenipotentiaris van den Over-Rhijnse Kreyts, (eygentlijk vanden koning van Sweden wegens Twebruggen), heeft nog geen huys, logeerd bij provisie bij den kleermaker Rinkink op de N. Graft bij de Muntstraet; desen heer geleek een seer hups vrindelijk man, was adsector tot Wetzlaer.

Woensdag 11 May als voren verwelkomt den graef van Schoenborn, plenipotentiaris van de Frankise Kreyts, int huys van neeff Vermeer op de N. Graft, te gelijk met sijn confrater de heer Fisscher, beyde seer brave heeren, dog Fisscher is vrij ouder, en Schoenborn pas 30 jaer oudt.

Pinxter maendag, 16 May 1712, is conferentie van de Geallieerden geweest.

Dingsdag 17 dito heeft de vroedschap doen publiceren, dat geen bakkers of andere meel uyt vrije hotels sullen mogen verbuylen of verbakken, op poene van 150 guldens en verbeurte van t meel.

Vrijdag 20 dito is door den heer van Nijveld en mij van stadswegen verwelkomt, (sijnde de heeren Pesters en Rhijnesteyn uyt de stad), den graeff de Corsana, tweede plenipontiaris van sijn keyserlijke en catholijke majesteyt. Dese heer is redelijk lang, mager, is van de oude grandes de Spagne en een heer van jaeren, is seer obligeant en beleeft, dog spreekt seer sagt, ras en sulke Spaense Frans, dat men moeyte heeft om sijn Excellentie te verstaen.

Maendags 23 dito hebben de heeren Bothmar, graeff Schoenborn en Fisscher de contravisites gedaen aen stads gecomm^{den}. ten huysse van mijn heer van Nijveld.

Dingsdag 24 utsupra de contravisite van den heer Engelberg.

Woensdag 25 heeft de vroedschap de vier gecomm^{den}. tot de saken vant congres versogt en gecommiteert, om med de pagters vant gemael te spreken en te reguleren, hoe de vrijdom opt gemael vant gepasseerde en dat geconsumeerd is.

Dese gansche week is geen congres of conferentie geweest, is egter slegte nouvelle om dese tijd gekomen, namentlijk dat de Engelse in Vlaenderen, hoewel de kans schoon was, niet hebben willen vegten tegens de Fransen, alsoo contrarie ordre vant Hoff hadden. Naderhand ook, dat de Engelse de grote alliantie opseyden, twelk dan ook t gansche land door stoff tot allerley discoursen verschaft.

Maendaegs den 30 May conferentie van de Geallieerden. Rapport van stads gecomm^{den}., dat de pagters van t gemael tot geen redelijke voorslagen, wegens t gepasseerde en dat bij de hotels van de plenipontiarisen is geconsumeerd, konden brengen, dog hierop vorder is geen resolutie gevallen. Restituo woondt in de hel.

Donderdag 2 Junij conferentie van de Geallieerden.

Maendag 6 dito conferentie van Geallieerden. Is aen de vroedschap een requeste gepresenteerd wegens du Martray om hier mathematicam en annexe konsten te doceren en van de Roy en Reets daertegens, hebbende een appointement van den 25 Januarij 1712, hoewel sine praevio examine, in haar voor-

deel om goed getuygenis, en alsoo verscheide ministers haer voor Martray interesseren, is t selve commissoriael gemaect aen de gecomm^{da}. tot de academise saken.

Nog is eenen le Clair, een Wael of Fransman, die ter sluyk hier wijn verkoft, geordonneert te vertrekken op poene van 25 gulden daegs.

Vorder dese gansche week geen congres of conferentie.

Sondag den 12 Junij 1712 heeft den bisschop van Bristol selfs gepredikt en daer na de communie uytgedeeld.

Maendaegs den 13 is conferentie van de Geallieerden gehouden, duurde niet lang. In de conferentie is gesproken van de exemptie opt gemaal, dat tot nog toe niet gereguleerd is, en dat de borgerm^{ra}. nu hebben gesegt, dat haer Ed. sullen reguleren, quid inde fiet videbitur. Ondertussen word over dit point hartelijk geknort onder de publique ministers.

Dese middag heb ik gegeten bij den graeff van Schonborn, plenipotentiarius vande Frankise Kreyts, en ben hier regt obligeant, vrindelijk, proper en sindelijk onthaelt. Wij waeren 7 aen tafel, de graeff, twe barons, Onsteyn baron van Langen, professor Vitriarius, des graeffs ouden hospes, mons^r. Poillarc tot Leyden en ik.

Dingsdag 14 dito, dese middag ben ik te gast geweest bij den heer chevalier Ruzzini, procurator di St. Marco, plenipotentiarius van de serenissime republicq van Venetien. Nog nergens heb ik soo grote pragt gesien als hier. Aen tafel waeren 13 heeren, namentlijk, seven hier uyt de stad, als borgerm^{ra}. Hatting, ontfangen Schade, de vier gecomm^{da}. tot t congres en graef van St. Paul. De anderen waren mons^r. le Blond, secretaris vanden abt de Polignac, Rossi, chevalier de Malta, comte St. Salvatico, Alberti Vincenti en heer Ruzzini selfs. Op tafel was een grote profusie van eten, alles bijna vlees, geen toespijs, alles seer gefardeerd; driemaal wierd der aengerigt en doe wierd alles afgenomen, selfs de epargne die in de midde stond, het tafelaken en servetten wierden veranderd en doen wierd het confect opgeset, dat seer opulent was en wel

ten minste 20 grote piramides in schoon porcelain uytmaekte, messen, lepels, vorken waren verguld. In de kamer stonden vier grote buffets tot den balk toe geguarneerd met extraordinaire kostelijke silvere en vergulde vaten, enfin t silverwerk soo op de buffets als t servies en toebehoren, geloof ik wel bij de 500 pont woeg; de kamer was vol kijkers, meest vremde Hollanders en Franse, enfin seer pragtig en magnificq was dese maeltijd, en de heer Ruzzini wel een van de obligeantste, vriendelijkste, discreetste heeren, die men sien mag, en besit alle perfectien van een groot publicq minister.

Woensdag 15 dito, dese middag heb ik nevens de drie vordere heeren van de commissie gegeten ten huysen van mijn heeren van Goslinga en Kniphuysen; de tafel was van negen borden, dog den heer van Randwijk quam ter halver maeltijd en was de tiende. De negen aensitters waeren de twee heeren tractanten, heer van Renswoude, heer van Heemstede, professor Burman, heeren van Nijveld, Pesters, Rhijnesteyn en ik; alhier was de profusie en pragt van de tafel soo excessieff groot niet als gister bij den heer Ruzzini, dog was kennelijker en beter voor een Duytse mond geschapt, en was wel sesderhande wijn, alle seer goed en keurlijk in sijn soort, t servies was gansch silver, hier was men seer vrolijk en de drank wierd niet vergeten. Het geselschap bleeff samen tot savonds ten agt uren eer dat scheyde.

NB. Dese gansche week is voorts geen congres of conferentie geweest.

Maendag den 20 dito is conferentie van de Geallieerden geweest op een expresse aanden bisschop van Bristol en voorts op sijn Excellencies versoeck. Men seyde dien expresse wat goeds heeft med gebracht, sonder te melden waerin t bestaet.

Maendag den 27 Junij. Weder conferentie van de Geallieerden.

Maendag 3 Julij 1712, conferentie ut supra.

Maendag 11 Julij 1712. Weder congres of conferentie van de Geallieerden. Den bisschop van Bristol heeft opt selve meer

als geweyt, afgeleyd en gekeven op de heeren van de stad, omdat de vrijdom vant meel nog niet gereguleerd wierd.

Sondag 17 d°. sijn den heer van Nijveld, Schade, van Rhijnesteyn en ik te gast geweest bij den marquis Rinuccini, plenipotentiaris van sijn Kon. Hoogheyt van Toskanen; hier aten nog de heeren Ruzzini, neeff van den ambassadeur van Venetien, Grimani en nog een heer mede van de Venetianen, mons^r. le Blond, secretaris vanden abt Polignac, en chevallier Rozzi, en nog een baron Bähr van Hanover, de broeder van de gravin Bergomi; hier was men seer obligeant, lekker en wel getraceerd, dog niet soo extravagant, abundant en pompeus als bij de Venetiaansen heer. Hier was wel 10 of 12^{der} hande seer delicioese wijn, voornamentlijk de Italiaense; sijn Excellentie selfs is een van de vrindelijkste, obligeantste en braefste heeren die men sien mag, soo van sijn persoon, conversatie en alles.

Maendag 18 dito. Conferentie van de Geallieerden.

Dingsdag den 19 dito dede de graef de Corsana, keyserlijke plenipotentiaris, aen stads gecomm^{de}: ten huysen van den heer van Nijveld sijn contravisite, is een seer beleeft, vrindelijk heer.

Sondag 24 Julij 1712 heb ik med de twee jongste neven Voet gegeten aent hotel van de Savoyse heeren, het huys van den heer Noirot. Wij waeren versogt door de heer Donandi, secretaris van sijn Kon. Hoogheyt; de drie heeren plenipotentiarisen waeren in den Haag; aen tafel waeren negen sterk, alse Donandi, de jongen heer de Melarede, graeff Grisso, Lespine en nog twee Savoyse heeren. Wij waeren hier seer net, proper en wel opgedist, dog niet extravagant of overdadig, voor de rest seer obligeant en vrindelijk getraceerd. Na den eeten bragt ons de heer Donandi med de cales med ses peerden en nog een postillon voor uyt om de weg te wijzen na Seyst, daer wij een Moscovis collonel van de granadiers vonden; hij was med een adjudant generael van Prins Mensikoff, was nog een jong heer, een Duytser, sprak wel en was al een rare snaek; enfin den dag passeerde seer plesirig en ons wierd daer door de Savoyse heeren veel beleeftheyd gedaen.

Maendag 25 dito is geweest conferentie van de Geallieerden.

Maendag 1 Augustus is rapport gedaen ontrend de vrijdom vant koorn en resolutie genomen med een alternative.

Is conferentie van de Geallieerde geweest, en milord Straffort voor de eerstemaal weer present; was vrolijker en veel beleefder ditmaal als de luyden van hem gewend waeren.

Maendag 8 Augustus 1712 is geweest conferentie van de Geallieerden.

Dingsdag 16 Augustus 1712. Conferentie ut supra.

Maendag 22 dito. Conferentie ut supra. Comte Lagnasco (Solari) assisteerde hierbij t eerste als minister plenipotentiaria van den koning van Polen.

Donderdag 25 dito is, opt versoek van onse heeren plenipotentiarisen om de Engelse en Franse heeren genoeg te geven ontrend de klagten wegens insultes, die sij seyden dagelijx van jongens en canaille ontfangen, daer tegen gedaen een publicatie bij forme van waerschouwing.

Maendag 29 dito is conferentie vande Geallieerden geweest.

Maendag 5 September. Conferentie ut supra.

Maendag 12 September ut supra.

Maendag 19 Sept. ut supra et nihil notatu dignum actum est.

Maendag 26 dito ut supra.

Maendag 3 October ut supra; graeff Maffei, eerst nieuw uyt Engeland overgekomen, assisteerde bij die conferentie.

NB. Sedert desen tijd tot ..... sijn alle maendag de conferentien gehouden, sonder dat vorders enige extraordinaire vergadering sijn geweest of iets van belang is gepasseerd.

Maendag 7 November 1712 is den stiltant van wapenen med Portugal getekend aent huys vanden bisschop van Bristol savons om 9 uren.

Saturdag den 18 dito sterft des morgens alhier in sijn logement den heer van Condsbrug, keyserlijke minister, na een langdurige teringsiekte.

Om dees tijd of na ontrend tien dagen geleden is hier ge-

komen den duc St. Pietro, minister quasi vande koningin weduwe van Spagne; heeft sig eenige dagen op Rosendael ..... plaats op de Vegt opgehouden, eer hier een huys huurde.

Van dees tijt tot nieujaar 1713 is niets van belang gepasseert; in die tijt is gestorven de heer Kemp, heer van Moer-
mont, plenipontiaris van desen staet wegens Zeland. Dese doot is door een secretaris alomme genotificeerd, mede aen mijn huys. Heer Palmquist wegens Sweden, heer Kirchner wegens de keyser sijn gekomen en more solito gecomplimenteerd; heer Palmquest heeft gelijk de andere de contravisite gedaen ten huys van den heer van Nijveld. Niets isser verder merkweerdigs gepasseerd, de conferentien sijn smaendags gehouden, dog infrequent.

NAMEN, WOONPLAATSEN, EN LIVREYEN,
VAN HAARE EXCELLENTIEN, DE HEEREN PLENIPONTIARISSEN, WELKE HAAR LATEN VINDEN OP HET
CONGRES VAN EEN GENERALE VREDE
T'UTRECHT ¹⁾.

MINISTERS DER GEALLIEERDEN.

Van den Keyser.

Syn Excell. den grave van Sintzendorff, woont in 't Paus-
huysen. De pagies syn gekleed in rood laken, met blauwe
fluwele opslagen, met silver beboort, en witte pluymen op

---

4) De redactie heeft gemeend, deze zeldzame bladen, gedrukt te Utrecht bij Jacob van Poolsum, stads drukker tegen over het stad-
huis, 4712, gevoegelijk als bijlage tot het voorgaande journaal te kunnen laten volgen.

de hoed. De knechts mede in rood laken, met silver en blaauwe lissen.

Syn Excell. den grave van Corsana, woont in de Buurestraat. De knechts syn gekleed in donker-groen laken, met vergulde knopen.

Syn Excell. den heer van Consbruc, woont op de Nieuwe-Gragt bij de Catrijne kerk. De pagies syn gekleed in rood laken, met chamaeu-fluwele opslagen, en goude knopen, en chamaeu pluymen op de hoed. De knechts in rood laken met chamaeu en geele koorden.

Engeland.

Syn Excell. den bisschop van Bristol, woont in de ridder-schapstraat. De pagies syn gekleed in wit laken, en ligt-groene fluwele opslagen, met silvere passementen, en roode pluymen op de hoed. De knechts in paars laken, met ligt-groene opslagen en met gout beboort.

Syn Excell. den grave van Straffort, woont op de Nieuwe-Gragt by de Wittevrouwenbrug. De pagies syn gekleed in graauw laken, en roode fluwele opslagen, met silvere passementen, en witte pluymen op de hoed. De knechts in geel laken, met silver en swarte koorden.

Portugal.

Syn Excell. den grave van Tarouca, woont op de Nieuwe-Gragt by 't Hieronimus-school. De pagies syn gekleed in rood laken met goud geborduurt, en blauwe pluymen op de hoed. De knechts in rood laken, met goude en blaauwe passementen.

Syn Excell. Don Louis d'Acunja, woont agter St. Pieter. De pagies syn gekleed in licht-blaauw laken, met silvere passementen, en witte pluymen op de hoed. De knechts mede in licht-blaauw laken, met silvere passementen.

Pruyssen.

Syn Excell. den grave van Dönhof, woont op het Doms-

kerkhof. De pagies syn gekleed in rood laken, met silvere lissen, en roode en witte pluymen op de hoed. De kechts in rood laken, met silver en swarte lissen.

Syn Excell. de grave van Metternich, woont op 't Doms-kerkhof. De pagies syn gekleed met donker-rood laken, met silvere passementen en witte pluymen. De knechts in blaauw laken met silvere knoopgaten met roode en silver koorden.

Syn Excell. den heer Marchal van Bibersteyn, woont by de Wittevrouwenbrug. De pagies syn gekleed in rood laken, met silvere lissen, en roode en witte pluymen op. De knechts in rood laken, met silverroode en swarte koorden.

De Staten Generaal.

Syn Excell. den heer van Randwijk, woont in de Nobelstraat. De knechts syn gekleed in rood laken, met blaauwe opslagen en blaauw, rood en witte koorden.

Syn Excell. den heer Buys, woont op de Nieuwe-Gragt over het Paushuysen. De knechts syn gekleed met graauw laken, met geel en chameau koorden.

Syn Excell. den heer van der Dussen, woont op de Nieuwe-Gragt over 't Paushuysen. De knechts syn gekleed in blaauw laken, met rood, geel en swarte koorden.

Syn Excell. den heer van Moermond, woont op de Nieuwe-Gragt by de Wittevrouwenbrug. De knechts syn gekleed in blaauw laken, met chameau en swarte koorden.

Syn Excell. den baron van Renswoude, woont op de Nieuwe-Gragt by de Catrijne-kerk. De knechts syn gekleed in rood laken, met blaauw, wit en bruyne koorden.

Syn Excell. den heer Goslinga, woont op de Nieuwe-Gragt by de Wittevrouwenbrug. De knechts syn gekleed in ligt-blaauw laken, en roode opslagen, met rood, blaauw en witte koorden.

Syn Excell. den grave van Rechteren, woont op de Nieuwe-Gragt by de Linde. De knechts syn gekleed in rood laken, met chameau en silvere koorden.

Syn Excell. den grave van Kniphuysen, woont in de Boote-

straat. De knechts syn gekleed in geel laken, met silver en swarte koorden.

Savoyen.

Syn Excell. den grave van Maffey, den marquis Solari du Bourg, den heer Mellareede, wonen samen op den Drift. Alle de domestiquen syn in den rouw.

Ments.

Syn Excell. den grave van Stadian, woont in de Domsteeg. De pagies syn gekleed in purper laken, met silver doorwerkte koorden, en roode pluymen op. De knechts in purper laken, met silver, wit en roode koorden.

Trier.

Syn Excell. de baron van Els, woont op de Nieuwe-Gragt by de Sonnestraat. De knechts syn gekleed in geel laken, en roode opslagen, met breede witte en roode passementen.

Syn Excell. den heer van Keyservelt, woont in deselve huysinge. De pagies syn gekleed in licht-groen laken, met goude en roode passementen, en roode pluymen op de hoed. De knechts syn gekleed in ligt-groen laken, met rood en goude passementen.

Paltz.

Syn Excell. de baron van Hundheim, woont achter St Pieter. De pagies syn gekleed in blaauw laken, met goud en blaauwe koorden, en witte pluymen op. De knechts syn gekleed in blaauw laken, met breede-geele blaauw en witte koorden, en roode opslagen.

Poolen en Saxen.

Syn Excell. den grave van Warteren, de grave van Lagniasko, den baron van Gersdorff, wonen samen op den Drift. Alle de domestiquen syn in den rouw.

Hanover.

Syn Excell. de baron de Bodmar, woont op St. Jans-kerkhof. De pagies syn gekleed in blaau laken, met silvere knopen en gaten, en blaau en witte pluymen op de hoed. De knechts syn gekleed met blaauw laken, met rood, swart, silver en roode lissen.

Frankise Creyts.

Syn Excell. de grave van Schonborn, woont op de Nieuwe-Gragt by 't Hieronimus-school. De pagies syn gekleed in groen laken, met goud en roode koorden, roode pluymen op de hoed. De knechts in groen laken, met roode en geele koorden, en roode strikken aan de hoed.

Syn Excell. de heer van Fischer, woont op de Nieuwe-Gragt over de Zuylestraat. De domestiquen syn in de rouw.

Swabische Kreyts en Wirtenberg.

Syn Excell. de barons van Stauffenbarg, woont op de Mariae-Plaats. De knechts syn gekleed in licht-blaauw laken, met silver, roode en blaauwe koorden.

Syn Excell. de heer van Hespen, woont in deselve huysinge. Alle de domestiquen syn in den rouw.

Over-Rhynsche Kreyts.

Syn Excell. de heer van Engelbrechten, woont op de Nieuwe-Gragt over de Zuylestraat. De knechts syn gekleed met donker-blaauw laken, met roode en silvere koorden.

Munster.

Syn Excell. de heer Plettenburg, de heer Ducker, wonen op 't St. Jans-kerkhof. De knechts syn gekleed in licht-graauw laken, met goud, silver en blaauwe koorden, en blaauwe strikken op den hoed.

Hessen-Cassel.

Syn Excell. de baron van Dalwich, woont in de Buurestraat. De pagies syn gekleed in baauw laken, met roode opslagen en witte pluymen. De knegts syn gekleed met blaauw laken, en roode opslagen.

MINISTERS VAN VRANKRYK.

Syn Excell. de marchal d'Huxelles, woont op de Lange Nieuwstraat. Alle de bedienden syn in den rouw, dog de pagies dragen groene met silvere gefigureerde linten op de schouder, somtijds roode rokken met groene fluweele opslagen, met goude lissen, en witte Pluymen.

Syn Excell. den abd de Polignac, op de Oude-Gragt by de Jansbrug. Syn mede in den rouw, de pagies dragen rood met silvere en swart gefigureerde linten, somtijds roode rokken met swarte fluweele opslagen, met silvere lissen en witte pluymen. De knechts dragen linten als de pagies, dog sonder silver.

Syn Excell. de heer Menager, agter St. Pieter. Syn mede in den rouw, dog de pagies dragen geele en roode met silver gefigureerde linten, somtijds geele rokken met donker-paarse fluweele opslagen, met silvere lissen en witte pluymen. De knegts dragen roode en geele linten gefigureert.

NEUTRALE MINISTERS.

Van 't hof van Romen.

Syn Excell. de graaf van Passionei, woont op de Nieuwe-Gragt by de Buurestraat. De pagies syn gekleed in rood laken, met blaauwe fluweele opslagen, met silvere knoopen en witte pluymen. De knegts in rood laken, met rood en wit doorwerkte knoopen.

Venetien.

Syn Excell. de heer Carlo Ruzini, woont op 't Pieters-kerk-

hof. De pagies zijn gekleed in rood laken, met goude passementen. De knechts in rood laken met silvere passementen, en groen, geel en roode koorden.

Lotteringen.

Syn Excell. de baron de Beuge, op 't Jans-kerkhof.

Sijn Excell. de baron de Forstner .....

Sijn Excell. de heer Moineville, med op 't Jans-Kerkhof. De domestiquen syn alle in de rouw, dog de pagies dragen swart en witte pluymen, en fluweele opslagen.

Toscanen.

Sijn Excell. den marquis de Rinuccini, woont op de Oude-Gragt bij de Jansbrug. De pagies zijn gekleed in rood laken, met silvere knoopen en witte pluymen. De knechts in licht-groen laken, met rood en silvere knoopen en gaten.

Modena.

Syn Excell. de graaf van Bergomi, op de Oude-Gragt bij de Weerdpoort. De pagies dragen rood laken, met blaauwe fluweele opslagen. De knechts blaauw laken, met rood, wit en swarte koorden.

Parma.

Syn Excell. de graaf van St. Severin d'Aragon, woont op de Nieuwe-Gragt by de Heerestraat. De pagies syn gekleed in rood laken, met groene fluweele opslagen, met silver beboort, dragen groene en roode pluymen. De knechts in rood laken met groene opslagen, met rood en witte lissen.

Zwitzers.

Sijn Excell. de heer St. Savorijn, woont op de Nieuwe-Gragt naast Paushuysen. ....

Guastalla.

Syn Excell. de graaf Fantoni, woont op de Oude-Gragt bij

de Besembrug. De pagies dragen graauw laken, met chaman en silvere koorden, silvere knopen en witte bruyne pluymen. De knechts dragen laken en koorden van deselfde koleur.

Genua.

Syn Excell. de heer Sorba, woont op de Nieuwe-Gragt bij de Wittevrouwenbrug. ....

Grisons.

Sijn Excell. de heer Sales, woont over den Domsteeg. De knechts syn gekleed in groen laken, met geele lissen.

Van 't Dom-capittel van Ceulen.

Syn Excell. de heer Esschenbrenner, woont op de Nieuwe-Gragt bij de Wittevrouwenbrug. De knechts syn gekleed in donker-graauw laken, met vergulde knopen.

Syn Excell. de heer Solemacher, woont in deselve huysinge. De knechts dragen blaauw laken, met silver, roode en geele lissen.

Hanauw.

Syn Excell. de baron de Edelsheym, woont op 't Oude-Kerkhof. De knechts syn gekleed in graauw laken, met wit en donker-geele koorden.

INHOUD.

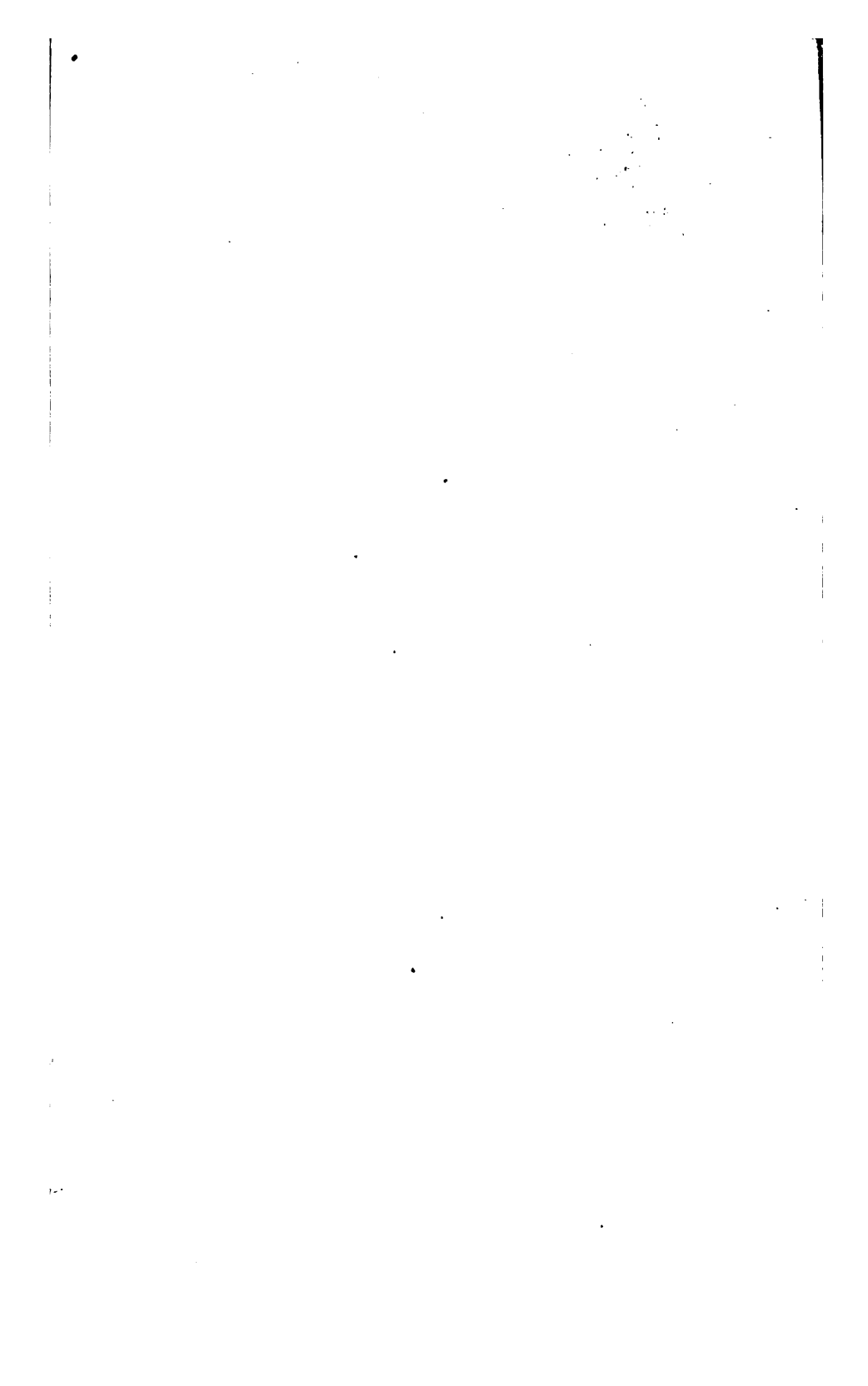
	Blz.
De Schut- of Schutten-gilde in Nederland (Voet- en hand- boog, bannier), door Jhr. Mr. A. M. C. van Asch van Wijck.	1.
Journael, of dagelijxe annotitie vant gene ontrend de vredehandel tot Utrecht de heeren, daertoe den 16 December 1711 van stadswege gecommiteerd, is voor- gekomen. Medegedeeld door Dr. P. N. Visscher. .	171.

WAR 7 1711

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 06372 3228

